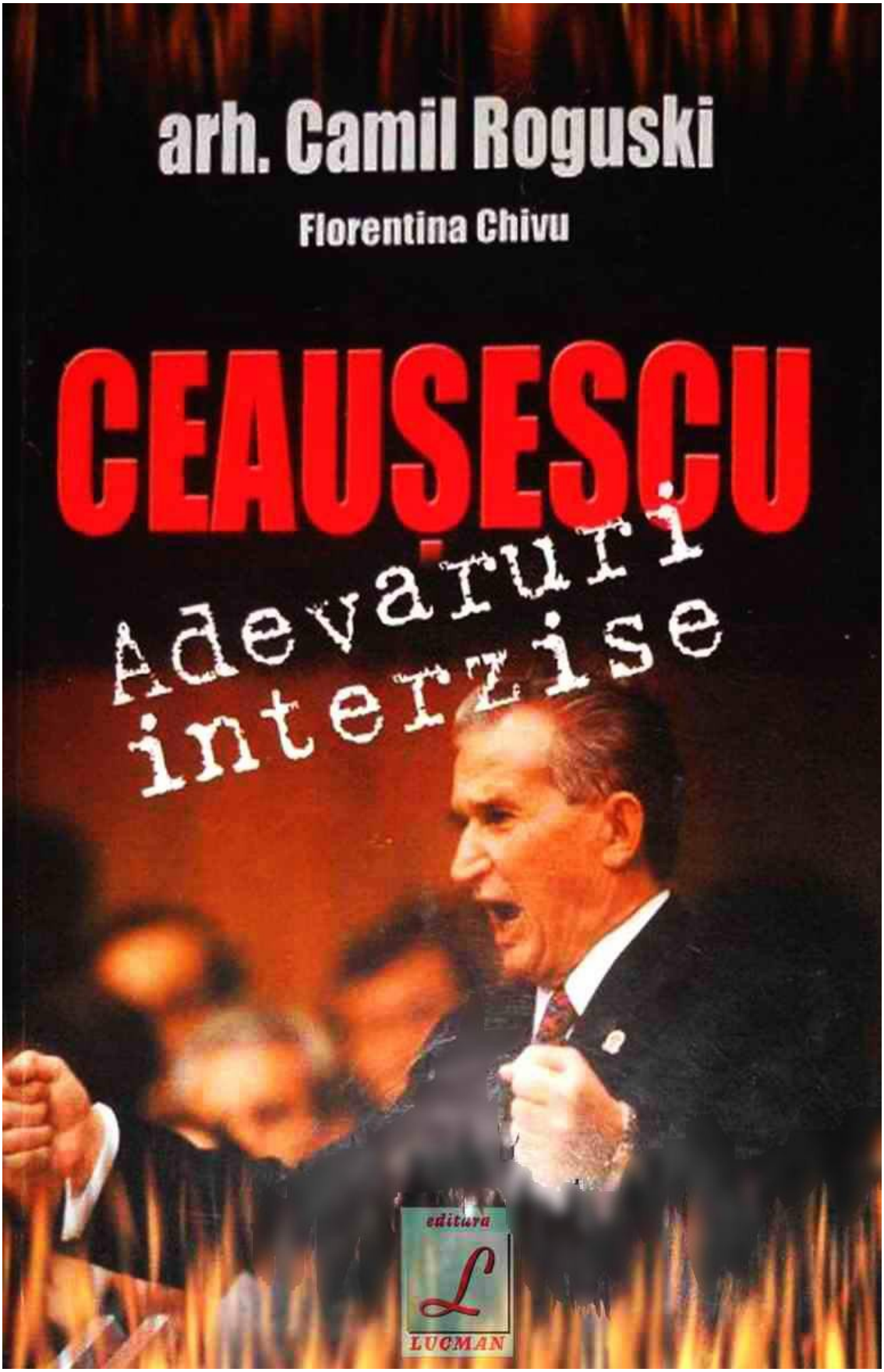
arh. Camil Roguski
Florentina Chivu
CEAUȘESCU
Adevăruri interzise
editura
LUCMAN

CAMIL ROGUSKI
Florentina CHIVU

Ceauşescu: adevăruri interzise
Dincolo de umbră

Coperta: Florentina CHIVU
Editura Lucman, 2004
ISBN 9737230000

Cuibul Ceauşeştilor

Stratul pufos de zăpadă căzut peste noapte, dar şi în alte nopţi geruite de-a lungul anilor, încă mai păstrează ecoul paşilor îngreunaţi de putere, de mărire şi glorie al unor oameni de stat deveniţi istorie după executarea lor în decembrie 1989, chiar în ziua de Crăciun. Paşi aievea, ireali, al unor fiinţe de abur, ca nişte fantasme plutind deasupra omătului scânteietor în razele fără vlagă ale soarelui. Dar şi un alt ecou, mai grav, lăsat în urmă de cei împovăraţi de epoleţi şi copleşiţi de o răspundere apăsătoare. Paşi străbătând zilnic aleile grădinii, în care fiecare fir de iarbă, frunză, floare, pasăre, muscă ori cea mai mică insectă erau verificate şi inventariate. Catalogate şi îndosariate. Întotdeauna – dosarul. Un dosar vegetal. Ca şi noi – un popor vegetal tânjind după o anumită corolă de lumini a lumii. În această grădină interzisă şi-au dat întâlnire arbori europeni, asiatici, siberieni sau de pe alte tărâmuri îndepărtate. La poalele lor şi-au consumat apogeul corolelor şi al miresmelor, lună de lună, flori dintre cele mai frumoase, cultivate în răsadniţele unei sere create special în apropiere. O seră

interzisă.

O adevărată simfonie verde, concepută în stil elveţian şi terminată într-un fel de internaţională vegetală. O simfonie interzisă. Interzis – un frontispiciu pe sub care am trecut mulţi ani lăsându-ne afară orice speranţă, dar nu şi SPERANŢA. În această primă, şi poate singura, la cuibul celor înlăturaţi de la putere în decembrie 1989, sunt însoţită de Camil Florin Roguski, arhitectul de interior al familiei Ceauşescu pentru o lungă perioadă de timp, martorul multor clipe din viaţa de zi cu zi a dictatorilor. Este un domn trecut de 81 de ani şi, într-o oarecare măsură, chiar seamănă cu Ceauşescu.

— **Domnule arhitect, ne puteţi spune cine este autorul proiectului acestei grădini?**

— Grădina casei din strada Primăverii, ca şi grădinile celorlalte palate ale familiei Ceauşescu, a fost imaginată de arhitectul german Robert Woll, secondat de tânărul inginer Teodosiu, absolvent al unei şcoli de peisagistică de la Braşov. Păcat că această facultate nu a durat decât un an.

— **Cine era arhitectul Woll?**

— Arhitectul german nu era, săracul, arhitect. Avea doar patru clase primare. Era un autodidact.

— **Aţi fost apropiat de el, ca prieten, sau aţi colaborat strict profesional?**

— Îi datorez mult lui Woll, dar lăsaţi-mă să vă povestesc câte

ceva din viaţa lui.

O *luăm pe o alee pe unde trecuse de dimineaţă un tractoraş, care-şi lăsase amprentele pneurilor în zăpada pufoasă.*

— **Desigur, vă ascult.**

— Crescut şi trăit în Bavaria, Robert Woll era un mare desenator şi decorator. Una dintre lucrările lui capitale în Germania fusese decorarea vasului Bremen. Să ştiţi că decorarea unui vapor este extraordinar de grea.

— **În ce sens? Daţi-ne câteva detalii.**

— Pentru că faci decoraţie pe o masă care se clatină şi într-un spaţiu foarte restrâns. Decoraţia trebuie să fie foarte bogată şi să reziste la intemperii şi, bineînţeles, la foc. Woll mi-a povestit că era un om sărac, în tinereţe a vrut să scape de sărăcie şi a emigrat la un unchi stabilit în Argentina. S-a îmbarcat pe un vapor şi, cât a călătorit, ia murit unchiul. Când a ajuns la destinaţie, mătuşa, o argentiniană get-beget, nici n-a vrut să audă de el. Şi bietul Woll s-a trezit în Argentina tot sărac. Ce era să facă? S-a făcut „gaucho”, adică băiat la vaci, a muncit vreo doi ani, a strâns bani şi s-a întors în Germania. Din Germania a venit în Bucureşti cu o firmă de decoraţii pentru mobilă. A cunoscut-o pe viitoarea doamnă Woll, s-au căsătorit, au avut doi copii şi au rămas în România. Dar nici în România nu a avut o viaţă uşoară.

A fost deportat în URSS. Fiind bun desenator, a fost remarcat de ruşi, care conduceau lagărul siberian. Şi a ajuns să fie arhitectul care a refăcut oraşul Krasnoiarsk. Ruşii au fost atât de mulţumiţi de el, încât i-au propus să-l facă cetăţean sovietic şi să-şi aducă

familia. De aceea l-au şi decorat cu Ordinul Stalin. Cred că este unul dintre puţinii cetăţeni români care a primit Ordinul Stalin. Însă domnul Woll, care între timp şi surzise din cauza muncii din lagăr, a revenit în ţară odată cu primii germani bolnavi. Din aproape în aproape, ca reprezentant al firmei Lengel, a participat la reconstrucţia Ministerului de Externe şi cu ocazia aceasta l-am cunoscut. El a fost profesorul meu.

Tot plimbându-ne prin grădină, am ajuns lângă o pagodă roşie. Domnul arhitect doreşte să-şi termine ideea.

— Când am terminat Facultatea de Arhitectură nu aveam nicio specializare. Făcusem arhitectură generală şi, teoretic, eram bun şi la sistematizare, şi la clădiri publice, şi la locuinţe. Mobilier am studiat foarte puţin. Robert Woll a creat la noi şcoala de arhitecţi mobilişti. El ne-a învăţat şi pe mine şi pe colegul meu mai mare, Agripa Popescu. Aproape toată arhitectura lui de interior avea un specific de arhitectură german, ceea ce învăţase în tinereţe.

— **Grădina are un stil elveţian, dar pagoda?**

— În urma unei vizite în China…

— **Intuiesc că şi-a exprimat dorinţa de a o avea…**

— Da, şi-a exprimat dorinţa. Este, de fapt, un dar al statului chinez.

— **Vă place această construcţie asiatică?**

— Nu, mie nu-mi plac chinezăriile. Dar Ceauşescu nu primea pe nimeni acasă şi putea să-şi pună în curte ce dorea. Chinezii erau departe şi el se considera neutru, nici cu unii, nici cu alţii. Ambasada Chinei din Bucureşti are ceva elemente orientale, dar nu este pagodă.

— **Dar statuia introdusă într-un borcan, care nu se prea distinge din cauza sticlei, tot un cadou este?**

— Nu este cadou, şi aici a fost greşeala arhitectului Woll. Nu Ceauşescu a cerut să fie pusă statuia în sticlă. Aşa a considerat Woll că este bine. Şi, dacă propunerea lui a fost plăcută, a fost şi avizată în acest sens.

Pentru construirea casei lui Ceauşescu din strada Primăverii, în anii 1970-1971, au fost demolate „doar" o vilă şi câteva case mai sărăcăcioase. Avalanşa demolărilor a atins apogeul când s-a clădit Casa Poporului, admirată şi hulită de noi, deopotrivă.

— **Cine a construit-o?**

— A fost arhitect Grumberg Solari care, pe parcursul mai multor ani, a clădit casa, a mărit-o şi a modificat-o, atât în exterior, cât mai ales în interior.

În plimbarea noastră prin grădină trecem peste un pod şi verdele crud al unui vlăstar de salcie ne aminteşte că iarna şi-a pierdut puterea. Facem calea întoarsă şi ne apropiem de casă.

— **Ştiţi cumva unde au locuit înainte?**

— N-aş putea să vă spun, dar ştiu că au locuit într-o vilă, nu

într-un palat. Pofta aceasta de a avea o casă proprie a venit pe urmă, când şi-a luat o funcţie mai mare şi când, mai ales cei din jur, au început să-l linguşească. De fapt, palatul din strada Primăverii este un fel de cadou făcut lui Ceauşescu de către partid. El nu şi-a exprimat niciodată dorinţa să aibă un palat, dar îi plăcea să locuiască într-o casă cât mai mare. Şi atunci, arhitecţii şcoliţi, cei care erau în jurul lui, îi spuneau: „N-aţi dori să facem o casă mai mare?”. El n-a spus niciodată: „Faceţi-mi o casă mare!”. Vedea întotdeauna planurile, i se explica, dar nu prea ştia să citească un plan. Se exprima aşa, ca un surdo-mut, mai mult cu mâinile, îi explicai, îi arătai, dar nu erai sigur dacă a înţeles sau nu. Puteai să ştii că vrea mai mare sau vrea mai mic. Doar atât înţelegeai.

— **Televiziunea română difuza cu o insistenţă stereotipă programe de muzică populară, iar una dintre melodiile care se repeta frecvent era** *„Mi-e dor de casa cu cerdac”,* **interpretată de Angela Moldovan. Aluzia este evidentă: Ceauşescu a plecat din Scorniceşti, dintr-o căsuţă modestă cu un mic pridvor. Totuşi, evoluţia gândirii Marelui Conducător în ceea ce priveşte arhitectura, plecând de la amintirea copilăriei, nu mai seamănă deloc cu stilul românesc, în ce stil poate fi încadrată casa?**

— Este un stil-hibrid, vedeţi şi dumneavoastră. Nu poţi să zici că e un stil romantic sau gotic. Este un Baroc românesc, tratat de un arhitect care n-a prea ştiut ce să facă pentru a fi pe gustul lui Ceauşescu. Nu se termina niciodată un lucru început. Se completa mereu cu câte ceva şi de aceea nu există unitate. Faţada, de exemplu, nu exprimă ceea ce e în interior. Dar încărcătura este generală. Lui îi plăcea tot ceea ce este foarte încărcat. Considera

că mai multă muncă înseamnă şi mai frumos. *Chiar din vestibul îţi poţi da seama că o astfel de casă s-a construit fără deviz. Materiale de cea mai bună calitate, unele preţioase, cea mai înaltă ţinută tehnică, o execuţie impecabilă. Toate materialele sunt de import. Chiar şi instalaţia electrică a fost proiectată pentru becuri aduse din străinătate.*

— Aţi afirmat mai devreme, în grădină, că nu agreaţi chinezăriile. Acelaşi lucru îl puteţi spune şi despre cupola aceasta aurită din vestibul?

— Cupola aurită, adică „klein mozaik” şi cu foiţă de aur, exprimă sentimentul lui de nou îmbogăţit. Nu cadrează cu clădirea, dar veţi vedea că fiecare cameră este altceva. Nu există o unitate. Vestibulul trebuia să aibă ceva care să fie foarte bogat, foarte aurit, foarte, foarte greu.

În vestibul, locatarii casei îşi scoteau paltoanele şi pantofii.

— De ce intrau în casă cu papuci?

— Aşa se obişnuia la ţară. Îţi lăsai pantofii la uşă, în hol.

— Este cam ciudat: ei nu primeau musafiri, nu le venea în vizită neamuri? Şi dacă veneau, erau obligaţi să se descalţe?

— Nimeni nu intra în casa asta.

— Chiar dacă aveau aprobare?

— Eu am trecut de foarte multe ori pragul casei. N-am văzut niciodată pe nimeni.

— Vă descălţaţi şi dumneavoastră?

— Nu. Eu nu veneam când era el acasă şi atunci intram cum doream, în casele lui Ceauşescu nu se fuma, dar eu am făcut uneori excepţie. E adevărat că sosirea mea stârnea panică. Venea femeia de serviciu cu scrumiera, repede, ca nu cumva să pice scrumul pe jos. Dar lăsam scrum peste tot, pentru că ştiam că o să se mături. Ceauşescu şi cu ea au fost nişte oameni simpli, au trăit ca nişte oameni simpli, au murit ca nişte oameni simpli.

— Nu vi se pare un paradox, de vreme ce au fost înconjuraţi de atâta bogăţie? Nu afirm că era un lux deosebit, dar contrasta evident cu simplitatea generală a omului de rând.

— Gândirea lor era foarte simplă.

Toate geamurile de la uşă sunt mătuite şi cu modele ornamentale.

— Între cele două războaie mondiale, geamurile caselor de la ţară erau mai toate mătuite. Au preluat cumva această modă?

— Nu. N-avea nimic de-a face cu moda de la ţară. În primul rând, casa lor din Scorniceşti nu avea niciun geam mătuit. Avea geamuri simple. Aici, în strada Primăverii, proiectanţii le-au făcut.

Modelele acestea nici nu prea sunt modele ţărăneşti, sunt puţin franţuzeşti. Sunt făcute pe semicristal givrat, mătuit, şi să ştiţi că le-am folosit foarte mult. Sunt executate de artişti plastici.

— **Am impresia, cel puţin din cât am remarcat, că nu se află nimic românesc în această casă.**

— Nu. Nu este.

— **De ce?**

— Nu este, pentru că arhitectul care a proiectat-o nu prea simţea românește.

— **Cine, Solari?**

— Nu, este vorba despre arhitectul Woll. Obişnuit cu „Alt Wienn”-ul, toate construcţiile erau gândite într-o arhitectură aşa, mai posacă, mai închisă, şi câteodată mai adăuga anumite elemente spunând că astea sunt brâncoveneşti, astea sunt luate de la Colţea, astea-s luate de la Tismana, astea sunt luate de la Horezu. De fapt, era o arhitectură germană decorată cu nişte elemente româneşti.

— **Haideţi să ne aşezăm puţin pe canapeaua aceasta din hol. În dreapta, este uşa de la intrare, iar în stânga se aflau biroul lui Ceauşescu şi uşa de la sufragerie, în faţa noastră, o scară de marmură duce la etaj. Din câte am înţeles, biroul lui Ceauşescu este închiriat în prezent Comitetului Euroatlantic. Ce ne puteţi spune despre goblenul din spatele**

nostru, de care este rezemată canapeaua, şi cel de pe scară?

— Să ştiţi că amândouă sunt autentice şi au fost achiziţionate din magazinele „Consignaţia”. Pe vremea lui Ceauşescu, operele de artă se vindeau foarte ieftin. Iar spre sfârşitul vieţii lui Ceauşescu, am înfiinţat chiar şi o şcoală de goblenuri. La Oradea şi la Ploieşti existau două ateliere unde se făceau goblenuri, clasice şi chinezeşti.

— **Ce diferenţiază un goblen clasic de unul chinezesc?**

— Cele clasice au cusut un punct pe milimetru pătrat, în vreme ce goblenurile chinezeşti au opt puncte pe milimetru pătrat.

— **O muncă migăloasă, presupun... Se lucrează sigur sub lupă.**

— Erau vreo două femei care lucrau fără lupă, dar le-am considerat nişte nebune. Precis au orbit.

— **Dar mobilierul? Mă refer la canapeaua pe care stăm şi fotoliile din hol.**

— Au fost proiectate de Robert Woll în stil Baroc. Vedeţi, toată dantelăria din lemn, picioarele foarte mult lucrate erau pe gustul lui Woll.

— **Şi al familiei, intuiesc?**

— Da, şi lor le plăcea tot ce era ultraîncărcat. De executat,

mobilierul s-a făcut în Bucureşti, la fabrica „Eliade”, specializată în confecţionarea mobilelor din casele în care a locuit Ceauşescu.

— **V-aţi adus vreo contribuţie la realizarea acestei fântâni lipite de peretele scării? Este făcută din aur?**

— Nu, n-am niciun amestec, dar să ştiţi că nu este din aur. Mozaicul este de Murano, realizat dintr-un material semipreţios, dar nu este aur.

— **Ca o curiozitate: aţi stat vreodată în fotoliile din casele lor, sau cel puţin aţi fost invitat să vă aşezaţi? întreb mai ales pentru sentimentul deosebit pe care l-aţi fi putut încerca, fotoliile fiind bine lucrate şi nu se simt arcurile.**

— Nu mă aşezam pe fotolii în casele lor, dar să ştiţi că, de multe ori, le-am încercat, înainte de a fi aduse în casă, pentru că Ceauşescu avea aproape aceeaşi statură ca mine şi verificam să văd dacă sunt confortabile sau nu.

În sufragerie, menajerele spălau geamurile. Perdelele erau trase şi, cu toate acestea, sufrageria împărţită în trei compartimente era puţin întunecată. Am aprins toate candelabrele, am privit îndelung vasele din argint şi aramă din vitrină, am încercat uşa glisantă care avea rolul să separe compartimentul unde trona o masă de opt persoane. Scârţâia stins. Involuntar, mi-am lăsat mâna să alunece pe una dintre cele trei coloane de marmură.

— **Domnule Roguski, nu aveţi impresia că sufrageria este slab luminată, puţin întunecată?**

— Ba da, dar vara umbra deasă a copacilor micşorează şi mai mult vizibilitatea spre interiorul reşedinţei. Umbra este accentuată şi de mobilierul Baroc şi mohorât al lui Robert Woll.

Nu am vizitat tot palatul, dar îmi dau seama că Ceauşescu avea o înclinaţie pentru coloane, în hol, sunt din lemn, iar aici, din marmură.

— Da. S-a recurs la acest element decorativ, deoarece îmbogăţeşte interiorul, iar arhitectura încărcată, înzorzonată, plăcea familiei Ceauşescu. Coloanele din casele în care a locuit Ceauşescu nu sunt niciodată simple, nu sunt dorice, ci compozite. Toate au caneluri, uneori răsucite, cu influenţă românească, semănând cu stilul Horezu sau cu arhitectura Cantacuzinilor ori a Brâncovenilor.

— **Ceauşescu făcea economie Gospodăriei de Partid? întreb deoarece corpurile de iluminat nu sunt din cristal.**

— Nu, nu sunt din cristal, ci din sticlă turnată şi sunt ori franţuzeşti, ori italieneşti.

— **Vasele din vitrină provin tot de la „Consignaţia”?**

— Da, aceea era sursa.

— **Deşi n-am frecventat prea des magazinele de antichităţi, cred că vasele fac parte dintr-o colecţie. Ar fi interesant de ştiut cine le-a vândut, ori poate i-au fost luate abuziv, descompletându-i-se garnitura întreagă, în sfârşit,**

nu mai întreb. M-aş referi în continuare la tapiserie, potrivită cu interiorul. A fost primită cadou?

— Da, de la o judeţeană de partid, dar comandată şi aleasă de arhitecţi şi executată de artişti plastici.

Covoarele din două compartimente ale sufrageriei au acelaşi model floral. Unul are bordura verde şi câmpul floral grena, iar celălalt are bordura grena şi câmpul verde, împreună cu tapiseria cu fluturi şi păsări conferă o notă veselă mohorâtei sufragerii.

— Dacă Ceauşescu nu a avut bani pentru lustre de cristal, se subînţelege că şi pielea de la uşa glisantă nu este veritabilă, ci din vinilin?

— Este din piele de bizon foarte subţire, cu ţinte aurite aduse din import. Aveam nişte tapiţeri extraordinari.

— Extraordinari, dar şi membri de partid. N-au avut însă nicio vină. Nicolae şi Elena mâncau la această masă rotundă?

— Vedeţi, povestea asta cu masa… Ceauşescu şi cu ea n-au fost niciodată mâncăi. Masa era foarte simplă.

— Ce mâncau, de fapt? Iar masa a fost adusă de la Gospodăria de Partid?

— Da. Ei mâncau foarte multe legume. Anumite legume. De exemplu, legumele care se foloseau erau crescute pe un pământ tratat cu îngrăşământ animalic.

— Deci, naturale, biologice cum se spune azi, fără chimicale.

— Povestea cu chimicale era tabu.

— Chimicalele era pentru noi.

— Nu numai că îngrăşământul era animalic, dar şi animalele folosite păşteau pe nişte câmpuri, tot aşa, îngrăşate natural.

— Aveau fobie de microbi, de contaminare?

— Le era frică, în general, în toate casele, la intrare, existau sticluţe cu spirt. Când intrau în casă se dezinfectau cu spirt. Chiar şi ofiţerii care îi însoţeau aveau în buzunar sticle cu spirt şi, când dădeau mâna cu cineva pe parcurs, imediat se duceau la toaletă şi îşi puneau spirt pe palmă. Aveau frica asta de a nu se îmbolnăvi, în general, el era fricos. Ea, mai puţin.

— E adevărat că mâncau doar 20 de grame de carne pe zi?

— Povestea cu carnea… Ei au ascultat doctorii. Nu voiau să se îngraşe. În fiecare dimineaţă se sculau la ora şase, îşi făceau toaleta intimă, îşi puneau în spate un rucsac cu o anumită greutate şi mergeau aşa circa o jumătate de oră, trei sferturi de oră, pe aleile grădinii. Făceau gimnastică, aveau peste tot săli de gimnastică. După aceea plecau la serviciu. El nu era fumător, nimeni n-avea voie să fumeze când era acasă. Nici ea nu fuma.

Mâncau foarte multe legume, iar carne, mai deloc. Dar l-am auzit uneori spunându-i valetului: „Mă, Lie, a plecat doctorul?”. „Da”. „Atunci, fă-mi şi mie o friptură!” Mai greşea şi el câteodată, că era om.

— Dar pe urmă ne-a transformat într-un „popor vegetal”, cum scrie Ana Blandiana, impunându-ne, catastrofal aş zice, acelaşi regim.

— Bine, ei au vrut să ne pună la un regim mai drastic, mai economic, aveau de rambursat multe împrumuturi.

— Ce credea, că suntem toţi diabetici?

— Credeţi? Iniţial, el n-a avut diabet, dar unul dintre fraţii lui având un diabet sever, s-a gândit c-o să aibă şi el. Şi necazul ăsta l-a păscut, pentru că în ultima perioadă avea deja un diabet destul de avansat. De fapt, el ar fi murit în orice situaţie. Nu mai putea trăi decât doi-trei ani, pentru că avea un cancer destul de avansat. Un cancer de prostată. Nu pot să vă spun dacă era de bătrâneţe sau era un cancer creat de prietenii de la răsărit.

— Respectau tradiţia religioasă de Crăciun şi de Paşti?

— Da, sigur că da, sigur că da.

— Crăciunul nu era Crăciun.

— Să vă spun. În primul rând, Paştele era Paşte. Se făceau cozonaci, ouă roşii. Ouă roşii care se primeau de la Patriarhie sau

de la diverse mănăstiri, foarte multe ouă lucrate aşa, migălite, cum ştiţi că se încondeiază, ouă decorative.

— **Cunosc obiceiurile.**

— Dar totul în cadrul familiei.

— **Familie însemna ei şi copiii?**

— Familia însemna ei şi copiii, în special Nicu şi cu Zoia. Valentin se distanţase de ei, din cauza soţiei.

— **Dar Crăciunul nu prea era Crăciun.**

— Iar de Crăciun erau două Crăciunuri. Crăciunul Crăciun şi Moş Gerilă.

— **Deci, îl ţineau, cum aţi şi spus mai înainte. Numai că noi spuneam copiilor că vine... Moş Gerilă!**

— Sigur că da. Eu îi făceam bradul pe 24 decembrie.

— **Tăiau porcul?**

— Porcul, porcii erau tăiaţi de mult.

— **Şi mielul, la fel?**

— Şi mielul, dar ei nu prea mâncau. Toată lumea zicea: „Dom’le, dar dacă mănâncă? Hai să facem”. Acest făcut era ca să

existe şi pentru alţii.

Moş Gerilă în locul lui Moş Crăciun

— Domnule arhitect, vă propun să schimbăm decorul şi să ne aşezăm pe altă canapea, aceasta pe care, bănuiesc, stăteau şi ei la o cafeluţă, dacă aveau obiceiul să bea cafea sau „nechezol”. Pentru cititorii noştri, aş dori să ne spuneţi mai multe despre cei doi Moşi, Crăciun şi Gerilă. Eu am fost crescută de bunici la ţară, de Crăciun se tăia porcul, iar băieţii din vecini veneau cu steaua sau jucau Irod, un fel de teatru religios, cu personaje. Când am venit la Bucureşti şi am început şcoala, am dat peste Moş Gerilă, un personaj nou, căruia trebuia să-i reciţi o poezie ca să primeşti în dar o pisică sau un iepuraş făcute din placaj vopsit, prevăzut cu patru roţi, tot din lemn. Ţin minte că în alimentare şi cofetării se găseau praline, fondante şi, uneori, ca mare lux, tablete de ciocolată Kandia, ambalate în poleială. Cât despre globuri şi caleidoscop, le cumpăra tata când se ducea în delegaţie la Cluj. Să nu uit cadourile, cele mai importante: erau obiecte de strictă necesitate în sezonul rece, cumpărate de părinţi, care spuneau că sunt de la Moşul. Cum împodobeau bradul cei care ni l-au luat pe Moş Crăciun şi ni l-au oferit, în schimb, pe sărăntocul comunist, numit Moş Gerilă?

— Pe vremea copilăriei mele, Moş Crăciun era la fel de sărac ca şi Moş Gerilă de mai târziu, în sanie trasă de reni, fără sanie, în automobil, noi aşteptam să vină Moşul. Pentru copiii bogaţi, Moşul aducea jucării. Pentru cei mai mulţi şi mai amărăşteni, Moşul aducea haine, vechi sau noi, dar haine şi o mâncare mai bună pe zi, câteva dulciuri şi poate, poate o jucărie. O jucărie, adică o cârpă

umplută cu rumeguş şi cu doi ochi desenaţi. Dacă avea coadă era leu, dacă n-avea coadă era urs. Dar era ceva. Şi pentru mamele noastre, în era lui Ceauşescu, coexistenţa celor doi Moşi era o belea. Moş Crăciun venea acasă, iar la grădiniţă sau la şcoală sosea Moş Gerilă. Pentru mult prea iubiţii noştri conducători, moşul principal era Moş Gerilă. Moş Gerilă, Moş Gerilă, dar Elena şi Nicolae aveau tălpile pline de pământul de acasă. Ei se născuseră la ţară. Părinţii lor, mai ales ai lui Nicolae Ceauşescu, erau nişte oameni simpli, credincioşi, care ţineau şi Paştele şi Crăciunul. Şi atunci, omul ăsta, care se dădea drept cel mai mare soldat al socialismului, avea în sufletul lui şi puţină frică de Dumnezeu. De aceea, sărbătoreau şi Crăciunul. Pe 24 decembrie, făceam în casa lui Ceauşescu un mic brad, unul micuţ de 4-5 metri înălţime. Era superîmpodobit, pentru că bogăţia însemna mult. Era o refulare a sărăciei din tinereţe. Şi, bineînţeles, la masă erau servite sarmale, cozonaci, răcituri, tot ce se servea şi la ţară. Dar acesta era un Moş Crăciun mascat, necunoscut de cei din jur. Era numai Moşul familiei. Al familiei, deoarece, pe lângă bradul din casa soţilor Ceauşescu, mai era unul în casa lui Zoia, altul la Valentin şi încă unul la Nicu. De Crăciun, Nicu trăgea ceva pe gât şi cânta şi *„O, brad frumos, o, brad frumos”. Era* un om vesel, iar Crăciunul era un moment de bucurie, mai ales pentru copii, bucuria că în sufletul lor ei au rămas creştini. Dar cartea de vizită a familiei Ceauşescu trebuia să exprime altceva, mai exact doctrina partidului, care nu avea Dumnezeu, sfinţi, doar Lenin, Marx şi Engels. Aceştia nu erau credincioşi, ci izbăvitori, oameni care aduceau socialismul în întreaga lume.

— Ca atare, a fost inventat Moş Gerilă. Când venea acest înlocuitor (mă tot gândesc la „nechezol”!) la conducătorii

României socialiste?

— Pe 31 decembrie spre 1 ianuarie.

— În casa lui Ceauşescu, cum se desfăşura sărbătoarea de Moş Gerilă?

— Haideţi să faceţi, împreună cu mine, un Moş Gerilă în casa lui Ceauşescu. În primul rând, pomul de iarnă sau de Moş Gerilă trebuia să fie foarte mare. Dar nu un pom, ci o pădure de pomi. Petrecerea avea loc într-un spaţiu foarte amplu, unde să poată încăpea foarte mulţi pomi, dar nu mai mult de o sută. Vis-à-vis de camera lui Ceauşescu, la marginea Lacului Herăstrău, exista o construcţie sportivă, denumită Club-bazin, cu o sală de sport foarte mare, cât un teren de tenis, o popicărie, o sală de bowling, un bazin mare de înot, numeroase saloane şi un băruleţ. Acestea erau camerele mai mari, dar existau şi odăi mai mici, o sală de gimnastică, una de masaj, un cabinet medical, săli de odihnă şi pentru birouri. De la casa lui Ceauşescu până la Club-bazin Floreasca făceai două-trei minute. Pe jos. În ultimii zece ani din viaţa familiei, acolo venea Moş Gerilă. Dar pentru mine, care trebuia să mă ocup de această festivitate, pregătirile începeau cu mult mai înainte. Cu 20 de zile înainte de Anul Nou, o echipă de 40-50-60 de oameni decora sala. În general, festivitatea se ţinea în sala de gimnastică, mare cât un teren de tenis. Dar erau decorate şi celelalte săli.

— În ce consta decorarea?

— Însemna, în primul rând, o sută de brazi, între patru şi opt

metri înălţime, trei-patru maşini mari de 20 de tone cu cetină, care se împrăştia printre brazi, ca întreaga atmosferă să aibă aspectul, dar şi mirosul unei păduri adevărate. Se montau brazi şi începea adevărata muncă de decorare, pentru a crea un aspect sărbătoresc.

— **Cum era evidenţiată atmosfera de sărbătoare?**

— Sala cu brazi era şi locul unde se servea masa de 1 ianuarie, unde veneau invitaţii familiei, care ţineau un toast şi unde principala distracţie era să te uiţi la televizor şi să-l sorbi din ochi pe Ceauşescu, care vorbea pe micul ecran. Deci, o pădure de brazi, iar în centru o masă cu scaune aşezate în aşa fel, încât toată lumea să stea cu faţa la Ceauşescu. În general, mesele se aşezau în formă de careu sau de cerc. Între mese se aflau 10-12 televizoare, la care să priveşti, dar să-l vezi şi pe Şeful cel mare. Decoratorii începeau munca migăloasă de aranjare a pomilor.

— **Foloseaţi multă beteală?**

— Se foloseau aproximativ 50-60 km de beteală. Descoperisem o întreprindere la Murgeni, Măcin, vis-à-vis de Brăila, care făcea o beteală foarte frumoasă şi stufoasă. Foloseam 50 km într-un an, dar în al doilea numai 25 km, pentru că mai puteam recupera. Aveam nevoie de 20-30 de mii de globuri de diverse culori. Dar, în general, mergeam pe decorarea unui pom cu o singură culoare de globuri, mici sau mari, sau grupuri de aceeaşi culoare. Nu se obişnuia să pui în pom bomboane sau să agăţi răvaşe sau altceva.

— Probabil că s-ar fi găsit repede poeţi de curte, ad-hoc, care să scrie răvaşe patriotice, ori în spiritul internaţionalei proletare.

— Sărbătoarea trebuia să aibă un caracter sobru. Dar, ca să dea şi mai mult aspectul de pom autentic, pomii erau câteodată vopsiţi cu vopsea albă, ca să pară ninşi. Foloseam şi pomi ninşi şi pomi neninşi, dar se aduceau din pădure şi brazi albi. Construiam arcade pe sub care să treci ca să ajungi la masa festivă.

— Cine semnează proiectul?

— Niciodată nu a existat un proiect şi niciodată nu am primit vreo indicaţie cum să fac sau să nu fac. Acesta era lucrul cel mai greu; pentru că puteam realiza ceva frumos sau ceva care n-ar fi plăcut, şi, dacă era ceva neplăcut, suportam consecinţele cele mai grave. Cel mai greu a fost în ultimii ani, când primeam sarcina să fac în fiecare an pomul. De fiecare dată trebuia să fie altceva, altceva şi, efectiv, nu mai ştiam ce să fac, să fie mai bine decât anul precedent. Ţin minte că într-un an am făcut un fundal dintr-o pânză de mătase pe care am lipit paiete. 60 de oameni au lipit timp de 15 zile paietă lângă paietă. O muncă de chinez înrobit. A ieşit foarte frumos, pentru că în spate exista un curent de aer cald, care făcea ca această pânză să onduleze, imitând chiar căderea zăpezii.

Dar pădurea era pădure şi în centrul acestei păduri trebuia pus ceva. Într-un an am decorat pădurea cu animale sălbatice împăiate: urşi, vulpi, căprioare, cerbi. Numai porc mistreţ nu am pus. Animalele le aduceam de la diverse cercuri de vânători. Ca să pun şi un cerb, am apelat la Uniunea Vânătorilor şi Pescarilor. La sediul Uniunii, am găsit un cerb extraordinar de frumos, cu o

pădure de coarne şi mare de tot. Uniunea avea sediul aproape de Hala Traian şi trebuia să transport cerbul până în Herăstrău. Am adus o maşină mare şi şoferul avea indicaţia să meargă încet. Dar, pe B-dul Ana Ipătescu, pe unde treceau înainte şi tramvaiele, aproape de Piaţa Romană, pesemne că linia de înaltă tensiune a tramvaiului era lăsată mai jos şi coarnele cerbului s-au încurcat în troleul tramvaiului. Şi cum mergea maşina, cerbul s-a ridicat în picioare. Noroc că a scăpat şi a picat tot în picioare, pe platforma maşinii. Eu mă aflam într-o altă maşină, care mergea în spatele camionului. Am văzut mimica pietonilor. Toţi erau speriaţi, pentru că cerbul dădea impresia că vrea să sară din maşină, în sfârşit, am ajuns cu bietul animal la Club-bazin Florească. M-am gândit unde să-l aşez şi, până la urmă, l-am pus la intrare, împreună cu două căprioare mai mici. Totul era decorat cu cetină de brad, brazi şi beteală.

Ceauşescu şi cu ea aveau obiceiul ca, în preziua Anului Nou, să facă o vizită de lucru, să vadă cum arată casa. Eu eram de faţă şi, la intrare, o aud pe Elena zicându-i lui Ceauşescu: „Măi Nicule, cerbul ăsta e mai mare decât ăla pe care l-ai vânat tu”. Mie, să-mi vină rău. Ceauşescu mă întreabă: „Măi băiete, de unde este cerbul ăsta?”. Ideea salvatoare mi-a venit pe moment: „A fost împuşcat în anul 1953, în zona Sucevei, şi mai multe amănunte nu ştiu”, i-a venit inima la loc şi mi-a zis: „Bravo, mă!”. S-a uitat şi n-a mai zis nimic. Cum au plecat, am pus mâna pe telefon şi am vorbit cu preşedintele Uniunii Vânătorilor. „Să ştii că, dacă te întreabă cineva, cerbul ăla a fost împuşcat în 1953, la Suceava”. Eu habar nu aveam cine l-a împuşcat şi când. Mai existau în pădurea aceea şi iepuraşi şi cocoşi de munte.

— **Enumeraţi, pe scurt, invitaţii.**

— Oamenii cu greutate în partid sau în guvern, care nu doreau altceva decât să iasă în faţă să-i vadă Ceauşescu. Invitaţi aleşi pe sprânceană. Nu mai mult de o sută de persoane. Tot atâtea scaune puneam. Mai puneam două-trei scaune în plus, că nu ştiam cine mai venea. Dar nimeni nu avea voie să lipsească. Toţi invitaţii veneau cu maşina până în apropiere. Nimeni nu avea voie să intre cu maşina în curtea Clubului. Se opreau în stradă. Coborau din maşină în ţinută oficială, într-un an nu prea a fost zăpadă, plouase şi se făcuse un polei de te înnebunea, şi mai multe cucoane, soţii de secretari, au cam dat cu fundul de gheaţă. Una s-a şi întors din drum, pentru că îşi luxase piciorul. Eu nu mă ocupam de sosirea invitaţilor, aşa că nam avut nicio vină că nu s-a pus nisip pe trotuar. Dar, în sinea mea, mă amuzam când le vedeam pe cucoane alunecând.

— **Cum se desfăşura festivitatea?**

— Toţi intrau în holul mare de primire, îşi scoteau paltoanele şi, într-o ţinută severă, deloc sfidătoare, chiar tovărăşeşte îmbrăcaţi, cu toate că era Revelionul, aşteptau sosirea Şefului. Nimeni nu intra în sală. Fix la ora douăsprezece fără un sfert, Ceauşescu sosea printr-o altă intrare decât cea principală, ajungea în mijlocul invitaţilor, care îl aplaudau. El se ducea glonţ, împreună cu tovarăşa, şi luau loc la masă. Toată lumea intra în ordine în sală şi se aşeza la locul fixat dinainte. Douăsprezece fără zece minute. Intra un şir de chelneri şi turnau şampanie în pahare. Douăsprezece fără opt minute, începea discursul lui Ceauşescu la televizor. Toată lumea asculta în tăcere, cu privirea fixă la televizor, cele spuse. Douăsprezece fix. Toată lumea se ridica în

picioare şi aplauda: „Să ne trăiţi, să ne trăiţi, să ne trăiţi!”, „La mulţi ani!”. Fiecare, cu şampania în mână, defila prin faţa locului unde se afla Ceauşescu. Se ciocneau paharele. Nu se strângea mâna, nu se sărutau. La loc comanda! Începeau să curgă mâncărurile tradiţionale, sarmale, piftie, dar lumea nu prea mânca. Nu că nu aveau poftă, dar nu trebuia să facă zgomot. Toată lumea stătea şi se uita la televizor. Ceauşescu nu prea iubea muzicanţii. Nu-i plăcea muzica clasică, nici de dans, nici populară, într-un singur an am avut o orchestră, aşa, mai negroidă, şi Ceauşescu s-a indispus, aşa că li s-au dat papucii.

Toţi se uitau la televizor. Responsabil cu televiziunea, un secretar anunţa: „Acum vine Radu Beligan”. „Acum vine Arşinel”. „Acum vine...”. Dar, într-un an, s-a schimbat programul la televizor, iar responsabilul cu televiziunea, cât era de mare, n-a ştiut. Una spunea, alta se vedea. A fost un râs general, chiar şi Ceauşescu a zâmbit. Responsabilul a făcut feţe-feţe, s-a dus repede la telefon, s-a informat şi s-a trimis adevăratul program, în alt an, situaţia a fost şi mai „de oaie”, în general, cele două canale ale Televiziunii Naţionale emiteau împreună. Deoarece imaginea se vedea mai bine pe TVR1, toate televizoarele din sală recepţionau video pe TVR2. Sunetul era mai bun pe TVR2 şi au fost racordate pe TVR2. Numai că în anul respectiv, la 12.30, cele două canale au emis programe independente. Una vedeai, alta auzeai. Râsete generale. Ceauşescu se înroşise, iar secretarul cu propaganda se învineţise. Băieţii veseli au intervenit imediat şi s-a modificat sunetul. Unul dintre adjuncţii de la Televiziune, care se ocupa cu această rezolvare tehnică, a fost dat afară. Dar Ceauşescu nu prea stătea mult. La ora unu şi un sfert o ştergea englezeşte. Când invitaţii se încredinţau că Ceauşescu a plecat, o tuleau şi ei iute. Fiecare dorea să-şi petreacă Revelionul în familie. Mai rămâneau

câţiva mâncăi, câţiva beţivi, dar nimeni nu sta mai mult de ora patru. Ăştia, care stăteau mai mult şi trăgeau la măsea, erau notaţi pe o hârtiuţă de ciripitori. A doua zi, la cabinetul doi, se dădea raportul: „Tovarăşul cutăricâ a băut mai mult şi a zis…” După doi-trei ani, lumea a început să simtă că ceva nu este în ordine, că se spune tot ce se întâmplă şi atunci nu mai rămânea nimeni, sau, pur şi simplu, mâncau şi plecau.

— **Era un priveghi general, înţeleg…**

— Nimănui nu-i plăcea să facă Revelionul cu Şeful. Nu era nicio distracţie.

— **Ce alte decoruri aţi mai imaginat, cu excepţia animalelor împăiate?**

— Într-un an m-am gândit să fac o feerie cu Albă ca Zăpada. Am început să fac desenele: piticul numărul unu, piticul numărul doi, Albă ca Zăpada, prinţul, am stabilit înălţimea personajelor, costumele. Dar ce făceam cu Vrăjitoarea? Dacă se interpreta? Şi, până la urmă, am renunţat, am căutat un subiect mai neutru, pentru că prin casele alea bântuiau tot felul de oameni care interpretau, în construcţii, în arhitectură, erau nişte băieţi din ăştia, cu ochi albaştri, care urmăreau ca nu cumva să apară pe clădiri niscaiva semne francmasonice sau fasciste. N-am înţeles niciodată ce înseamnă semne cu simbol fascist sau kabalistic, dar cei care ne controlau erau oameni de „înaltă cultură”, şase clase elementare, plus şcoala de ofiţeri. Ei dădeau tonul. Mi-a fost chiar frică să mai caut un subiect aşa, mai special. Albă ca Zăpada nici nu prea era un basm românesc. Dar nici Făt-Frumos din Lacrimă

cu Roşu împărat sau Negru-împărat nu mergea. Aşa că m-am gândit la un subiect mai sportiv. Şi am dat lovitura. Am realizat feeria de animale a lui Walt Disney: căprioare, ursuleţi, iepuraşi, dar mari, de 1,5-2 metri, în felul acesta am dat de lucru la nişte artiste plastice flămânde, care nu câştigau niciun ban. Şi au realizat fetele astea nişte lucruri extraordinare! Extraordinare! Şi mi-a mers şi mie bine, pentru că păpuşile au plăcut. După Revelion, diverşi invitaţi au venit să-mi ceară păpuşile. „Cum să vi le dau dom'le, că astea sunt inventariate". La plocon, toţi se grăbeau. Vă daţi seama ce-ar fi însemnat să dau una? Mi-aş fi dat foc la valiză, în alt an, m-am gândit la altfel de păpuşi, la o feerie cu păpuşi îmbrăcate naţional. Pe un plan înclinat, veneau din pădurea de brazi cete de români, de ţărani, orientaţi spre punctul central, Locul unde se afla Ceauşescu. Proiectul l-am executat cu cooperativa de artă populară din Oradea, care executa păpuşi de 40-50 cm, îmbrăcate în costumele judeţelor respective. Fiecare judeţ era reprezentat de câte cinci-şase păpuşi, care defilau, cu şi fără steaguri. Dar în frunte cine se afla? Clasa muncitoare şi soldaţii! Trei soldaţi cu arma în mână, un muncitor şi o muncitoare şi un steag roşu. Lovitura cea mare am dat-o cu Elena Ceauşescu. Când a venit, s-a uitat la păpuşi, la muncitor şi la muncitoare şi a exclamat: „Uite-o pe Poliana!". Nu ştiu cum se nimerise, dar păpuşa cu basc semăna cu nevasta lui Nicu, cu Poliana. „Foarte frumoasă, foarte interesantă feerie", a zis ea. La puţin timp după ce a plecat Ceauşescu, au început şi invitaţii să prindă grai. „Domnule, ăsta este din satul meu. Oh, ăsta este din judeţul meu. Oh, uite, dar pălăria este altfel la noi!". O mai fi greşit şi cooperativa, dar a mers foarte bine. În afară de Ceauşescu, mai veneau să vadă pregătirile şi alţi şefi, Banc, Patilineţ, Bobu, împreună cu şefii mei direcţi, care erau foarte cumsecade. Gere, de

exemplu, era pâinea lui Dumnezeu. El era, de fapt, reprezentantul Gospodăriei de Partid şi, dacă ieşea prost, el era primul batjocorit. A avut întotdeauna încredere în mine şi m-a ajutat, îmi spunea mereu: „Măi băiatule, cum faci tu, le faci bine”.

— **Moda indicaţiilor era preluată şi de alţi şefi, mai ales cei din primul eşalon?**

— Da, de exemplu de la Bobu, care nu era sigur de nimic, dar îi plăcea să o facă pe şeful. „De ce ai făcut aşa?”, mă întreba. „M-am gândit că aşa este mai bine”, îi răspundeam eu. „Bă, cine te-a învăţat pe tine?”. „Nu m-a învăţat nimeni, dar dacă dumneavoastră consideraţi că ar trebui altceva, spuneţi-mi şi fac imediat. Atunci trebuie să comunic tovarăşei Elena Ceauşescu că este ideea dumneavoastră”. „Lasă, bă, lasă, zicea, lasă că ştii tu. Fă, dar să faci în aşa fel încât să iasă bine”, îi era frică.

— **Totuşi, cum se distrau invitaţii lui Ceauşescu?**

— Ba da, cu jocurile mecanice, la care băgai o fisă de un penny şi puteai să câştigi. Dar să ştiţi că şefii, nici cei mari, nici cei mici, n-au avut niciodată bani la ei. Totul era pe gratis. Şi, ca să poată juca, trebuia să pun eu bani, circa 500 de lei schimbaţi în fise de un penny. O căciulă, o căldăruşă cu fise. Puneam mână de la mână, noi, cei care ne ocupam de pavoazare, dar nu puteam să decontăm banii ăştia. Şefii veneau, jucau şi câştigau, băgau banii în buzunar, mândri de noroc, iar noi mândri de pagubă.

— **Cum colaboraţi cu băieţii cu ochi albaştri?**

— După ce pleca şeful, unii se mai sculau de pe scaune, se mai duceau să vorbească unii cu alţii, mai jucau o carte, mai ascultau radioul, iar băieţii veseli lucrau aproape pe faţă. Venea chelnerul să servească câte ceva, dar în urechi avea instrumente de ascultat, într-un an, am avut probleme cu băieţii veseli chiar când eram aproape pe terminate cu pavoazarea. Mi-au dispărut toate vârfurile de brad. Nu unul, două, că se spărgeau cu sutele, dar dispăruseră toate. Eu, să înnebunesc! I-am chemat pe băieţii cu ochi albaştri care erau de gardă şi i-am întrebat: „Nu, domnule, nu ştim nimic”, au răspuns ei în cor. „Cum nu ştiţi? Dacă până mâine, tu sau fraţii tăi, nu le puneţi la loc, eu vă raportez generalului şi vă spun şi tovarăşei, că are hoţi în casă. Şi hoţii sunteţi voi, ăştia care păziţi”. A doua zi, toţi brazii aveau vârfuri. Eu m-am făcut că n-am văzut, iar ei s-au făcut că n-au luat. Tot aşa, într-un an, au dispărut din post, ca prin farmec, băieţii ăştia cu tunici verzi. Unde sunt, unde sunt? Oricine intra era legitimat, orice marfă era controlată, îşi băgau degetele şi ochii peste tot.

În momentul acela, intra cine vrea, pleca cine vrea. În anul acela era un frig îngrozitor şi, când mă uit pe lac, unde pescuiau cu plasa la copcă cei de la întreprinderea Canal Apă Bucureşti, care administra lacurile, securiştii erau pe balta îngheţată şi cerşeau peşte pentru acasă. Peştele era destul de mare. M-am enervat. Uite, domnule, cei care au salariul de trei ori mai mare decât al meu mai stau şi la pomană, l-am lăsat, i-am lăsat şi, când au venit cu peştele, le-am zis: „Vouă nu vă este ruşine? Aţi părăsit postul de aici pentru un amărât de peşte. Duceţi-vă şi daţi peştele înapoi pescarilor, că, dacă nu, vă spun”. „Păi, avem şi noi Crăciun!”. „Ce Crăciun? Voi nu sunteţi din ăia cu Crăciunul, voi sunteţi din ăştia cu Anul Nou. Nu vă e ruşine să luaţi? Daţi peştele înapoi!”. Au scrâşnit din dinţi, domnule, dar au dat peştele înapoi. De toate s-ar

fi ocupat, numai de ceea ce trebuiau să facă, nu.

— Unde stăteaţi dumneavoastră, de exemplu, cât ţinea festivitatea?

— Nici eu, nici ceilalţi colaboratori ai mei nu aveam voie să plecăm. Stăteam înghesuiţi, toţi, într-o cameră la subsol, gata să intervenim în caz de scurt-circuit, pentru vreo intervenţie tehnică sau dacă pica vreun globuleţ. Nu aveam voie să ieşim din cameră, dar ne tratau şi pe noi cu o bucată de cozonac şi cu un pahar de vin. Nu aşteptam decât să se termine totul şi să putem pleca acasă. Dar nu ăsta era cel mai mare necaz.

— V-a creat probleme familia Ceauşescu?

— Cel mai mare necaz îl aveam cu pompierii. Ei nu-mi permiteau să pun beculeţe în pomi. În toate casele erau beculeţe, numai în casa Şefului, rar de tot. Nu ştiu în ce an ne-au dat voie să punem becuri la un singur brad. De fiecare dată, se întocmeau procese-verbale de constatare, că n-am respectat paza contra incendiilor. „Mă sperii domnule”, zicea generalul Briceag, şeful pompierilor, „dumneata pui brazi care ard”. „Tovarăşe general, vă rog să mă credeţi, dar până în ziua de azi n-am auzit de brazi din fier”. „Bă, dar cumpără şi tu brazi!”. „De care brazi să cumpăr?”. „Din ăia care nu ard”. „Unde ai văzut dumneata brazi care să nu ardă? Şi cei din plastic ard, şi ard mai tare”. Dacă vedea că nu o poate scoate la capăt cu mine, îşi înmuia tonul. „Bine, bine, dar de ce nu ai pus extinctoare sub brad?”. Vă daţi seama cum ar fi arătat un brad cu o baterie de stingătoare sub el. „Tovarăşe general, nu vă gândiţi? Dacă ia foc bradul, mai pot băga eu mâna sub el, în

flăcări, să iau stingătorul?”. Făcea un proces-verbal că nam respectat, că n-am făcut, eu semnam şi-mi vedeam de treabă. Ei erau fericiţi că s-au acoperit cu plapuma; eu, fericit că au plecat, într-un an, mi s-a întâmplat o altă belea. Nici nu mă aşteptam la aşa ceva. A venit câinele lui Ceauşescu, obişnuit să circule peste tot. Era însoţit de un căpitan, medic veterinar, care avea grijă de el, că dacă făceai o mişcare bruscă, imediat te înhaţă.

Câinele a intrat în sala unde erau brazii aranjaţi şi a umflat vreo două globuleţe pe care le-a băgat în gură. Scandal mare că şi-a tăiat limba. Eram eu vinovat? Nu, nu eram, dar m-am ales cu o indicaţie preţioasă. Să punem globurile de la 1,20 metri în sus. N-am putut să tac şi i-am dat replica: „Domnule, acesta, dacă se ridică în două labe, are doi metri. Ce fac atunci, nu mai pun globuleţe?”. Dar ăla îşi făcuse datoria, îmi spusese ce trebuie să fac. N-am ţinut seamă, dar nici câinele n-a mai venit. Într-o zi, pe aleea Club-bazinului, au apărut tovarăşa Elena şi tovarăşul Bobu. Şi tovarăşa Elena a întrebat: „Ce este cu crăcile astea de brad?”. Văzuse cetina. Şi Bobu, care le ştia pe toate, a zis: „Pesemne că tovarăşul arhitect a tăiat nişte brazi şi a făcut cetină pe care urma să o dea la florărese, ca să o vândă”. Am avut un scandal monstru! „Imediat să se scoată toată cetina şi să se dea la florăriile de stat să se vândă şi să se facă bani pe ea”, a decis Elena. Care era realitatea? În fiecare an aduceam mulţi brazi şi cetină. Cetina era gratis, iar brazii, tot fără bani, îi aduceam din zonele Sucevei, Covasnei, Harghitei şi, mai rar, de la Vâlcea. Cei mai frumoşi brazi erau de la Harghita. Şi brazii ăştia veneau încărcaţi de zăpadă, îi mai scuturam noi, dar trebuia să-i lăsăm afară, ca şi cetina, să se mai zvânte. Până unde putea merge Bobu cu prostia şi răutatea lui! Bineînţeles că m-am dus la comandantul direcţiei a V-a, care ne supraveghea, şi i-am spus tot. „Fă-te şi tu că nu ştii, pune-o acolo

unde trebuie. Dacă o să întrebe, o să-i spun eu”. Şi aşa am scăpat, în fiecare vizitator puteam să am câte un duşman. Atâta îi ducea mintea, atâta făceau.

Arhitectul s-a oprit din povestit. Privirea jucăuşă i s-a stins. Şi acum pare chiar posomorât. Poate că amintirea celor care i-au pus beţe în roate îl macină încă, dar nu îndrăznesc să-l întreb. Nu cred că mi-ar spune ceva. Dacă a rezistat atâta vreme în umbra Ceauşeştilor, înseamnă că a fost uns cu multe alifii. Nici n-am observat când au plecat femeile care ştergeau geamurile. Dinspre bucătărie vine un miros îmbietor de cârnaţi prăjiţi, îngrijitoarele casei şi-au pregătit prânzul.

— Haideţi să vă arăt şi restul casei.

Părăsim sufrageria şi o luăm pe scară, în sus. Deasupra scării, o cupolă din sticlă, cu un decor metalic romboidal, care nu se „lipeşte” deloc cu ceea ce am văzut până acum. A cui o fi fost ideea?

— Cupola le-a plăcut arhitectului Solari şi Elenei, în materie de arhitectură de interior, Ceauşescu nu s-a amestecat niciodată. Cu arhitecţii şi artiştii discuta numai Elena.

La etaj, dăm de un spaţiu foarte amplu.

— **Am intrat într-un salon sau un hol?**

— Este un spaţiu cu degajament mare, care dă în celelalte camere.

— Se poate ajunge prin acesta şi la apartamentul dictatorilor?

— Nu. Pentru dormitorul lor o să trecem printr-un salon. Sunt multe saloane, sunt şi camere pentru dulapuri.

— Îmi vine pe buze o altă întrebare, privind acest spaţiu de degajament, cum laţi definit, dar şi salonul care dă în dormitorul lor: cine l-a sfătuit ca noi, ceilalţi cetăţeni, să avem dreptul la un spaţiu de locuit de doar opt metri?

— Sfatul a venit de la economiştii acelor vremuri şi, mai ales, prin influenţa Partidului Comunist din Coreea de Nord şi din China. Standardul de locuinţă foarte mică era standardul nord-coreean. Şi, în fond, a fost şi gândirea lui. Cu o anumită sumă de bani puteai să construieşti şi două apartamente, dar puteai să faci şi patru apartamente. Pentru a mulţumi pe cei mai mulţi, el s-a gândit să facă minimum posibil. De aceea s-au construit atât de multe locuinţe, încât, aproape de sfârşitul vieţii lui, în Bucureşti se rezolvase problema *cazării* tuturor oamenilor. Acest proiect de micşorare era folosit cu multă severitate chiar şi la clădirile administrative. De exemplu, primul-secretar nu avea voie să aibă un birou mai mare de 28 metri pătraţi. Un salariat nu avea voie să aibă un spaţiu mai mare de 4 metri pătraţi. Mai mult încă. În privinţa dotării, se hotăra cine are voie cu perdea, cine n-are voie cu perdea, cine are nevoie sau nu de covor în adevăratul sens al cuvântului…

— Deci, mochetă…

— Da, mochetă. Deci, erau nişte decrete care hotărau totul.

— Iar moda cu 20 de grame de carne pe zi pentru fiecare român era hotărâtă prin decret, sau era de inspiraţie orientală?

— Vă daţi seama că eu nu… Cred că era tot o gândire a lui, care şi-a făcut un calcul.

— Reiese că, dacă el mânca atât, şi cei care trăgeau la şaibă puteau trăi cu gramajul zilnic impus…

— Nu ştiu dacă se gândea comparativ cu el. El era mai presus de tot. Nu putea să se dea ca exemplu. Dar cred că tot aşa, dintr-un calcul economic, s-au făcut nişte socoteli să se plătească datoriile, pentru că totul mergea la export.

— Avea o părere bună despre el?

— Despre el? Părerea asta bună nu era, de fapt, a lui. A fost a celor din jur.

— Aici a fost marea greşeală a lui: începuse s-o creadă şi el.

— Sigur că da. El era cel mai mare vânător, cel mai mare cunoscător în materie de armament…

— Miner de onoare, sondor de onoare, mai târziu academician de onoare…

— Toată lumea îi spunea: „Dumneata eşti cel mai bun!”. Şi dacă toată lumea îi spunea lucrul ăsta, sigur că, la un moment dat, a ajuns să şi creadă. Dacă v-aş spune că aveţi părul verde, toată lumea v-ar zice că aveţi părul verde şi o să începeţi să credeţi şi dumneavoastră că aveţi părul verde. Aşa şi el... Dacă toată lumea doar l-a lăudat! Ce pot să vă spun despre el? El, să ştiţi, era mai modest în raport cu ea.

— **Ea era o grandomană?**

— Ea îl depăşea cu memoria. A avut o memorie de elefant. Nu puteai să o minţi, domnule! Ţinea minte de zece ani, de doisprezece ani...

— **Numai că el era slab cu memoria, uita?**

— Da, el uita. Întotdeauna când mergea într-o vizită veneau scribii care fuseseră şi înainte şi-i comunicau ce s-a discutat la vechea vizită, sau cu o zi înainte.

— **Nu urma niciun tratament? Mai ales că medicamentele nu erau suportate de bugetul Ministerului Sănătăţii, ci din fondurile Ministerului Apărării, de la un capitol special, strategic.**

— Nu, nu, nu. Nu s-au folosit fonduri ministeriale. S-au folosit fondurile Comitetului Central şi fondurile Gospodăriei de Partid. Acestea erau fondurile cele mai mari. Gospodăria de Partid a fost bancherul României. Dumneavoastră s-ar putea să nu ştiţi că, din

afacerile pe care le făcea Gospodăria de Partid, din fermele pe care le avea, din cotizaţii, partidul împrumuta, cu dobândă, Banca Naţională a României.

— **Am trăit ani mulţi în perioada Gospodăriei de Partid, dar n-am avut acces la asemenea informaţii.**

— Deci, eu pot să vă spun că sănătatea lor nu se trata din alte fonduri. Chiar şi utilajele anexă erau cumpărate tot de către Gospodăria de Partid. Exista un sector special al Ministerului Sănătăţii, care aproviziona această casă cu tot ce era necesar, dar din fondurile Gospodăriei de Partid.

În holul de degajament, covoarele de iarnă sunt din lână, de ţi se afundă piciorul. Mobilierul este, desigur, proiectat de Robert Woll, iar tapiseria galben aurie a fost cumpărată din Elveţia sau Belgia, în stânga degajamentului se găseau apartamentele lui Nicu, dar şi al Zoei, iar în dreapta se aflau apartamentul lui Valentin şi un alt hol care conducea la apartamentul prezidenţial.

Uşa de la apartamentul lui Nicu este foarte bogat sculptată, ca, de altfel, toate uşile din casă. De fapt, orice bucată de lemn, în afară de tăblia meselor, este prelucrată „artistic”. Inclusiv tocurile uşilor şi ale ferestrelor. Covoarele erau din mătase şi făceau parte, probabil, din lotul covoarelor dăruite de şahinşahul Iranului, dar mobila decorată cu intarsii putea fi cumpărată şi de la magazin. Şi era la îndemâna oricărui român gospodar, obişnuit să cumpere totul în rate. Corpurile de iluminat erau din semicristal. Dormitorul, exceptând covorul din mătase, este ca la orice hotel de trei stele. Un apartament modest, într-un cuvânt.

— Copiii nu puteau să aibă acelaşi mobilier, aceeaşi dotare ca

şi părinţii lor. Trebuia să fie la o distanţă foarte mare şi ţinuţi la distanţă. Elena îi verifica la sânge. De aceea, ei se şi fereau. Toate nebuniile Zoei s-au făcut ferindu-se. Dar să ştiţi că erau copii buni. De exemplu, eu am apreciat-o pe Zoe Ceauşescu. Era o fată foarte modestă, simplă, deşteaptă, foarte muncitoare. Se scula devreme, muncea tot timpul, vorbea foarte frumos cu toată lumea, ajuta foarte mulţi oameni. Tot aşa şi Nicu. Nicu era puţin mai chefliu. Chefliii, ştiţi, sunt bonomi, în general. Toată lumea care l-a cunoscut ca prim-secretar la Sibiu l-a apreciat. Bineînţeles că el a făcut fel de fel de nebunii. Mergea cu maşina ca un zănatec, se zice că a omorât şi câţiva oameni cu maşina. Era un băiat de bani gata, dar să ştiţi că alţii, alţi copii, ai altor oameni cu funcţii, au fost mult mai răi şi mult mai mojici. Nicu şi cu Zoe, şi în special Valentin, erau mai aparte faţă de copiii din acea vreme sau chiar de astăzi.

— **Valentin este copilul natural al lui Ceauşescu?**

— Asta nu pot să vă spun. Toată lumea vorbea că era copilul ei, dintr-o altă căsnicie, că ea a mai fost măritată, că şi-a distrus soţul.

— **Sau că nu a fost căsătorită legitim, dar a avut un copil din flori...**

— Nu pot să vă spun. Eu n-am văzut nicio diferenţă între Valentin şi cei doi fraţi. Se pare că s-a născut înainte de căsătoria oficială.

Gresie şi faianţă de import, oglinzi din cristal cu rame pompoase, corp de iluminat din sticlă de Murano cu flori de maci, porţelan şi feronerie din double... Ceva normal, ceva banal pentru

zilele noastre.

Pentru anii adolescenţei lui Nicu, era însă încărcată ca toate băile din casă. Cu arhitecţii discuta numai doamna academician doctor inginer. Cine n-a avut în copilărie păpuşi şi le cumpără când se face mare, cine a fost sărac e posibil să sufere de „acumulaţionism” sau de mania colecţionarismului când ajunge la maturitate, iar cine n-a avut baie o decorează ca pe un ambalaj de bomboane fondante!

Intru cu domnul arhitect într-un mic salonaş, care separă apartamentul lui Nicu de cel al Zoei. Mobilierul nu mai este în stilul german al lui Robert Woll.

— Proiectantul acestui mobilier în stil franţuzesc este Agripa Popescu. V-am povestit mai devreme că noi doi am fost elevii lui Robert Woll în proiectarea de mobilier.

La ce să fi servit oare acest spaţiu? Ca loc de întâlnire al copiilor cu prietenii şi colegii lor? Este aproape exclusă această posibilitate, deoarece Elena nu a fost niciodată de acord cu prieteniile copiilor săi şi a făcut orice pentru a feri cuibul de cuci de intruşi de altă naţionalitate.

— Nu ştiu dacă v-am spus, dar. În casele acestea erau covoare de vară şi covoare de iarnă, perdele de vară şi perdele de iarnă.

— **Ce ne puteţi spune despre această perdea foarte frumoasă din salonaş, era de iarnă sau de vară?**

— Era de iarnă. Şi era brodată manual, nu în fabrică.

— Au existat ateliere speciale pentru confecţionarea perdelele lor?

— Nu. Dădeam comanda, în general, la cooperaţie. De exemplu, pentru toată casa am făcut perdele brodate pe borangic.

— În ce stil?

— Cum în ce stil?

— Mă aştept ca la borangic să spuneţi că aveau modele româneşti, la fel ca la marame.

— În niciun caz. Erau modele clasice. La interioarele casei lui Ceauşescu mergeau flori, arabescuri, dar nu modele româneşti. Materialul era, într-adevăr, românesc, dar modelele, nu. O perdea putea să ajungă şi la opt metri lungime, în partea de jos şi la capete, perdeaua are, în general, broderie mai multă. Când am început să fac perdelele acestea pe borangic, Banc mi-a dat un anumit termen şi i-am spus că este imposibil să le fac atât de repede, pentru că nu poţi folosi doi sau trei oameni la aceeaşi perdea. Fiecare are cusătura lui, felul lui de a broda. Dar n-a înţeles şi a trebuit, la o perdea, să folosesc două femei. Fiecare a început de la un capăt şi s-au întâlnit la mijloc. Şi când a văzut Elena perdeaua a observat că nu este bine, iar eu i-am explicat şi mi-a dat dreptate: „Ai dreptate, că şi eu am făcut macat şi broderie când eram fată”.

— Unde erau păstrate perdelele sau, mai bine zis, unde se află în prezent?

— Unde sunt acum nu mai ştiu, dar se păstrau în cutii mari de tot, ca să nu se şifoneze.

— **Pentru că tot suntem la capitolul perdele, am văzut, la parter, dar şi la etaj, plase pentru ţânţari. Nu aveau posibilitatea să folosească altceva, la sfârşitul secolului al XX-lea?**

— Nu, greşiţi, în casa lui Ceauşescu nu era voie să se folosească chimicale. De aceea se întrebuinţau plasele şi palmetele. Mai mult chiar. Când se aducea o mobilă nouă şi doream să o curăţăm, nu aveam voie să folosim chimicale.

— **Cum arătau covoarele de vară? Cele pe care călcăm existau şi în decembrie 1989?**

— Covoarele de iarnă erau, în general, covoare înnodate. Dar foarte multe covoare sunt daruri. Aici este singurul loc unde s-au folosit covoare iraniene. Au fost dăruite familiei Ceauşescu de şahinşahul Iranului şi au fost sortate de noi; pentru că n-au fost făcute în mod special pentru această casă. Există şi covoare pe care le-am executat la noi în ţară, mai ales la o cooperativă din Giurgiu. Acolo am început seria covoarelor de mari dimensiuni. Iar covoarele de vară erau nişte tapiserii. Toate acestea le-am executat la Sibiu, unde era un centru foarte frumos de proiectare şi tot ce s-a lucrat acolo era un fel de tapiserie cu nuanţe de arhitectură românească. Nu prea se potriveau cu arhitectura de interior, dar aşa ni s-a cerut.

Ce vise sau amintiri să fi depănat Zoe pe aceste jucăuşe raze

de soare? Să se fi gândit oare la vreo cabană din Carpaţi, la medicul clujean sau la vreun şiretlic de adormit vigilenţa mamei pentru a ieşi din casă?

— Cine este autorul mobilierului din această cameră, care servea Zoei drept birou?

— Agripa Popescu a creat această suită alcătuită din salonaş, biroul şi dormitorul Zoei. Este un mobilier în stil franţuzesc.

— Totuşi, covorul de mătase din birou nu se potriveşte deloc cu stilul mobilierului.

— V-am mai spus că noi, arhitecţii, am încercat să le explicăm, dar opinia noastră nu avea nicio valoare.

Dormitorul Zoei are pat cu baldachin şi o toaletă. Un covor din mătase şi câteva carpete persane mici.

— Cum aţi defini dumneavoastră dormitorul Zoei?

— Nu pot să spun că are un mobilier extraordinar. Zoe nici nu a locuit aşa de mult aici. A stat mai mult cât a fost copil, până la vârsta de 16-17 ani, după care… Părinţii nu prea aveau nevoie de copii, pentru că îi deranjau. Şi nici copiii nu aveau nevoie de ei, pentru că nu puteau să-şi aducă pe nimeni. Trebuia să stea în casă singuratici, erau oarecum exilaţi aici. Zoe era un fel de cadână într-un harem, dar haremul era format numai din ea şi din maică-sa. Nu putea să-şi aducă pe nimeni şi era neplăcut.

Chiar dacă Elena pretindea o supunere totală din partea Zoei în privinţa alegerii peţitorilor, nu se poate spune că nu-şi iubea

fiica. Nu-i permitea „o viaţă în roz”, dar o baie „în roz” nu implica niciun risc de… dosar. Baie roz cu robineţi din double.

Apartamentul lui Valentin nu se deosebeşte de celelalte văzute până acum. Mobilă masivă, de culoare închisă, covoare din mătase. Nimic personal, dar Valentin nici nu prea a locuit în strada Primăverii, iar după Revoluţie, când bunurile familiei au fost confiscate, copiii au avut dreptul să-şi ia lucrurile personale. La ora actuală, casa lor a devenit casă de oaspeţi şi totul pare impersonal.

— Paturile din cele trei apartamente sunt pregătite pentru culcare. Unele sunt acoperite cu plăpumioare vernil ori mov, dând impresia că i-ar aşteptă pe foştii locatari. De ce nu erau acoperite cu o cuvertură? Nu existau? Au fost furate?

— Cum să nu fi existat? Eu le-am proiectat.

— Încă ceva: de vreo 50 de ani se folosesc la plapumă cearşafuri plic, nu cu nasturi, ca la ţară. Într-adevăr, materialul este de calitate bună şi sunt brodate frumos. De ce nu le-aţi spus cum se poartă?

— La ţară aşa se purtau, dacă aveai cearceaf. Aşa au purtat la tinereţe, aşa au purtat şi la bătrâneţe. Ea comanda aşa. Modelul de broderie nu-i aparţinea. De multe ori, am făcut şi desene de broderii. Am avut echipe speciale care brodau dumnezeieşte.

— Le-aţi prezentat vreodată reviste cu mobilier?

— Asta mai lipsea! Oricum, pentru fiecare lucru din casă

prezentam mai multe variante.

— Am întrebat, deoarece eram curioasă să ştiu dacă preferau mobilierul vreunui rege, împărat sau magnat?

— Preferinţele lor mergeau spre ceea ce era mult lucrat, împodobit până la refuz. Ce era încărcat era şi frumos.

Un alt hol, de degajament să-i spunem, în care ar încăpea confortabil un apartament de două camere, conduce la dormitorul lor. Parcă mă cuprinde neliniştea. Cunoştinţele mele, care au apucat să viziteze casa chiar în decembrie 1989, mi-au spus că este oribil, că totul este în faianţă şi gresie. Dormitorul lor ar trebui să fie culmea luxului pe care şi-l puteau permite, dacă domnul arhitect a spus că trebuia să existe o diferenţă între ei şi copii.

— Ajutaţi-mă să înţeleg, domnule arhitect. Mă uit şi nu-mi vine să cred: din ce piese este compus dormitorul prezidenţial?

— Dormitorul, adică mobilierul, a fost proiectat tot de Robert Woll. Este un dormitor Ludovic al XV-lea, aurit total, iar tapiseria este importantă. Durata de execuţie a fost extraordinar de lungă, aproape trei ani de zile s-a lucrat la dormitorul acesta.

— De ce a durat atât?

— A fost una dintre primele piese grele executate în cadrul casei.

Tapetul de pe pereţi seamănă cu rolul pe care l-am văzut pe pereţii multor case de la ţară, iar tapiţeria de la canapele şi fotolii

este tot aşa. Flori mari, în culori tari.

— Nu-i aşa că nu se prea potrivesc tapetul şi tapiţeria?

— Tapetul este cel original, dar stofa de la canapele a fost schimbată cu ce a mai existat în depozit. Alegerea a făcut-o tot dumneaei, i s-au prezentat mostre din ceea ce aveam în depozit şi a ales asta, asta, asta. Nu prea aveam noi cuvântul în a alege sau a hotărî.

Pe unul dintre pereţi tronează o oglindă înzorzonată, demnă de orice casă cu turnuleţe din zilele noastre.

— Mi se pare de prost gust oglinda, nu că aş vrea să vă ofensez... Rama, tot din oglindă, cu floricele roz şi albastre, tăiată în multe colţuri, se aseamănă cu oglinzile din băile pe care le-am văzut în această casă.

— Oglinda este italienească, foarte încărcată, dar este un Murano.

— Firma nu scuză produsul.

— Nu. Nu scuză. Luată separat şi pusă în altă parte, poate ar fi mers, dar în casa lor, nu. Este o casă bătrânească, foarte îmbătrânită. De fapt, una dintre discuţiile avute cu copiii, mai ales cu Nicu şi cu Zoe, era aceea că ei nu prea au admis stilurile în care credeau părinţii lor.

Nu lipsesc din dormitor canapelele pentru cei doi câini, Corbu şi Charonne. În afară de biroul de la parter, mai exista încă unul, mai mic, chiar în componenţa apartamentului prezidenţial, a cărui

destinaţie a fost schimbată în prezent, devenind dormitor. Oricum, patul din fostul birou este ceva mai mic decât cel din dormitor, care pare mai mult lat decât lung.

Urmează un hol, pardosit cu gresie şi mobilat cu o canapea şi un dulap imens. Deschid instinctiv uşile, dar este gol. Menajera, care a refuzat să spună câte ceva din ceea ce ştia, deschide, în sfârşit, gura.

— Dulapul era plin cu hainele folosite până în decembrie 1989, dar revoluţionarii care au năvălit în casă şi-au scos hainele lor ponosite şi au plecat îmbrăcaţi cu hainele celor doi.

Urmează baia aurită. Mozaic de Murano, oglindă şi corpuri de iluminat de un prost gust „prezidenţial”, canapea pentru odihnă, măsuţă pentru manichiură. Acesta este inventarul băii Ceauşeştilor.

După ce şi-au schimbat hainele şi au mai luat câte un suvenir, primii „vizitatori” revoluţionari au ajuns, fără ghid, şi la baza de tratament, unde ar fi vrut să găsească, după declaraţiile menajerei, nişte frigidere pline cu carne. Au găsit doar o piscină, băi galvanice, duş subacvatic şi saună. Dar până la baza de tratament au trecut şi prin sera cu fel de fel de ficuşi.

— Cu o grădină aşa de minunată, îşi petreceau clipele de răgaz în seră, sau aceasta se integra în tot tacâmul unei case pricopsite?

— Făcea parte din tot tacâmul unei case ajunse. Ei nici nu prea şedeau în seră, din cauză că pe el îl cam sufoca umezeala.

— De fapt, umezeala este specifică unei sere.

— El prefera să stea afară. Suferind cu gâtul, stătea mai mult în curte, nu în seră.

— Şi cui să o arate, de vreme ce nu primeau musafiri?

— Şi mai e şi altceva. Ei veneau, în general, obosiţi şi se culcau. Nu aveau viaţă de seară sau de noapte. Veneau, mâncau, stăteau de vorbă şi se culcau. Aveau un program extraordinar de fix.

— Tot românul ştia acest lucru, pentru că programul la televizor se încheia la ora 22,00. Noroc că Jivkov se culca mai târziu şi noi devenisem meşteri în confecţionat antene!

— La ora 9 fără 5 minute plecau de acasă, la ora 9 fix erau în birou la Comitetul Central. La ora 4,30 fix veneau acasă. După ce mâncau, stăteau o jumătate de oră să se odihnească şi mergeau, chipurile, să se distreze, la aşa-numitul Club-bazin situat, după cum v-am mai spus, peste drum de casa lor.

— Acest Club-bazin a dus la închiderea ştrandului Bordei?

— Da, ştrandul a fost închis. Acel Club-bazin avea o sală de gimnastică, pe care nu au folosit-o niciodată, dar şi un bazin foarte mare, în care n-au înotat niciodată. Lui îi plăcea bowlingul. Şi avea şi un salon, mai elevat, unde putea să invite pe cineva. Dar să ştiţi că mai mult de una-două persoane n-a invitat niciodată, în general, veneau prietenii mai intimi, a căror inteligenţă trebuia să fie la

mare distanţă faţă de a lor. Prietenul familiei a fost Bobu. Cu el juca ţintar.

— E real zvonul că aveau măgari?

— Da. Ceauşescu credea în anumite fetişuri, în anumite lucruri care să-i aducă noroc în viaţă. Personal, i-am văzut într-o zi şi pe el şi pe Bobu ducând…

— …de căpăstru?

— Nu, la început am crezut că aveau câini foarte mari. Aveam ochelari, dar nu prea vedeam aşa de bine. Când m-am apropiat, am văzut că era vorba de măgari.

Am rămas surprins, m-am făcut că nu văd şi am plecat mai departe.

— Nu prea îi văd pe el şi ea plimbându-şi măgarii prin grădina aceea în stil elveţian… De aceea, nici nu-mi vine să cred că au existat.

— Da, erau doi Alecu, aduşi de la Scroviştea. L-am întrebat şi eu pe valet: „Ce-i cu măgarii ăştia? Ce face Şeful?”. „Domnu’ arhitect, dumneavoastră nu ştiţi? În antichitate, împăraţii aveau drept porte-bonheur un măgar, îl duceau de căpăstru. Dar aţi văzut ce măgar este?”. „Păi, ce măgar este? Are urechi”. „Domnu’ arhitect, este un măgar cu cruce!”

— Era asin, evident.

— Da, era asin. Numai asinii sunt cei care în antichitate... Sunt multe lucruri de spus despre această credinţă a lui.

— Ce stil are casa lui Ceauşescu, per ansamblu?

— Stilul lui Ceauşescu!

— Iar puzderia de obiecte din casă semnifică frustraţiile omului ajuns la putere?

— Ajuns. Sărac la naştere şi pe parcurs, nu îmbogăţit, deoarece casa nu era a lui, ci i-a parvenit, îi plăcea să aibă foarte multe lucruri. De fiecare dată când veneau dintr-o călătorie, parcă ar fi vrut ceva, dar nu mai aveau unde să le pună.

Cele trei încăperi care compun dressing-ul erau numite generic „la cruci", din cauza tapetului. Primii vizitatori, fără ghid fiind, n-au ştiut de acest spaţiu. De-ar fi ştiut!

— De ce sunt inventariate toate obiectele?

— V-am spus că ei nu aveau nimic. Hainele lor erau comandate special, veneau cu inventarul lor şi erau înregistrate. V-am explicat că singurele bunuri personale erau cadourile. El nu şi-a cumpărat niciodată nimic, le-au primit de la Stat. Era ca un militar. Primea izmene, primea cămaşă, primea bocanci. Asta era!

— Elena a îmbrăcat toate aceste paltoane din blană? Cele de astrahan par purtate, dar celelalte, nu.

— Să ştiţi că Gospodăria de Partid a avut un atelier foarte

mare de blănuri, care funcţiona pe strada Popa Nan. Un atelier mare, care făcea şi export. Tot Gospodăria de Partid avea şi o serie de ferme unde creştea nutrii şi vulpi argintii. Materia primă provenea de la aceste ferme sau era cumpărată, dar niciodată nu s-a cumpărat o haină de blană din străinătate. N-aveau voie să le cumpere, că cine ştie? Poate că haina era infectată, ori tratată în aşa fel, încât să-i dea vreo boală. Iar hainele care se executau în Bucureşti erau strict supravegheate de organele securităţii.

— Să nu-mi spuneţi că am avut şi crescătorie de leoparzi!

— E adevărat că ea avea şi un palton din leopard, dar paltonul ăla era dat de un prieten, mai negru, din Africa, care era trup şi suflet legat de ea.

— De unde erau cumpărate rochiile ei de seară?

— Dacă se importa ceva, se importa din Consulatul din Franţa. Prin acesta se aduceau lucruri de import.

Toată lumea zicea că fratele lui de la Viena se ocupa. Nu, domnule!

— Vorbiţi de Marin Ceauşescu, sinucis în mod misterios în capitala valsului.

— Da, dar nu el se ocupa de toaletele ei. Franţa era locul de unde se importau.

— Cine lucra acolo?

— Era un salariat, un consul, erau nişte reprezentanţi ai agenţiilor comerciale. Bineînţeles, oameni cu multe stele şi care plecau de la Bucureşti.

— **Şi erau trimise eşantioanele şi rochiile.**

— Sigur că da. Totul venea: eşantion, fotografie. Exista şi un atelier de lenjerie şi cele mai multe rochii, aproape 99 la sută, erau făcute la noi.

Garderoba Elenei pentru recepţii numără zeci de rochii. Protocolul nu permitea folosirea aceleiaşi rochii de mai multe ori. Acestea însă se aseamănă, fie că erau din dantelă, catifea sau pânză topită. Broderiile sunt încărcate de perle, mărgele, paiete, iar pânza topită are, uneori, în ţesătură şi un fir strălucitor. Cele mai „trăsnet" rochii sunt două, dăruite, probabil, de şefi africani, care imită cămăşile tradiţionale ale negrilor, pe care le-am văzut deseori şi pe străzile bucureştene – deoarece au învăţat la noi mulţi studenţi africani –, dar executate din catifea şi având lungimea unor rochii de seară. Bineînţeles că nu au lipsit din garderobă rochiile inspirate din iile româneşti, rochii din pânză topită cu model naţional, uşor stilizat.

— **Cum îi vedeaţi, ca oameni?**

— Îmi este foarte greu, foarte greu. El era bonom. L-am cunoscut ca pe un bonom. N-a vrut să facă rău nimănui. Iar profesorul lui a fost, de fapt, Maurer.

— **Profesor sau mentor?**

— Eu l-am auzit pe Maurer spunându-i: „Micule, sângele cere sânge”, adică să nu procedeze niciodată în mod brutal, să ia viaţa cuiva. Şi ăsta a fost un lucru bun pe care l-a învăţat, în timpul lui Ceauşescu aproape că nu au existat execuţii. Cu multă greutate au fost executaţi nişte hoţi şi nişte criminali celebri. Despre oamenii politici n-am prea auzit să fi fost executaţi.

— **Dar mulţi au făcut puşcărie.**

— În timpul lui s-a dat drumul celor mai mulţi. Au mai rămas şi în închisori, dar cei mai mulţi, în ultima perioadă. Cine nu era cu el era trimis peste graniţă. Căuta să se debaraseze de ei, să nu mai stea în ţară. Se ferea să-i mai închidă.

— **Ce contribuţie avea ea?**

— Ea nu prea avea acces la judecarea acestor oameni, cu toate că se ocupa cu „personalul”, sau cu resursele umane, cum se spune astăzi.

— **Ca om, cum era ea, pentru că l-aţi descris doar pe el?**

— Era o femeie simplă, o fată nu de ţăran, ci de mahala. Tatăl ei era tocilar, i se spunea „Elena lui Briceag”, că taică-su ascuţea bricege.

— **Se îmbrăca elegant?**

— Nu pot să spun asta. L se aduceau şi i se prezentau o serie

de lucruri, dar întotdeauna era aleasă varianta cea mai proastă, ca şi în arhitectură, de altfel. Chiar am pus pariu cu colegii mei că, din trei-patru variante, o alegea pe cea mai proastă. De aceea, ne hotărâsem să nu mai facem nicio variantă slabă. Nu avea gust la…

— …nimic

— La îmbrăcăminte. Vă dau un exemplu cu oarecare haz. Ea era un om cu suflet mic şi foarte răutăcioasă. Omul se naşte bun sau se naşte rău. Ea a fost o femeie răutăcioasă, chiar rea. Într-o zi, se afla în casă lenjereasa, venită să-i ia măsuri pentru lucruri intime. Era vară, era cald, era linişte. Şi, în timp ce lenjereasa îi lua măsuri, se *auzea* un zornăit în carte. Elena o întrebă pe lenjereasă: „Ce a asta?”. „Pesemne oamenii lui domnu’ Roguski joacă table”. Eu aveam nişte bătrânei, într-o curte vecină, buni la toate: măturau, cărau coşurile, mutau mobila. Ei trebuiau să stea acolo şi să facă ceea ce li se cerea. După ce a plecat lenjereasa, prima doamnă a ţării se îmbracă şi se duce şi-i găseşte pe ăia jucând table. Ea, în general, vorbea foarte urât, birjăreşte. Nu vă spun ce le-a făcut. Oamenii, săracii, să facă infarct. A doua zi, a venit din nou lenjereasa şi îi spune Elena: „Ştii că ai avut dreptate? L-am prins jucând table şi ce le-am făcut! Acuma nu mai fac nimic”. Şi aia, cap pătrat, zice: „A, acuma pesemne că joacă tabinet”. Cum a plecat lenjereasa, iar s-a îmbrăcat şi iar s-a dus la gard. Ăia, săracii, stăteau acolo, ca sfinţii pe banchetă, nu mai ziceau nici pâs. Vedeţi? Ăsta este om rău. Şi ea se purta urât nu numai cu oamenii necunoscuţi, dar şi cu propria familie.

— Cu cine, mai exact?

— Fraţii lui nu aveau dreptul să vină la ea acasă decât atunci când erau chemaţi. Nici pe nora ei, pe nevasta lui Valentin, nu o primea. Venea cu copilul până la uşă, securistul îi lua copilul şi i-l aducea îndărăt.

— Şi femeia ce făcea, aşteptă la uşă, ori în stradă?

— Se ducea acasă sau spunea că se va întoarce la ora cutare. Elena era răutăcioasă chiar şi cu tatăl lui Ceauşescu.

— Cu socrul ei, adică Andruţa?

— Cu socrul ei, da. Acela era un bătrân simplu de tot, credincios, pâinea lui Dumnezeu. M-am întâlnit odată cu el şi mi-a zis: „Băi, ce noroc am avut eu cu băiatul ăsta, că eram nişte amărăşteni!”. El, săracul, obişnuit ca la ţară, se mai ducea, când venea la Bucureşti, la câte o cârciumă şi lua câte o ţuică. Se întâlnea cu alţi bătrâni şi ăştia îi ziceau: „Spune-i lui fiu-to să ne dea butelii”. Ce se cerea pe vremea aia. El venea şi-i spunea lui Ceauşescu: „M-am întâlnit cu Vasilică, cu Costică. De ce nu le dai, mă, butelii?”. Cucoana s-a cam supărat că ia legătură cu cine nu trebuie...

— Cu masele largi populare...

— A dat ordin să se dărâme cârciuma şi în locul ei s-a făcut magazinul alimentar de lângă Televiziune. Acolo era cârciuma unde se ducea tatăl lui Ceauşescu. Şi încă un exemplu de răutate. Odată, a trebuit să-l ducem pe bătrân la Scorniceşti. Întâmplarea a făcut să-l ducă chiar şoferul meu de serviciu. Şoferul se numea

Popescu. Şi, ducându-l, bătrânul îi spunea: „Popescule, opreşte, te rog, la cârciuma asta să beau un ţoi, că m-a căutat scorpia peste tot. Şi am ascuns şi eu 25 de lei la betelie”. Vedeţi? Omul rău.

Puţini pioni erau admişi în anturajul celor doi şi, mai ales, cei mai puţin inteligenţi decât ei. Dar pe tabla de şah au existat şi pioni care au schimbat regula jocului şi şi-au anihilat regele şi regina în aclamaţiile, entuziasmul, stupoarea şi, în cele din urmă, spaima demonului, care s-a ales cu un cimitir al eroilor neamului. Pionii au rămas pe tabla de şah şi înaintează pe diagonală. Când spre dreapta, când spre stânga.

D’ale diplomaţiei

Casa arhitectului Roguski, unde ne-am continuat după aceea conversaţia, animată de curiozitatea proprie oricărui ziarist, dar şi de dorinţa sa de a povesti în amănunt şi cu umor tot ce a păţit şi pătimit, oarecum, în compania lui Ceauşescu şi a altor comunişti cu funcţii mari, casa – spuneam – este dincolo de orice aşteptare. Nu este o casă naţionalizată, nu este nici tipul acela de „locuinţă ieftină”, nu este nici vilă, aşa cum se poate vedea în cartierele cu case scumpe din Bucureşti. Este situată departe de raza vizuală a celor pentru care a lucrat, într-un cartier de mici proprietari, mândri că au agonisit suficienţi bani să cumpere un teren de 200-300 de metri pătraţi pe care să-şi înalţe propria căsuţă.

Dotările şi rafinamentul amenajării interioarelor nu l-au costat pe domnul arhitect nimic. Căsuţa, stil vagon, stropită cu ciment fumuriu, nu are nimic comun cu palatele despre care avea să-mi povestească în numeroasele vizite pe care i le-am făcut, în totalitatea sa, casa reflectă veniturile bugetare ale proprietarului, gustul şi harul pentru pictură al înaintaşilor săi. Singurul lucru

frapant, observat la prima vizită în salonaşul sau antreul casei, este bustul arhitectului, care ne trimite direct la „Epoca de aur”, cum îi spunea propaganda domniei lui Ceauşescu.

— Cum aţi ajuns să lucraţi pentru Ceauşescu? V-aţi folosit de clasicele „pile”, aţi fost comunist – deşi este puţin contradictoriu, dacă nu eraţi membru de partid, nici nu puteaţi visa la un asemenea privilegiu – sau aţi dat concurs?

— Niciuna, nici alta. După terminarea facultăţii, am fost repartizat la Şantierul Ministerului de Externe, primul meu şantier, în cadrul unei întreprinderi care se numea întreprinderea Naţionalizată Kalmanovici, apoi CIC 1, CIC 2. Culmea, ca inginer! Totuşi, am făcut muncă de arhitect. Acolo am învăţat, de fapt, arhitectura. Era vorba despre terminarea finisajului interioarelor Ministerului de Externe, ministerul care fusese distrus în timpul războiului de bombardamentele germane şi care funcţiona, într-un fel, provizoriu. Am avut şansa să fiu elevul marelui profesor şi arhitect Duiliu Marco, care era şi autorul proiectului Ministerului de Externe şi care fusese început cu mult înainte de anul 1940. Pe şantierul acesta, m-am ocupat atât de piatră şi marmoră, cât şi de tot ceea ce însemna lemn. Pe vremea aceea existau şi întreprinderi particulare. Şi în domeniul pietrei, îmi aduc aminte că am lucrat cu întreprinderea Celestine, cu Marmi, cu Bibel. Marmura a fost adusă din Italia şi venea în România ambalată într-un lemn de portocal care mirosea extraordinar de frumos, încet-încet, am înlocuit marmura de pe faţadă, de fapt un travertin italian, cu unul românesc, la fel de frumos. Ca un amănunt mai pitoresc, îmi aduc aminte că, după ce a fost gata ministerul, pe faţadă s-au arborat, în dreapta şi în stânga, drapele roşii, imense cu secera şi ciocanul. Şi

când a dat ploaia, culoarea a ieşit şi s-a impregnat în marmora asta, în piatra asta proastă de travertin. Şi culoarea n-a mai putut fi scoasă. A trebuit să cioplim travertinul şi să fie înlocuite piesele.

— Cât timp aţi fost angajat la Ministerul de Externe?

— Am lucrat acolo o grămadă de timp. Duiliu Marco a continuat să fie profesorul de arhitectură, dar aici l-am cunoscut şi pe arhitectul german Robert Woll, despre care v-am povestit, în cadrul ministerului mi-a fost dat să mă ocup şi de refacerea buncărului, a adăpostului. Am intrat în buncăr prin anii 1946-1947. Acolo fuseseră ţinute decoraţiile armatei române, dar şi ale armatei germane. Dar nu în cutii. Erau grămezi imense de Virtutea Militară, dar şi de Crucea de Fier. Asta ca titlu de amuzament.

— Cel puţin aţi văzut lumea de dincolo, lumea liberă?

— Când s-a terminat clădirea, ministru de Externe era Ana Pauker, iar eu am rămas să lucrez în administraţie, deoarece cunoşteam toate lucrurile. Cunoşteam nu numai partea văzută a pereţilor şi a clădirii, ci şi a ceea ce era dedesubtul lor. Ştiam toate instalaţiile şi tot ce se lucrase timp de aproape trei ani. Deşi n-am făcut niciodată politică, şefa de cadre a Ministerului de Externe mi-a spus că vrea să mă trimită în străinătate, să mă ocup cu decorarea şi refacerea ambasadelor.

— Şi aţi apucat să vizitaţi lumea?

— Am fost la Ankara, la Buenos Aires şi în multe ţări. Vă povestesc mai întâi despre Ankara. Am realizat proiectul pentru

ambasada din Ankara şi am plecat cu el la Istanbul şi la Ankara. Plecarea a fost destul de pripită şi am ajuns acolo via Sofia. Nam ştiut până atunci că trenul care mergea la Istanbul trecea de două ori pe teritoriul grecesc, intermitent cu teritoriul turcesc. Mi se spusese doar că cineva de la Consulatul din Istanbul mă va aşteptă la gară. Pe vremea aceea, ca şi în timpul lui Ceauşescu, nu aveai voie să ai dolari. N-aveam în buzunar niciun sfanţ. N-aveam bani nici pentru autobuz.

Mi s-a spus că voi primi diurna în Turcia. Dar în Turcia, pe vremea aceea, nu aveai voie să ai valută forte, ci doar lire şi kuruşi. Când am ajuns în gara Istanbul, aceasta era absolut pustie. Am rămas foarte surprins. Venisem cu vagonul de dormit. Am ieşit afară, m-am uitat la ceas, am tot arătat paşaportul românesc, singurul paşaport de culoare roşie, ca să vadă omul care trebuia să vină să mă ia. Dar nu apărea nimeni. La un moment dat, a venit însoţitorul vagonului şi mi-a zis că trenul trebuie să iasă din gară, pentru că Istanbul era staţia terminus. Şi m-am dat jos, ce era să fac? Mister Roguski, singur, într-o gară pustie, cu o mică valijoară.

Aveam însă un obicei. Mi-a plăcut istoria arhitecturii şi când plecam undeva, chiar şi în România, studiam hărţile şi monumentele. Hărţile, ca să ştiu drumurile principale şi pe cele colaterale, iar monumentele, ca să mă pot ghida pentru a ajunge unde aveam nevoie. Surpriza cea mare a fost când am ieşit din gară. În piaţa gării, tancuri, sârmă ghimpată, soldaţi ascunşi după saci cu nisip. Foc, fum. M-am speriat. M-am gândit că a început războiul. Dar dacă era aşa, de ce nu m-au arestat, că doar veneam dintr-o ţară socialistă? Mă gândeam şi eu. În tot cazul, mi-a fost o frică îngrozitoare. Pe stradă, nimeni. Numai soldaţi, soldaţi, focuri care ardeau şi foarte multe lucruri aruncate în stradă: suluri întregi de stofă dată cu păcură, şi arse şi nearse. Am trecut singur

printre soldaţii care se uitau la mine ca la o stafie. Un civil într-un oraş pustiu.

Am mers încet, am văzut pe unde este Cornul de Aur, am trecut pe pod şi am intrat în Galata. Ştiam că în Galata, dacă o iau pe strada de lângă mare, o să ajung la Turnul Galatei şi lângă piaţa aceea se afla Consulatul. Nimeni nu m-a întrebat nimic. Toţi se uitau la mine ca la o arătare. Am ajuns, în faţa Consulatului Român se afla un tanc şi vreo şapte soldaţi cu arma la picior. Când am dat să intru în Consulat, un gradat mi-a pus mâna pe piept şi n-a vrut să-mi dea drumul. Am ţipat la el şi am intrat înăuntru. Când am trecut de poartă, nu mi-a mai zis nimeni nimic. Am ajuns la sonerie şi am sunat. Tremuram tot, mi se făcuse rău de frică. „Cine e? Cine e?”, mă întrebau din Consulat. „Deschideţi, dobitocilor. Eu sunt, arhitectul Roguski”. În sfârşit, au deschis uşa. Nu-l cunoşteam nici pe Consul, nici pe ceilalţi. „Oh, domnul Roguski, ştiam că trebuie să veniţi. Domnule, cum de aţi venit?” „Ce se petrece în ţara asta?” „Domnule – zice – ştiţi că de două zile există discuţia din Cipru, cu Makarios, despre împărţirea Ciprului…” Din asta mi-am dat seama ce fel de relaţii aveam noi, că habar nu aveam ce se petrece prin alte părţi. Cipriotii, conduşi de episcopul Makarios, au făcut o răzmeriţă contra turcilor şi turcii, ca represalii, au făcut o revoluţie în Istanbul. Şi, ca în vremurile lui Sinan Paşa sau ale lui Mahomed I, a existat o manifestaţie studenţească de simpatie cu Ciprul turcesc, iar aceasta a degenerat într-un pogrom. Cu o seară înainte fuseseră omorâţi grecii, ca pe vremuri, băgând cuţitul în ei, sau luaţi şi aruncaţi pe fereastră. Şi, bineînţeles, s-a dat foc la magazinele şi casele greceşti, dar, cum focul nu are graniţă, a ars o casă grecească, dar şi două case turceşti. A intervenit armata să calmeze spiritele şi de aceea oraşul arăta ca după ocupaţie. După câteva ceasuri m-am liniştit şi mi-am zis că trebuie să stau în casă.

Şi am stat ca o cadână la fereastră şi am privit Istanbulul. După câteva zile mi-am continuat drumul spre Ankara cu un avion amărât de tot.

— **Aţi fost aşteptat la Ankara?**

— Da, am fost primit la aeroport şi condus la ambasadă, unde am şi dormit. Ambasada se afla într-o casă nouă, închiriată, un fel de bloc, situată în cartierul ambasadelor, nu departe de Ambasada Germaniei. Ambasadorul X-ulescu era un om politic şi nu ştia nimic. De fapt, era un om de nimic. El trebuia să facă legătură cu arhitectul-şef din Ankara. Doream să facem o ambasadă nouă.

— **Aţi afirmat însă că ambasada funcţiona într-o clădire.**

— Noi avusesem un teren mare, cumpărat cu nişte acte care erau aşa de bine întocmite, încât turcii spuneau că nu sunt valabile. Şi doream să mai cumpărăm un teren adiacent, ca să facem o ambasadă mai ca lumea. Turcii ne propuneau să ne dea terenul în folosinţă, dar să le cedăm lor acţiunile unei societăţi mixte petroliere româno-turceşti. Este foarte adevărat că, la data înfiinţării societăţii, valoarea în lire turceşti fusese mare, dar lira se devalorizase şi ei nu voiau să evalueze lira în dolari de la data existenţei actului. Ei o ţineau una şi bună: „Dom’le, aţi avut 500.000 de lire 500.000 face terenul”. Voiau să le dăm o rafinărie pe 500.000 de lire. Nu asta este interesant, pentru că eu eram în afara acestor probleme financiare şi administrative, dar era pentru prima oară când luam legătură cu un arhitect mai mare. Mi-a spus că avea o firmă de testat terenurile şi, dacă vreau să-mi dea avizul ca să putem construi, trebuie să mă adresez numai societăţii lui.

„Bine, e în ordine. Şi cât costă testarea?”. Şi mi-a spus o sumă formidabilă. M-am interesat şi la alte societăţi echivalente şi experţii contabili ai acestora mi-ar fi luat a cincea parte din suma cerută.

Vă daţi seama? Ăsta era ciubucul, dar spus într-un fel oficial, l-am zis ambasadorului, dar era fricos şi nu dorea să admită ciubucul. Şi a rămas totul în coadă de peşte. Am plecat fără să realizez nimic. Turcii au ţinut-o pe a lor, noi am ţinut-o pe-a noastră.

Am uitat să spun un lucru interesant. Discutând cu arhitectul-şef, i-am relatat că la noi sunt renumiţi prin cafeaua făcută în ibric pus pe nisip, cafea turcească, i-am spus lucrul acesta, pentru că m-a servit cu ceai. Ceşcuţe mici de cafea, dar pline cu ceai. Şi am rămas surprins, pentru că la noi se oferea cafea.

„— Domnule arhitect, în momentul de faţă noi stăm cam prost cu dolarii şi am scos din protocol cafeaua. Suntem mari băutori de cafea şi am băut cafea pentru că eram în Marele Imperiu Otoman. Pe vremuri, aduceam cafeaua din Peninsula Arabică. E adevărat că suntem cunoscători în prepararea cafelei şi ştim cum se bea, dar nu avem bani.

— Totuşi, cafeaua în ibric cu nisip este formidabilă.

— Ca la cămilari, domnule?

— Ce înseamnă asta?

— Aia este cea mai proastă cafea, făcută în ibric de alamă şi pe foc de bălegar. O fac cei care conduc cămilele”.

Aşa mi-a tăiat avântul cu cea mai bună cafea. „Domnule, cea mai bună cafea înseamnă numai caimacul”.

— Cred că nu v-aţi cumpărat mare lucru din diurnă?

— Din cinci dolari? în 1953 ce să cumpăr? Un port-ţigaret şi o pereche de sandale pentru copil. Dar povestea a fost încurcată şi la întoarcere. Am plecat prin Istanbul şi, cum nu văzusem nimic din oraş, Consulul a avut amabilitatea să mă însoţească într-o excursie prin oraş. Nu m-a impresionat Aya Sofya (Sf. Sofia), ci monumentele vechi. De exemplu, un cimitir evreiesc de o mie şi ceva de ani, situat pe vârful unui deal cu o panoramă spre Cornul de Aur. Cât despre Aya Sofya, este adevărat că are o cupolă foarte mare, dar m-ar fi impresionat dacă aş fi trăit înainte de anul 1300. Cupola sa este cât cea a Aeroportului Băneasa.

Mozaicurile celebre de pe vremea lui Justinian fuseseră astupate de turci, iar pe jos erau nişte covoare jerpelite suprapuse. Peste câţiva ani am văzut-o cu alţi ochi. Când a fost restaurată, şi-a recăpătat splendoarea mozaicului. Am plecat tot cu trenul şi aproape de graniţa cu Bulgaria au venit poliţia de frontieră şi vama. N-aveam absolut nimic, dar la paşaport diplomatic nu trebuia să-mi deschidă valiza. Am spus că am paşaport diplomatic, dar vameşul a ripostat că este musai să o deschid. „Nu vreau să deschid valiza, este un act nedemn, este o încălcare a acordurilor. Unui diplomat nu i se poate deschide valiza”. Am ieşit pe coridor, am fumat câteva ţigări. Dar turcii stăteau în uşa compartimentului şi ţineau morţiş să-mi verifice valiza. Le-am zis: „Dumneavoastră deschideţi ce vreţi, dar vă asigur că primul diplomat turc care va ajunge în România va fi căutat din fund până în cerul gurii”. Au stat, s-au uitat la mine, m-au salutat şi au plecat.

La vreo două săptămâni de la întoarcerea mea în ţară, în ziarele turceşti au apărut nişte fotografii ale ambasadorilor ţărilor socialiste în posturi incomode. De exemplu, ambasadorul nostru, care era un mameluc, un om de nimica, a apărut într-o fotografie cu picioare de femei atârnate de gât. Alţii căscau sau erau

fotografiaţi în poziţii caraghioase. „Aceştia sunt diplomaţii din ţările socialiste!” Reversul medaliei a venit imediat. Primului secretar al Ambasadei Turciei i se dăduse o nadă din partea securităţii şi aceea era o domnişoară care locuia în Piaţa Romană şi el îi făcea mereu vizite. Secretarul a venit, şi-a tras maşina în faţa casei şi a intrat la fată. S-a dezbrăcat şi în momentul acela a venit cineva la uşă, bătând cu putere. Fata a mimat că s-a speriat, a dat drumul la uşă şi a început scandalul: „Ce faci aici, eu sunt bărbatul ei”, l-a dat secretarului vreo două palme şi l-a aruncat gol pe scări. Diplomatul a fugit la maşină, dar ia-o de unde nu-i. Între timp, miliţia din vremea aceea îi împinsese maşina pe o stradă laterală, iar bietul om era în pielea goală în Piaţa Romană. Şi în pielea goală a fost dus, pe jos, până la sediul Miliţiei, care era, ca şi azi, pe Calea Victoriei, aproape de Dâmboviţa. Acestea erau, pe vremurile acelea, tipurile de sâcâieli diplomatice. Dar şi diplomaţii noştri aveau o calitate execrabilă.

— **Lipsa de educaţie la diplomaţi nu poate fi trecută uşor cu vederea.**

— Aşa este. Ţin minte că şefa de personal m-a întrebat dacă nu pot să ţin nişte prelegeri viitorilor diplomaţi care plecau în Occident: cum se ţine furculiţa, cum se ţine cuţitul, care sunt bunele maniere, cum ţine braţul nevasta, cum ţine braţul o femeie, când fumezi şi când nu, cum saluţi la început, cum să distingi tipurile de pahare şi din care să bei. Era destul de greu să înveţi nişte oameni care aveau 4-5 clase elementare şi care erau numiţi în posturi destul de mari. Nu vorbesc de ambasadori. Aceştia erau ceva mai răsăriţi. Câte unul era inginer, doctor. Dar ceilalţi – consul, viceconsul, secretari – erau nişte căzături de oameni în

perioada 1952-1965.

— Chiar aşa de scăzut era nivelul tovarăşilor?

— Ca să vă demonstrez, vă voi povesti câte am pătimit la Buenos Aires, în Argentina. Am plecat acolo, pentru că se cumpărase un teren, se făcuse un proiect şi se lucra în regie proprie, diriginte de şantier fiind chiar ambasadorul. Dacă nu mă înşel, ambasadorul fusese un profesor de fizică sau ceva în genul acesta. Cheltuise de trei ori bugetul alocat, iar clădirea nu se ridicase decât de la baza fundaţiei până deasupra plăcii de la parter. Din discuţiile avute, am înţeles că acolo era ceva necurat. De aceea m-am dus la Buenos Aires. Ce-am văzut acolo m-a îngrozit, în primul rând, cel care construia tehnic în regie (şeful meşterilor) era un evreiaş între două vârste, care vânduse aţă şi mosorele pe Lipscani. El manipula banii, el realiza lucrările. Când am ajuns, Ambasada se afla pe un bulevard mare, Bulevardul General Sân Martin, de vreo 20 de kilometri, foarte larg, cu un spaţiu verde în dreapta şi în stânga, iar casele erau foarte retrase faţă de gard. Singura clădire care ieşea din aliniamentul bulevardului era ambasada noastră. L-am întrebat pe ambasador: „Dumneavoastră aţi luat un aviz de sistematizare de la primărie când aţi început clădirea?”. „Nu-i nevoie de nimica, dom’le. Teritoriul nostru este teritoriul nostru. Este intangibil, nu este teritoriu argentinian, este teritoriu românesc”. „Nu se poate, dom’le – îi zic. Există nişte înţelegeri, care nu-ţi dau voie să te ocupi de clădiri”. Am comunicat lucrul acesta în ţară şi am fost şi la primar, care mi-a spus: „Domnule, aşteptăm să terminaţi, ca să putem dărâma clădirea”. Şi s-au oprit lucrările, în perioada cât durase construcţia, valoarea terenului se ridicase foarte mult.

Foarte puţine terenuri mai erau libere pentru construcţii şi am propus să fie vândut terenul cu ce construisem acolo, iar din banii obţinuţi, care au fost chiar mai mulţi decât cei daţi la început, am cumpărat o casă gata făcută, un „palazzo”, care trebuia doar modernizat şi refăcut. Eu n-am apucat să termin lucrarea. A trebuit să revin în ţară.

— Aţi fost turnat de „diplomaţii” care nu vă aveau la inimă?

— Asta nu o pot şti, dar vă spun ce fel de oameni erau salariaţii ambasadei. Ţin minte că exista un portar, român, bineînţeles. Care era şi mecanic. Era bun la toate. Portarul acesta invita oamenii înăuntru şi-i ducea la birou, mai ales la Consulat. Apărea un român, să-i spunem un fugit, care venea cu o problemă consulară. Este un caz real, pentru că omul respectiv m-a zărit pe mine şi m-a întrebat: „Domnule, ce fel de om este ăsta? Că mi-a zis că, dacă vreau să ajung la consul, trebuie să-i cumpăr ceasul lui, un ceas de un dolar, iar el mi-a cerut 10 dolari”. Am tăcut din gură, dar m-am dus la ambasador. „Uite, dom’le, ăsta este omul dumitale! Uite ce face! Cere bani oamenilor care vin aici”. „Poate cere, poate nu cere, dar nu pot face nimic, pentru că este omul trimis de securitate, este adjunctul cifratorului. Păzeşte cifrul, camera cifrului”. Ăsta era portarul, un om mai de nimic. Dar venise şi un consul. Consulul se lăuda că fusese mecanic la „Steagul Roşu”. Era un băiat tânăr, făcuse parte din Secretariatul UTC şi fusese trimis în exterior. Tureanu, Dugeanu, ceva în genul acesta, nu-i mai ţin minte numele.

L-am văzut când a sosit. A venit din România cu lighean! A crezut că acolo nu exista aşa ceva. Toţi salariaţii se declarau

bolnavi de icter, de stomac. Mâncau la cantină pe bani puţini. Cred că pe săptămână cheltuiau cu mâncarea nu mai mult de un dolar, numai ca să aibă bani să-şi cumpere ţoale. Numai şi numai îmbrăcăminte. La un moment dat, consulul despre care vă vorbeam vine şi îmi spune că s-a pierdut cheia de la casa de bani; plină cu acte, bineînţeles. „Caut-o, bine, zic, caut-o bine, că nu se poate”. Era dispoziţie că, dacă se pierdea o astfel de cheie, n-aveai voie să chemi un mecanic localnic. Trebuia să aduci unul din România, să desfacă casa de bani, să-i schimbe cifrul, să-i schimbe tot. Vă daţi seama? O cheie costa doi dolari, să zicem. Iar transportul dus-întors al unui mecanic care lucra două ore ne costa 2.000 de dolari. „Mă, Tureacu, Tureacule, zic, caută cheia că nu-i de glumă”. „Nu sunt vinovat. Dacă eram la mine în sat, o rezolvam. Că era un om acolo care avea iarba fiarelor şi deschidea orice uşă”. „Băi, tu şuguieşti cu mine?”. „Dom’ arhitect, pe copiii mei mă jur, pe ochii mei, pe tot ce vreţi”. O luase pe ţigăneşte. „Mă băiatule, zic, cum poţi să spui asemenea prostii?”. M-am enervat şi, cum aveam un ciocan în mână, am aruncat cu acesta după el. Nu era deloc diplomatic. S-a dus şi m-a reclamat la ambasador. M-a chemat ambasadorul. „Tovarăşul arhitect, dumneavoastră nu sunteţi diplomat, ci un tehnician, se poate să daţi într-un om?”. „Dumneavoastră aveţi aici dobitoci? Uite dom’le ce a spus ăsta. E posibil?”. Şi vă daţi seama că nu-i convenea. Nu era pe linia socialismului eliberator sau comunismului un astfel de om cu o asemenea credinţă. A tăcut. Ăştia erau oamenii. Să nu mai vorbesc de ambasador. El ştia limba spaniolă. Citea ziarele, tăia din ziare anumite ştiri politice, le transcria şi le trimitea în ţară, ca informaţii preţioase. Nu cunoştea nimic despre Argentina decât ceea ce era în ziar. Trăia însă din darurile pe care le trimitea în ţară. Avea o nevastă evreicuţă, care, când venea în România, pleca

cu două-trei geamantane pline cu poşete de şarpe sau de crocodil, curele, şi făcea sute de cadouri conducerii Ministerului de Externe. Şi şi-a menţinut bărbatul în post. Când, după câţiva ani, a fost chemat în ţară şi trimis în altă misiune, a fugit şi a rămas în străinătate, făcând pe eroul naţional. Un escroc de prima mână!

— Un şarlatan abil, de vreme ce a reuşit să vă încondeieze şi să fiţi chemat în ţară! Fără intenţia de a vă întrista, în ce ţări aţi mai fost după acest incident?

— Când am revenit la Ministerul de Externe, am primit sarcina să mă ocup de vila Anei Pauker de la Snagov. Lângă satul Coadele, aşa se numea zona de vile de lângă mănăstirea Snagov. Exista o casă boierească. Era casa unui colonel, amplasată lângă fosta casă a lui Antonescu. Eu am transformat casa după cum mi sa cerut. Dar, în timp ce am stat şi am lucrat acolo, aproape o vară şi o toamnă, la un moment dat, am fost invadat de trei maşini mari cu ruşi şi cu un şef, bineînţeles. Mi-am dat seama că era şef pentru că-l respectau şi m-au întrebat dacă am o barcă. Nu i-am întrebat cine sunt şi ce fac. Le-am dat barca şi şeful a plecat cu unul dintre şoferi la pescuit. Ceilalţi s-au învârtit prin casă, au luat ce-au vrut şi au trecut dincolo de lac, în sat. Au plecat cu vodcă, sau au cumpărat, că s-a încins dom’le un chef şi un cazacioc! Eu mă uitam de peste lac, la circa 60 de metri. Beţi morţi, s-au dezbrăcat în pielea goală, bărbaţi şi femei, şi jucau în draci, ţipau şi chiuiau. Ţăranii stăteau mai aşa, mai ascunşi, că le era frică. Mă întrebam: dacă se întorc ăştia ce se întâmplă? Între timp a venit şeful lor de la pescuit şi m-a întrebat prin semne unde îi sunt oamenii. Eu nu ştiam ruseşte, i-am spus că au tras la măsea şi sunt vis-à-vis. Când s-a uitat, s-a înroşit la faţă. S-a suit în barcă, a trecut dincolo şi s-a

întors cu toţi ruşii val-vârtej, unii pe şapte cărări, l-a suit în maşină şi duşi au fost. N-a mai revenit niciunul. Pe urmă am aflat că şeful lor era generalul comandant al trupelor ruseşti din Bucureşti.

Pentru că pe şantier era şi o cantină, veneau la masă şi nişte securişti, care păzeau un obiectiv din apropiere, spre Ştrandul CFR de la Snagov, o casă în care se afla arestat Lucreţiu Pătrăşcanu. Ăştia veneau în fiecare zi, mai trăgeau câte o ţuică, vorbeau cu oamenii mei, mâncau la cantină şi plecau înapoi, într-o seară, au venit, au mâncat şi au zis: „Şefule, de mâine nu te mai călcăm, că pacientul nostru a plecat”. Atunci mi-am dat seama că se întâmplase ceva, că fusese omorât. Ei nu mi-au zis nimic, dar ştiam că Pătrăşcanu a plecat definitiv din acel loc.

— Cine era împuternicit, ca să mă exprim aşa, cu punerea microfoanelor, în perioada în care aţi lucrat la Ministerul de Externe şi după aceea?

— Bine că mi-aţi adus aminte să vă povestesc despre hotelul cu microfoane. Chiar din prima perioadă petrecută la Ministerul de Externe mi s-a dat sarcină să refac hotelul Carmen din Predeal, amplasat peste drum de gară, pe şoseaua Predeal-Braşov. Era un hotel de categoria a doua, a treia, cu camere mobilate în stil tirolez, fără baie, fără nimic, şi a trebuit să le transform într-o serie de garsoniere. Scopul final era ca această construcţie să devină hotelul diplomaţilor, care doreau să stea la aer curat, la munte. Am refăcut în întregime structura, distrusă de două incendii, l-am transformat după o nouă temă dată şi l-am remobilat cum era înainte. Mobila era toată „Alt Wienn” tirolez, pictată cu flori pe fond verde oliv. Era foarte frumoasă. Am folosit unul dintre zugravii pictori, care lucrase când s-a făcut hotelul. Era zugravul

Casei Regale de la Peleş. Era foarte bătrân. Prin anii 1960 avea vreo 80 de ani, dar mâna lui tot de maestru era. La vreo săptămână după ce am terminat hotelul şi m-am întors la Bucureşti, mi s-a spus să mă întorc pentru că trebuie să fac nişte mici reparaţii. Şi am constatat că se umblase prin toate camerele. Am văzut că au fost trase o grămadă de sârme pe sub parchet, pe sub pervaz şi am dat şi de nişte microfoane. Era înţesat tot hotelul. Erau puse chiar şi în spatele oglinzilor de la baie. În subsolul clădirii am găsit o cămară transformată şi închisă. Acolo era postul de ascultare şi înregistrare. M-am cam supărat eu…

— **Dar v-a trecut repede, nu?**

— M-am răcorit, că m-am întâlnit cu un fost coleg de facultate, de origine germană, despre care ştiam că urma să plece în străinătate şi i-am spus: „Uite, am refăcut ceva frumos, dar este un hotel pentru diplomaţie, unde, dacă te duci şi vorbeşti, o şi păţeşti”. Omul cred că a băgat la cap cele spuse de mine şi a transmis mai departe, pentru că niciun diplomat străin nu a călcat în acest hotel. Hotelul a stat liber vreo trei ani de zile, după care a fost scos de la Ministerul de Externe şi predat Turismului din vremea aceea şi închiriat. Dacă s-a mai folosit sistemul de ascultare sau nu eu nu ştiu, dar aşa s-a întâmplat. Dar să ştiţi că nu era singurul loc unde se puneau microfoane. S-a întâmplat tot aşa şi la ambasada noastră de la Ankara. Mă aflam acolo când au fost descoperite în biroul ambasadorului vreo 30 de microfoane într-un perete. A ieşit un scandal formidabil, pentru că ambasadorul – om foarte „isteţ” – dăduse unei societăţi turceşti să refacă ambasada şi ăia au făcut ce-au vrut.

După un număr de ani petrecuţi la Ministerul de Externe sau

Ministerul de Interne, aproape toţi trebuia să fie schimbaţi, pentru că ştiau prea multe. Şi eu am ştiut prea multe, am văzut prea multe şi am fost invitat frumos să plec în altă parte. Şi atunci, am plecat la Institutul de Proiectare, ISPROR, ISCAS, ISLGC, denumiri de-a lungul anilor, unde am fost şef de atelier, în cadrul acestui institut am executat foarte multe lucrări de interioare. Sunt autorul interioarelor de la Hotelul Carpaţi din Braşov, fostul ARO, aripa nouă, de la Hotelul din Oneşti, de la Hotelul din Piatra Neamţ. Am proiectat Hotelul Unirea din Iaşi, teatrul din Petroşani şi sute, poate mii de magazine. Nu-mi mai vin în minte toate proiectele, dar, în tot cazul, n-am făcut locuinţe, ci numai interioare de construcţii social-culturale. De la acest ISCAS am plecat în calitate de specialist de mobilier la fosta Gospodărie de Partid, care îşi închegase un nucleu pentru proiectarea şi decorarea cu mobilier a tuturor clădirilor existente sau în construcţie.

Antecesorii arhitectului

— Având în spate o experienţă vastă, atât de viaţă, cât şi profesională, este normal să ştiţi multe, domnule Roguski. De aceea, mi se pare firesc să vă pun o întrebare la modă în 1989: „Ce-aţi făcut în ultimii cinci ani?”. Dar puţin modificată: „Ce-aţi făcut, domnule arhitect, în ultimii 80 de ani”, sau şi mai potrivit ar suna: „Ce a făcut familia dumneavoastră în ultimele câteva sute de ani?”

— Şi mie mi se pare firească întrebarea şi speram să-mi oferiţi ocazia să spun cine am fost eu şi cine au fost părinţii mei.

— Vă ascult cu cea mai mare atenţie.

— Stră-străbunicul meu, arhitect de meserie, era de origine poloneză. Era un nobil scăpătat care a luptat împotriva Imperiului Rus. Studiase la Cracovia şi, când marele împărat a fost învins şi s-a retras din Rusia, a intrat în armata lui Napoleon Bonaparte şi s-a stabilit în Franţa, unde a rămas majoritatea familiei mele.

Bunicul meu a fost şi el tot arhitect. Şi-a făcut studiile în Germania, la Charlottenburg. S-a întors în Franţa şi a emigrat în ţările balcanice, trecând mai întâi prin coloniile franceze din Orientul Apropiat şi pe urmă în Turcia, în Turcia a fost, în afară de arhitect, şi Consulul Franţei la Trebisonda. Prin Silistra, care ţinea de Imperiul Otoman, a venit în România şi s-a stabilit la Brăila. La începutul domniei lui Carol I, două oraşe din ţară nu aparţineau Ţării Româneşti, ci Turciei: Raiaua Brăilei şi Raiaua Giurgiului, încă păstrez documentul care atestă că arhitectul Carol Roguski, de origine polono-francez, este cetăţean al oraşului Brăila. Ca arhitect, el s-a ocupat foarte mult de construcţia industrială. Brăila era un oraş comercial, marele port de export al grânelor. A proiectat multe mori, a colaborat la definitivarea celebrului teatru din Brăila şi a făcut şi foarte multe locuinţe. S-a stins din viaţă la Brăila, iar meseria lui a fost preluată de către copiii lui.

Unchiul meu, Rudolf Roguski, a făcut Facultatea de arhitectură la Bucureşti, s-a întors la Brăila şi a continuat să ocupe postul de arhitect al oraşului, pe care îl deţinuse bunicul. Tatăl meu, Octav Roguski, nu a urmat arhitectura. Venind de la Brăila la Bucureşti, s-a înscris la Academia de Arte Frumoase, unde a fost coleg cu Brâncuşi. A terminat Secţia Pictură, dar avea înclinaţii spre Artă Decorativă. Pe vremea aceea, erau foarte puţini pictori interesaţi de Artă Decorativă. Şi-a făcut specializarea la München şi la Paris, s-a înapoiat în ţară, unde a ocupat postul de profesor de

Perspectivă şi Artă Decorativă la Şcoala de Arte Frumoase. Pentru vremea aceea, Perspectivă era ceva foarte greu de înţeles pentru un artist. Era un fel de beton şi rezistenţă pentru arhitecţii de astăzi. Am spus că el a făcut şi cursurile de Artă Decorativă. Pentru că întreaga mea familie nu a făcut politică, nici pe atunci, nici pe vremea mea, anumite posturi erau date clientelei politice. A apărut doamna Storck, care aparţinea Partidului Liberal, iar postul de profesor de Artă Decorativă s-a scos la concurs numai pentru sexul frumos şi tata a trebuit să-l părăsească. Dar a fost angajat imediat de către Tzigara Samurcaş, directorul fundaţiei Carol I. Carol I, ştiţi dumneavoastră, n-a avut urmaşi. A avut un copil, Mircea, care a murit şi a fost înmormântat la Cotroceni. Dintr-o legătură extraconjugală s-a născut copilul Tzigara Samurcaş. Oficial, el nu a fost recunoscut de către Carol I, dar a intrat în familia regilor.

Tzigara Samurcaş a fost primul etnograf din România. Iniţial, s-a ocupat foarte mult cu achiziţionarea obiectelor artistice populare. A alcătuit o colecţie foarte mare, atât prin cumpărare, cât şi prin donaţii. Cu ajutorul Regelui Carol I, a creat primul muzeu etnografic.

Timp de peste 50 şi ceva de ani, tata a fost conservatorul muzeului. După moartea lui Tzigara Samurcaş, tata a fost recunoscut ca director al muzeului şi a ieşit la pensie din această funcţie, în perioada de început a muzeului, adică înainte de 1912, deşi avea foarte puţini bani, el umbla prin ţară să cumpere obiecte ţărăneşti, cum ar fi cămăşi, îi, covoare, alte textile, chiar şi obiecte mai mari. Într-un an i s-a comunicat că la Turea, în judeţul Cluj, ţăranii îşi demolează biserica din lemn, pe care ar vinde-o, ca să-şi facă o biserică mai mare. Pentru că, pe vremea aceea, Turea se afla în Imperiul Austro-ungar, a plecat în străinătate, a aranjat cu ţăranii, le-a dat o parte din puţinii bani, din partea muzeului, iar

cealaltă parte a dat-o, pur şi simplu, din buzunarul lui. Şi s-a cumpărat biserica. A fost adusă apoi în Regat bucată cu bucată şi a stat în depozitul muzeului timp de peste 30-40 ani. În cele din urmă, a fost dată Muzeului Satului. Este a doua biserică, în întregime din lemn, din România, din acest complex muzeistic.

Cât a lucrat la muzeu, mai bine de 50 de ani, a desenat foarte multe obiecte ţărăneşti, alcătuind vreo 14 albume mari cu motivele care stau la baza creaţiei ţărăneşti. Aceste albume le-am donat, nu demult, Muzeului Ţăranului Român, deoarece am considerat că este singura colecţie valabilă de artă populară care nu a fost degradată sau influenţată de arta orăşenească, tata oprindu-se din desenat prin 1930. A făcut desene la faţa locului, iar după 1930 le-a transcris în aceste cataloage. V-am spus deja că legătură de prietenie şi de subordonare dintre tata şi Tzigara Samurcaş a făcut ca el să fie unul dintre scribii Palatului Regal. Mai ales în timpul lui Carol I şi al lui Ferdinand. El desena pergamentele oficiale. La baza Peleşului, a Pelişorului şi a Stadionului Tineretului există pergamente care au fost îngropate în fundaţie şi ale căror dubluri au fost păstrate de tata. Aceste acte, foarte interesante, le-am predat tot Muzeului Ţăranului Român.

Vizitând Monumentul de la Adamclisi, Carol I a hotărât că acest monument, care atestă latinitatea neamului, să fie adus la Bucureşti. Tatăl meu, împreună cu câţiva arheologi, a demontat metopele de la Adamclisi şi le-au adus, depozitându-le în curtea muzeului, pe şoseaua Kiseleff numărul 3. De la Adamclisi la Bucureşti, metopele au fost transportate cu căruţele trase de boi până la Dunăre, încărcate apoi pe şlepuri şi trecute pe celălalt mal şi, mai departe, tot cu căruţele. La traversarea Dunării s-a iscat însă, pe neaşteptate, o furtună. Şlepul era să se scufunde şi atunci câteva metope au fost aruncate în Dunăre pentru uşurarea vasului.

Nici până astăzi nu se ştie unde sunt aceste metope. Vă spun eu unde se află: în malul Dunării.

Tata era deseori chemat la Palat. Scria decorativ scrisori, pe care Majestăţile Lor le trimiteau rudelor sau scrisori oficiale, în felul acesta, a cunoscut lucrurile nevăzute, neştiute de nimeni. El transmitea prin arta lui gândurile şi dorinţele Majestăţilor Lor. Un lucru incredibil: Tzigara i-a spus tatălui meu că tatăl lui, Carol I, a fost asasinat, că a fost sufocat în pat cu perna de către valet, la îndemnul Reginei Maria, soţia Regelui Ferdinand. Poate că ştii, poate că nu, dar Carol I s-a opus intrării României în războiul din 1914-1918 dintre cele două mari alianţe rivale: Franţa, Anglia, Italia, Rusia, de o parte, şi Austro-Ungaria, Germania, Turcia şi Bulgaria de cealaltă parte. El a vrut, pentru România un statut de neutralitate. Regina Maria, filo-engleză, a vrut cu tot dinadinsul ca România să intre în război împotriva Germaniei. Neputând să învingă ordinele lui Carol I, l-a eliminat. Cu sau fără ajutorul anglo-francezilor, nu ştiu. Aşa a declarat Tzigara Samurcaş. Ferdinand a bănuit; dar n-a vrut să creadă niciodată această faptă.

Cu titlu informativ, după intrarea noastră în primul război mondial, când germanii au ocupat Muntenia, Ferdinand l-a lăsat pe Tzigara Samurcaş ca prefect al Capitalei ocupate, pentru că-l aprecia, iar germanii au recunoscut în el pe unul dintre descendenţii Hohenzollernilor. El a fost apreciat datorită prestaţiei şi cunoştinţelor lui, prin care a scăpat Bucureştiul în repetate rânduri de multe necazuri. După terminarea războiului, atitudinea filo-germană a lui Tzigara Samurcaş a fost foarte mult combătută, a fost denigrat ca trădător. Toată viaţa s-a aflat într-o luptă acerbă cu Iorga. Iorga, bineînţeles, îl depăşea în cunoştinţe istorice, şi nu numai, însă, din punct de vedere politic, marele istoric a fost un om nehotărât. A dorit mult să fie prim-ministru. În prima perioadă, tata

mi-a povestit că Iorga era averescan, adică de dreapta bine şi, la un moment dat, în fruntea studenţilor, a început să manifesteze contra Regelui Ferdinand. Studenţii s-au înfierbântat şi au ajuns până la Universitate. La Universitate a venit armata, dar Iorga s-a evaporat. Disputele dintre Iorga şi Tzigara s-au lăsat cu o provocare la duel din partea lui Iorga. Şi-au aruncat mănuşile. Tzigara avea prestanţă, iar Iorga, mai puţin, Iorga n-a venit. Chiar au circulat şi nişte versuri prin capitală: „La duel cu Tzigara / Când să iasă, a zis ba”. Şi totuşi, Iorga a rămas în conştiinţa noastră ca un titan, iar Tzigara, ca fiul nerecunoscut al Regelui Carol I. În perioada de început, înainte de 1912, tata făcea parte din colectivele de artişti de pe vremea aeeea, din Uniunea Tineretului Artistic, alături de Tonitza, Şirato, Andreescu. Tata însă a ştiut să descopere artişti. De exemplu, el l-a descoperit pe Şirato la Craiova, unde era zincograf, l-a adus la Bucureşti şi, cum Şirato era un om foarte sărac, i-a dat un post de conservator, ca şi el, la Muzeul Etnografic. Şirato şi-a terminat astfel studiile şi a devenit marele Şirato. El a fost singurul prieten al tatălui meu. Tata era un om foarte ursuz. Toată viaţa s-a dedicat artei şi muncii. A trăit destul de mult, dar, prin felul de a trăi şi de a fi, era foarte greu de suportat.

Era complet rupt de realitate. Nu ştia că trebuie plătite impozite, că trebuie cumpărată mâncare. Nu-l interesau astfel de lucruri. Pe el îl interesa numai şi numai munca lui de artist. Era un vegetarian convins. Nu a fumat şi, în 93 de ani, dacă a băut jumătate de litru de vin. Nu a mâncat carne de la 12 ani, când a fost impresionat de capetele vitelor tăiate şi expuse la măcelărie cu ochii ieşiţi în afară. Pentru el, cea mai bună prăjitură este pâinea, pe care o mânca cu foarte multă plăcere, mai ales după ce lua o masă „copioasă”, alcătuită din grâu fiert sau alte seminţe. A avut

însă o viaţă liniştită şi n-a fost bolnav. Nu a luat niciun medicament, dar a murit totuşi de cancer. Deşi era un taciturn, înainte de a muri şi-a povestit, timp de 12 ore, întreaga viaţă, de la A la Z, inclusiv relaţiile cu marile personalităţi ale vremurilor în care a trăit. Tot ce a spus a rămas imprimat pe bandă. Era un om extraordinar de talentat, dar pe care noi nu-l înţelegeam. Pe vremea aceea, când niciun bărbat nu putea apărea în faţa unei femei fără să aibă haina pe el şi lavaliera, Brâncuşi lucra la facultate, în atelier, în pielea goală şi spunea că cine nu vrea să-l vadă să nu vină. El trăia cu zece ani înaintea celorlalţi.

Când era student, la Bucureşti, a locuit în aceeaşi casă cu Aurel Vlaicu. Povesteşte că era un om foarte muncitor, dar căruia îi cam plăcea să tragă la măsea, că locuia într-o casă stil vagon, unde fiecare avea camera şi uşa lui. Camera lui Vlaicu avea o uşă cu geam foarte mare şi, când venea cherchelit, nu-şi dădea seama dacă uşa era deschisă sau nu şi spărgea geamul. Şi pentru că se tăiase de mai multe ori, nu şi-a mai pus geam.

Un moment interesant în viaţa tatălui meu, şi chiar a mea, a fost sosirea la putere a legionarilor. Noi aveam un nume slav. Şi pe actul de identitate, îl păstrez şi astăzi, scria pentru mine: arian după tată, român după mamă. Mama a fost, săraca, o lonescu. Tata era deci arian, adică nu era semit, dar nu s-a scris român. Când au venit legionarii la putere, primul lucru pe care l-au făcut *a* fost să-l alunge pe Tzigara Samurcaş, pentru că ei nu-l admiteau pe rege. Tata a fost pensionat forţat, doar cât a fost guvernul legionar. După aceea a fost rechemat şi şi-a continuat activitatea. Avea chiar în această perioadă tulbure un coleg „camarad”, în timpul rebeliunii locuiam în incinta muzeului, situat în Piaţa Victoriei. Aveam două camere, intrarea era chiar prin muzeu. Din holul muzeului intram în apartamentul nostru, dar şi în depozitele

muzeului. De copil, am dat cu nasul de obiecte de artă. Acest coleg a vrut să instaleze în timpul rebeliunii o mitralieră în foişorul muzeului.

Tata i-a zis: „Măi băiatule, du-te şi vezi-ţi de treaba ta. Tu crezi că legionarii au vreo şansă? Vezi-ţi de treaba ta, nu te-am văzut, nu te cunosc, ia mitraliera de acolo şi taci naibii din gură”. Şi noroc că ăla a avut un dram de minte, pentru că, dacă ar fi venit armata, ar fi fost măcel, ar fi omorât şi ar fi stricat, poate, şi muzeul. Nu s-au văzut, nu s-au cunoscut, iar omul a rămas pe mai departe conservator al muzeului. Omul a murit şi el demult. Dar parcă văd şi acum răzmeriţa legionarilor. Armata venea de la Universitate spre Piaţa Victoriei cu arme şi puşti mitralieră pe umăr, ca să ocupe Ministerul de Externe, Preşedinţia şi Jandarmeria, de alături. Legionarii plecau încolonaţi pe contrasens. Pe Ana Ipătescu, ştiţi că sunt două sensuri, ei plecau spre centru ca să ocupe Poliţia şi anumite clădiri publice. Unii cântau marşuri patriotice, alţii intonau marşuri legionare. A durat câteva zile şi s-a terminat. Tot în legătură cu tata şi cu Muzeul Etnografic, îmi aduc aminte de sosirea ruşilor. Până în 1960, când a devenit Muzeul Partidului, clădirea n-a fost terminată. Fondurile Ministerului Culturii erau, ca şi astăzi, cvasi-inexistente. Nici faţada, nici interioarele nu erau terminate. Proiectul aparţinea arhitectului Cerchez. Un mare arhitect, un foarte bun desenator, dar cine îi caută planurile semnate de el cu greu le poate găsi. De ce? Pentru că arhitectul Cerchez desena direct pe pereţi. Chema meseriaşul, îi desena cu cărbune pe pereţi şi acela executa, în 1942, parcă, s-a făcut o mare expoziţie anti-masonerie. Nemţii se aflau în Bucureşti, iar expoziţia era organizată, pare-se, ori de armata germană, ori de către Ambasada germană. Sigur e că Ambasada germană a dat banii, cu care s-au terminat parterul şi etajul întâi dinspre şoseaua

Kiseleff şi, astfel, s-a deschis expoziţia, care conţinea fel de fel de obiecte aparţinând masoneriei: costume, obiecte tradiţionale şi alte lucruri. Cu prilejul acelei expoziţii, muzeul era semiterminat. Pe vremea aceea, era o clădire foarte solidă, cu plăci de beton armat puse până şi pe acoperiş. Fiind socotită o clădire mai sigură, în timpul războiului a adăpostit şi obiecte de artă de la alte muzee. Toată pinacoteca Muzeului de Artă din Bucureşti şi din Iaşi a fost găzduită la Muzeul Etnografic. Acesta era înţesat de obiecte de valoare şi de patrimoniu. Toate se aflau în custodia tatălui meu, ajutat de doi oameni de serviciu. Vă daţi seama ce avere era! În ultima suflare a nemţilor, aceştia au bombardat muzeul. O bombă a căzut chiar pe acoperiş, a ricoşat şi s-a înfipt în pământ, unde se află şi în prezent, neexplodată, în adăpostul săpat în pământ în faţa muzeului, au murit într-o clipă 30 de oameni, din cauza bombardamentului german. Bomba a căzut exact în adăpost. Cu siguranţă că nemţii ştiau unde sunt amplasate adăposturile. Dar să revin la sosirea ruşilor. Omul de serviciu îl cheamă înnebunit pe taică-meu şi-i spune: „Domnul Roguski, în curte a intrat o grămadă de căruţe cu soldaţi ruşi”. Erau soldaţi cu ochii oblici. Erau chircizi. „Un ofiţer – zice omul de serviciu – vrea să vorbească cu dumneavoastră”. Tata, în vârstă pe atunci, avea mustăţi şi plete albe şi a ieşit în faţa muzeului, la intrare. Intrarea, în pantă, era acoperită şi avea un aspect monumental. Tata a deschis grilajul de la fereastră şi a întins mâna. În momentul acela, toţi ruşii s-au aşezat în genunchi, iar polcovnicul i-a sărutat mâna. Aspectul de biserică al muzeului, cât şi fizionomia tatălui meu, de sfânt, i-a impresionat, încât oamenii, păgâni rusificaţi, s-au trezit deodată cu credinţa în Dumnezeu. Tata nu ştia limba rusă şi atunci un dolmeci i-a tradus că ei ar dori să intre în clădire. Tata le-a răspuns: „Nu puteţi intra, pentru că aici sunt lucruri sfinte. Dacă vreţi să intraţi

cu căruţele în curte, vă dau voie. Dacă aveţi nevoie de ceva, sunaţi la uşa asta şi omul vine şi vă ajută”. „Nu avem nevoie decât să ne aduci apă, nouă şi cailor”. Şi timp de două zile, cât au stat ruşii în curte, oamenii de serviciu n-au făcut decât să care găleţi cu apă. În felul acesta a fost salvată o mare valoare artistică a ţării. Vă daţi seama ce-ar fi însemnat să intre bazbuzucii ăia înăuntru şi să vadă obiecte de aur, sau doar aurite!

Îmi aduc aminte de vremea când încă nu se terminase muzeul în interior. Avea fel de fel de pereţi din rabiţ, fel de fel de bolţi picate sau neîncheiate încă şi în aceste spaţii locuiau mulţi oameni fără căpătâi. Convieţuirea lor cu muzeul a fost însă bună. Ştiţi doar că hoţii, în general, nu fură de acolo unde stau. Zeci de ani, cât au locuit oamenii străzii, nu s-a furat absolut nimic din muzeu. Când se anunţa câte o vizită mai simandicoasă la muzeu, tata lua cu o zi înainte un clopot mare şi bătea în interiorul clădirii, după care spunea: „Mâine va fi vizită. Vă rugăm să fie linişte”. Şi peste noapte, toată lumea pestriţă părăsea clădirea şi se întorcea, bine mersi, a doua zi după ce se termina.

Când s-a declanşat primul război mondial şi mai ales atunci când nemţii, austriecii, turcii şi bulgarii au intrat în regat, a fost evacuat de urgenţă tezaurul nostru la Moscova. Era vorba de tezaurul oficial al ţării şi al unor oameni bogaţi. Mai târziu a fost evacuat şi un tezaur aparţinând prietenilor Casei Regale. Nemţii erau la porţile Bucureştiului, iar la muzeu i se aduceau lui Tzigara Samurcaş căruţe cu averi: bijuterii, obiecte de artă, tot ce vreţi dumneavoastră. De la muzeu, tot cu căruţele, averile veneau la noi acasă, în Colentina. Bijuteriile erau ambalate, inventariate şi băgate în cutii de lemn, urcate din nou în căruţe şi expediate la vagonul care aşteptă în gara Obor. Cum veneau aceste lucruri, se ambalau şi plecau imediat, îmi povestea mama, Dumnezeu s-o

ierte, că, în timp ce ambalau o ie brodată cu perle, s-a rupt un fir, iar perlele s-au împrăştiat pe jos. Mama şi tata au îngenuncheat şi au adunat perlă cu perlă, le-au băgat în pachet şi au scris că atâtea perle au fost culese de pe jos, că s-a rupt aţa. Ei erau ajutaţi de o familie de ţigani, care erau finii tatălui meu. Ne-au ajutat toată viaţa, aşa cum şi noi i-am sprijinit mereu. Când a ajuns la Obor ultima căruţă, vagonul plecase. Nemţii intraseră în Bucureşti prin zona Kiseleff. Veneau din vestul ţării. Căruţa s-a întors înapoi. Ce să facă tata cu acele bijuterii care au rămas în casă? A luat cazanul de rufe, a băgat bijuteriile în pachete, le-a acoperit cu gutapercă, un fel de nylon de-al nostru de astăzi, un cearceaf, aşa, mai gălbui, a pus deasupra scânduri, cărămizi şi a îngropat cazanul în pământ. După terminarea războiului, aceste bijuterii au fost înapoiate lui Tzigara Samurcaş. A fost singura avere care nu s-a pierdut. Tata a fost un om extraordinar de cinstit. A murit ca un sfânt.

El mi-a fost şi părinte şi profesor, pentru că m-a învăţat să ţin creionul în mână. În general, este foarte bine ca meseria, prin tradiţie, să fie moştenită de către copii. Eu am trei copii, dintre care numai unul s-a dedicat artelor. Este designer. Ceilalţi doi, cu toate că au făcut liceul de arhitectură, nu au urmat meserii legate de artă. Aşa este viaţa. Poate că este mai bine, pentru că profesia de arhitect, deşi este una dintre cele mai vechi meserii, nu s-a bucurat niciodată de consideraţie. Dacă întrebi pe cineva cine a proiectat Opera Română, n-o să spună arhitectul Doicescu. Dar dacă îl întrebi cine este artistul care a făcut basorelieful situat deasupra antablamentului scenei, o să spună sculptorul Baraschi. E adevărat că Baraschi este un mare artist, dar munca lui nu se compară cu cea depusă de Doicescu. Şi nedreptatea aceasta se continuă. Noi, arhitecţii, am rămas nişte anonimi. Şi nu numai acum, ci dintotdeauna.

Cam atât despre tatăl meu, care a fost un regalist convins şi şi-a dedicat întreaga muncă statului şi familiei.

Mai departe câteva amănunte despre mine, ca arhitect, sau câteva cuvinte despre 50 de ani de muncă, majoritatea în regimul lui Ceauşescu. M-am născut într-o perioadă democratică, dar cu mari vâlvătăi şi contorsiuni, şi am nimerit într-o perioadă de dezastru şi de lipsuri totale.

Am urmat Liceul Mihai Viteazul şi, în 1941, când l-am terminat, m-am înscris la Facultatea de Arhitectură. Având o tradiţie de pictori şi arhitecţi, tata dorea să urmez arhitectura. Mama, care provenea dintr-o familie de militari şi profesori, nu ţinea morţiş la arhitectură. Poate ar fi dorit să mă fac militar, în timp de război, toată lumea se gândea cum să-şi servească patria. Şi mie mi-ar fi surâs să fiu, ca un unchi de-al meu, ofiţer de marină. Era cât pe-aci să intru într-o facultate militară, dar am optat, totuşi, pentru Arhitectură. Pregătirea mea pentru intrarea la Facultatea de Arhitectură mi-a făcut-o tata. Era greu să intri într-o facultate care să te ferească de război. Politehnica, Arhitectura şi Medicina erau singurele facultăţi care-ţi permiteau, cel puţin un an de zile, să nu mergi pe front. Altfel, făceai o şcoală militară de două luni şi te trezeai direct pe frontul de est. Prin urmare, numărul candidaţilor la astfel de facultăţi era imens. Ţin minte că la Facultatea de Arhitectură erau vreo 40 de locuri şi 700 de candidaţi. Notaţia era de la 1 la 20, nu de la 1 la 10, cum este astăzi. Am intrat cu brio. Am fost al doilea bis. Şi am început facultatea. Frecventarea cursurilor era facultativă, dar te duceai pentru că aveai foarte mult de muncă. Examenele puteai să le iei sau nu. Puteai, de exemplu, să fii în anul şase şi să dai examene de anul l. O serie de discipline şi o serie de examene erau legate totuşi între ele. Dar meseria de arhitect nu o învăţai la facultate. O

învăţai lucrând, în perioada de război nu prea erau oameni bogaţi, ca astăzi. Cam toţi erau sărăntoci şi fiecare student trebuia să şi muncească. Nu prea erau burse. La Arhitectură, la cele 40 de locuri, nu era nicio bursă. Astăzi văd că se bat toţi pe bursă şi consideră că statul este obligat să-i servească. Pe vremea mea, fiecare mânca atât cât putea să muncească.

Am terminat facultatea, adică am dat examenele de sfârşit, pentru că diploma se lua, în majoritatea cazurilor, după 2-3-4-5 ani de la terminarea facultăţii. Dar învăţarea arhitecturii n-am făcut-o în facultate. Am făcut-o la profesori. Fiecare profesor pe care l-am avut îşi avea atelierul lui de proiectare, iar studenţii lui lucrau pentru el acasă. Eram plătiţi mizerabil, dar de la el furam meseria. Tot ceea ce proiectam se şi realiza. Astăzi, studenţii fac proiecte foarte frumoase, dintre care nu se realizează absolut nimic. Sunt mari teoreticieni, dar practicieni, zero. Profesorii, nu mai vorbim, aveau o mare ţinută artistică, tehnică şi morală. Astăzi, există meseria de profesor. Dacă eşti băiat liniştit, inteligent, poţi ajunge profesor de arhitectură, fără să fii un bun arhitect. Pe vremea mea, marii arhitecţi erau invitaţi să fie profesori: un Duiliu Marco, un Doicescu, un Iorga. Figuri în arhitectură! Se distingeau prin ţinuta lor artistică şi morală, nu prin faptul că erau buni vorbitori, în general, arhitectură vorbită nu există. Există doar o arhitectură pe care o faci şi pe care ştii să o desenezi, în primul an de facultate, eu eram elevul lui Duiliu Marcu. Era unul dintre cei mai mari arhitecţi din vremea aceea, înnoitor în arhitectură, cel care trecuse de la arhitectura tradiţională românească gen Mincu la o arhitectură neoclasică, cu puţine influenţe fascisto-italiene. Duiliu Marcu este autorul proiectului Ministerului de Externe, actuala Preşedinţie, autorul proiectului Ministerului de Finanţe, ulterior CSP, autor al Academiei Militare şi al Palatului CFR. Toate clădirile

seamănă una cu alta.

În ultimii ani de facultate am fost repartizat să fac practica pe şantierul Ministerului de Externe. Asta se întâmpla prin 1945-1946. Această clădire nu fusese terminată niciodată şi mai fusese şi bombardată de către nemţi. Am lucrat sub îndrumarea lui Duiliu Marcu, profesorul meu timp de 4-5 ani de zile. Munceam de dimineaţă până seara. Duiliu Marcu îmi da mereu indicaţii, dar l-am cunoscut şi pe Robert Woll, de la care am învăţat să proiectez mobilă. Despre el am vorbit deja.

— Mă scuzaţi că vă întrerup, dar reiau o întrebare pe care v-am pus-o când v-am întrebat cum aţi ajuns să lucraţi pentru Ceauşescu, deşi răspunsul îl bănuiesc: aţi fost sau nu membru de partid?

— Da, am fost. În 1946 m-am înscris în Partidul Comunist de frică. De ce de frică? Pentru că în 1945, cei care se născuseră în Basarabia (eu nu mă născusem) erau prinşi cu laţul şi trimişi înapoi în Basarabia. Un fel de-a zice Basarabia, deoarece destinaţia era Siberia. Am simţit pe pielea propriei mele familii, când un văr bun de-al meu a fost trimis în Siberia, unde a şi murit. Avea un nume nemţesc, dar nu avea nicio legătură cu nemţii şi nici nu le ştia limba. A fost luat de pe stradă, identificat numele şi i-au zis:

„Gata, eşti neamţ, în lagăr cu tine”. Şi m-am gândit că într-o bună zi îmi vor spune şi mie că am un nume slav şi că sunt basarabean. „Hai şi cu tine în Siberia, via Basarabia”. Şi am intrat în acest partid, ca să mă fofilez, să pot să spun şi eu „Uite steagul roşu sus”. Dar, cu toate că m-am înscris în partid, nu am activat niciodată ca un membru de partid. Nu am fost legat nici de securitate, n-am fost legat decât de clădiri. Ceea ce făceam nu

însemna că era în spiritul partidului sau pentru partid sau pentru Ceauşescu. Am făcut-o pentru meseria mea. Chiar dacă făceam ceva pentru Ceauşescu sau pentru altul, mă gândeam că el sau altul n-or să meargă cu clădirea în mormânt, or să rămână aici în ţară. Şi cred că am făcut bine. În anii aceia, 1942-1956, viaţa era foarte grea, câştigam foarte puţin. Aveam încă legătură cu facultatea, cu examenele pe care trebuia să le mai dau. Venise însă perioada de secetă şi de foamete. Părinţii mei n-au fost niciodată bogaţi, n-au avut în casă decât salariul de funcţionari de stat. În 1946, mai existau încă nişte societăţi caritabile, care mai ajutau: Joit-ul, pentru evrei, şi Imca, pentru creştini, iar studenţii de la Arhitectură, care erau şi evrei şi creştini, primeau de la amândouă. Nu voi spune ce dar au primit cei care erau ajutaţi de Joit, eu amintesc doar ce dar am primit de la Imca. Cei 40 de colegi ai mei, că atâţia am început facultatea, deşi am terminat 240 şi am să spun şi de ce, am primit 40 de pachete. Toate pachetele erau la fel. Băieţi sau fete, tot aia era. Am deschis pachetul şi am găsit acolo o pungă de bomboane, o pungă de zahăr, o pungă cu ceva dulce, lapte şi caramel, conserve de porumb cu carne, nici nu auzisem de aşa ceva, o pungă de cafea, care era o delicateţe, o bucăţică de ciocolată, un filtru de apă, o bucată de piatră pe care turnai apa şi ieşea, într-un fel, mai curată, o pereche de bocanci, izmene, cămăşi, maieuri, băşti, batiste şi hârtie igienică. Şi o uniformă de marinar suedez. Pachetele fuseseră donate de armata suedeză prin Crucea Roşie către Imca. Uniforma aceea suedeză m-a impresionat colosal de mult. Era formată dintr-un pantalon de casa gri, extraordinar de frumoasă, şi un veston la două rânduri, cu nişte nasturi aurii, dintre care mai păstrez şi astăzi, ca plăcută amintire, doi nasturi. Era nostim să vezi 40 de băieţi şi fete cum îşi schimbau între ei pantalonii şi hainele, ca să li se potrivească la mărime. Vă

spuneam că am început facultatea 40 de studenţi şi am terminat 240. În timpul lui Antonescu, evreii nu aveau voie să intre la facultăţi şi învăţau la facultăţile lor particulare. După 1948, facultăţile particulare au fost desfiinţate şi evreii au devenit studenţi de drept la facultăţile de stat. Dintre toţi aceşti 240 de inşi de la început, mai mult de 60 la sută au plecat în străinătate şi formează, poate, cea mai puternică Uniune a Arhitecţilor, la Paris. Dintre cei veniţi de la şcolile particulare, nu mai există niciunul în ţară. Mă refer la cei care mai trăiesc.

Munca de arhitect este foarte grea. Munceşti zi şi noapte şi ai o mare responsabilitate. Arhitectura, ca şi prostituţia, sunt cele mai vechi meserii. Fiecare a avut nevoie să-şi pună pe cap o pălărie sau o frunză, ca să nu-l plouă. Şi, din aproape în aproape, această pălărie s-a transformat într-o casă. Mai sumară sau mai frumoasă. Noi a trebuit să facem case pe gustul tuturor, dar care să funcţioneze. Arhitectura este şi artă şi tehnică, dar are şi o funcţie socială, pentru că se adresează omului şi trebuie să fie la scară umană.

Cam atât despre studenţie. A fost cea mai frumoasă perioadă a vieţii, cu toate că aveam griji. Studenţii de astăzi n-au nicio grijă. Statul trebuie să aibă grijă de ei. Atunci, nimeni nu avea grijă de noi. Dacă i-aş spune copilului meu, astăzi, să se ducă să descarce un vagon de cartofi, nu s-ar clinti. Noi ne băteam să luăm o lucrare, chiar muncă brută, ca să câştigăm ceva. Toţi colegii, în timpul foametei, ne duceam la Gara Obor şi descărcăm cartofi, pentru că ştiam că tainul însemna câteva kilograme de cartofi. Era foamete!

Castelul Foişor

„Eu, Carol al II-lea, domn şi Rege al României, reclădit-am Castelul Foişor, clădire de viaţă nouă, pe temeliile celui vechi, distrus de flăcări în anul 1931 şi intrat-am în noua noastră locuinţă, luminată şi purificată prin voinţa Domnului, în anul de graţie una mie nouă sute treizeci şi trei, al şaptelea an al Domniei Mele, în a douăzeci şi treia zi a lunii Septembrie, orele 18,30, după ce Sfinţitu-s-a clădirea de către înalt Prea Sfinţia Sa Patriarhul Miron al României şi de faţă fiind Marele Voievod Mihai de Alba Iulia, Moştenitorul Tronului; Majestatea Sa Regina Maria, Majestatea Sa Regina Elisabeta, Alteţa Sa Regală Principele Frederic de Hohenzollern, Alteţele Lor Imperiale Anton şi Ileana de Habsburg. Domnul Dr. Alexandra Vaida Voievod, Preşedinte al Consiliului de Miniştri, Domnul Nicolae Titulescu, Ministrul Afacerilor Străine, precum şi Curţile Noastre, civilă şi militară”.

— **Copia xerox în alb-negru mă împiedică să fac aprecieri la adresa acestei schiţe de document, care pare emisă chiar de cancelaria regală. Ce reprezintă, de fapt?**

— Este schiţa parţială, decorată cu vigniete, a pergamentului pe care Carol al II-lea l-a aşezat la temelia Foişorului refăcut.

— **Iertaţi-mi indiscreţia, învăluită… discret în aura unei curiozităţi nevinovate: de unde o aveţi?**

— Mult de povestit! Legătură de prietenie, dar şi de subordonare, pe care tatăl meu a avut-o cu Tzigara Samurcaş, a făcut ca el să fie unul dintre scribii Palatului Regal, atât în perioada lui Carol I şi a lui Ferdinand, cât şi la începutul domniei lui Carol al II-lea. El era cel care desena pergamentele oficiale.

Textul era încadrat de elemente decorative, cu chenare aurite, cu arabescuri. Conţinutul acestor texte era cel dictat de regi.

— Ce stil avea Foişorul construit de Carol al II-lea?

— Palatul lui Carol al II-lea a avut un caracter mai mediteranean. Aţi văzut că avea şi nişte arcade, avea nişte olane. Nu se încadra în arhitectura celorlalte palate. Peleşul era un castel german, atât ca interioare, cât şi în exterior. La o scară mult mai mică, Pelişorul era o copie a Peleşului. Foişorul era altceva. Dar toate erau unite printr-o serie întreagă de elemente sculpturale, deci se formase un tot unitar. Nu pot spune că Foişorul era distonant faţă de celelalte palate. Palatele erau mobilate în arhitectura vremii respective, Peleşul era un muzeu, deoarece Carol I a colecţionat foarte multe lucrări de artă, pe care le-a donat statului român. Prin testament, el a lăsat Peleşul poporului român. Pelişorul, a cărui executare şi avizare au fost conduse de Ferdinand, dar mai ales de Regina Maria, are şi puţin din arhitectura englezească, o reminiscenţă, de fapt, a copilăriei Reginei Maria. Ca atare, Pelişorul este mai încărcat. Totul este sculptat, în momentul morţii lui Ferdinand, catafalcul a fost depus în hol. Regina a greşit când a dat dispoziţie ca toată arhitectura sculptată în lemn să fie vopsită în negru, iar oglinzile să fie mascate. Când am început noi să refacem aceste trei palate, a trebuit să resculptăm întregul Pelişor. Astăzi, arată aşa cum era în perioada lui Ferdinand şi a Reginei Maria. Peleşul a rămas intact. Nu s-a umblat la castel, nici la structură, pentru că, spre mirarea dumneavoastră, parterul este construit într-adevăr din piatră, dar de la parter în sus este din paiantă. Este lemn îmbrăcat cu tencuială, făcută din materiale care, cu timpul, se distrug, în ultima

perioadă s-a instalat o ciupercă distrugătoare, iar restaurarea a însemnat eliminarea acestui microb care distrugea zidurile Castelului Peleş. Se pare că s-a reuşit. Dar să revenim la Foişor. Carol al II-lea şi-a făcut castelul lui de nebunii la Foişor. Are o arhitectură tipică perioadei 1932-33-34. Mobilierul nu este românesc, ci importat. Vedeţi în interior mai toate arhitecturi le: şi Renaşterea italiană şi Renaşterea spaniolă şi Bidermayer. Se mai păstrează încă multe piese originale. Există în acest palat chiar şi covoare din perioada lui Carol al II-lea.

Cei trei regi ai României – Carol I, Ferdinand şi Carol al II-lea – şi-au construit, potrivit obiceiului, potrivit tradiţiei, câte un palat. Ceauşescu i-a întrecut cu mult, deoarece aspira să intre în Casa Regilor, cel puţin prin sceptru, dacă nu şi cu coroană. Ca atare, a cerut Gospodăriei de Partid să renoveze palatele regale ori princiare şi să construiască altele noi, pentru uz personal şi spre binele întregului popor.

— Între ce ani aţi lucrat la construirea Foişorului Nou?

— Foişorul Nou s-a executat în perioada ’58-’60, mergând până prin ’68. Lucrările acestea se făceau destul de repede, adică Foişorul s-a executat în circa 5-6 ani. Dar Ceauşescu, de fiecare dată, mai dorea ceva şi încă ceva şi, din cauza aceasta, se lungeau lucrările de arhitectură. La un moment dat, îl supăra zgomotul pârâului. Altădată, a spus că-i plăcea. Şi atunci, am regularizat pârâul respectiv, ca să nu facă chiar aşa de mult zgomot, să nu-l supere.

— Nu a fost deranjat de munţi, cum, mai târziu, era stresat de cântecul cocoşilor ori lătratul câinilor, la Snagov?

— Nu prea a stat el acolo.

— **A locuit vreodată la Foişor?**

— De dormit, n-a dormit niciodată.

— **Sau a dormit măcar o noapte acolo?**

— N-a dormit niciodată în Sinaia. Poate să fi dormit o dată şi n-am ştiut eu. Însă n-a dormit niciodată acolo, nici în Foişorul Vechi, nici în Foişorul Nou, nici în Peleş. Singura persoană care a vizitat Peleşul şi *a* dormit în el a fost de Gaulle. În momentul când a venit de Gaulle în România, a fost cazat la Peleş. A dormit într-unul dintre paturile din palat, pat pe care a trebuit să-l lungesc cu 25 de centimetri, pentru că nu încăpea generalul, era prea înalt.

Foişorul lui Carol al II-lea nu corespundea întrutotul pretenţiilor unui palat prezidenţial. De aceea, Ceauşescu a cerut să se construiască alături un nou castel cu foişor, care să cuprindă şi spaţii pentru reuniuni şi unde să poată invita şi capetele mari ale lumii.

— **Cine a fost arhitectul pentru cel de-al doilea Foişor?**

— Arhitectul Nicolae Vlădescu, care a construit multe dintre palatele şi lucrările din perioada lui Ceauşescu. Un foarte bun arhitect, un om foarte calm, care a rezistat dorinţelor şi ordinelor primite de la Ceauşescu.

— **A rezistat înseamnă că s-a opus, a acceptat cu capul**

plecat indicaţii preţioase, i-a explicat ce nu este bine?

— A avut darul de a-i explica şi de a se face cât de cât înţeles, pentru că altfel… De multe ori Ceauşescu zicea: „Am impresia că ai avut dreptate”. Dar asta o spunea când vedea că ceva a ieşit rău şi nu se mai putea modifica. Chiar dacă făceam o cameră în întregime, dacă nu-i plăcea, îi făceam alta, aşa cum dorea dumneaei. Dar, în general, l-a ascultat.

— **Mobilierul cine l-a proiectat?**

— Mobilierul a fost proiectat şi executat de arhitectul Mircea Boiangiu, iar altă parte de către mine şi arhitectul Petre Silaghi. În general, eu apar cam în fiecare dintre palatele acestea, cu probleme legate şi de mobilă şi de decoraţie. Toate covoarele, toate elementele decorative, perdelele, draperiile au fost proiectate de mine şi de colegii mei şi executate în întregime în ţară. Exceptând palatele din strada Primăverii şi Snagov, nu ni s-a permis să importăm absolut nimic.

— **Ce simţea Ceauşescu când deschidea o uşă şi apăsa o clanţă gravată cu o coroană şi numele lui Carol al II-lea?**

— De cele mai multe ori, să ştiţi că însemnele au fost şterse, iar el nu se uita chiar aşa de atent.

— **Nu ştia deci că sunt cu coroniţă, nu s-a uitat niciodată la detalii?**

— Nu vedea. CE-ul acela în „X”, el a crezut că sunt „X”-uri, nu

Carol, Carol, de două ori. Iniţialele s-au şters de pe lucrurile pe care le ţinea în mână, dar el nu a observat. *Foişorului vechi i s-a consolidat structura de rezistenţă şi întreaga clădire a fost renovată. O parte din parchet a fost înlocuită. Arhitectul Nicolae Vlădescu, şeful întregului proiect, s-a străduit să armonizeze exteriorul Foişorului Vechi cu cel al Foişorului Nou, în ideea de a nu părea două clădiri distincte, ci doar una singură, cu două foişoare.*

Una dintre cele mai frumoase încăperi din Foişorul Vechi este cea de recepţii sau livingul, care preceda sufrageria.

Lui Ceauşescu nu i-a folosit la nimic această sală, pentru că el nu a locuit la Foişor. De remarcat în acest spaţiu tapiseria de culoare deschisă şi covoarele în tonuri luminoase.

— **Lemnul de la coloane şi de la casetele care îmbracă pereţii este importat?**

— Lemnul este adus din străinătate. La Peleş, de exemplu, majoritatea pieselor sunt aduse. Nu au fost executate la noi. Au fost aduse sau au fost aduşi meşteri străini care să le execute aici. Carol al II-lea a adus foarte multă mobilă din străinătate, pentru că pe vremea aceea exista la noi doar un singur atelier cu numele de „Lengel”, care făcea mobilă cu intarsii. Intarsia este, în general, o lucrare de artă şi nu poate fi numită lucrare „tâmplărească”. Meşterii sunt adevăraţi artişti. Aţi vizitat palatul şi aţi văzut acolo fel de fel de furnire, care au ape şi diverse culori, care sunt tăiate foarte mărunt, au formă de frunze, de flori, câteodată chiar arabescuri. Ca să se poată executa, trebuia să se pună câte 6-7 rânduri de furnire de diverse esenţe, unele peste altele, şi se tăiau toate odată. Şi în golul unuia se punea furnirul de la cealaltă foaie.

Este o muncă infernală, care durează mult. O muncă chinezească.

— Care este motivul pentru care aţi folosit la covoarele gândite de dumneavoastră nuanţe foarte luminoase, calde, de maroniu şi bej?

— Castelul este puţin mai întunecat din cauza munţilor, Şi, ca să deschidem puţin umbrele interiorului, am mers pe culori mai deschise. Covorul, lampa şi tabloul sunt cele care dau tonul camerei. Abia în al doilea rând vine mobila, şi în al treilea rând, faţada clădirii. Chiar şi arhitectul Vlădescu a dorit ca, în general, Foişorul să fie pe culori deschise.

— În sala de recepţii există şi un secretaire Bidermayer din timpul lui Carol I, o piesă de mobilier foarte frumoasă. Ce fel de intarsii au fost folosite?

— Fundalul este rădăcină de trandafir, care face ape-ape şi pe care au fost executate intarsiile cu diverse furnire: bubingo, zenbrano, paltin. Unele dintre intarsii erau chiar colorate. Mobila italienească a folosit intarsia foarte mult, care era specifică Barocului, ca şi sculptura.

— Ce fel de activităţi erau organizate în sala de recepţii?

— Oriunde şi-a făcut un palat, Ceauşescu îşi chema oamenii la… ordine. Şi există săli din acestea. Dar nu uitaţi un singur lucru, în Sinaia exista şi Cazinoul, pe care ei l-au transformat în totalitate, devenind o mare sală de şedinţe. Avea şi o sală de spectacole unde nu s-a ţinut niciun spectacol. Era o sală mare de teatru unde erau

chemaţi toţi supuşii şi ascultau discursurile lui.

— **Din living se trece în sufragerie. Ce fel de mobilă este?**

— Este o Renaştere spaniolă, dar nu sunt toate piesele unitare. Unele s-au pierdut pe parcurs şi au mai fost completate şi cu alte piese. Au aceeaşi arhitectură, dar nu identică. Este o mobilă importantă.

Tot la parter, au fost amenajate Cabinetele unu şi doi în două încăperi care, pe vremea regelui, aveau alte destinaţii. Cabinetul unu a fost mobilat cu piese originale aduse din ansamblul Peleş; în schimb, Cabinetul doi are mobilier nou, pe fond deschis.

— **Covoarele din sala de lectură şi bibliotecă, dar şi pe scara care duce la etaj, le-am identificat ca fiind de pe vremea regelui. Se deosebesc prin vechime, cât şi prin culori, de cele realizate de dumneavoastră.**

— Un covor, cu cât este mai vechi, cu atât este mai preţios. Cu cât este călcat mai mult, cu atât covorul este mai lucios, pentru că lâna este îmbrăcată într-un material numit cheratină, care se elimină prin frecare şi firul rămâne foarte lucios. Covorul trebuie executat dintr-o lână mai aspră, ca să nu se bătucească. După ce ai ridicat picioarele de pe covor, firul trebuie să se ridice în sus. N-o să faci niciodată un covor persan dintr-o lână merinos. Şi cu cât este mai vechi covorul, cu atât este mai frumos. Iar în Foişorul Vechi există şi nişte covoare originale, în culori naturale, în general, arabii foloseau culorile naturale.

— Sunt covoare arabe?

— Da, în general, sunt covoare arabe şi printre acestea există şi un covor nomad. Un covor nomad, unde fondul şi anumite culori sunt pe albastru şi pe roşu, dar cu diverse nuanţe şi tonuri. De ce? Covorul era făcut de unele familii care migrau dintr-un loc într-altul. Se aşezau într-un loc, culegeau florile, făceau culorile, vopseau lâna. Au plecat în altă parte, au găsit aceleaşi flori, însă au ieşit alte tonuri. Acestea se numesc covoare manuale. Multe dintre acestea sunt aşa-zisele covoare şatirate. Adică un fir roşu şi lângă el 2-3 fire, tot roşii, dar de altă nuanţă. Acesta le este farmecul. Sunt foarte vii. Noi, în general, am mers pe fonduri unitare.

În Biblioteca Foişorului Vechi nu se simte deloc amprenta anilor Ceauşescu. Covorul, mobilierul şi cărţile, chiar, sunt cele de pe vremea lui Carol al II-lea. O parte dintre cărţile acestei biblioteci a fost adusă de la Castelul Peleş. Am putea spune că muntele Furnica sau Vârful cu Dor se uită indiscret de pe fereastră, aşa cum o făcea şi când trăia Carol al II-lea, dacă, nu cumva, privirea noastră este cea care îşi caută sprijin pe creştetul milenar al munţilor.

— Chiar dacă tapiseria a fost schimbată, mobila din dormitorul soţilor Ceauşescu este cea folosită de Carol al II-lea?

— Da, chiar aşa.

— Cum se simţea Ceauşescu dormind într-un pat de pe timpul lui Carol al II-lea?

— Păi, el n-a dormit niciodată la Foişor.

— **N-a dormit, dar dacă ar fi înnoptat la Foişor?**

— Nu, nu dormea.

— **Nu am de unde să ştiu.**

— El avea dormitoare peste tot şi nu dormea în ele. Ştiţi că avea dormitor chiar şi la Sala Palatului din Bucureşti?

— Nu, de unde să fi ştiut eu?
La Sala Palatului exista biroul lui, dar nu şi biroul ei. Este singurul loc unde nu au existat două birouri.

— **La Casa Republicii avea dormitoare?**

— Ehei, la Casa Poporului avea mai multe rânduri de dormitoare. Peste tot exista un loc unde să se odihnească.

— **N-am nimic de comentat în legătură cu dormitoarele copiilor, deoarece mi se par comune. Dar, în afară de dormitoarele principale, ale lor şi ale copiilor, există, în aripa dinspre pod, două apartamente. Erau şi pe vremea lui Carol al II-lea?**

— Nu, acelea nu existau şi au fost mobilate cu mobile existente. Unele dintre acelea sunt şi mobile noi. Mobile mai standard, pentru că nimeni nu s-ar fi dus acolo. Ca şi la Snagov, şi în alte palate există camere care nu aveau folosinţă, nu se ştia la ce

puteau fi folosite, nimeni nu avea voie să doarmă în casele lui, dar erau, într-un fel, mobilate.

— La fel, sălile de baie din cele câteva apartamente, cu excepţia celor din pod, sunt tot ca în timpul domniei lui Carol al II-lea?

— Exact aşa, şi o parte au păstrat chiar şi armătura de la baie. Celelalte sunt noi.

— V-aş propune să ne vorbiţi despre Foişorul Nou.

— Nu. Mi-am adus aminte când am fost chemat prima oară la Foişor şi aş dori să vă povestesc. Se dezafectau clădirile care trebuia dărâmate, tip Foişorul Vechi, deoarece au fost şi nişte elemente care trebuia dărâmate pentru continuarea marelui palat.

Şi se scoteau toate lucrurile din pod. În faţa clădirii era un câmp cu coarne de animale vânate. Fiecare avea câte un nume: vânat de prinţul „X”, de prinţul „Y”, fraţi, surori, familii imperiale din toată lumea. Erau trofeele de vânătoare ale familiei regale şi ale familiilor înrudite. Erau o mare avere. Nu artistică sau cinegetică, ci istorică. Şi am întrebat şi eu: „Ce se întâmplă cu trofeele, de ce le-aţi dat *afară?”* şi au zis că au primit dispoziţie ca aceste coarne să fie tăiate şi să se facă din trofeele plasele pentru pumnalele de vânătoare. Şi aşa s-a şi întâmplat. S-a distrus o avere. Erau multe, un câmp, nu pot să vă spun. Mi-am făcut o fotografie în mijlocul acestui câmp.

— Ce se mai afla în pod?

— Tot mergând eu prin pod, am găsit o paporniţă şi înăuntru o serie de fotografii aparţinând Regelui Mihai, în tinereţe. Era acolo fotografia unei fetiţe, care să fi avut vreo 12 ani, pentru că Regele Mihai nu cred să fi avut mai mult de 14-15 ani. Copii! Şi scria fetiţa o dedicaţie: „Doi ochişori mici, un nas cârn, două buziţe senzuale şi mai ştii tu ce”. Am râs cu poftă! Şi tot scotocind în paporniţă, am găsit acuarela celebră care a reprezentat începutul copilăriei mele de şcolar. Ţin minte că abecedarele de prin ’30-’31 aveau, la fiecare literă, câte un desen şi o figură care aminteau litera respectivă. La litera „T” era desenat un tun şi în spatele lui era faimoasa acuarelă, făcută de un pictor austriac, intitulată „Asta-i muzica ce-mi place”, care îl înfăţişa pe Carol I la Calafat, în timpul războiului din 77. Era acuarela originală, plină de murdărie de muscă, mototolită. Ei bine, lucrurile acelea urmau să fie aruncate. Eu mi-am făcut datoria de om şi de cetăţean: le-am oprit şi le-am trimis la Academie, la secţia de stampe, atât fotografiile, cât şi acuarela. Nu ştiu dacă au ajuns, dar le-am salvat.

— Cine s-a ocupat de Foişorul Nou, ce arhitect, mai exact? Am avut impresia, când l-am vizitat, că este de trei ori mai mare, sau aproape, are mai multe camere, mai mari ca volum şi suprafaţă, în comparaţie cu cele din Foişorul lui Carol.

— …şi este mult mai lucrat, aţi văzut şi dumneavoastră, totul este numai sculptură. Pereţii, îmbrăcaţi, unii în stofe, alţii în lambriuri. Foarte, foarte multă muncă, aşa cum a fost cerut în absolut toate palatele din perioada lui Ceauşescu. Multă sculptură, mult desen însemna şi foarte frumos. Barocul este arhitectura preferată în perioada lui Ceauşescu. Şi pentru că Barocul însemna

muncă, noi, arhitecţii, am căutat să introducem în Barocul internaţional şi ceva din arhitectura românească, în special din arhitectura brâncovenească, înţelegând prin aceasta o serie de detalii, de arcade, de sculpturi, de stâlpi răsuciţi, de frunze. De aceea, Foişorul Nou are şi un aspect mai românesc – lucru care nu se reflectă în vechiul palat.

— Cine a fost şef de proiect?

— Tot arhitectul Vlădescu: v-am spus că trebuia să fie aceeaşi mână, aceeaşi unitate. Arhitecţii erau de la Institutul de Proiectări Carpaţi, iar de execuţie s-a ocupat fostul Trust Carpaţi, în prezent Aedificia Carpaţi, Trust care a avut mână de lucru calificată, specializată în restaurări. Meseriaşi bătrâni, aproape artişti. Vă spun că am avut ipsosari care lucrează şi azi, în vârstă de peste 80 de ani şi sunt artişti.

— Ţin minte o imagine celebră în care Nicolae şi Elena Ceauşescu turnau, cu un cancioc, ciment la baza unei fundaţii.

— Asta s-a petrecut la Institutul Atomic de la Măgurele şi la Casa Republicii.

— Şi puneau un fel de testament pentru viitor, introdus într-un cilindru inoxidabil.

— Câteodată, mai plantau şi un pom.

— Tot acolo?

— Nu, în curte. Ceva hazliu. Când am construit Centrul de Fizică Atomică, pentru deschidere, am plantat un brad, iar dimineaţa următoare, ia bradul de unde nu-i. L-au smuls localnicii, poate pentru o nuntă. Bineînţeles, am pus unul nou a doua zi.

— **Revenind la Foişorul Nou, ce temă a propus arhitectul Vlădescu?**

— Foişorul Nou a fost gândit ca un palat prezidenţial, care avea săli de reuniuni şi săli de spectacole. Adăpostea chiar şi un cinematograf.

— **Bănuiesc că venea totuşi cineva la acest cinematograf.**

— N-a venit nimeni.

— **Dar pentru cine a fost făcut, pentru familie?**

— Erau vreo 14 fotolii, nu exista nici scenă, nu avea nimic. Ştiţi că Ceauşescu nu prea vedea filme? Lui îi plăceau casetele video cu cowboy şi cu…

— **Şi cu Cântarea României, evident.**

— Da, chiar aşa.

— **Ştiu că pleca în deplasare cu emisiunile înregistrate.**

— Cam aşa, nu-i plăceau filmele cu bătăi, nici romantice, nimic.

— Dar ce-i plăcea? Muzica, în general, îl atrăgea?

— În perioada asta nu l-am observat ca admirator al muzicii nici clasică, nici populară. Toată lumea zicea că e de la ţară şi nu ştie! În cei 12 ani în care i-am făcut pomul de iarnă, cum se spunea pe vremea aceea, o singură dată a fost un taraf de lăutari, taraf celebru. Au cântat vreo două cântece şi au văzut după faţă că nu sunt prea agreaţi şi au plecat… în general, discursul lui, se mânca şi se pleca.

— Desigur, geniul lui s-a manifestat pe deplin prin şedinţe. Este adevărat că avea un cult pentru closete? De exemplu, lângă sala de cinematograf există un hol alb, cu coloane care te duc cu gândul la alte încăperi cu destinaţii mai nobile. Numai că holul te duce la toalete.

— Nu a fost acesta gândul lui Ceauşescu. Nu cred că el s-a gândit la un intercoronament în faţa w.c.-ului. Cred că a fost ideea unuia dintre arhitecţi. Dar trebuie să vă gândiţi că aceste elemente decorative ascundeau, de multe ori, o serie de instalaţii care trebuia să existe. Erau nişte accidente. Nu înseamnă că au fost făcute voit în faţa closetelor.

— După decorul impunător, baroc, finisat până la cel mai mic detaliu, cu sculpturi şi intarsii, biblioteca şi biroul lui Ceauşescu sunt, într-adevăr, pe gustul său. Cine a fost autorul proiectului?

— Proiectant a fost arhitectul Silaghi, bineînţeles, sub îndrumarea arhitectului Vlădescu, dar el a proiectat mobilierul pentru cabinetul respectiv şi a fost executat, dacă nu mă înşel, la o întreprindere din Tg. Mureş, la o întreprindere de stat. Noi am reuşit să ridicăm ştacheta artistică a acestor întreprinderi, mai ales prin palatele care au fost făcute şi am ajuns să avem, în final, în Ţara Românească, de la 3-4 sculptori în lemn la 3-400 de oameni. Am creat şcoli de sculptură, şcoli de intarsii, deoarece meseriile acestea se pierduseră.

— Într-un fel, aţi creat micro-industrii de palat.

— Da, aşa este. Pot spune, de exemplu, că am creat industrii de covoare speciale pentru palat, am creat industrii speciale de goblenuri, de lucrări de artă, foarte multe broderii, macrameuri. Dumneaei era amatoare de macrameuri, lucrări care erau distonante într-o arhitectură barocă. Dar asta îi plăcea. Şi să ştiţi că nu arhitecţii erau cei care propuneau. Erau oamenii casei, valetul, femeia de serviciu, care stăteau toată ziua cu ea. Ştiau că-i plăceau…

— O influenţau într-un anumit sens?

— Să vă mai spun ceva. În asemenea hal ajunseseră cu organizarea şi cu planificarea muncii, încât femeile de serviciu, de exemplu, care se ocupau de întreţinerea palatelor, aveau program de executat lucrări de mână şi erau obligate să dea 1-2-3 bucăţi de macrameuri pe lună, adică să nu aibă timpi morţi. Şi să ştiţi că erau plătite foarte prost. Un salariat din palatul lui Ceauşescu

primea unul dintre cele mai mici salarii din ţară.

— De ce? Doar pentru faptul că mâncau acolo?

— Să vă dau un exemplu.

— Cu cât eraţi plătit dumneavoastră?

— Oamenii de serviciu aveau alte avantaje. Aveau o cantină ca lumea, dacă aveau nevoie de casă, li se dădea casă, dacă aveau nevoie de buletin, cum era pe vremea respectivă, li se făcea buletin de Bucureşti, aveau o asistenţă medicală de mare clasă, dar salariile erau foarte mici.

— Deci, cât luaţi în mână?

— Faţă de colegii mei, eu aveam cel mai mic salariu. Şi pot să vă spun că…

— Dar, în comparaţie cu un arhitect care lucra mobilă standard, salariul era mai mare?

— Nu, mult mai mic.

— Ce avantaje aveaţi?

— Avantajele erau că puteam merge orişiunde, puteam să-mi satisfac orice dorinţă. De exemplu, dacă doream să proiectez un palat, puteam să-l fac. Nimeni nu mă întreba. Eram un fel de „chior în ţara orbilor”. Acesta a fost avantajul pe care l-am avut. Nimeni

nu mă întreba nimic.

— Eraţi mulţumit de „renumeraţie”?

— Puteam să-mi desăvârşesc meseria.

— Aşadar, bani puţini, dar puteaţi face ceea ce doreaţi?

— Bani mult mai puţini. Lumea n-o să creadă. Pot spune că într-un an întreg am primit o sumă de 300 lei primă, pe vremea aceea, în timp ce colegii mei primeau cam 30.000-50.000 lei. Iar salariul meu era sub jumătate. Munceam 12 ore, dar nu mi se plăteau decât 8 ore.

— Nu este nimic nou sub soare în faptul că arta este înrobitoare.

— Da, este adevărat, în 35 de ani cât am muncit la palate, n-am avut nicio zi de concediu. O să spuneţi că nu-i adevărat.

— Totuşi, aţi fost plecat în delegaţii în străinătate, ceea ce pentru un român însemna ceva...

— N-am avut dreptul să părăsesc ţara. Cât am fost în casa lui Ceauşescu n-am avut voie să plec nicăieri.

— De ce? Ca să nu fiţi racolaţi de vreo „agentură străină” şi să divulgaţi secrete de stat?

— De multe ori, arhitectul Vlădescu şi cu mine chiar ne

întrebam ce se va întâmpla. Până unde? De ce nu ne-au scos? Pentru că la un moment dat am ştiut prea multe şi nu era permis aşa ceva.

— Ce mai urma, să vă zidească la fel ca în legenda lui Manole?

— Cam aşa ceva. La asta ne-am gândit şi noi. Ne întrebam ce se va întâmpla când se va termina cu Casa Republicii?

— Şi dumneavoastră, acolo, într-o firidă?

— Aveam ca exemplu perioada când s-a făcut Canalul Dunăre-Marea Neagră. Când s-a văzut că nu se mai poate termina, proiectanţii au fost executaţi, în timpul lui Dej. Cred că aţi uitat. A fost procesul Canalului. Cei trei ingineri au fost executaţi.

— Nu aveam cum să uit, deoarece eram prea mică.

— Totdeauna mergeam dus de val.

— În anii când a fost construit Castelul Foişor, Elena nu afişa ambiţiile din ultima perioadă a dictaturii, duale, ca să-i zicem pe româneşte. Pretenţia ei se rezuma doar la un birou mic, chiar modest. Ce bine ar fi fost pentru noi toţi ca influenţa şi amestecul în treburile ţării a primei doamne din Carpaţi să fi rămas direct proporţionale cu dimensiunile biroului! Ceauşescu, în schimb, prefera să aibă săli de şedinţă. Mă refer la sala aceea cu coloane, cu mese aşezate în formă de „U”.

— Dar nu putem să-i spunem sală de şedinţe. Erau două saloane imense care se numeau, de fapt, săli polivalente. De ce? Pentru că puteau fi folosite şi pentru discuţii, se putea da şi un banchet, dacă dorea, cu toate că în casele respective nu se dorea aş ceva. Mobilierul era compus din 5-6 fotolii şi putea ajunge până la 50 de fotolii. Se putea pune o masă şi circa 80 de scaune. Existau nişte depozite cu mobilier în aceeaşi arhitectură, care se foloseau după specificul zilei respective. Nu a fost folosită ca sală de şedinţe. Şedinţele se ţin acum, în perioada actuală.

— Va să zică, recuperăm.

— Da, recuperăm. Pe atunci, în aceste săli s-a discutat numai la fotoliu, stând jos. Discuţiile acestea au fost cu conducătorul şi prietenul bulgar, cu Jivkov. Jivkov a fost dus la Foişor şi a avut o discuţie cu Ceauşescu în acest salon.

— Nutrea un sentiment aparte pentru Jivkov, în comparaţie cu Bobu?

— Nu. În general, Ceauşescu n-a avut prieteni. Asta am auzit chiar din gura domnului Ion Iliescu. Am avut o discuţie când executam casa de oaspeţi din Iaşi, când dumnealui era prim-secretar. A fost curajos, vă spun şi acum. Mi s-a părut aşa, foarte temător pentru mine ca să aud din gura unui prim-secretar. Pesemne ştia că nu erau microfoane în sala respectivă şi mi-a zis: „Măi, băiatule, Ceauşescu n-are niciun prieten”. Ceauşescu n-a avut prieteni. Dacă îşi dădea seama că un om îl poate subjuga cu cunoştinţele sale, nu-l băga în seamă şi nu intra în sfera

activităţilor sale. Totdeauna şi-a luat numai proşti în jur. Şi Bobu era, poate, primul, îl mai avea, de exemplu, pe Banc. Vă spun cinstit, că am oroare de omul acesta. Banc a fost, de fapt, omul rău…

— **Iosif Banc?**

— Da. El este cel care i-a insuflat lui Ceauşescu ideea distrugerii oamenilor, prin controlul muncitoresc. El are mulţi oameni pe conştiinţă. Mulţi au murit din cauza lui. Era de o răutate feroce. Şi nu era cinstit. Era şi beţiv şi afemeiat. Trăieşte încă. Acum se dă mare naţionalist maghiar, dar înainte era mare naţionalist român. Bobu era o slugă. De fapt, singurii oameni cu care Ceauşescu juca ţintar, pentru că acesta era jocul lui de societate, au fost Bobu şi Banc. Fazekaş mai puţin. Fazekaş era uns cu toate alifiile. El o trăgea mai mult spre Ardeal, dar şi acesta a intrat în sfera de activitate a lui Ceauşescu. Patilineţ, dacă ţineţi minte, a fost un om mai dur, destul de ager însă. La un moment dat, Ceauşescu şi-a dat seama că omul acesta vrea să acapareze puterea în stat, pentru că ajunsese ministru de Interne, conducea Armata, dar şi Securitatea, Gospodăria de Partid, Controlul muncitoresc. Şi-a dat seama că ăsta este al doilea om după el şi că oricând poate să-l dea jos. Şi atunci, a făcut ce-a făcut şi l-a îndepărtat. Până la urmă se pare că l-a şi lichidat. A murit în Turcia.

— **Singurul dormitor din Foişorul Nou pare făcut după gustul şi asemănarea celor doi, printr-o încărcătură excesivă.**

— Aţi văzut că are şi banchetă pentru câine?

— **Da, m-am aşezat şi eu pe aceasta, obosită fiind, dar m-am ridicat repede. Nu cadra.**

— Dar aţi văzut o singură banchetă. Pe vremea aceea nu era decât un câine. Pe urmă, au mai pus încă o banchetă, pentru că erau doi.

— **Cine a proiectat dormitorul?**

— V-am mai spus dumneavoastră că întreg ansamblul a fost gândit şi, într-un fel, proiectat de arhitectul Nicolae Vlădescu. Arhitecţii de interior s-au sfătuit cu arhitectul Vlădescu. Proiectantul a fost arhitectul Mircea Boiangiu şi colectivul lui de arhitecţi, 15-20, care erau pe vremea aceea, în general, pentru mobilier au fost puţini oameni care s-au specializat. Era o specialitate care nu se făcea în facultate, ci se cam fura. Fiecare învăţa de la celălalt meseria. Dormitorul este făcut în spiritul lui Ceauşescu. Aproape toate dormitoarele se aseamănă. Baroc, Baroc. Aţi văzut cum erau făcute husele?

— **De unde proveneau stofele? Erau importate sau făcute în ţară?**

— Stofele erau numai stofe româneşti. Toate au fost proiectate şi executate în întreprinderi româneşti.

— **Gândite de dumneavoastră?**

— Şi de mine, şi de colegii mei. Făceam sute de modele, sute de bucăţi mici, pentru că lui Ceauşescu nu puteam să-i arătăm desenul, trebuia să-i prezentăm o bucată de stofă. Ca să-i arăt o bucată mică de stofă, trebuia să se facă zece metri. Dar pe un război, ca să poţi pune un model, trebuia să faci o bucată mult mai mare. Din 67 modele pentru fiecare cameră, ei alegeau 1-2 şi restul... Noi dădusem o dispoziţie să nu fie folosite în alte părţi, însă am făcut cu ochiul directorilor de fabrici să le dea drumul în reţeaua comercială, ca să-şi poată scoate oamenii banii pe munca depusă. Munca tehnică şi de proiectare erau colosale. Un model comercial se face, normal, în 200-300 de mii de metri. Hai, să spunem minimum 2.000-3.000 de metri, iar mie îmi trebuia zece metri. Câtă muncă! Cât material se strica! Dar totul a fost românesc. N-am avut voie să folosim importul. Singurele lucruri importate au fost nişte întrerupătoare electrice, pentru că noi, cu tehnica nouă, nu puteam folosi un întrerupător românesc. După un timp făcea scurt-circuit. Şi, pentru siguranţa clădirii, ni s-a permis importul. Să vă dau un exemplu. Venise cineva şi îi făcuse cadou dumneaei, pentru baie, un fel de măsuţă din alamă, trasă, lucrată, şi mi s-a cerut să-i fac o replică. Pentru asta, aveam nevoie de fel de fel de matriţe şi ajungea să mă coste replica de 3-400 de ori mai mult decât dacă aş fi importat-o. Preţul replicii era de 15 sau 20 de dolari. Era o mobilă de serie de la magazinele La Fayette din Paris. Prima mă costa sute de mii, restul era mai ieftin. Şi am încercat să o fac, dar au intervenit evenimentele din decembrie 1989 şi proiectul a fost abandonat.

— **Dumneaei, apelativ cu care vă place s-o numiţi, era capricioasă, avea idei în privinţa mobilierului?**

— Amândoi. După lunga perioadă în care au vizitat întreaga lume, veneau neapărat cu o noutate, sau considerau că nu era bun ceea ce făcusem şi trebuia să modificăm. După fiecare vizită în străinătate, ne speriam, pentru că nu ştiam ce doreau. Ne uitam la jurnalele de actualităţi, când vizitau câte un palat şi ei umblau cu capul pe sus şi ne uitam în ideea că poate înţelegem ce-au văzut.

— Ce mai lipsea era să arate cu degetul! Chestie de educaţie. Din aceste vizite au venit şi cu ideea unui salon propriu de muzică? Mă refer la salonul alb din Foişorul Alb.

— Am vrut noi să-i spunem salon de muzică, dar n-a fost aşa. Nu prea exista pian în palatele lor. Singurul pian din toate palatele era pianul de la Cotroceni, iar acesta era pe scenă.

— Este adevărat că detesta mirosul de mobilier nou, de covoare noi, cum mi s-a povestit la Foişor? Sau nu au stat acolo?

— Nu, nu pot să spun. E adevărat că toate covoarele şi tot ceea ce este nou au un miros specific. Lacurile de pe mobile se volatilizează în 3-4 ani de zile. Chiar şi covorul. Dacă spălaţi un covor, miroase a lână spălată, a câine ud, a oaie udă. Aceste mirosuri nu erau acceptate de cei care se ocupau de curăţenie, de aghiotanţi, care ştiau că trebuia să dea cu spirt, să frece, nu cu detergenţi, ci cu săpunuri mirositoare. Se amesteca mirosul de mobilă nouă cu cel de spirt şi de săpun şi rezultatul era de prost gust.

— Câteva cuvinte despre piscină...

— Piscina a realizat-o în întregime arhitectul Vlădescu şi colectivul lui. El a ales toate materialele.

— Cel puţin, au folosit-o?

— Nu. Din câte palate a avut Ceauşescu, în şase au existat şi piscine, dar niciuna nu a fost folosită. Poate să fi intrat Nicu Ceauşescu, dar nu cred. În general, şi el se ferea să intre în palatele acestea, că imediat se raporta ce-a făcut. Şi atunci, se ducea în locuri mai singuratice, mai ferite, ca să nu fie văzut.

La poalele munţilor Vârful cu Dor, Furnica şi *Piatra Arsă, cei trei regi ai României şi-au construit, fiecare, câte un palat. Nu-şi puteau oare permite mai mult? Până în 1989, Ceauşeştii şi-au construit mai multe palate, în care n-au locuit, îşi puteau permite orice. Banii rezultaţi din cotizaţiile membrilor de partid şi din afacerile cămătăreşti ale Gospodăriei de Partid erau doar la discreţia lor. Şi proiecte de palate mai existau!*

Palatul Prinţului Nicolae

— Prin anii ’30, Prinţul Nicolae şi-a ridicat un palat pe un domeniu aparţinând Coroanei regale, aproape de mănăstirea Snagov, aflată la circa 40 de kilometri de Capitală. Proiectul a fost încredinţat celui mai mare arhitect al vremii, faimoasa doamnă Delavrancea-Jiboli, nimeni alta decât fiica marelui dramaturg Barbu Ştefănescu-Delavrancea. Care era moda în arhitectura premergătoare celui de-al doilea război mondial?

— Prin anii ’30-’35 era la modă arhitectura mediteraneană, cu influenţe spaniole şi italiene. Doamna Delavrancea-Jiboli i-a adăugat însă şi câteva elemente de arhitectură românească, cum ar fi coloanele în stil brâncovenesc.

— **Care era amplasamentul palatului?**

— Palatul Prinţului Nicolae era amplasat în mijlocul unei rezervaţii cinegetice întinse unde răsuna deseori cornul de vânătoare.

— **Prinţul era un solitar, dorea să se izoleze de lume?**

— Nu, încă pe atunci, Snagovul era o staţiune deja recunoscută, în care veneau oamenii mai avuţi. Malul lacului era colorat de vile mai mici sau mai mari, unde proprietarii îşi petreceau vara, deoarece Snagovul era iarna aproape pustiu.

— **Ce s-a întâmplat după venirea comuniştilor la putere?**

— În 1947, când familia regală a fost obligată să părăsească ţara, palatul a fost luat de Partidul Comunist Român şi a stat nefolosit ani întregi. Prin 1952-1953, arhitectul Bordănache, profesor de istoria arhitecturii la Bucureşti, a primit sarcina să execute pentru noua protipendadă, care trebuia să se odihnească în timpul verii la Snagov, un pavilion cu circa 20 de garsoniere şi câteva apartamente, inclusiv o sală de mese.

— **Un fel de economat, deoarece pe vremea aceea erau la modă cantinele, nu restaurantele.**

— Complexul avea o arhitectură nelămurită, sovietică, cu turnuleţe, în care arhitectul Bordănache a încercat să introducă şi o serie de elemente din arhitectura românească. Rezultatul a fost un hibrid. Zona a fost părăsită după un timp şi a avut aceeaşi soartă ca şi Palatul Prinţului Nicolae, care devenise un depozit de obiecte adunate din diverse case. Când Ceauşescu a ajuns secretar general, Partidul Comunist Român, inspirându-se dintr-o modă nu demult apusă, i-a construit acestuia o serie de vile în Snagov-Sat, vis-à-vis de Palatul Prinţului Nicolae.

— **Vilelele lui Nicolae în comparaţie cu Palatul lui Nicolae.**

— Adevăratul complex al lui Ceauşescu, complexul de case, vreau să spun, era alcătuit din mai multe vile: vila Lui şi a Ei, vila mamei ei, o vilă pentru invitaţi şi două vile pentru cei doi copii, Nicu şi Zoe. Cum Palatul Prinţului se deteriorase, partidul a cerut să fie refăcut. Vă veţi întreba, pe bună dreptate, de ce oare? Ceauşescu devenise un locatar cvasistabil al Snagovului, pentru că descoperise că nu-i mai plăcea să stea vara la Bucureşti, în palatul din strada Primăverii. Şi a hotărât să se construiască o clădire care să-i slujească drept sediu, unde să se poată întâlni cu membrii Comitetului Central şi cu alte personalităţi pentru a pune ţara la cale şi a nu intra în vila lui.

— **Palatul Prinţului Nicolae era cel mai indicat sediu.**

— Delegat să se ocupe de acest proiect a fost arhitectul Grumberg Solari, care îi proiectase şi o parte din palatul de la

Bucureşti. Acesta trebuia să renoveze palatul, astfel încât să aibă la parter o sală mare de şedinţe, un grup de holuri şi saloane, biroul lui şi al ei; iar la etaj, partea privată, alcătuită din saloane, dormitorul unu şi doi pentru Ceauşescu, dormitorul trei pentru Elena şi dormitoarele copiilor sau, eventual, ale invitaţilor. Bineînţeles că Ceauşescu n-ar fi permis să doarmă cineva în clădirea în care sta el. Nici măcar neamurile, în afară de propriii lui copii, care veneau anunţaţi.

— Cât de des au dormit soţii Ceauşescu la Snagov, la castel?

— Stimată domniţă, niciodată.

— Mă întreb de ce l-au mai renovat!

— Au vizitat castelul doar de trei ori. Nu s-a ţinut niciun fel de şedinţă, nu s-a dormit niciodată. S-a folosit numai partea inferioară, parterul. Etajul, niciodată. Pentru şedinţele şi consfătuirile cu participare numeroasă, s-a renovat şi hotelul, căruia i sau adăugat o sală de şedinţe, mai mică, la etaj, şi o alta imensă, la parter.

— Nunta gimnastei Nadia Comăneci, dar şi a fiului premierului Văcăroiu sunt două dintre evenimentele mondene care au avut loc în ultimii ani în sala cea mare. Revenind totuşi la palat...

— Salonul de recepţii era multifuncţional, dar nu foarte mare, neputând încăpea aici mai mult de o sută de persoane. Mobilierul a

fost proiectat de arhitectul Robert Woll într-un stil bavarez, completat cu elemente de arhitectură brâncovenească. Acest spaţiu era destinat întâlnirii lui Ceauşescu cu conducerea partidului sau cu cea a Guvernului. Se puteau organiza şi mese festive.

— Ce sentiment aţi încercat, alături de cei mai buni artişti, arhitecţi şi constructori, lucrând pentru Ceauşeşti? Vă anima mândria, patriotismul, sau pur şi simplu încercaţi să vă faceţi cât mai bine meseria?

— Ce să vă spun eu dumneavoastră? în momentul respectiv, în Epoca lui Ceauşescu, totul era foarte bine planificat. Nu puteai să faci absolut nimic, decât ceea ce era scris într-un STAS, într-un decret. Şi toată arhitectura era uniformă, din cauza acelor legi care nu permiteau altceva. La palatele lor nu s-a aplicat nicio lege. Am avut toată libertatea în a ne exprima gustul artistic şi tehnic. N-am avut nicio limită a costului, ceea ce a fost formidabil, în toată activitatea mea n-am spus niciodată cât costă. Iar dacă spuneam, trebuia să minimalizez. Ei n-aveau habar despre evaluarea obiectelor. Noi, cei mulţi sau cei puţini, cum vreţi să spuneţi, care am lucrat...

— Întotdeauna cei mai puţini realizează fapte mari...

...şi care am executat n-am făcut-o pentru Ceauşescu. Am făcut pentru ţară şi pentru noi înşine, pentru că a fost singura dată când am putut să ne desfăşurăm şi să ne arătăm talentul şi cunoştinţele.

— Aţi fost favorizaţi, vă bucuraţi de unele privilegii.

— Ce este rău în asta? Da, am avut o şansă, deoarece Palatul de la Snagov a fost una dintre primele lucrări mari din perioada lui Ceauşescu şi a beneficiat şi de materiale şi accesorii din import. Astfel, tapiţeria era importată, în majoritatea cazurilor, din Belgia şi Elveţia. Feroneria uşilor şi a mobilierului era franţuzească, iar corpurile de iluminat erau executate de firme italieneşti, care lucrau într-un stil mai cald, mediteranean. După construirea palatelor de la Bucureşti şi de la Snagov, Ceauşescu a interzis importul de materiale şi accesorii. Tapiţeria a început să fie realizată în ţară, iar pentru feronerie şi corpuri de iluminat s-a dezvoltat o industrie mică românească, „de palat”.

— În sala de recepţii a fost pus cel mai mare covor din România executat de dumneavoastră. Reiese că aţi conceput şi dezvoltat şi o industrie în acest sens, de covoare.

— Un covor se execută foarte greu, mai ales din cauza lăţimii. A trebuit să-l executăm concomitent pe trei războaie, ceea ce a însemnat o muncă extraordinară. Trebuia măsurat în fiecare zi cu cât s-a avansat. Pentru ca dreaptă să se potrivească cu stânga şi totul să concorde cu mijlocul. Greutatea mare constă în altceva, în momentul când speli aceste covoare, se strâng mai mult sau mai puţin. Totuşi, l-am realizat. A fost pentru prima oară şi pot spune că a fost un mare risc, pentru că un astfel de covor nu poate avansa mai mult de 50-60 centimetri pe lună. Vă daţi seama cât durează executarea unui covor de 30 sau 40 de metri lungime? Totuşi, acesta a fost executat de mână de lucru românească. Noi am avut una dintre cele mai mari manufacturi de covoare,

recunoscută în toată Europa. Covorul din sala de recepţii a fost executat la o întreprindere de stat din Giurgiu. Ca titlu hazliu, vreau să ştiţi că nu am avut unde să-l spălăm şi atunci l-am spălat în gara din Giurgiu. Am oprit funcţionarea gării şi l-am spălat pe peron. Covorul se îngreunează de 5-6-7 ori la spălat şi e posibil să se rupă când îl mişti.

— Problema cu spălatul nu era greu de rezolvat: un ordin, şi Piaţa Unirii era eliberată. Totul era permis lui Ceauşescu, dacă e să parafrazăm o frază a lui Dostoievski – „Totul e îngăduit”. Existau planuri cincinale şi la ţesut covoare?

— Nu, nu.

— Cui anume prezentaţi proiectul, lui Ceauşescu sau Elenei?

— Lui Ceauşescu niciodată. El nu se ocupa de chestii din astea, mărunte.

— De săracii artişti se ocupa doamna analfabetă. Ce paradox sinistru!

— Se ocupa Doamna, dar am constatat că nu prea avea cunoştinţe tehnice şi artistice în privinţa covoarelor. Aşa că am scăpat foarte uşor, că niciodată nu mi s-a pus vreo întrebare. O singură dată când am făcut acest covor de la Snagov m-a întrebat de ce se vede o urmă. Era vorba despre îmbinarea aceea dintre cele trei părţi şi i-am explicat că orice covor trebuie lăsat cel puţin

un an să fie călcat în picioare, ca să se împâslească şi să dispară cusăturile.

— Deci, Ceauşescu nu avea pe agenda de lucru probleme minore, dar s-a ocupat de proiectul de renovare a Castelului. L-a văzut, i-a aprobat?

— L-au văzut amândoi. Mai mult chiar decât văzut. Ea îşi spunea dorinţele, dar de cele mai multe ori nu înţelegea proiectul. Şi se făceau între 4 şi 7 variante. După realizare, chiar la Snagov, ne-a zis: „Aha, d'aia mi-aţi spus voi că aşa trebuie să fie. Aţi avut dreptate". Pentru prima oară când a recunoscut şi a spus că am avut noi dreptate şi nu dumneaei.

— Ştiu că, de obicei, nu avea nimeni curajul să-l contrazică.

— Absolut nimeni. Cum să-l contrazici pe Ceauşescu? A doua zi nu mai funcţionai. Ei ştiau tot, vedeau tot şi aprobau tot.

— Ce stil are sufrageria?

— Are un stil mai aerat, mai puţin Baroc. Proiectanţii au urmărit să-i dea un caracter sud-american, dar nu colonial. Dar în sufragerie nu s-a mâncat. Ceauşescu a mâncat de câteva ori într-o sală mai mică, numită „mic-dejun".

— Tapiseria şi celelalte lucruri din palat au fost comandate?

— Da. Judeţele de partid nu păreau să fie prea inspirate în alegerea darurilor. Pentru a se evita primirea mai multor covoare pe care scria; „Să ne trăieşti, tovarăşe Ceauşescu”, arhitecţii mobilişti stabileau nişte termene pentru tapiserii, executate de artişti plastici pe banii judeţenelor de partid.

— Cu toate că Ceauşescu era un itinerant pasionat al vizitelor de lucru, Palatul de la Snagov a fost renovat ca sediu.

— Da, şi, prin urmare, se impunea să aibă şi un birou. Mobilierul biroului a fost proiectat de Robert Woll. Tapiţeria mobilei şi covorul din biroul lui Ceauşescu sunt pe fond albastru, pentru că arhitectura de interior are un aer uşor bizantin.

— Observ că albastrul este culoarea predominantă şi la obiectele de birou, executate în stil cordobez, după un proiect care vă aparţine, domnule Roguski.

— Stilizarea de planiglob, cerută sau nu de Ceauşescu, făcea parte din decor, precum şi mulţimea de cărţi, pe care nu le-a răsfoit nimeni niciodată. Ceauşescu nu a stat mai mult de două ore în acest birou. De altfel, nefiind dotată cu un fişet pentru păstrarea actelor oficiale, încăperea era improprie unei activităţi curente. Cât despre cărţile din bibliotecă, acestea se schimbau periodic. La Comitetul Central exista o comisie care se ocupa numai de biblioteci, întocmea liste de cărţi, avizate apoi de Comisia de propagandă.

— În rafturile bibliotecii erau şi câteva cărţi din

patrimoniu, rarisime.

— Dar Ceauşescu n-a avut niciun amestec în alegerea lor. Singurele cărţi care-i plăceau lui erau cele cu poze, dar nici pe acelea nu le prea răsfoia. Cotoarele poleite creau asupra lui Ceauşescu o impresie nemaipomenită.

— **Deşi pare o contradicţie, deoarece dictatorii nu cumpără, ci obţin, Ceauşeştii au achiziţionat ceva din ceea ce mai există azi în castelul Snagov?**

— Cu toate că o să mă contraziceţi, Ceauşescu nu a avut niciun bun în proprietatea personală în afară de cadouri. El îşi alegea tot ce dorea, iar Statul plătea oricât ar fi costat, pentru că asta era dorinţa dumnealui. Dar toate bunurile erau inventariate, cu preţ şi cu absolut toate datele de inventar. Chiar şi cadourile pe care le primea erau inventariate şi li se dădea preţ, chiar şi derizoriu.

— **Continuând o tradiţie postrevoluţionară, era deci un om sărac şi cinstit?**

— Din punct de vedere al legii, era un om sărac, nu avea nimic.

— **Aş îndrăzni să vă contrazic: conform documentelor de partid după care se călăuzea, nu era un om sărac, ultimul pe listă, cu voia dumneavoastră, domnule arhitect. Proporţia stabilită de partid între cel mai mic şi cel mai mare salariu era de unu la şase. Ceauşescu îndeplinea un cumul de**

funcţii, avea două, şi este exclus să fi avut doar de două ori cel mai mare salariu. Avea mai mult. Ce făceau cu banii? Ţineţi minte că, după plecarea lor cu elicopterul, la Snagov au fost găsite două carnete de C.E.C. În valoare de trei milioane şi ceva de lei, o sumă foarte mare la vremea aceea?

— Nu ştiu, dar este sigur că nu le-ar fi ajuns nici 2000 de ani, cu salariile lor reale sau chiar duble, ca să-şi poată face unul dintre palate. Preţurile erau atât de mari, încât un salariu nu ajungea. Ce făceau cu banii? Cred că-i depuneau la CEC, îi împrumutau. Nu uitaţi că, în perioada lui Ceauşescu, Partidul împrumuta cu dobândă Statul. Poate că şi ei împrumutau Statul cu dobândă. Nu ştiu. În tot cazul, el nu plătea lucrurile care se făceau sau se aduceau.

— **Puteţi preciza ce alţi arhitecţi proiectanţi au mai lucrat la Snagov?**

— Biroul Elenei, de exemplu, a fost proiectat de arhitectul Agripina Popescu în stilul „le fin de siècle”. A folosit lemnul de cireş şi intarsiile, iar mobilierul a fost executat la întreprinderea de unicate „Eliade” din Bucureşti.

— **Aţi proiectat şi mobilier?**

— Da, chiar foarte mult, dar Ceauşeştii nu se pricepeau la arhitectura mobilei. La un moment dat, au fost făcute proiecte de mobilier pentru nişte holuri. Stil Baroc, cu foarte multă sculptură; iar fotoliile aveau în faţă nişte labe de leu. Aţi văzut şi dumneavoastră că s-au folosit foarte mult. Ceauşescu a văzut

labele alea în faţă şi mi-a zis: „Dar în spate, de ce nu-i puneţi?”. Am tăcut şi, ca să nu avem discuţii, am pus nişte labe şi la spate şi produsul era un fel de fotoliu umblător.

— Nu aţi avut curajul să-l contraziceţi ca să nu vă pierdeţi libertatea de a crea mobilă diferită de cea standard?

— Da. După ce am făcut labele alea, am scos mobilierul şi am pus altul. Şi pe urmă am tăiat şi labele, n-au mai rămas acolo, dar i-am făcut plăcerea. Toată lumea îşi punea cenuşă în cap pe atunci. Nu cred că a existat cineva care să fi procedat altfel.

— Ba au existat unii „dizidenţi”, dar au plătit scump de tot. În Castel există foarte multe tablouri şi suntem tentaţi să credem că virtuali locatari de la Snagov au deposedat muzeele, pentru a-şi împodobi muzeele. Şi, culmea, nu se pricepeau la artă!

— Ca şi în cazul cărţilor din bibliotecă, exista la Comitetul Central o comisie care întocmea liste de opere de artă, respectiv de tablouri. O altă comisie, de la Muzeul Naţional, îşi dădea girul asupra autenticităţii tabloului şi îl preţuia. Apoi, Comisia de propagandă aviza lista. Comisia de achiziţie cumpăra tabloul de la Consignaţia şi, în cele din urmă, comisia alcătuită din arhitecţii mobilişti alegea tabloul care se potrivea cu ambientul.

— Erau nişte oameni cu dare de mână?

— Erau mai zgârciţi, în special ea era foarte zgârcită. V-am mai spus părerea lor. Ziceau că trebuie să fie exemplu în toate, iar

cheltuielile se reduceau la nişte sume modice. Ea, de exemplu, când îşi alegea, când îşi comanda bijuteriile, şi acelea puţine, pentru că cele mai multe s-au făcut în ţară, i se aduceau cataloage de la licitaţiile din străinătate şi îşi alegea, în general, ce era mai ieftin. Bijuteriile alese erau expresive, dar ieftine. Şi el era foarte zgârcit. Ţin minte că, în afară de acest palat, a trebuit să refacă casa de la Scorniceşti a fraţilor Ceauşescu. Bineînţeles, când refaci o casă, începi de la fundaţie şi ajungi până la acoperiş. Şi a costat foarte mult. Noi ne-am ferit şi am avut chiar obligaţia să nu spunem adevărul în privinţa costului şi să declarăm a zecea parte din valoare. I s-a spus lui, a dat din cap a nemulţumire şi a zis: „Bine, suntem atâţia fraţi, să plătească fiecare”. Am împărţit suma derizorie comunicată de noi la numărul fraţilor şi fiecare a trebuit să depună la partid suma aferentă.

— **Ce reacţie au avut fraţii lui?**

— Fraţii au avut o strângere de inimă. Nu în privinţa costului, fiindcă era o nimica toată, ci pentru că fratele lor, nici cel mai mare, nici cel mai mic, ci mijlociul, i-a obligat să plătească.

— **S-a purtat „tovărăşeşte” cu ei.**

— Şi el a plătit.

— **Dar piscina?**

— Piscina cu acoperiş escamotabil, pavată cu gresie italienească decorată cu mozaic auriu de Murano şi cu robineţi din doublee, nu a fost folosită niciodată.

— Megastarul Michael Jackson a închiriat castelul de la Snagov cu ocazia concertului din anul 1992, susţinut la Bucureşti. Şi a dormit, pe rând, în cele două paturi, nu oarecum singur, după cum se zvoneşte. De ce sunt atât de late paturile?

— Ei dormeau, în general, separat. Fiecare avea dormitorul său. Dar lui îi plăcea tot ce era mai mare. Credea că era şi frumos. Mi-aduc aminte un moment hazliu. Colegul meu, domnul Woll, Dumnezeu să-l ierte, i-a făcut proiectul patului din palat. Şi îl întreabă Ceauşescu: „Cât o să fie de mare patul, domnule Woll?” „O să fie 1,60 m pe 2 m”. „Mai mare, mai mare domnule Woll”. Acesta, care era puţin surd şi un tip de neamţ riguros, care măsura şi socotea fiecare milimetru, zice „1,80 m pe 2 m”. „Mai mare, domnule Woll”. Dar Woll n-a vrut să pluseze şi Ceauşescu i-a zis: „2 m pe 2 m”. „Păi, o să aveţi cel mai mare pat din lume”. Toată lumea a înlemnit, Ceauşescu s-a înroşit, dar Woll nu şi-a dat seama că în felul acesta nu putea discuta cu conducătorul.

— Avea un somn agitat?

— Nu l-am văzut niciodată dormind, că nici păsările nu intrau la el în afară de tanti Suzana, femeia de casă, care venea chiar şi când era el în pat. Ceilalţi nu aveau acces. Eu, totuşi, am văzut ce se vedea după ce pleca el de acasă. Ţin minte că în casa lui din Bucureşti dormea în cămaşă de noapte, ca la ţară. Şi mi s-a părut curios că aceasta era gălbuie la gât şi am întrebat: „Ce-i, tanti Suzana, cu cămaşa asta murdară?”. „Păi mata nu ştii că dumnealui suferă cu gâtul şi se dă cu untură de urs, care-i face bine?”. Cam

aşa erau. Ei erau tradiţionalişti. Se tratau ca la ţară. Ea îşi trata reumatismele cu frunze de varză şi el îşi trata gâtul cu untură de urs. Din cauza aceasta, unul dintre cei mai buni internişti pe care i-au avut, dr. Gheorghe Rădulescu, săracul, l-a tratat un an şi ceva administrându-i o anumită medicamentaţie, iar el o lua, n-o lua, dar se trata ca la Scorniceşti. Şi doctorul şi-a pus la un moment dat întrebarea: „Domnule, dacă se îmbolnăveşte acesta şi are vreun necaz, vina o să pice pe mine”. Şi a făcut ce a făcut şi a plecat la o specializare în America. Iar când s-a întors, n-a mai vrut să-l mai îngrijească. Şi Ceauşescu s-a supărat pe el: „Domnule, team trimis, mata ai spus că te duci în America să ieşi cu o specializare, de ce nu vii înapoi?”. „Ştiţi, eu acum, cu specialitatea mea, de ce să mă ocup de un singur om şi să nu mă ocup de toţi?”. Şi în felul acesta a scăpat.

— **Deşi se trata cu untură de urs, Barocul nu-i displăcea, nu-i aşa?**

— Bine, tot ce era mai împopoţonat şi mai lucrat era mai frumos. Niciodată n-o să vedeţi la el în casă un lucru simplu. Munca însemna pentru el frumuseţe. Cu cât era mai sculptat, cu cât era mai pictat, cu cât era mai intarsiat, cu cât erau mai mici florile într-un covor, cu atât obiectul acela de artă, de mobilier, de decor, era mai interesant, în absolut toate palatele care s-au construit, Barocul era aria favorită a familiei Ceauşescu.

— **Cum se reflectă spaimele, angoasele şi frica lui în arhitectura pe care a aprobat-o?**

— Lucrurile acestea nu sunt specifice doar Snagovului, ci

tuturor palatelor făcute în perioada Ceauşescu. El avea o frică de moarte şi îşi luase toate măsurile de prevedere. Oamenii din casă mi-au povestit că a vizitat Palatul din Beijing şi a aflat că parchetul a fost folosit pentru prima oară acolo nu ca material de construcţie, ci ca material de protecţie şi securitate.

Fiecare lamelă era dată cu sacâz pe margini şi, oricine călca, scârţâia. Şi împăratul ştia că cineva se apropia de el şi îşi lua măsuri. La noi, parchetul nu a fost folosit în acest scop, pentru că el dormea cu câinii. La Palatul Snagov n-a dormit deloc, dar la vila lui de la Snagov şi în toate celelalte palate dormea cu doi câini, nu cu unul. Nu trebuia să faci nicio mişcare bruscă sau să discuţi mai tare, că imediat câinele sărea la tine.

— Bine, înţeleg că dormea cu câinii într-o cameră, dar de ce aceştia aveau o odaie separată?

— Ei dormeau în dormitor atâta timp cât dormea şi Ceauşescu. Pe urmă, când pleca el, erau duşi în altă parte, unde erau îngrijiţi de un medic veterinar. Câinii ascultau de Ceauşescu şi de medicul veterinar.

— Dormitorul lui Ceauşescu avea o amplasare specială, bănuiesc, adică să nu dea în stradă, să nu fie prevăzut cu ferestre, sau, eventual, să fie izolat fonic ca să nu audă zgomotele fireşti din natură. Cum era, de fapt?

— În general, dormitoarele nu dădeau spre stradă, ci spre un loc unde niciun lunetist nu putea vedea ce se petrece înăuntru. Dar paza era pusă atât de departe în jurul palatelor, încât vă daţi seama că era imposibil să intervină cineva. Mai ales la Snagov,

unde exista lacul, nimeni nu avea voie să circule cu barca. La Snagov era ca într-o cetate.

— **Dumneaei, în schimb, are un dormitor diferit.**

— În dormitorul ei remarcăm covorul cu flori de câmp, foarte vesel, şi mobilierul puţin mai franţuzesc. Preocuparea constantă a arhitecţilor care au proiectat diferitele piese care alcătuiau mobilierul din spaţiile destinate Elenei a fost aceea de a utiliza culori mai deschise, tonuri mai calde, pentru a o îmbuna. Elenei îi plăceau bibelourile şi macrameurile, care nu se potriveau, din păcate, cu mobila stil şi din fiecare vizită în străinătate venea cu idei noi, dar exprimate cu dificultate.

La etajul întâi al castelului se află dormitoarele unu şi doi pentru Ceauşescu, dormitorul trei pentru Elena, iar la etajul doi, garsonierele pentru copii.

— **Castelul de la Snagov este situat în mijlocul unei rezervaţii naturale, dar** nu-mi **imaginez că cerbii lopătari, căprioarele se aventurau până la uşa castelului. Dar alte vieţuitoare mai puţin inteligente au ajuns până în preajma „conducătorilor iubiţi”?**

— Până în preajma lor n-au ajuns, dar au intrat chiar în palat. Din fericire, când dumnealor nu erau prezenţi. Şi a fost vorba de un şarpe de apă, nu mai mare de un metru, care s-a strecurat pe sub uşă. A fost o zarvă teribilă. Ne gândeam ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost acasă şi locatarii. De frică să nu se mai repete o astfel de vizită inoportună, am trimis câte o adresă la Academia Republicii Socialiste Române şi Facultăţii de Medicină Veterinară.

Dar, înainte de a scrie aceste adrese, tot personalul a fugărit bietul şarpe prin saloanele de la parter. Cu chiu cu vai l-au băgat într-un borcan şi un şofer urma să-l ducă la Facultatea de Medicină Veterinară împreună cu una dintre adrese. Pe drum s-a răsturnat borcanul şi şarpele s-a ascuns sub banchetă. Bietul şofer s-a chinuit de unul singur să-l prindă. Din răspunsurile primite la acele două adrese de la cele două instituţii, am înţeles că trebuia să construim pe malul lacului un dig înalt de vreo doi metri şi între dig şi castel să facem şi un gard. Spaţiul dintre dig şi gard urma să fie populat cu arici şi curci. Aşa am aflat şi eu că aricii omoară şerpii făcându-se ghem şi rostogolindu-se peste ei, iar curcile îi mănâncă.

— **Credeţi că stilul de la Snagov este echilibrat, îi reflectă pe Ceauşescu sau este specific construcţiilor de genul acesta?**

— Este un stil specific timpului respectiv şi dorinţei de îmbogăţire şi de parvenire, exprimate prin cantitatea mare de obiecte şi de efort depusă pentru executarea acestora. Absolut toate palatele – şi Cotroceni şi Casa Republicii, şi Snagov, şi Foişor – au această arhitectură. Noi am căutat, cât de cât, să introducem, pe lângă Barocul internaţional, şi ceva din influenţa arhitecturii mediteraneene şi a arhitecturii brâncoveneşti. Şi anumite elemente decorative de la mănăstirile, bisericile şi palatele princiare vechi se regăsesc şi în multe dintre mobile. Spre regretul arhitecţilor români, n-am avut în România niciun fel de mobilier rămas din timpurile mai vechi. Nişte laviţe de căruţă şi nişte strane de mănăstiri! În rest, nu avem niciun mobilier autentic românesc. Nu avem! Vitregia vremurilor a făcut ca toate palatele să fie arse,

toată mobila să fie adusă din alte părţi.

În deceniul al şaptelea al secolului nostru, Partidul Comunist a renovat Palatul Prinţului Nicolae, pentru un alt Nicolae. Ceauşescu.

Palatul Cotroceni

— Unii dintre cititorii noştri de astăzi îşi mai amintesc, poate, de intenţia lui Ceauşescu de a-şi muta reşedinţa la Cotroceni şi de a desfiinţa Muzeului Satului. Nu înainte de a-şi fi împodobit grădina cu cele mai semnificative case ţărăneşti, ca să nu-şi uite „originea". Pe vremea când eraţi arhitect, ce rol a avut acest palat?

— Prima clădire mare şi cea mai importantă a fost Palatul Cotroceni. Acesta era construit în jurul mănăstirii Cotroceni, al cărei ctitor a fost Şerban Cantacuzino, în preajma anului 1679. În istoria acestui palat se disting mai multe perioade. Perioada când a fost reşedinţă şi mănăstire domnească şi care a durat până prin anul 1893. În acest interval au avut loc şi două mari cutremure, cel din 1732 şi cel din 1802. În 1893, palatul a fost transformat în palat regal: Palatul lui Carol I. Pentru Carol I, clădirea a fost modernizată şi extinsă de către arhitectul francez Paul Gottreau, dar şi cu intervenţia unor arhitecţi despre care am mai vorbit: Cerchez, Carol Litman şi Ion Ernest. După modernizare, palatul a fost afectat de cutremurul din 1940, bombardamentul din 1944, tot ca un cutremur, şi de cutremurul din 1977, când palatul a fost extraordinar de avariat, inclusiv biserica. După 1948, aici a fost reşedinţa pionierilor. O serie de săli ale palatului şi-au schimbat destinaţia, devenind săli de jocuri, săli de studiu şi au apărut fel de

fel de transformări, atât în incinta mănăstirii, cât şi în clădirea propriu-zisă. Aş menţiona faptul că pe aripa de vest, astăzi la limita gardului existent, a fost construită prima gară din România, odată cu inaugurarea liniei ferate Giurgiu-Bucureşti. În urmă cu circa 15-16 ani s-a hotărât construirea, pentru pionieri, a unui palat după o temă modernă. Intenţia clară a lui Ceauşescu era de a muta pionierii din Palatul Cotroceni. Tocmai făcuse o vizită Casei Regale din Anglia şi fusese cazat într-un palat şi plimbat într-o caleaşca.

— **Iar regina Angliei urma să-i întoarcă vizita?**

— Exact. Dar unde să o *cazeze?* În tot Bucureştiul nu exista nicio clădire adecvată. Fostul palat regal era transformat în sediu al Parlamentului şi în muzeu, iar ca să o *cazeze* la Palatul Peleş şi să o aducă în fiecare zi la Bucureşti, era puţin peste mână. Şi i-a venit ideea restaurării Palatului Cotroceni, unde să poată caza această faţă imperială.

— **Dar mai exista vreo caleaşca în România?**

— Cum s-a întors din Anglia, ne-a dat ordin să elaborăm o caleaşca în care să o plimbe şi el pe regină. Căleşti autohtone noi n-am prea avut. Am găsit ceva pe la Cuza, care era între căruţă şi caleaşca. Atunci, ne-am inspirat de prin alte părţi şi a început realizarea mijlocului de transport. Ştiu că avea ambreiajul şi frânele de maşină de teren Aro. Pentru noi era o noutate, dar a ieşit o caleaşca, în afară de acest mijloc de transport princiar, mult mai târziu, am proiectat pentru familia Ceauşescu şi o sanie care trebuia să stea la Palatul Peleş. Caii urmau să fie aduşi de la Ploieşti sau de la Pârâul Rece. Cred, mai degrabă, că de la Ploieşti.

Am executat sania, iar toţi cei care aveau grijă de sănătatea Lui Ceauşescu au început să ne dea indicaţii să o facem mai mare, mai adâncă, mai comodă. Şi a ieşit, domnule, un tanc. Doi cai nu puteau să o tragă sau le ieşea limba de un cot. Trebuia patru cai. Cred că avea vreo două tone. Pe sanie erau puse perne, brocarturi, cergi, pături, tot ce vrei ca să nu răcească Ceauşescu. De când era tânăr, Ceauşescu suferea de o malformaţie a gâtului. Răcea foarte repede sau avea impresia că răceşte. Pentru el, frigul şi curentul erau devastatoare. De câte ori făceam o clădire, primul lucru de care întreba era: „Este sau nu este curent?”. Fel de fel de paravane, fel de fel de uşi, care trebuia să obtureze orice fir de curent. Dar ce te faci cu frigul? Şi atunci, căutam fel de fel de aparate cu infraroşii care să-l încălzească peste tot. Umbla foarte înfofolit, dar vorbea şi foarte mult, trăgea aer rece în gât şi răguşea. Am avut un coleg, opt ani de zile coleg de liceu, dr. Gheorghe Rădulescu, care a ajuns medicul casei.

— **Aţi mai amintit despre el.**

— Era un om extraordinar, dar care se săturase de nazurile lui Ceauşescu. Ceauşescu, fiind foarte fricos, îl tot întreba pe doctor ce să facă, dar proceda de capul lui şi, mai ales, de capul ei. Ţin minte că mama Elenei, cazată la Snagov şi care era o zgripţuroaică de prima clasă, mult mai rea decât fata ei, era iniţiatoarea leacurilor băbeşti. Or fi fost bune, dar nu cadrau cu omul de „avangardă”, aşa cum se numea el. Fiind un om foarte temător, chiar dacă nu era bolnav, se considera ca atare. Ceauşescu avea un frate care suferea de o formă de diabet şi avea şi el impresia că are diabet. Prin urmare, fără să-i recomande medicul, ţinea regim, în ultima vreme ajunsese să aibă diabet, avea

şi cancer de prostată, probabil fusese iradiat de „fratele din Est” şi, după specialitatea medicilor care îl vizitau tot mai des, mi-am dat seama că n-ar mai fi avut de trăit decât un an sau doi. Îi era atât de teamă de iradiere, încât la uşile de la Comitetul Central existau aparate, în afară de contoarele Geiger pe care le purta cu el sub formă de stilou. Dacă venea la CC cineva care făcuse o radiografie dentară sau un tratament cu raze Roentgen, imediat se sesizau securiştii de la uşă şi opreau persoana respectivă: „Tovarăşe, ne pare rău, dar vino dumneata mâine sau poimâine, când puteţi trece prin grila de depistare a radiaţiilor”. De ceea ce i-a fost frică n-ar fi putut scăpa. Păcat că a murit mai de timpuriu. Dar cred că am început să mă repet. Vârsta şi amintirile! Să revenim la oile noastre.

— În ce an au debutat lucrările la palat?

— În anul 1975 a început, dar pe lângă palatul propriu-zis, unde ar fi fost cazată regina Angliei, s-ar fi terminat şi partea veche a Cotrocenilor şi Ceauşescu s-a gândit să-şi facă şi el un palat. Un palat prezidenţial nou, idee care i-a venit, desigur, după ce s-a gândit cum o să arate Bucureştiul în viitor. Vechiul palat fusese părăsit şi toate lucrurile din interior fuseseră duse sau luate. După ce s-a mutat Palatul Pionierilor, am intrat noi, constructorii. Proiectul se elabora în continuare. Nu era încă terminat. La acest palat au lucrat timp de 5-6 ani între 500 şi 1500 de oameni. Clădirea a fost încredinţată spre realizare unei mari unităţi de construcţii, cea mai bună unitate pe care o avea ţara, Trustul Carpaţi. Trustul Carpaţi realiza toate clădirile legate de angajamentele PER, dar, în afară de monumente, a realizat şi foarte multe locuinţe, clădiri sociale, spitale, în toate zonele ţării,

deşi era specializat în palate. Şeful acestui mare grup de şantiere era un inginer tânăr, Petre Badea, care debutase la construcţia palatului de la Snagov. Snagovul a fost, pentru constructori, şcoala de la care s-a pornit la realizarea Palatului Cotroceni şi, mai departe, Casa Republicii. Badea era ajutat de un colectiv de constructori, oameni cu o mare putere de muncă, extraordinar de buni organizatori şi oameni cu cunoştinţe tehnice polivalente. Erau buni şi la finisaje, erau buni şi la betoane, şi la construcţii metalice, erau buni la toate. De abia începuserăm să facem organizarea şantierului, când a venit cutremurul din 1977, marele cutremur care a distrus construcţia existentă în totalitate. Chiar noi, constructorii, arhitecţii şi inginerii ne întrebam dacă mai putea fi salvată clădirea. De exemplu, biserica avea o crăpătură de 40 cm. Nu putea fi refăcută prin încercuire cu bandă metalică şi strânsă. Trebuia dată jos şi ridicată din nou. În interior, tavanele şi zidurile erau făcute praf. Nu asta conta, ci faptul că zidăria bisericii, de la 2-3 metri deasupra, era toată plecată, ieşită în afară. Publicul nu putea vedea ce era înăuntru, din cauza gardului care înconjura Cotroceniul, dar de la înălţimea de un metru şi gardul era ieşit cu circa 15 cm. În realizarea proiectului a intervenit, suplimentar, şi această greutate tehnică. Şi atunci, pe porţiuni, am dat jos partea de deasupra până la crăpătura respectivă şi am reluat zidăria, în fond, Cotroceniul vechi este o construcţie nouă.

— Ştia Ceauşescu ce făceaţi după 1997?

— Dacă Ceauşescu ar fi aflat acest lucru – dar nimeni nu a spus –, ar fi oprit în mod cert lucrările, mai ales că se anulase vizita reginei Angliei în România, deci reconstrucţia Cotrocenilor nu mai avea scop. Arhitecţii şi constructorii au minţit şi au ascuns

dezastrul în care s-a găsit această clădire, ca să nu existe un veto pentru terminarea sa.

— În ce ordine aţi reconstruit Palatul Cotroceni?

— Mai întâi, s-a început cu palatul vechi, în care era să locuiască regina Angliei, iar pentru el o zonă nouă în care să-şi poată desfăşura munca de preşedinte şi de secretar general al PER. Dar teama respectivă nu era definitivă, în capul lui Ceauşescu mai era ceva. La un moment dat, el a vrut să se mute din reşedinţa personală de la malul Lacului Herăstrău. A vrut să-şi facă o locuinţă în zona comunei Roşu, în mijlocul Lacului Roşu, pe o insulă. O clădire impunătoare, care să fie casa lui. În jurul lacului ar fi vrut să se construiască o serie de vile şi de clădiri monumentale în care să stea conducerea de partid, conducerea ţării, atât cea politică, cât şi cea administrativă, într-un fel, dorea să-i aibă pe toţi sub ochi. Un fel de oraş satelit al Bucureştiului. S-a gândit că va dormi la Roşu şi va lucra la Cotroceni. De aici a plecat ideea ca viitorul palat al preşedintelui să fie Cotroceni. Şi, în acest fel, proiectul a luat amploare. Autorul proiectului a fost arhitectul Nicolae Vlădescu, poate cel mai bun arhitect pe care îl avea ţara la acea vreme. Cotroceniul lăsat de Şerban Cantacuzino avea aspectul grafic al cifrei trei.

În prima curte, curtea principală, se afla mănăstirea, închisă pe trei laturi. Două dintre laturi erau acoperite de fostul palat regal princiar. Această curte nu fusese închisă complet, mănăstirea nu fusese terminată, în faţa acestei curţi se afla o a doua curte, unde fuseseră chiliile, aproape la fel cum există şi la Mănăstirea Horezu. Din prima curte se intra pe sub un turn, turn-fort, turn de apărare, în a doua curte se ieşea afară tot pe sub un turn. Ce a

însemnat noua temă? În prima curte în care se intra, construcţia avea şi parter şi etaj, în faţa căreia se afla un intercoronament, jos, din piatră, sus, din lemn. Camerele realizate ar fi reprezentat un fel de hotel pentru invitaţi de gradul doi. Partea legată de biserică, din a doua curte, treiul acela despre care vorbeam, ar fi fost palatul rezidenţial vechi în care puteau locui în acelaşi timp trei feţe regale imperiale, republicane, cum vreţi să le ziceţi, şi lateral palatul nou pentru Ceauşescu.

— Ce ne puteţi spune despre aranjamentul interior al palatului?

— Exista un „apartament imperial”, alcătuit din dormitoare, sufragerii, birouri, o zonă foarte vastă şi încă două apartamente de aceeaşi mărime. Pe lângă acestea, la etaj mai era o sufragerie măreaţă, o zonă de desfăşurare, de gândire, care se numea „salonul de ceai” sau „salonul chinezesc”. La parter ar fi urmat să se amenajeze o sală mare, „sala Cerchez”, pentru reuniuni, spectacole, discuţii, în această sală se putea servi şi masa. Deci, un ansamblu de locuinţe reprezentând partea veche. Partea nouă urma să fie noul loc de muncă al lui Ceauşescu. Acest sector era de două ori şi ceva mai mare decât partea veche, compus dintr-un parter cu fel de fel de saloane: ale ambasadorilor, gotic etc, unde puteau avea loc reuniuni, discuţii la cel mai înalt nivel, o sală imensă, numită „România”, amenajată pentru spectacolele acelea mai mari, reuniunile cele mai importante, declaraţiile cele mai fulminante şi un coridor, mare de tot, care făcea legătură între holul principal cu scara monumentală şi partea de est a clădirii, în partea de est a clădirii s-a realizat o sală de teatru, destul de mare, cu peste 150 locuri. La această sală se ajungea pe la etaj. La

primul nivel era zona de lucru. Birourile lui Ceauşescu – şef de cabinet 2, sală de aşteptare şi cabinetul propriu-zis. Exact aceleaşi birouri pentru Elena Ceauşescu. Aceste două birouri comunicau printr-o galerie foarte mare, care trebuia să fie biblioteca palatului, asemănătoare cu Biblioteca Vaticanului, lungă de peste 60 metri. Această sală debuşa la intrarea principală din teatru. La etajul doi era zona de odihnă, apartamentele.

Apartamentul lui Ceauşescu era compus din dormitorul lui, sufrageria principală, sufrageria mică, dormitorul Elenei, budoare, încă o garsonieră pentru un invitat, săli de odihnă, belvedere. Avea, prin urmare, şi posibilitatea de a locui acolo. Dar Ceauşescu nu s-a gândit niciodată să locuiască la Palatul Cotroceni. El nu dormea niciodată acolo unde lucra. V-am spus pe scurt care era tema: palatul vechi şi palatul nou. Pentru că pofta vine mâncând, ideea de palat prezidenţial s-a complicat pe parcurs. Ceauşescu sa gândit să sistematizeze Bucureştiul. În viziunea lui, sistematizarea presupunea împărţirea oraşului în două, prin asanarea Dâmboviţei, care trebuia să rămână o limbă de apă, flancată de două artere de circulaţie, între care ar fi trebuit plantaţi mulţi tei. Se gândea, poate, la Berlin. Limba asta de apă începea de la lacul Ciurel, se continua cu Dâmboviţa, cu lacul Cişmigiu şi, mai departe, mergea până când ieşea din Bucureşti. Prin urmare, o limbă de apă flancată de o zonă verde: parcul imens de la Ciurel, parcurile din dreaptă şi din stânga cu grădinile lor până la Cotroceni, parcul Grădinii Botanice, parcul din faţa Casei Republicii, parcul Cişmigiu şi mai departe. El spunea că ne trebuie un „plămân” în mijlocul Bucureştiului. Nu-i venise ideea Casei Republicii.

— Şi care ar fi fost amplasamentul sediului său?

— Nici până astăzi nu se ştie unde s-ar fi aşezat. Dar Cotrocenii mergeau înainte.

— Toată lumea ştie că se ducea aproape zilnic la Casa Republicii. La fel proceda şi în cazul Cotrocenilor?

— Nu. La Cotroceni n-a fost decât de trei ori. Lucrul acesta ne-a salvat şi a făcut ca acest palat să fie una dintre cele mai formidabile clădiri realizate în secolul nostru în România.

— De ce n-a venit mai des la Cotroceni?

— Vedeţi dumneavoastră, noi ne-am obişnuit să vedem în familia Ceauşescu nişte dictatori, nişte „condotieri”, nişte conducători ai economiei şi ai gândurilor noastre. Dar ei erau tot oameni, chiar mai simpli. Ceauşescu a fost un ţăran şi a murit ca un ţăran. Ea nici ţăran, nici proletar. Un amestec foarte bizar şi nereuşit. Era fata unui tocilar care ascuţea cuţite. Chiar i se spunea „Leana lui Briceag”, în simplitatea lor aveau şi unele metehne. Ceauşescu era foarte fricos şi n-a avut încredere în nimeni. El n-a avut prieteni. Frica lui mă ducea cu gândul la casa de la Neptun. Când s-a făcut casa de la mare, era normal să stea acolo vara şi să facă baie în Marea Neagră. Dar Ceauşescu n-a vrut. Cu toate că era păzit de scafandri – oameni broască –, n-a vrut să înoate în mare. A cerut ca golful unde se construia casa să fie închis şi să devină un fel de bazin cu apă de mare. Nu cunosc dacă ştia să înoate sau nu, dar dispoziţia a fost ca în acest golfuleţ închis să se pună nisip, ca înălţimea apei să nu depăşească 1,20-l, 30 m. Ca să stea în picioare şi capul să fie afară. „Să nu se întâmple vreun necaz”, zicea el. Şi amândoi erau superstiţioşi. Asta

i-a făcut pe Ceauşescu şi pe Ceauşeasca să nu vină la Cotroceni. Începuserăm şantierul, fusese avizată o variantă a proiectului, şi, într-o duminică, fără să fie anunţaţi, au venit amândoi să viziteze şantierul.

Cei care i-au condus s-au zăpăcit şi au uitat pe unde era intrarea şi i-au condus prin spatele şantierului, unde, pe o frânghie, erau agăţate izmene, rochii, chiloţi. Copiii muncitorilor se jucau. Era zona de cazare a muncitorilor. Acesta a fost primul şoc. S-au întâlnit cu aceşti oameni care au rămas şi ei trăsniţi când i-au văzut. Unii căscau, alţii sau retras. Au vrut să intre în şantier. Ofiţerul care era de gardă s-a zăpăcit din nou şi, în loc să-i ducă pe la intrarea în şantier, i-a condus spre subsol. Era vară, lumina de afară era puternică, dar pe scara care ducea la subsol, întuneric beznă.

Ceauşeasca s-a împiedicat de un fier-beton, a căzut în genunchi, s-a julit şi şi-a rupt ciorapul. Au plecat imediat! Faptul că au avut un mic accident a fost de rău augur şi n-au mai venit. Astfel am scăpat de dirigenţia familiei Ceauşescu. Lucrările de consolidare şi de construcţie au continuat. S-au desfăcut toate pivniţele. Pot spune că pivniţele Cantacuzinilor, unde îşi păstrau vinul, aveau 7 metri adâncime şi erau astupate cu 6 metri de gunoi. Au fost degajate toate, s-au dat la o parte falsetele şi plafoanele care apăruseră pe vremea pionierilor şi a început construcţia propriu-zisă.

— La un proiect de asemenea anvergură, bănuiesc că au fost folosite materialele pe măsură. Erau importate?

— S-a folosit material de cea mai bună calitate. Există în interiorul palatului coloane de mahon, de paltin băiţuit şi toţi

pereţii sunt îmbrăcaţi în lambriuri. Pe jos, multă marmoră şi parchet. Nu ni s-a permis să folosim niciun material din import. Nu ni s-au dat nici zece dolari. Totul este indigen şi aproape toată ţara a colaborat la realizarea acestor lucruri: şcoli de sculptori, şcoli de pictori, şcoli de zugravi. Pot să spun că, într-un fel, se lucra după moda breslelor din Evul mediu. Familii de zugravi, familii de sculptori, toţi trăiau în acelaşi mediu familial, în general, vizitatorul nu-şi dă seama ce se află în interiorul zidurilor, câte mii de cabluri au fost montate şi câte fiare beton au fost puse. El vede doar ce este în afară: finisajul şi dotarea. Prin dotare înţeleg covorul, mobila, perdelele, lămpile. Când am început să lucrăm la Palatul Cotroceni, în ţară erau puţini sculptori în lemn. Timp de cel puţin 25-30 ani nu s-au executat în ţară lucrări de acest gen. Existau sculptori bătrâni, oameni care lucrau foarte bine, dar erau foarte puţini.

— Cum s-a rezolvat problema calificări artistice? Aţi adus meseriaşi străini?

— Pentru a realiza frământarea lemnului, evidentă peste tot în palat, a trebuit să o luăm de la capăt. Am creat şcoli de sculptori pe lângă marile întreprinderi de mobilă şi ne-am axat, în special, pe şcolile din nordul României, mai precis din Sighet. Maramureşenii, maiştri în tăiatul şi fasonatul lemnului, au devenit baza noastră de sculptori în piatră şi în marmură, în Bucureşti, tradiţia sculpturii nu este chiar aşa de veche, în general, în Micul Paris existau sculptori italieni formaţi pe vremuri. Prin 1945-1946, existau nişte mici întreprinderi: Santa Elena Clemente, Celestine, Bibel, cu meseriaşi mărunţi, dar foarte buni. Meseriaşii italieni şi-au vândut meseria, între 1910 şi 1944, unor români, dar aceştia

erau foarte bătrâni.

— Dar nu existau absolvenţi de Arte Plastice?

— Ba da, şi de aceea s-a luat hotărârea ca la Cotroceni să încadrez în munca de sculptori absolvenţi ai Facultăţii de Arte Frumoase. La terminarea studiilor, un absolvent era obligat, în general, să se ducă la locul de muncă fixat. Un absolvent bun trebuia să plece cine ştie unde şi numai muncă de sculptor nu făcea. Şi atunci, am inventat, nelegal, funcţia de muncitor artist plastic. Chiar pe locul unde aterizează astăzi helicopterul şi se desfăşoară parada militară pentru oaspeţii de seamă, existau o serie de barăci unde lucrau peste 50-60 tineri absolvenţi, unii chiar studenţi. Le-am pus în mână pietroaie şi bucăţi de marmură şi le-am arătat ce trebuie să facă. În timpul facultăţii nu avuseseră, în mod cert, norocul să frământe cu mâinile cantităţi aşa de mari de piatră. Dacă un student avea un decimetru sau doi decimetri cubi de marmură, acela era cineva. Aici eu îi puneam la dispoziţie un metru cub. Lângă ei erau meşterii mai în vârstă, care i-au învăţat tehnica sculpturii, într-un an de zile, aceşti tineri au devenit meşteri desăvârşiţi, Au învăţat din greşelile lor proprii. Este adevărat că ne-a costat foarte mult, că s-a irosit foarte mult material, dar am reuşit să creăm această şcoală de sculptori în piatră. Mulţi dintre ei au ajuns mari artişti, graţie efortului meu de a minţi statul şi de a nu-i trimite să facă muncă, pur şi simplu, administrativă. După ce lucrau doi ani de zile, le dădeam un certificat că au absolvit practica la locul de muncă şi nu mai erau legaţi de legile acelea absurde că trebuia să facă în mod obligatoriu un număr de ani acolo unde fuseseră repartizaţi.

— Ce alte şcoli aţi mai înfiinţat?

— Au fost meserii care nu mai existau. De exemplu, meseria de fierar forjor, în urmă cu 40 ani s-a stins ultimul artist lucrător în fier forjat. Era o meserie de ţigani, în Bucureşti au existat numai doi artişti în acest gen: un ţigan şi un neamţ. Când eram tânăr, ei aveau 60-70 ani. Nu vă puteţi închipui câte scule îi trebuie unui adevărat artist în fier forjat! Nu mă refer la meşterii care mai există acum prin ţigănie. Nu, ăştia sunt lucrători în fier, nu artişti. Totuşi, am descoperit un tânăr absolvent al Facultăţii de Arte, care a dorit să lucreze împreună cu mine. Timp de un an de zile, acest om nu a putut crea decât un metru şi jumătate dintr-o dantelărie din fier forjat ca mască a unui radiator din palatul vechi. Vă daţi seama câţi oameni îmi trebuia? Din această cauză, m-am adresat unor muncitori calificaţi în fier forjat şi le-am dat să facă o serie de prefabricate din fier, pe care artistul le-a asamblat şi a continuat să realizeze măşti de radiatoare.

O altă meserie pierdută era aceea de imitator de marmură: stucomarmora. Ţin minte, când abia începusem meseria de arhitect la Palatul Ministerului de Externe, că erau nişte muncitori italieni, care puteau să facă stucomarmora, adică realizau din ipsos şi prafuri colorate o marmoră falsă. Se amesteca apa cu ipsosul şi se punea colorantul. Se amesteca manual, se dădea venatură din acest amestec, se punea pe o pânză de sac şi se lăsa un pic să se usuce. Se frângea pânza de sac şi apăreau nişte crăpături care se umpleau cu un ipsos de altă culoare, se frângea din nou şi, în felul acesta, se obţinea o imitaţie de marmoră. Nu au existat decât trei inşi care se pricepeau la aşa ceva, iar astăzi mai sunt unul sau doi, care cu greu o mai pot realiza. Este o meserie care se pierde, la un moment dat. S-a pus problema să îmbrăcăm mobila în piele, dar nu

piele simplă, ci piele lucrată în maniera Cordoba.

— Ce reprezintă maniera Cordoba?

— Este o piele pictată şi imprimată în acelaşi timp cu folie de aur. Nu chiar aur, ci schlachmetal. Se lucrează cu un fier încălzit cu care se presează pielea până capătă un şanţ. Şanţul acela se acoperă cu folie de aur. Se lucrează în orb. Fiind folie de aur pe piele, nu-ţi dai seama dacă s-a prins sau nu, dacă ai greşit desenul sau ai uitat să faci o parte din desen, în Bucureşti există o singură femeie care a putut să realizeze. Cu ea am executat toate mobilele necesare palatului. Astăzi, cred că meseria este total pierdută.

— Mobila din palatul vechi era veche, putea fi refolosită? Aţi recuperat ceva din mobilier, covoare, perdele şi alte obiecte de artă?

— Nu am găsit absolut nimic din vechea mobilă şi a trebuit să creăm o mobilă nouă. Nici la Cotroceni, nici la Foişor nu au fost folosite obiecte de artă care au aparţinut înainte palatului. Nu s-au găsit. Când s-a făcut naţionalizarea şi când a plecat regele, aceste palate au fost luate în primire de nişte comisii, au fost întocmite nişte inventare sumare sau chiar n-au existat deloc. Nimeni n-a mai ştiut unde s-au dus aceste bunuri. De la Palatul Cotroceni s-au mai găsit două covoare, care se aflau în pivniţă şi erau complet mucegăite. Nu se mai puteau folosi, pentru că se destrămaseră. O singură masă aparţinând Salonului Norvegian. Atât din toată mobila, asta este tot ce s-a găsit.

— Unde dispăruse restul?

— Nu ştiu, dar în ultima perioadă a vieţii lui Ceauşescu se înfiinţase o comisie de recuperare a bunului aparţinând monarhiei. Aceasta, cu puţinele inventare pe care le deţinea, trebuia să caute peste tot ce se mai putea salva. Ce se petrecuse? Foarte multe dintre aceste bunuri fuseseră preluate de nişte iluştri necunoscuţi sau de nişte oameni care aveau o putere politică destul de mare.

— **Aţi fost unul dintre membrii comisiei?**

— Pentru puţin timp. Ghidându-mă după nişte fotografii rămase, de exemplu, de la Castelul Foişor, am descoperit un covor la un fost prim-secretar, unde ştiam că există. L-am întrebat şi a spus că are un covor de 3 pe 4 m. Covorul avea în realitate 3,25 pe 4,26 m, adică era foarte exact măsurat. Şi mi s-a arătat un covor ordinar. „Domnule, nu este acesta covorul”. „Cum, puneţi la îndoială spusele mele?”. „Da, domnule, pun la îndoială spusele dumneavoastră. Uite, ăsta este covorul”. Şi i-am arătat covorul din fotografie. „Acesta este al dumneavoastră, iar mie să-mi daţi covorul acesta. Dacă nu, trebuie să raportez că nu vreţi să mi-l daţi”. Aflaţi că l-a scos şi l-a dat! Ţin minte şi ceva foarte hazliu, de exemplu, în inventarul de la Peleş erau trecute şi două coşuri cu medalii. Erau, de fapt, decoraţiile care au aparţinut familiei regale, nu numai regilor noştri, ci şi rudelor lor, iar în inventar scria: „Date la Operă şi la Teatrul de Operetă”. M-am dus cu comisia la Operă şi am găsit la recuzită un număr de medalii. Le-am luat. La Operetă am găsit, de asemenea, unele. Dar magazionera mi-a zis: „Vedeţi că şi maestrul are o decoraţie, o medalie din asta şi nu mi-a adus-o înapoi. Rugaţi-l să vi-o dea”. Era unul dintre marii artişti de operetă ai noştri. M-am dus la el şi i-am zis: „Ştiţi că aţi luat o

decoraţie de la recuzită. Vă rog să o daţi înapoi, pentru că trebuie să facem inventarul”. „Nu, domnule, decoraţia asta este a mea”. „Vă rog să mă scuzaţi, zic, dumneavoastră aţi luat Ordinul «Sfântul Gheorghe», un ordin rusesc şi este o decoraţie din platină bătută cu briliante”. Vă rog să-mi arătaţi patentul prin care această decoraţie v-a fost dată dumneavoastră sau familiei dumneavoastră”. Să-i vină rău, s-a făcut alb la faţă. „N-am ştiut domnule că este o decoraţie militară”. Şi am salvat decoraţia.

Nimeni nu şi-a închipuit că decoraţiile, de culoare galbenă, erau din aur sau aveau pietre preţioase. Toţi credeau că sunt nişte piese de butaforie. Un alt moment hazliu. Era trecut într-un inventar „Umbrela Reginei Elisabeta”, deci a soţiei lui Carol, „umbrelă cu mâner de argint”. Luată tot de la Peleş şi dată tot aşa, ca recuzită, la Teatrul din Braşov. Comisia, din care făceau parte şi doi ofiţeri de miliţie, a descins la teatrul din Braşov. Directorul a fost amabil şi ne-a spus: „Da, domnule, dar magazionerul nostru era bătrân şi s-a pensionat. Pesemne că a luat el această umbrelă. Dar eu n-am văzut o umbrelă, ci doar nişte resturi”. „Bine, domnule”. L-am căutat pe magazioner, care plecase din Braşov şi se mutase la Timişoara. Cercetări la Birourile de evidenţa populaţiei, la miliţie. Comisia pleacă de la Braşov la Timişoara, unde constată că moşul, săracul, murise, iar soţia lui plecase la Bucureşti. Săraca femeie, când a văzut doi ofiţeri, s-a speriat şi a zis: „Da, maică, uite, asta este”. N-avea absolut nicio valoare. A arătat o codirişte din alamă, puţin argintată. Nu avea nicio valoare istorică. Dar vă daţi seama cât s-a căutat ca să fie recuperată! Să ştiţi că nu numai palatele regale au fost devalizate, ci şi casele mari şi conacele au fost prădate într-o singură noapte de toate bunurile pe care le adăposteau. Despre cele mai multe dintre bunuri nu se ştie nimic. Despre altele s-a mai aflat. Au ajuns pe la

Banca Naţională, pe la diverse instituţii de stat. Şi s-a mai format o altă comisie, care mergea din casă în casă, în casele ştiute, şi, dacă se considera că aceste obiecte au o valoare artistică, erau luate. Şi de la Teatrul „Lucia Sturdza Bulandra” a fost luat un mobilier foarte frumos, nu ştiu cui aparţinuse, dar era un „Ludovic al XV-lea”. Ei îl foloseau ca decor, dar erau goblenuri veritabile. Mobilierul era de mare ţinută, pentru că aparţinuse unei case cu rang. Au existat şi momente mai penibile. Am aflat că la o şcoală pentru copii retardaţi, pe lângă Bucureşti, exista un vas chinezesc din secolul al XVI-lea. Directoarea ne-a spus: „Da, domnule, este un vas acolo, îl ţin în curte şi este scuipătoare”. Ca să nu se murdărească, i-am pus o farfurie deasupra”. Vă daţi seama ce valoare avea vasul acela. Orice copil putea arunca o piatră ca să-l spargă, dar stătea de ani de zile afară, fie iarnă, fie vară. L-am luat şi l-am adus. Tot aşa, ştiam că, la Craiova, casa unui mare bogătaş fusese acoperită cu nişte ţigle aurite. Nu era aşa, dar omul acela avea o colecţie mare de vase indiene şi, spre surprinderea noastră, nu am mai găsit nimic. Un bătrân ne-a zis: „După ce comuniştii au luat casa, toate vasele au fost îngropate în pământ”. Am săpat, am găsit vasele, dar făcute zob. Noua clasă conducătoare s-a răzbunat pe moşierime, distrugând obiectele de artă şi îngropându-le în pământ. Păcat! Dar, în momentele acelea de panică, obiectele de artă nu mai aveau nicio valoare.

— Ce mobilă aţi folosit până la urmă la Palatul Cotroceni?

— Cotrocenii vechi este mobilat cu mobilă veche, din recuperări sau cumpărată de la Consignaţia, sau rezultată din reciclarea mobilelor de calitate, amplasate prin locuri

nereprezentative. Dar nici acestea n-au fost suficiente. Cu o mobilă, două nu se face primăvară. Am folosit foarte multe fotografii, după care am redesenat mobilierul şi l-am executat exact în forma iniţială.

— **Cum au fost realizate celelalte obiecte de decoraţie interioară, cum ar fi, de exemplu, perdelele?**

— În Cooperativa Meşteşugărească de la Oradea şi de la Ploieşti am reuşit să găsesc un număr de 50-60 femei, care au lucrat timp de 4-5 ani la nişte dantelării de perdele nemaivăzute, nemaiîntâlnite. Erau copiile fidele ale dantelelor valone. După ce au terminat comanda pentru Cotroceni, dantelăresele respective nu au mai avut comenzi şi meseria s-a pierdut. Foarte greu am calificat oameni şi foarte uşor i-am pierdut.

— **Dar covoarele? Unde au fost realizate şi cum** le-aţi **proiectat? A existat un model anume?**

— Palatul Cotroceni are numai covoare lucrate în manieră orientală, covoare mari înnodate, sau, cum le spunem noi, covoare persane, care erau o specialitate a Orientului şi Orientului îndepărtat, a Chinei, în special, în Europa, noi eram cei mai activi realizatori de covoare manuale înnodate. Existau peste o sută de mii de oameni care lucrau la aceste covoare, exportate, în majoritatea lor, în străinătate. Aproape 99 la sută dintre lucrători erau femei. Executau atât de bine covoarele, încât păreau făcute de maşină. De multe ori, străinii nu credeau că sunt manuale şi trebuia să le demonstrăm la faţa locului cum se realizează. Am lucrat foarte bine, am lucrat foarte mult, dar Occidentul nu ne-a

recunoscut ca mari realizatori. Şi atunci, au intervenit state din Orientul Apropiat – Libanul şi Siria – care cumpărau covoare de la noi, noi scriam pe etichetă Made in Siria, sau Made in Liban şi erau vândute în Franţa, Italia, Statele Unite. Europenii le cumpărau ca fiind autentic orientale, noi le vindeam doar libanezilor şi sirienilor şi pierdeam. N-ar fi crezut nimeni că noi executam aceste lucruri, chiar mai bine decât oamenii din Orient. Valoarea unui covor creşte odată cu dimensiunea, dar şi cu densitatea de noduri pe metru pătrat. Un covor obişnuit, aşa cum erau la Peleş, avea între 60 şi 70.000 noduri pe metru pătrat, până la 120.000 de noduri. Pentru Cotroceni, am executat covoare cu 200-220.000 de noduri.

— Cum explicaţi acest procedeu?

— Modelul ieşea foarte curat. Cu cât este mai des înnodat, cu atât modelul iese mai clar. Covoarele se tund ceva mai scurt. Am executat covoare şi cu 300.000 noduri, iar în Orient s-a ajuns la un milion de noduri. Cu cât are un număr mai mare de noduri, sau nodaj, cum îi spunem noi, cu atât covorul are dimensiuni mai mici. Dar noi nu putem realiza covoare cu peste 300.000 de noduri, pentru că nu putem folosi copii de 5-6 ani. Mâna adultului este mult mai mare, nu poate executa atâtea noduri pe centimetru pătrat ca mâna unui copil. Nu puteam exploata copiii.

— În ce parte a lumii se realizează covoare cu un milion de noduri?

— În Iran, în Irak şi în China.

— Ce înseamnă un covor mare?

— Covoarele mari au între 4 şi 7 metri lungime. Noi am reuşit să facem în ţară covoare de 18 metri lăţime pe 30 metri lungime. Acestea nu au fost pentru Cotroceni, ci pentru Casa Republicii. La Cotroceni am pus însă cel mai lung covor. Obişnuit ca lăţime – doar 3 metri –, dar lung de 36 metri, dintr-o singură bucată. A fost executat la o cooperativă din Oradea. Pe vremuri se spunea că cele mai bune covoare se făceau pe la mănăstiri. Când am executat aceste covoare despre care vorbim, centrele mănăstireşti erau părăsite într-un fel. Mănăstirile nu aveau fonduri să facă covoare mari, maicile lucrau după tipicul lor, în general cu noduri foarte mari, ca să termine cât mai repede. Un covor foarte înnodat dura mult. Nu se putea avansa mai mult de 60 centimetri pe lună. Prin urmare, la un covor de 6 metri lucrai 10 luni. Dacă aveai o comandă de covor de 10 metri lăţime, trebuia să pui 10 femei, una lângă alta, şi ele lucrau. Foarte greu am realizat covoare pe curbă. Operaţia se face nu numai din desen, ci şi din execuţie. E o desfăşurare mare, mai ales pentru scări. Dacă ai greşit, nu se poate repara nimic, înseamnă că s-a distrus întreaga muncă.

— Ceauşescu a mai venit în vizită?

— Doar la sfârşit şi eu am fost cel care l-a plimbat prin Cotroceni. Doar unele etaje erau complet gata. Cotrocenii vechi era finalizat, iar partea nouă a palatului aproape terminată. L-am dus peste tot, dar era foarte obositor să parcurgi la pas atâţia kilometri. Era şi dumneaei prezentă, dar a avut parte de un alt însoţitor, pe care l-a descusut cum i-a plăcut. Eu l-am condus pe dumnealui, i-a plăcut şi nu mi-a zis absolut nimic. Un singur lucru

m-a întrebat: „Domnule, când o să fie gata o să fie şi lift?”. „Vă asigur că atunci veţi avea şi lift”. „Bine, atunci totul este în ordine. Bună ziua, măi băiete”. Şi am scăpat uşor.

— De ce aţi mai dărâmat totuşi biserica, dacă lucrările la palat erau aproape definitivate?

— În toate proiectele executate de colegul meu Vlădescu, biserica a fost prezentă. Ocupa una dintre curţile interioare. Era o biserică ceva mai mare. După cum v-am spus, fusese avariată de cutremur. Dar făcea parte şi din proiectul ansamblului nou, ocupând locul central al curţii. Dacă biserica ar fi fost dărâmată, efectul artistic ar fi scăzut, în toate prezentările făcute pe parcurs la Cabinetul doi, întrucât dumneaei ne freca, biserica era prezentă. Elena nu a ordonat niciodată: „Dărâmaţi biserica!”. Nu a spus nimic, înainte de inaugurarea palatului ne-a trimis vorbă prin cei care ne supravegheau: „Ce-i cu biserica aia? Biserica trebuie dărâmată”.

Abia atunci am intrat în panică. Niciodată nu ieşea din gura ei un ordin ferm. Vorbea repezit, dar nu era proastă. Ne întreba aşa: „De ce vreţi voi s-o ţineţi?”. Dar nu admitea să argumentăm de ce vrem să o păstrăm. Văzând că nu putem să o scoatem la capăt, ne-am adresat colegilor şi prietenilor noştri la Paris şi urmaşilor Cantacuzinilor. Doream să apară în presa franceză, în presa străină, o serie de articole despre importanţa acestei biserici, care era a naţiunii române, şi urmările demolării acesteia. Să existe aşa, un fel de ameninţare că, dacă se va demola, se va intenta un proces la Haga, fel de fel de lucruri de genul acesta. N-a ţinut. Singurele cuvinte pe care le auzeam erau: „Dărâmaţi-o, dărâmaţi-o, dărâmaţi-o!”. Şi le auzeam nu atât de la dumneaei, cât de la

băieţii veseli, cu ochi albaştri. Tot veneau să ne întrebe: „De ce nu vă apucaţi să o dărâmaţi?”, iar noi găseam fel de fel de motive. Unul dintre motivele comunicate dumneaei a fost acela că Palatul Cotroceni este gata. Dacă începeam să dărâmăm biserica, însemna ca tot praful să intre în mobile, în covoare şi se distrugea Palatul! Replica ei a fost următoarea: „Nu-i nimic, îl luăm pe generalul Briceag – care era comandantul pompierilor – şi vă trimite el o tulumbă cu apă să stropiţi şi nu se mai face praf. Am găsit şi noi alt argument: ”Dacă dărâmăm biserica, nu avem cum să o scoatem afară, pentru că nu poate intra în curţile interioare niciun camion”. Şi aşa şi era. Turnurile de intrare nu au arcade foarte înalte, care să permită intrarea unui camion. „Nu-i nimic, o căraţi cu roaba”. Oricum am sucit-o, în dreapta sau în stânga, nu am reuşit s-o potolim ca să renunţe la această idee.

Atunci, am încercat o ultimă soluţie. Să ne adresăm Patriarhiei. Colegul meu, Vlădescu, a fost de mai multe ori la Preafericitul Părinte. L-a rugat să ne ajute, l-a rugat să intervină, l-a rugat să explice de ce este necesară această biserică neamului românesc, ce istorie are. Preafericitul a clipit din ochi, dar a lăsat capul în pământ. A aplicat politica struţului. N-a văzut, n-a auzit. Vă daţi seama cât de prost ne-am simţit toţi. Şeful nostru, Solomon, care era un inginer foarte bun, a încercat şi el, direct la Ceauşescu, să-i explice. Era un om bine văzut de ea. Nu a reuşit şi a venit la noi foarte revoltat: „Băi, eu nu înţeleg de ce eu, care sunt evreu, să apăr biserica voastră şi voi nu puteţi s-o apăraţi?”, în ultimă instanţă, am scris personal o scrisoare Patriarhiei, Direcţiei Cancelarie, să întreb ce se întâmplă şi de ce nu se intervine. Ştiţi care a fost răspunsul?

— **Nu, dar familia Ceauşescu tocmai trăia furia**

demolării bisericilor. Domnitorii ctitoreau biserici după fiecare bătălie câştigată, iar comuniştii le demolau…

— Domnii de la Patriarhie pot căuta răspunsul şi-l vor găsi. Dacă nu, li-l dau eu. Răspunsul suna astfel: „Biserica Mănăstirii Cotroceni nu aparţine Bisericii Ortodoxe Române. Vă rugăm să vă adresaţi Comisiei Monumentelor Istorice”.

Comisia Monumentelor Istorice era deja anihilată, desfiinţată de circa trei ani de zile. Credeţi că Patriarhia nu ştia că este desfiinţată? N-am avut ce face. Şi am început demolarea bisericii. Vă spuneam că biserica a fost distrusă de cutremur. Chiar dacă am fi refăcut-o, ar fi trebuit s-o dărâmăm şi s-o luam de la început. Nu aveam fonduri. Noi ne gândisem să scoatem din clădire tot ce se putea scoate. Şi atunci, am făcut ceea ce astăzi s-ar numi o deturnare de fonduri, din cele pe care le aveam la dotare: am plătit o echipă de artişti plastici care a scos majoritatea frescelor, adică tencuiala cu picturi, în vremea asta, oamenii noştri, sculptori, zidari, au scos şi ei părţile din piatră, iar arheologii au scotocit prin măruntaiele acestei biserici. De la zidire şi până în momentul dărâmării de către noi, Biserica Mănăstirea Cotroceni a mai fost refăcută, câteodată, chiar de jos de tot. La refaceri s-a folosit o piatră spongioasă şi foarte slabă şi toate profilele din piatră erau măcinate. Mai mult chiar, la una dintre refaceri, faţa sculptată a pietrelor a fost aşezată spre interior şi băgată în zid. Prin urmare, ultima variantă de prezentare era cea mai urâtă. Apoi, de-a lungul anilor, biserica a fost devastată şi profanată de mai multe ori. Noi am constatat că, în special, mormintele au fost profanate de cel puţin 12 ori. În biserică erau înmormântaţi o serie de descendenţi ai Cantacuzinilor. Există pietrele tombale, iar noi am propus să se facă un muzeu al palatului, dar ni s-a comunicat „din casă” că nu

este cazul să facem un muzeu numai din pietre funerare şi să găsim altceva. Nu am găsit, dar între timp s-a terminat şi cu Ceauşeştii, iar pietrele tombale au rămas tot acolo. Cred că cei care au profanat mormintele prima oară şi care au luat tot au fost pandurii lui Tudor Vladimirescu. În timp ce luptau cu Eteria şi-au făcut bivuacul şi cantonamentul la Cotroceni. Mănăstirea Cotroceni se afla, pe atunci, în afara Bucureştiului, în pădurea Cotrocenilor şi, pesemne, în ziua când au plecat, au scormonit repede de tot. Fac această afirmaţie, deoarece arheologii n-au mai găsit sicriele. Probabil că n-au avut timp să scoată din sicrie pietrele preţioase, aurul şi au luat sicriele cu totul. Profesorul Panait, şeful colectivului de arheologi şi, în acest timp, directorul Muzeului Municipal Bucureşti, savant în arta arheologiei, ne-a arătat că totul a fost luat. Din toată averea mormintelor Mănăstirii Cotroceni am găsit doar un inel, şi acesta executat simplist, încrustat cu o cruce foarte mică. Era, de fapt, un inel care se punea pe degetul morţilor, pentru vama Rubiconului, şi aparţinea unei fete, care nu fusese trecută în inventarul celor dezgropaţi, într-o carte religioasă s-a descoperit, întâmplător, că era domniţa „X”, răpusă de o boală pe care noi o numim oftică, în groapa aceea mare în care s-a excavat au fost găsite şase capete şi aproape deloc oase ale trupului. Nu ştim ale cui sunt capetele. Erau puse la un loc unele lângă altele. Mormintele fuseseră profanate în totalitate. Arhitectul Vlădescu şi cu mine am făcut şase cutii din lemn şi din plexiglas, îmbrăcate cu pluş roşu, am scris numele decedaţilor conform pietrelor tombale şi am aşteptat să vedem ce vom face cu lădiţele. Bineînţeles că am pus numele aşa cum s-a nimerit. Noi i-am botezat din nou pe Cantacuzini. Nu însemna că dacă scria pe cutie Şerban Cantacuzino era capul lui. Noi am dorit ca osemintele să fie îngropate într-o biserică ctitorită tot de Cantacuzini. Şi

atunci, a venit marea mea surpriză, durere şi marele meu regret faţă de ajutorul pe care ni l-a dat Patriarhia. Am întrebat de nenumărate ori dacă ni se permitea să îngropăm osemintele. Nu ni s-a permis să-i îngropăm. Timp de şase luni aceste mici sicrie au stat în biroul meu. Niciun preot nu ar fi acceptat să le îngroape fără avizul Patriarhiei. Dacă au avut ce-au avut cu biserica, nu am înţeles ce au avut cu osemintele acestor domnitori. N-am înţeles logica, n-am înţeles spiritul ortodox, spiritul creştin care domnea în rândul salariaţilor Patriarhiei. Până la urmă, ne-am adresat bisericii din Mogoşoaia, ctitoria Cantacuzinilor. Nu s-a admis nici acolo. Şi atunci, cu sprijinul preotului de la Fundenii Doamnei, din Fundeni, o biserică, se spune, executată în aceeaşi perioadă, am desfăcut pavimentul din nava bisericii şi, aşa, mai pe înserat, împreună cu nişte pietrari, am îngropat cele şase cutii de oseminte. Preotul a ţinut pe furiş o slujbă religioasă de îngropare şi în acest fel s-a terminat capitolul „îngroparea osemintelor Cantacuzinilor”. Când s-a dărâmat biserica, ne-am gândit să păstrăm totul. Bineînţeles că au fost făcute măsurători, relevee, desene, cu gândul că în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat vom reface biserica. Tot ceea ce s-a dărâmat – pietre, cărămizi – am dus la Mănăstirea Cernica. Am păstrat însă fundaţia, aproape un metru deasupra solului, dar beneficiara noastră sucită a dat ordin să facem un bazin în locul bisericii. A face un bazin însemna să distrugem şi fundaţia. Arhitectul Vlădescu a explicat că este imposibilă construirea bazinului, pentru că apa s-ar putea scurge din bazin, infiltrându-se în Palatul Cotroceni, ceea ce ar însemna un dezastru pentru clădire. Minciuna a ţinut şi o porţiune de 70-80 de centimetri din fundaţia bisericii a fost acoperită cu pământ şi arată ca un mamelon, un deluşor acoperit cu flori.

— Astăzi biserica Palatului Cotroceni a fost refăcută după planurile iniţiale. Ce ne puteţi spune despre o altă biserică-mânăstire, dărâmată în acea perioadă. Mănăstirea Văcăreşti putea fi salvată?

— Eu consider că putea fi salvată. Şi o să vedeţi cât de lung şi întortocheat este drumul acesta. Am vorbit până acum de mai multe ori despre boala lui Ceauşescu. Şi se luase, la un moment dat, hotărârea să se facă şi un monument funerar pentru Ceauşescu, iar noi, arhitecţii, trebuia să ne gândim unde urma să fie amplasat şi cum ar trebui să arate.

— Ar fi interesant de ştiut cum arăta momentul!

— Au fost avansate propuneri, dar nimeni nu îndrăznea să se ducă să-i spună familiei sau chiar lui: „Vezi domnule, că ne gândim la mormântul dumitale”. Dacă îndrăzneai aşa ceva, erai deja un om mort. Prin urmare, trebuia să găsim o soluţie. Oricum am fi realizat monumentul, trebuia să ştie de prezenţa lui.

— Ce soluţie a fost aleasă?

— În loc să zicem mormânt sau mausoleu, aveam să-i spunem monument al victoriei socialismului în România, în frunte cu faimoasa familie sau Secolul Ceauşescu. Pentru tema aceasta, să ştiţi că am citit şi cum s-a făcut îmbălsămarea marilor titani ai comunismului, Lenin şi Dimitrov. Mi s-a făcut puţin părul măciucă când am văzut ce înseamnă mumificarea acestora. Eu credeam că mumificarea se făcea ca la egipteni sau ca la mumiile din Peru. Nu, domnule! Se făcea mult mai brutal!

— La fel s-a procedat cu Lenin şi Gheorghi Dimitrov, poetul bulgar?

— Păi, după ce au murit, a fost făcut imediat un mulaj de ipsos, iar după mulajul acesta s-a turnat un corp identic cu cel al defunctului, din oţel inoxidabil, dar gol pe dinăuntru. S-a scos apoi pielea mortului, adică în termen ciobăneşti „a fost belit de piele”. Pielea a fost tăbăcită bine de tot, iar carnea şi scheletele mortului au fost incinerate, cenuşa băgându-se în corpul din oţel inoxidabil. Pielea tăbăcită a fost trasă pe acest calapod – om, cusută, pictată, aranjată perfect, de ziceai că este viu şi totul a fost băgat într-un sicriu de cristal cu vacuum, pentru ca microorganismele să nu se poată dezvolta. Cam aşa ar fi trebuit să procedăm şi cu Ceauşescu.

— În cel loc urma să fie amplasat monumentul funerar?

— Una dintre soluţii a fost ca acest monument funerar să fie pe Dealul Mitropoliei, unde actuala clopotniţă trebuia să fie mutată mai spre biserică, în locul acesteia urma să fie amplasat monumentul, i s-a comunicat lui Ceauşescu şi el a fost de acord. Nu ştia ce i se pregăteşte, dar, vorba aceea, pofta vine mâncând. Când i s-a spus că acolo va fi amplasat monumentul Socialismului, Ceauşescu a hotărât că Mitropolia rămâne monument istoric, Cancelaria Mitropoliei să fie transformată în anexă a Mausoleului, iar Mitropolia să fie mutată la Văcăreşti. La Văcăreşti urma să locuiască şi Patriarhul. Ceauşescu a cerut să executăm un proiect cu privire la restaurarea Mănăstirii Văcăreşti, astfel încât să arate ca un centru ecumenic al Bisericii Ortodoxe Române. Urma să se facă şi un palat patriarhal şi o Facultate Teologică. Mie mi s-a

părut o soluţie foarte bună, pentru că salvam Mănăstirea Văcăreşti.

— Care este motivul pentru care nu s-a realizat până la urmă?

— Pentru că s-a opus cu înverşunare Patriarhia. Dacă nu s-a opus la dărâmarea Cotrocenilor, când s-a pus problema părăsirii Cancelariei Patriarhale, s-a opus din răsputeri. Asta a ajuns la urechile dumneaei, care s-a enervat şi a decis: „Bun, să rămână ei acolo. Dărâmăm biserica şi punem în loc un centru sportiv, un complex sportiv”. Aşa a murit Văcăreştiul. Dar acum, ghici ghicitoarea mea, unde a fost ultimul amplasament al monumentului funerar al lui Ceauşescu? Vis-à-vis de viitorul Muzeu al Partidului, într-o clădire nouă, unde erau arenele de tenis, dacă nu mă înşel, Venus, pe str. Ştirbei Vodă. Cam atât despre această afacere. Zic afacere, pentru că a depăşit cadrul arhitecturii, cât şi al bunului simţ.

Cât de mare e crucea pe care o purtăm

— Haideţi să avansăm puţin în istorie, cum se zice, şi să ne povestiţi câte ceva despre activitatea de astăzi a Patriarhiei.

— Au trecut mai bine de douăzeci de ani de când Biserica a fost dărâmată. Ce s-a mai întâmplat de atunci? Patriarhia a scos capul din nisip ca struţul. A luat aripi. A uitat tot ceea ce s-a întâmplat în perioada lui Ceauşescu. Când a aplicat principiul: *ni vu, ni connu*. A fost departe. Mi se pare foarte curios că Biserica

Ortodoxă nu a fost aproape de credincioşi. Astăzi, Biserica este supărată că alte culte au luat avânt. Au apărut însă, uitaţi-vă dumneavoastră, zeci de biserici protestante, zeci de biserici catolice, fel de fel de culte, de sâmbătă, de duminică, de vineri, s-au creat foarte mulţi prozeliţi. De ce este supărată Biserica? Păi, Biserica nu este aproape de credinciosul simplu, de omul sărac. Catolicii spală picioarele bolnavilor, iar preoţii noştri nu fac altceva decât să se gândească la colivă. Nu se poate! Pierderea sufletelor se datorează atitudinii Bisericii creştine şi, în special, conducerii care nu a ştiut să se apropie de omul simplu.

Nimeni nu o să uite că în perioada comunistă Biserica cânta osanale şi preamărea conducerea de partid, la daţi dumneavoastră înapoi timpul şi gândiţi-vă la imaginile prezentate odată cu slujbele care s-au făcut atunci când a murit tatăl lui Ceauşescu. Cohorte de preoţi cântau în frunte, cât mai tare, ca să fie auziţi. Păcat! Astăzi, doresc totul, vor ca toate lucrurile care au fost ale lor să le fie returnate.

— S-a scris mult în presă despre Biserica Neamului. De ce doreşte azi Patriarhul să fie construită?

— Mi se pare o biserică haotic de mare. E necesară? Şi dacă este necesară, unde să se facă? Un capitol care a intrigat foarte mult oamenii, bucureştenii, şi, în special, pe specialişti, mai ales arhitecţi. Toţi arhitecţii nu sunt de acord cu construcţia acestei mari catedrale, iar dacă e necesară să se facă, trebuie să se gândească foarte bine unde va fi amplasată. Patriarhul nu a spus nimic când s-au dărâmat atâtea biserici. Consider că unele au fost dărâmate degeaba. Altele au fost dărâmate din necesitatea lucrărilor de sistematizare. Menţionez că noi ne numim azi micul

Paris, în comparaţie cu marele Paris. Dar Marele Paris, care este preamărit de întreaga lume, se datorează unui mare primar, Hausman, care a trăit pe timpul lui Napoleon al III-lea. Când Hausman a făcut sistematizarea oraşului Luminilor, a tăiat în carne vie, a dărâmat sute de locuinţe şi peste 100 de biserici. Şi în Bucureşti au fost dărâmate multe biserici, dar multe au fost translatate în altă parte, printre care menţionez şi faimoasa biserică Mihai Vodă. Poate nu era necesar. Ştiu, acele biserici puteau să rămână, altele însă, nu.

Dar să luăm din nou cazul bisericii Cotroceni, văzută prin dorinţa Patriarhiei de a-şi face o mare catedrală. Biserica Ortodoxă este o biserică modestă, întotdeauna, noi, românii, nu ne-am dorit clădiri mari, impresionante, dar ne-am zis: „Domne, dacă francezii au Notre Dame, nu putem avea şi noi un Notre Dame?” Păi, noi ne comparăm cu apusul? Biserica Ortodoxă în modestia ei nu a creat biserici mari, ci mănăstiri mari, centre de cultură şi de propagandă a ortodoxiei. De ce avem noi nevoie de o construcţie atât de mare? Ce să facem cu ea? Să se adune oamenii? Păi, o singură zi, sau maximum două zile pe an se adună mai mulţi oameni la Patriarhie şi aceea este ziua de Paşti şi ziua Crăciunului, încolo, bisericile sunt cam goale şi acest lucru s-a datorat însuşi acelora care păstoresc. Ştiţi şi dumneavoastră că Patriarhul a propus ca noua biserică, pentru care s-au făcut de-a lungul anilor mai multe proiecte, să fie construită în cele din urmă în parcul Carol. Întâi, a existat un concurs foarte mare, o serie de arhitecţi au fost şi premiaţi, s-a cheltuit foarte mult, şi biserica era amplasată în piaţa Unirii, în hăul acela mare, cu piaţa neterminată, al cărei fundal era Casa Republicii. Se pierdea această biserică. Dar, totuşi, umplea un gol. După un timp când arhitecţii nu au fost de acord cu această amplasare, s-a găsit o alta: pe cheiul Dâmboviţei, acolo unde

trebuia să se ridice teatrul de Operă. Şi acel teren a fost agreat, atât de bucureşteni, cât şi de conducerea Patriarhiei.

Şi ultima propunere de care se agaţă astăzi Patriarhia este musai să se construiască în parcul Carol. Dar nu în parcul Carol propriu-zis, ci să se dărâme fostul monument al eroilor comunişti şi pe locul acestui mausoleu să se ridice Catedrala Neamului. Domnilor prea sfinţiţi, acel monument nu-i un monument comunist. Arhitectul care l-a proiectat a fost un bun creştin. Cele cinci arce pe care le vedeţi jos, dintr-un bazalt roşu, reprezintă arcadele asemănătoare ocniţelor bisericilor româneşti. Jos, e foarte adevărat, este o mare rotondă, în care au fost îngropaţi foşti conducători comunişti, în centru, e îngropat Gheorghiu-Dej şi de jur împrejur alţi conducători, dintre care unii sunt mari intelectuali ai ţării, nu numai comunişti, toată lumea care voia, în acea perioadă, putea să fie comunistă, eu am cunoscut o grămadă de preoţi comunişti şi azi cântă pe câte voci vreţi dumneavoastră cum au fost ei asupriţi de comunişti.

— Cât adevăr este în această... plângere? E adevărat că au fost persecutaţi?

— Nu-i adevărat. Desigur, unii preoţi au sfârşit în puşcării, dar cei mai mulţi tot aşa, au fost iubiţi de oameni, mai ales dacă spuneau şi câte o snoavă despre comunişti. Dar haideţi să ne întoarcem la Catedrala Neamului. Deci, monumentul nu este o expresie a comunismului, însuşi lui Ceauşescu nu i-a plăcut monumentul, în primul rând, cum a fost făcut, apoi pentru că acolo este îngropat unul pe care l-a considerat duşmanul lui, cu toate că Dej l-a făcut secretar general al partidului comunist. Ceauşescu *a* propus chiar la un moment dat ca monumentul, ca să nu se vadă,

să fie înconjurat cu blocuri înalte, să dispară astfel din coronamentul parcului Carol. N-a apucat să vadă acest lucru. Dar de ce ţine Biserica morţiş acolo? Biserica spune: în parc, lumea o să vină, noi nu o să stricăm parcul. Biserica pe care trebuie s-o construieşti trebuie să fie un paravan al coronamentului. Nu o vedem pe partea ei frumoasă, de apus, pe intrare, din cauza poziţiei ei est-vest, o s-o vedem dintr-o parte. Din punct de vedere estetic, este un paravan pentru coronamentul acelor frumoşi arbori care au o vârstă de mai bine de 150 de ani în acest parc.

— **Ce ne puteţi spune despre parcul Carol?**

— Acest parc a fost în partea de sfârşit a Bucureştiului, acolo se termina Capitala. După el, urcai dealul şi dădeai în spatele Văii plângerii, cam pe unde astăzi este cimitirul Bellu. O parte din acel teren fusese cumpărat de Bellu. Bellu era un mare om de afaceri, care a deţinut cele mai mari terenuri în Bucureşti. Era proprietarul tuturor terenurilor care se întindeau de unde este astăzi piaţa Obor până la râul Colentina, câteva mii de hectare. La fel, a fost proprietarul terenurilor din colină, unde există partea de sud a parcului Carol şi cimitirele, de fapt o donaţie a acestuia, o parte donate şi alta cumpărată de primăria Bucureştiului. Înainte vreme, acolo unde sunt astăzi cimitirele, se afla un obor, presărat cu cârciumi, se ţineau zaiafeturi, se dansa, se cânta, într-un cuvânt bodegi. Deci, din teren de joacă, de fericire, de cântec s-a transformat în cel mai interesant şi cel mai vestit cimitir al Capitalei. Bellu civil, Bellu Militar, Bellu Catolic, Bellu protestant şi chiar Bellu israelian.

— **Dar să revenim la parcul Carol.**

— O alee promenadă se ridică până în vârful dealului şi-n vârful acestui parc, cam în 1906, s-a deschis prima mare expoziţie a industriei şi economiei româneşti. Erau fel de fel de pavilioane făcute din lemn, cârpă, ipsos, cu multe decoraţii, arhitectura anului 1900. Se făcuse şi o moschee, o biserică şi o zonă de distracţie gen *Montaigne russe.* Cum era acesta? În centrul expoziţiei era o mare baltă asanată, un lac, şi te urcai într-o barcă care era trasă în vârful unor schele de metal, barca aluneca la vale şi ajungeai în apă, spre desfătarea oamenilor care se speriau şi ţipau de bucurie. Cam până în 1930 am mai văzut acest *Montaigne russe.* Cu timpul, aceste clădiri efemere s-au distrus şi în vârful dealului a fost construit, tot provizoriu, primul muzeu militar românesc. Acolo erau toate puştile, spadele, uniformele soldaţilor români de-a lungul veacurilor, ba, mai mult încă, în faţă era un padoc unde existau tunurile capturate de la nemţi în timpul războiului din 1916-1918, printre care şi faimosul Dike Berta, cea mai mare piesă de artilerie grea din acea vreme. Şi acestea, cu timpul, au dispărut. A rămas parcul.

În faţa Muzeului militar, a existat mormântul eroului necunoscut. Şi astăzi văd flacăra veşnică care arde pe acest mormânt. Esplanada care ducea sus se termina în jurul acestui mormânt, în timpul lui Ana Pauker, mormântul a dispărut şi a apărut din nou după 25 de ani.

— **Nu a apărut pur şi simplu, a fost refăcut!**

— Aveţi dreptate, când au venit comuniştii, s-a făcut monumentul eroilor socialismului. Şi s-a înmormântat sub acest monument prima oară Dej. Monumentul era din granit roşu

suedez, o parte din el provenind chiar din piedestalul faimoasei statui a lui Nostrovici reprezentându-l pe regele Ferdinand. Statuia aceasta era pe Kiseleff, imediat lângă Muzeul ţăranului şi portului românesc, în afară de Gheorghiu-Dej, de jur împrejurul rotondei, cu timpul au mai apărut mormintele altor demnitari comunişti. Pentru Biserica Neamului n-au găsit alt loc în parcul acesta decât amplasamentul monumentului.

Tot în cadrul acestei mari zone de desfătare de copaci şi alei a fost construit şi Institutul astronomic, unde tot românul putea să vadă prin telescop astrele şi cerul de deasupra Bucureştiului. Acesta era parcul Carol. Cel mai frumos parc, cu cei mai bătrâni arbori, un parc care era foarte des vizitat, mai ales de oameni în vârstă. Cişmigiu se transformase într-un loc de promenadă a oamenilor de jos, ordonanţele şi servitoarele se ţineau de deget şi se plimbau cu barca în Cişmigiu. Parcul din împrejurimile lacului Herăstrău era cam departe pentru bucureşteni şi acolo mergea protipendada, oamenii care mai stăteau la o bere, la o discuţie, oameni politici, rari copii. Parcul Carol a fost al oamenilor care gândeau, care erau bătrâni şi care se odihneau, parc al liniştii. Era, poate, şi-n apropiere de viitorul lor loc de odihnă eternă, cimitirul Bellu. M-a mirat faptul că Biserica a cerut cu atâta înverşunare dărâmarea acestui monument al eroilor comunişti. Un om mort, indiferent ce a fost, este un om mort. A scoate un om din mormânt înseamnă a-i profana mormântul. Este Patriarhia în stare să susţină că prin profanarea unui mormânt poate să-şi construiască deasupra Biserica care o reprezintă?

Este inimaginabilă această idee. Să scoţi un mort ca să pui acolo o biserică unde să se roage lumea. Indiferent ce a fost omul respectiv. Majoritatea locuitorilor din România şi, în special, din Bucureşti, are cel puţin o rudă sau un prieten care au fost înscrişi

în Partidul Comunist. Cohorte de preoţi au fost înscrişi în Partidul Comunist. Şi atunci, ce să spunem? Vrem să arătăm. Cât suntem de anticomunişti? Păi, Biserica Ortodoxă Română a fost o aliată puternică a Partidului Comunist Român. Când senatorul Ticu Dumitrescu, care era pe vremea aceea un mare reprezentant al Partidului Naţional Ţărănesc Creştin şi Democrat, a luat hotărârea ca oamenii care erau îngropaţi în rotondă, recte Gheorghiu Dej, şi ceilalţi care erau în jurul acestei rotonde, să fie scoşi, vă pot spune că unii nici nu putreziseră, i-a scos cu carnea pe ei. Unii au zis totuşi: „Domnule, eu n-am văzut comuniştii să-i scoată din morminte pe cei trei regi!”

— Am auzit că a făcut mare scandal Ticu Dumitrescu.

— Păi, e adevărat: a obligat familiile celor îngropaţi în mausoleu să-l scoată de acolo. Urât. Viii, cu viii, dar cu morţii ce-au avut, domnule? Şi cei de astăzi procedează la fel cum au făcut comuniştii? Câte cimitire au fost dezafectate ca să facă loc salbei de locuinţe. Aşa trebuie să procedăm? Aşa suntem noi obişnuiţi, românii, fiecare când vine la putere dărâmă statuia celui dinainte. Scoate morţii şi-i aruncă. Ce fel de oameni, ce fel de gânditori suntem? Repet, preafericitul ştie însă că, dacă se trage o singură brazdă în jurul monumentului, el rămâne în istorie drept ctitorul Catedralei neamului, în loc să arunce banii pe catedrală, mai bine s-ar ocupa de restaurarea şi refacerea atâtor biserici care stau să se dărâme. Se spune: n-au făcut nimic comuniştii, au dărâmat. Păi cine a refăcut Voroneţul, Sucevița, Moldoviţa, Putna şi în biserici. Comisia monumentelor istorice, dar în ce perioadă? Nimeni nu mai ştie. Acum tot ce s-a făcut este prost. Să vedem ce s-a făcut în aceşti 15 ani. Nimic. Mănăstirile şi bisericile îşi cer drepturile pe

care le-au avut înainte: moşii, case, păduri. Ar merge cu acestea, chiar de pe timpul lui Kogălniceanu. E prea de tot. Dar ei nu vor să înapoieze bisericile care nu le-au aparţinut: bisericile Uniţilor, bisericile catolice. E posibil să existe procese între diverse religii? Pentru ce? Au fost construite de alţii, care au fost în perioada lui Ceauşescu mai oprimaţi, oamenii au dispărut. Indiferent dacă nu există niciun credincios în satul respectiv, biserica aparţine celui care a dat bani, a construit-o. Preafericitul cu multă dragoste şi ataşament l-a primit pe Papa de la Roma. În schimb, când e vorba să cedeze nişte bunuri, ajungem de râsul lumii.

— Aţi afirmat mai înainte că preoţii nu au fost asupriţi de comunişti. Eu cred contrariul.

— Fac o mică rectificare, în perioada comunistă, au fost destui. Dar au fost uitaţi. Numai cei care au reuşit să fugă peste graniţă, despre care a vorbit străinătatea, mai sunt pomeniţi. Cei mulţi sunt însă care au murit în lagăre, la Canal, în puşcării. Mai nimeni nu vorbeşte de ei. Nu am văzut Biserica de astăzi să pomenească de eroii săi. Biserica are alte idealuri astăzi, întotdeauna au existat mari manifestaţii de credinţă în jurul moaştelor şi sfintelor. Dar ca azi niciodată. Este un fel de cinematograf cu ţintă. Ce rost au moaştele şi oamenii politici? Vor să arate că sunt ei înşişi credincioşi. Credinţa stă în sufletul fiecăruia, nu trebuie să ţi-o etalezi. Cei care au fost în toamna lui 2004 la Iaşi, aţi văzut în ce se transformă? Într-o manifestaţie cu mititei, cu bătăi cu injurii, cu înghesuieli. Şi cei care au stat cuminţi o noapte întreagă dădeau buzna ca să-şi ia obolul. E perioada în care, recunosc, s-a canonizat o serie întreagă de oameni. Papa de la Roma canonizează în ritm industrial.

Manifestaţiile care se fac sunt nişte spectacole. Nu de credinţă, ci spectacole de masă, de multe ori cu nuanţe politice. Astăzi, la noi, pentru orice manifestaţie trebuie să ai şi un preot alături. O slujbă. Dacă în perioada comunistă nu erau, astăzi ei trebuie să-şi ia revanşa. Preoţimea este în fruntea manifestaţiilor. Şi ca să fie cât mai elocvenţi şi mai siguri au început şi ei să canonizeze. Din Ştefan cel Mare au făcut Ştefan cel Sfânt. Domnitorul moldav a fost o mare personalitate politică.

— **Dar numai sfânt nu a fost, o ştie orice licean.**

— A fost însurat de şapte ori, a avut fel de fel de neveste, între care şi unele catolice, şi nu ştiu ce dogmă permite unui ortodox să ia o femeie catolică. A avut fel de fel de copii din flori, a tăiat, a înţepat şi a spânzurat rivali politici, dar nu numai pe ei, ci şi familiile lor. A tăiat şi a ucis prizonieri. E sfânt? Aşa se spune, că a fost sfânt pentru că a făcut biserici. Atunci şi la noi toţi cei care au bani pot clădi biserici şi să fie trecuţi în rândul sfinţilor. Şi preoţii au început să îmbrace haina omului politic. Pentru că din politichie ies bani. Ca şi din colivă, ca şi din parastasuri…

Mai există credincioşi ortodocşi în România? În sensul curat al cuvântului? Dacă facem o socoteală pentru Bucureşti, la 2 milioane de locuitori, sunt peste 200 de biserici, în fiecare duminică se umplu circa 150 de biserici. Aproximativ 15.000 de credincioşi. Deci duminica sunt 1-0,7 dintre bucureşteni.

Bucureştenii, prin primarul lor actual, şi-au spus gândurile: să nu se execute această catedrală în parcul Carol. Arhitecţii, în totalitate, inclusiv Uniunea Arhitecţilor. S-au făcut fel de fel de susţineri, lobby-uri în a fi găsite soluţii pentru demararea proiectului de către biserică. Eu ştiu însă de ce Patriarhul ţine

morţiş la acest loc şi, în general, în a se executa Biserica Neamului.

— **Puneţi totuşi punctul pe i!**

— Păi, Patriarhul este cel care nu a susţinut menţinerea bisericilor care au fost dărâmate în timpul lui Ceauşescu. El vrea rapid ridicarea acestei biserici, să-şi spele greşelile care le-a făcut. El ştie precis, numai dacă trage un şanţ din fundaţie, pe piatra pisaniei acestei biserici va scrie: *„Clădită în timpul Patriarhului în anul cutare...”* Să ştiţi că nu prin astfel de gesturi îţi ştergi greşelile. Catolicii, ţineţi minte ce mari greşeli au făcut, când răscumpărau prin bani părţile reci ale sufletului – indulgenţele. Prin vorbe şi prin clădirea Bisericii Neamului, Patriarhul nu va putea şterge niciodată greşeala de a nu susţine Biserica ortodoxă în timpul comuniştilor. Cum o să fie iertat când nu a permis ca voievozii, boierii care au fost în Văcăreşti sau în Cotroceni, să fie îngropaţi în biserici şi osemintele lor au fost ţinute afară ca ale oricărui animal? Nu putem să iertăm această greşeală. Şi dacă totuşi, în cele din urmă, statul va hotărî să fie ridicată această biserică, consider să fie înălţată din fondurile Patriarhiei, nu orice contribuabil să fie obligat să plătească din buget. Eu o să vă spun, clujenii au întrebat de ce să facem în Bucureşti Patriarhia Neamului, putem să o facem la Cluj sau la Satu Mare, sau la Constanţa, de ce în Bucureşti, că este capitală? Bucureştiul e capitala Ortodoxiei? Nu. Poate să fie orişiunde. Preoţii să contribuie la ridicarea bisericii, să mai dea din colivă pentru Catedrala Neamului. Şi vă întreb pe dumneavoastră, de ce să facem o astfel de construcţie, care costă zeci de miliarde de lei? Ce se întâmplă cu sutele de biserici care, ani de zile, nu au fost reparate? Câte zeci de monumente se vor dărâma în anii care vor

urma? Când se va construi această catedrală – şi nu se va încheia în mai puţin de 10 ani –, câte biserici se vor distruge, câte monumente vor fi demolate de vitregia vremurilor? Fondurile pentru Catedrala Neamului ar putea fi folosite mult mai bine la repararea şi susţinerea bisericilor care se dărâmă. Şi ce vom face cu bisericile care au fost dărâmate în timpul lui Ceauşescu? Hai, biserica Cotrocenilor, prin banii întreprinderii Aedificia Carpaţi şi prin dorinţa preşedintelui Iliescu, a fost refăcută. Nu sub formă de biserică, ci sub formă de capelă mortuară unde să se pună ceea ce s-a scos din fundaţiile bisericii dărâmate, capetele Cantacuzinilor şi familia lor.

— Dar Văcăreşti!? Multă vreme am asociat acest nume cu închisoarea aflată lângă Piaţa Sudului. De ce nu doreşte Biserica refacerea Văcăreştilor?

— Cred că cel mai bun loc, dacă e vorba să facem o Catedrală a Neamului, s-ar face pe locul unde s-a aflat Biserica Văcăreştilor. Unu: este tot un dâmb de deal, dar şi o tradiţie. Pe lângă biserică, care, după mine, ar trebui să aibă forma unei mănăstiri, Biserica Neamului să fie înconjurată de chilii, trapeză şi alte monumente anexe, ar trebui să se completeze şi cu un Institut Teologic, un Institut de Relaţii cu Străinătatea. Se pot face foarte multe. Dacă vrem să facem ceva, să refacem bisericile pierdute. Păcat. Şi vă mai spun dumneavoastră că un loc unde e posibil să se construiască ar fi Parcul Tineretului. Marele bulevard deschis în timpul comuniştilor, artera nord-sud, s-ar opri exact în faţa viitoarei Catedrale a Neamului. De jur împrejur există foarte multe puncte cu o posibilă circulaţie intensă. Comparaţi dumneavoastră metroul de pe acest bulevard cu lipsa mijloacelor de transport din

Parcul Carol. Cum o să ajungă oamenii în parcul Carol? Pe jos. Noi, bucureştenii, avem foarte mult de gândit. Ce mă miră însă e că în ultima perioadă însuşi Parlamentul a dispus construcţia Catedralei Neamului cu un amendament: să nu fie dărâmat monumentul eroilor comunişti. Ce combinaţie sublimă: crucea ortodoxiei privită prin arcadele comunismului şi străjuită totuşi de mormântul eroului necunoscut. Câtă lipsă de înţelegere!

— Ce noutăţi de ultimă oră aveţi în legătură cu acest amplasament?

— În ultima perioadă am primit şi informaţia că este imposibil de construit Biserica Neamului chiar şi pe locul Văcăreşti. Terenul a fost vândut de Patriarhie sau de primărie unei societăţi australiene, care va face un Centru sportiv, la fel cum s-a gândit şi Ceauşescu, şi în special un hipodrom. Ce interesant! Copitele cailor vor călca pe mormintele sfinţilor. Şi mai ne numim noi români creştini! Într-o zi, după ce am avut mai multe emisiuni despre această problemă, am fost abordat de doi preoţi şi o călugăriţă. Care m-au întrebat: „Cum de e posibil ca să nu fiu de acord cu construcţia Catedralei Neamului în parcul Carol? Că nu sunt un bun creştin, că, în fond, terenul acela este al Bisericii Ortodoxe”. Aş vrea să spun – şi chiar le-am explicat acelor prelaţi: „Preafericiţilor, eu sunt de acord ca statul să vă dea înapoi toate terenurile care au aparţinut Bisericii; cam o treime din teritoriul ţării, pe vremea Principatelor Unite, Muntenia şi Moldova. Să vă dea pământul înapoi. Dărâmăm industrie, clădiri, să fie terenul Bisericii, dar cu o condiţie: ca preafericitul Patriarh să-l convingă pe deputatul ţiganilor sau pe regele ţiganilor ca ei să intre din nou în robia bisericilor”. Moşiile bisericilor au fost lucrate de ţigani.

Cum e posibil să se gândească că ceea ce a făcut Cuza prin secularizarea averilor mănăstireşti azi poate să fie iertat şi dat înapoi Bisericii? Nu mă miră faptul. Cuza şi astăzi este încă singurul creştin şi domnitor excomunicat de Biserica Ortodoxă. Ruşine a doua oară.

Cei care clădesc astăzi biserici o fac din banii lor – nu contribuie biserica.

Noua Biserică Cotroceni, Biserica Elena Cuza şi Biserica Politehnicii au fost făcute de întreprinderea Aedificia Carpaţi din banii preşedintelui, ing. Petre Bade, iar în Oradea şi împrejurimi fraţii Nicula şi un mare grup de oameni de afaceri şi foarte buni creştini au ridicat din temelii şi refăcut peste 15 locaţii. Dar Biserica Ortodoxă Română?

Tito în România

— Cu ce personalităţi aţi avut ocazia să vă întâlniţi în cariera dumneavoastră de arhitect? Mă refer la şefii de stat, desigur.

— Am participat la multe întâlniri între oamenii de stat străini şi oameni de stat români, dar pentru Tito am un capitol aparte.

— Observ că aveţi structurate amintirile în mod foarte organizat, pe capitole.

— La bătrâneţe, omul îşi structurează amintirile pe măsură ce-şi rememorează viaţa, activitatea, sentimentele. Şi când apare o amintire rătăcită, uitată, o trimite la capitolul său, la sertăraşul din minte. Soarta a făcut să fiu de trei ori în preajma lui Tito. Prima

oară s-a întâmplat foarte demult. Eram un simplu arhitect la Ministerul de Externe, prieten pe atunci şi cu fraţi români şi cu fraţi sovietici. Venise într-o vizită la Bucureşti. Era pe vremea secetei din 1946-1947. O foamete grozavă! Bineînţeles că n-am avut niciun amestec în discuţiile respective, dar mă aflam în palatul Externelor când îşi lua el adio de la Ana Pauker şi de la Teoharie Georgescu. Dej era mai mititel ca funcţie. Se terminase şedinţa, se încheiase şi banchetul de adio organizat de oamenii lui Tito, dar şi sărutările. Tito era îmbrăcat într-o uniformă militară ca la teatru, însoţit de suită, a coborât scările de la Palatul Victoria, unde era sediul Ministerului de Externe, şi a ieşit afară, în momentul acela, toţi oamenii care se aflau în clădire, de la om de serviciu la consul, viceconsul şi alţii mai mari, au dat buzna în sala de banchet ca să ciugulească ce mai rămăsese. Când am intrat şi eu acolo, masa aceea lungă era plină de bunătăţi, cu lucruri pe care nici nu le mai văzusem: sandviciuri cu icre negre, cu icre de Manciuria, batog, whisky şi ciocolată.

— **Ciocolata era servită la banchet?**

— Da, ciocolata era pe vremea aceea o delicatesă. Cea mai bună prăjitură pentru români fusese, pe timp de secetă, mămăliga prăjită cu puţin zahăr deasupra. Domnule, a fost o nebunie rămăşiţa de banchet! Ce puteau mânca unii oameni când noi muream de foame! Atâta mi-am adus aminte despre prima vizită a lui Tito, cunoscută de mine.

— **Şefii de stat ai României s-au întâlnit cu Tito oficial şi neoficial.**

— Aşa este, unele vizite erau oficiale, altele neoficiale, iar cele neoficiale se împărţeau în ştiute şi neştiute. Eu am luat parte la două vizite: una neoficială neştiută şi una oficială ştiută şi aceea a fost de adio, pentru că, după aceea, Tito a murit. După banchetul acela de care v-am povestit mai înainte, a urmat o perioadă neagră în relaţiile noastre cu şeful Iugoslaviei. Ţin minte că la Turnu Severin era o pancartă mare de tot, cu faţa spre Iugoslavia, unde Tito era desenat ca un călău. Ţinea în mână un satâr şi-i spunea „Satâr şi omor”. Pe partea cealaltă, făcuse şi Tito un panou. O vacă mare pe care scria România, la care sugeau Stalin, Ana Pauker, Teoharie Georgescu şi ceilalţi. Pe urmă, lucrurile s-au mai limpezit şi începuseră relaţii de prietenie şi de simpatie între noi şi Tito, mai ales în perioada în care România căuta să se îndepărteze, într-un fel, de grupul sovietic. Era un act de curaj din partea noastră.

— Era prin anii ’60, nu?

— Îndepărtarea asta de grupul sovietic a durat câţiva ani. A început pe vremea lui Dej şi a durat până în 1969. Cea de-a două vizită a lui Tito a fost pe vremea lui Ceauşescu. Să vă spun câteva cuvinte despre perioada când dispăruseră panourile acelea. Iugoslavii din lagărele din Bărăgan se întorseseră după ce fuseseră alungaţi din Banat şi din teritoriile româneşti, când nu se mai cerea autorizaţie ca să coborî din tren la Turnu Severin, unde era zona de frontieră. Am auzit că avuseseră loc nişte întâlniri diplomatice între Tito şi Ceauşescu şi mi s-a spus să organizez o vânătoare la Săvârşin, dar nu mi s-a spus pentru cine şi pentru ce.

— Castelul de la Săvârşin era renovat?

— Da, îl terminasem cu câţiva ani înainte. M-am dus să verific doar starea castelului, dacă este curat şi lucrurile sunt puse la locul lor. Mi se spusese să fac un cort în pădure, pentru multe, multe persoane. Când faci un cort pentru vânători, înseamnă că acolo trebuie să aibă şi o mică bucătărie, un depozit, şi să-l amplasezi în aşa fel, încât să nu faci zgomot, ca să nu deranjezi animalele. L-am terminat şi am aflat de la un om cu ochi albaştri că vine Tito. Eu am plecat după ce cortul a fost gata. Nu s-a comunicat nimic oficial, însă băieţii ăştia erau mai bine informaţi decât mine. Îmi amintesc că Tito a avut o discuţie cu Ceauşescu, dar ce s-a discutat, Dumnezeu ştie!

— Nici cu ocazia celei de-a două vizite a lui Tito nu aţi fost prea aproape de el.

— Nu, dar am fost destul la ultima mare vizită a prinţului iugoslav. Câţiva dintre cei care ne ocupam cu construcţiile am fost chemaţi de către tovarăşul Stănescu, ex-ministru de Interne. Un om foarte simpatic şi foarte deştept. Ni s-a spus că trebuie să pregătim două case la Turnu Severin pentru vizita şi discuţiile care se vor purta cu iugoslavii. Am plecat mai mulţi arhitecţi cu un avion, via Craiova. Stănescu era în fruntea noastră şi ne-a arătat diverse case unde ar putea fi cazaţi cei doi şefi de stat, Tito şi Ceauşescu. Şi am rămas la Turnu Severin să dăm bătaie, să proiectăm două case. Cu ocazia construirii barajului, se făcuse o casă de oaspeţi la cel mai înalt nivel, la Gura Văii. Casa era aşa, ca un conac mare, cu parter şi etaj, cu saloane, sufragerii, două dormitoare mai mari şi mai multe garsoniere. Pe vremea aceea şi Ceauşescu era mai mic şi lumea nu se gândea să facă nişte apartamente imperiale pentru el. Erau două camere de hotel, care

alcătuiau apartamentul, un salon şi un dormitor, mai puţin mobilate. Arhitectura era mai modernă. Ceauşescu a fost o singură dată acolo. Dar nu se mai punea problema să fie cazat şi de data asta, pentru că erau alte standarde. Şi s-au găsit până la urmă două case. Una dintre case era muzeu, Muzeul pictor Ştefan Popescu, cedată de Secretariatul Judeţean. Am făcut planurile şi urma să intre în forţă constructorul, ca să dărâme, să zugrăvească, să schimbe instalaţiile. Pe urmă, era rândul meu să mobilez, să-i pun covoare, perdele. Pentru Tito, a fost mai greu să găsim în Turnu Severin o casă mai reprezentativă şi mai izolată. Descoperisem în apropierea Hotelului partidului o casă, însă vila aceea avea un bucluc.

Fusese vila unui doctor mare în Turnu Severin, cu parter şi etaj. Doctorul avea un băiat, tot doctor, care locuise la parter. Acesta fugise în Iugoslavia şi statul îi luase casa, adică parterul. Bătrânul doctor locuia la etaj. S-au făcut presiuni să fie mutat doctorul, dar acesta n-a vrut nici mort, nici copt să părăsească locuinţa. Noi eram presaţi de timp, doctorul nu voia să plece. Au venit alţii, l-au sfătuit, l-au ameninţat. Doctorul a dat telefon în Statele Unite şi a vorbit cu fiul său, să facă scandal în presă şi să arate cine sunt românii, care vor să se împace cu americanii. Cei de la Bucureşti au căutat să-l tenteze: „Domnule, îţi oferim, cu titlul de proprietate, un apartament în Bucureşti, lângă fata dumitale, şi-ţi dăm şi buletin de Bucureşti”. Pe vremea aceea, obţinerea unui buletin de Bucureşti era o problemă. Nu ştiu cât a fost doctorul de convins sau nu, dar până la urmă i s-a dat apartament şi a plecat. Ca să-l forţeze să plece, şantierul întinsese deja schelele de jur împrejurul casei, muncitorii băteau în draci şi l-au înnebunit pe doctor. Era şi bătrân şi bolnav, în sfârşit, doctorul a plecat şi am intrat în forţă în casa lui Tito.

— Ce vremuri!

— Casa în care trebuia sa stea Ceauşescu, fostul Muzeu Ştefan Popescu, era o clădire mare albă, în centrul oraşului, şi avea un parter executat mai laborios, cu stucatură, cu sculpturi, şi din acest parter au fost create un salon mare, o sufragerie mare, cu tot ce trebuia să conţină. La etaj erau două dormitoare, un birou, o mică bibliotecă şi foarte multe anexe.

— Unde se afla casă lui Tito?

— Era într-un mic parc. Prin urmare, au venit băieţii şi au început să pună copaci, în special brazi şi pini.

— Cum v-aţi gândit să transformaţi vila bietului doctor?

— La parter, ne-am gândit să facem un salon, o sufragerie şi o mică garsonieră pentru unul dintre însoţitorii lui Tito, iar la etaj, pe o scară, luată aşa, cam în pieptiş, un salon, un dormitor mare, o mică sufragerie şi altă garsonieră pentru un alt însoţitor. Şantierul era în toi. Eu am plecat prin ţară să găsesc mobilă la marile întreprinderi. Nu mai aveam timp să proiectăm şi să executăm o mobilă specială. Ce găseam! Pe vremea aceea, eram mari exportatori de mobilă şi am găsit destulă mobilă, în toate stilurile. Cei de la Arad, de exemplu, făceau mobilă Ludovic al XV-lea, alb şi negru. E adevărat că stătea mai prost cu finisajul. Piesele care trebuia să fie din alamă erau din plastic aurit. Asta era! Am găsit şi o mobilă pictată, în stil bavarez. Cu mobila m-am descurcat. Covoarele erau destule, mici, mari. M-am dus şi le-am ales.

Perdelele erau destule, le-am ales şi le-am pus. Totul era în ordine.

— Apoi, a venit Tito...

— Ca să nu greşesc, m-am interesat cum trăieşte Tito, ce tabieturi are, ce-i place, ce nu-i place. Primul-secretar din Turnu Severin şi-a trimis băieţii la Kladova, satul de vis-à-vis de Turnu Severin, să vorbească cu iugoslavii, ca să aflăm şi noi cum era viaţa de zi cu zi a lui Tito. I-a pus pe băieţii ăştia şi pe mine într-o maşină, am trecut peste baraj, grănicerii români ne-au salutat, grănicerii iugoslavi ne-au salutat şi am ajuns la organizaţia de partid din Kladova. Pot să spun că a fost prima oară când am stat într-o ţară străină, fără să calc pe teritoriul său. Din maşină, zdup în clădire şi, pe urmă, din clădire zdup în maşină şi în România. La întrebarea cum doarme Tito, mi s-a răspuns că trebuie să doarmă cu doctorul şi însoţitorul, care era un general. Mi s-a mai spus că lui Tito îi plac florile, păsările cântătoare, că Tito ar vrea să aibă în dormitor un frigider cu puţin whisky, că nu mănâncă prea mult. „Dar dimineaţa, când se scoală, ce face?”. „Domnule, când se scoală, vine un frizer şi îl bărbiereşte”. „Bine, domnule”. Am băgat la cap şi lucrul acesta. S-a terminat şedinţa informativă, ne-au dat oamenii să mâncăm, să bem şi eu aş fi vrut, săracul de mine, să scriu o scrisoare nevestei mele şi să-i spun ceea ce ea nu ştia; că am vizitat Iugoslavia. Dar nu aveam niciun dinar să cumpăr o marcă poştală ca să trimit o scrisoare şi mi-a fost jenă să le cer. Aşa că am fost în Iugoslavia şi n-am fost. Ne-am întors în ţară şi am făcut tot ce am putut. Clădirea a ieşit destul de bine, deşi eram presaţi de timp. Toată lumea spunea: „Mâine vine Tito, mâine vine Tito”.

— **A sosit până la urmă?**

— N-a venit deloc. A întârziat două luni şi jumătate.

— **Care a fost adevăratul motiv al întârzierii?**

— Păi, a întârziat pentru că se încercase o lovitură de stat pentru îndepărtarea lui de la conducerea statului. Sunt obligat să fac o paranteză. Tito a fost însurat de trei ori în viaţa lui. Prima soţie, o iugoslavă, a murit la începutul carierei sale. Lumea uită, dar, atunci când au intrat nemţii în Iugoslavia, armata iugoslavă, învinsă la câmp deschis, a trecut la partizani. Cei mai mulţi dintre marii partizani erau din fosta armată iugoslavă. Pe lângă această armată de partizani din fosta armată era şi o armată de partizani comunişti, condusă de Tito. Între aceste două armate de partizani s-a dat o luptă surdă şi, în cele din urmă, Tito a câştigat. Ceilalţi au fost şi puţin trădaţi. Lui Tito îi era frică să nu vină înapoi regele şi atunci i-a ajutat pe nemţi în lichidarea armatei de partizani ai armatei iugoslave. Când i-a murit nevasta, Tito şi-a luat o nemţoaică, o luptătoare antifascistă. Luptătoarea aceasta antifascistă se pare că l-a ajutat pe Tito într-o conciliere cu nemţii ocupanţi. Când americanii şi englezii au lansat zvonul că se produce o debarcare în Balcani, Tito s-a speriat. Nu ajungea el şeful statului dacă debarcau americanii în Balcani, tot partizanii regelui veneau. Şi atunci, el a început lupta de partizani. Nemţii se pare că i-au dat şi ei concursul. S-a întâmplat ce s-a întâmplat, debarcarea în Peninsula Balcanică n-a avut loc. Tito a rămas conducătorul. Partidul l-a divorţat de a doua soţie şi a luat o iugoslavă aprigă, pe Iovanka. Cum, la bătrâneţe, Tito începuse să se ramolească puţin, Iovanka a vrut să-l dea jos de la conducerea

statului iugoslav şi să preia conducerea, împreună cu armata, cu generalii. Bătrân, bătrân, dar Tito a aflat la timp şi a pus capăt tentativei de lovitură. Nu putea să-i facă absolut nimic, dar a îndepărtat-o pe Iovanka.

— **Deci, din această cauză s-a amânat vizita lui Tito în România?**

— Da. Era în perioada în care omul şi-a zis: „Mai bine stau acasă decât să plec la vecini. Cine ştie ce se întâmplă! Poate că nu mai am unde să vin!”. După ce şi-a asigurat continuitatea conducerii, a avut loc şi întâlnirea de la Turnu Severin.

— **Oricum, cred că era gata casa...**

— Nu prea. Cu câteva zile înainte de sosirea lui, zor-nevoie, am adus o volieră mare, nişte canari, sticleţi, i-am băgat acolo, casa s-a umplut de flori, frigiderul era plin cu bunătăţi şi cu whisky. Şi mi-am adus aminte că nu ştiu cum se bărbiereşte. Trebuia să găsesc un scaun şi nu ştiam de unde. M-am dus la toate frizeriile din Turnu Severin şi am găsit un scaun telescopic, aşa, ca un scaun dentar. Era importat din Republica Democrată Germană, dar fusese folosit şi arăta cam răpciugos. Nu aveam timp să-l cromez, i-am dat o vopsea albă, l-am finisat ca lumea, i-am schimbat tapiţeria din cârpă cu una din piele. Ce mai, l-am făcut frumos. Dar n-am ştiut că un astfel de scaun este atât de greu! Abia l-am cărat pe scara secundară. Patru zdrahoni de securişti l-au cărat în baia de sus.

În sfârşit, s-a terminat! Vine Tito. Cu vreo două ore înainte de sosirea lui Tito, au apărut securiştii români ca să preia casa. M-am

trezit cu vreo 25 de militari în termen, toţi de aceeaşi înălţime, toţi cu paltoane albastru închis, toţi cu acelaşi model de pălărie, cu boruri largi. Când i-am văzut am început să râd. Erau fraţi gemeni! Era şi un colonel cu ei şi i-am zis: „Dumneata nu-ţi dai seama ce este aici, domnule? Nu-ţi dai seama că o să râdă toată lumea? Pui din metru în metru câte unul care seamănă cu celălalt?”. Colonelul nu se gândise la aşa ceva. Şi-a dat seama că făcuse o prostie şi căuta, repede de tot, să-i schimbe. „Lasă-i, domnule, mai puţini – i-am zis eu – că vine Tito cu oamenii lui, nu trebuie să-ţi fie frică. Are el oameni mai dibaci decât ai noştri”. Colonelul s-a supărat, a mai scos câţiva oameni sau le-a schimbat hainele.

— Aţi scris lozinci, cum era obiceiul?

— Nu era treaba mea, dar primul-secretar m-a luat într-o zi să-mi arate oraşul pavoazat: „Hai, Roguţă, să vezi decoraţia”. Am mers, m-am uitat peste tot şi-i zic: „Tovarăşe prim-secretar, v-aţi dat foc la valiză”. „Cum mă, de ce?”. „Păi, dacă vede tovarăşa – noroc că tovarăşa n-a venit – că aţi scris lozinci şi le-aţi bătut în copaci, cu cuie!”. „O să le dăm jos, domnule! Ai dreptate! Uite, proştii ăştia ai mei nu s-au gândit!”. L-a luat pe secretarul cu propaganda, l-a făcut albie de porci şi au început să se uite unde era bătut fiecare cui. Să nu mai spun ce figuri făcea miliţia. Nici pe mine nu mă lăsa să trec. Era să-l calc pe unul dintre căpitani, că nu ştiam cum să ajung mai repede şi ăla voia să mă legitimeze. Era o frică generală. Tito şi-a trimis înainte oamenii, intimii lui. Printre ei, şi o femeie extraordinar de frumoasă. Iugoslavă cu ochi vezi. Îţi pica faţa când te uitai la ea. Ţinea în braţe un pudel mic-mic. Cum a ajuns în casă, a lăsat câinele jos. Chelnerul a apărut imediat cu un bol de argint plin cu mâncare pentru câine. Ăsta a început să

mănânce şi să miroasă casa. Am aflat cine era femeia aceea superbă. Era maseuza! Ştiţi cine a dormit sus la etaj? Într-un dormitor, Tito, şi în celălalt, maseuza. Jos a dormit doctorul. Şi Tito era om! Mmi ales că era certat cu Iovanka. Dar fata făcea faţă. S-a uitat ea peste tot, ce i-am adus, ce nu i-am adus, cum se prezintă tot. Şi vede scaunul de bărbierit. „Ce-i cu acesta, domnule?”. „Păi, pentru bărbierit”. „Fii domnule, serios. Luaţi-l de aici. Eu îl bărbieresc pe Tito. Nu-mi trebuie decât un scaun. Iau un scaun de aici, îl pun în baie şi îl bărbieresc. Plecaţi, domnule, cu acesta”.

— Este interesant de ştiut cum aţi scos „tronul” de bărbierit?

— Povestea inversă! Patru zdrahoni de securişti s-au dus în baie şi au apucat doi din faţă şi doi din spate tronul respectiv. Dar nimeni n-a ştiut că scaunul se putea desface. Şi cum ţineau ei de scaunul acesta, s-a desfăcut şi tot uleiul din telescop sa vărsat pe scara de serviciu. Mie, să-mi vină rău! Tito sosea peste jumătate de oră şi toată scara era spurcată cu ulei. Am smuls bucata de mochetă pătată şi am cusut restul. Vedeţi? În fiecare moment se ivea câte ceva. Au apărut băieţii veseli ai lui Tito şi au ocupat casa. Toţi erau ferchezuiţi, îmbrăcaţi civil. Frumoşi erau! Ştiau câte o limbă străină şi te puteai înţelege cu ei. Au început imediat să întindă fire, aparate.

Puseseră în vasele de flori microfoane şi le încercau dintr-o cameră în alta, adresându-se florilor Erau drăguţi. Pe vremea aia, nu ştiu dacă aveam o tehnică atât de sofisticată. Fiecare casă avea personal mixt, româno-iugoslav, de intervenţie. Eu, împreună cu şeful pazei române şi cu un iugoslav, stăteam în beci, într-o cameră, unde trebuia să aflăm ce se întâmplă. Aşteptam „cu arma

la picior” orice ordin. Dar eu am stat în dreptul uşii să văd cum intră Tito în clădire. Vine maşina, trage la scară, Tito urcă 3-4 trepte pe peron, intră în salon, susţinut de braţ de Ceauşescu. Atunci am observat că Tito era şi bătrân şi bolnav. Când a salutat şi a dus mâna la cap, a dus-o, aşa, sacadat, parcă ar fi avut Parkinson. M-a impresionat omul acesta pe care-l ştiam ca pe un titan, ca pe un luptător şi să-l văd într-o stare de degradare. Când Tito a intrat în casă, pudelul acela mic a început să se dea la Ceauşescu. Lătra infernal şi l-a apucat de pantaloni. Am văzut mirarea lui Ceauşescu. Nu ştia ce să facă, să-i dea un picior? Tito s-a aplecat, a întins braţele şi ăla zdup, în braţele lui Tito şi a început să-l lingă.

Greşeala noastră a fost că n-am ştiut că Tito era atât de bătrân. Cu foarte multă greutate am reuşit să-l urcăm până sus în dormitor. Dar se mai întâmplă şi lucruri de felul acesta. Când pregăteşti o astfel de vizită, nu te ocupi numai de casele unde trebuie să stea cei doi. Te gândeşti şi la toate celelalte clădiri pe unde ar putea trece sau unde ar putea să vină. Un exemplu îl constituie gara. Poate că Ceauşescu pleca înapoi cu trenul. Alt exemplu era portul, poate Tito pleca în Iugoslavia cu vaporul. Apoi, teatrul şi, bineînţeles, sediul unde aveau să se poarte discuţiile. Discuţiile urmau să aibă loc chiar la sediul Comitetului Judeţean de Partid din Turnu Severin. Era o clădire nouă, mai echilibrată, să spunem aşa, dar cu camere mici. A trebuit să se intervină şi în această clădire, pentru a amenaja biroul lui Tito, biroul lui Ceauşescu, sala de convorbiri efective. Una dintre camerele unui secretar adjunct a fost refăcută repede, remobilată, remochetată şi transformată în biroul lui Tito. Biroul primului-secretar al Judeţenei de Partid, transformat în biroul lui Ceauşescu, l-am lăsat aşa cum era ca mobilier, dar l-am curăţat. Ţin minte că în biroul

acela se afla o hartă mare a judeţului, plină de beculeţe. Apăsai pe un butonaş şi vedeai unde era amplasată industria carboniferă, sau industria textilă, sau industria alimentară. Primul-secretar, mândru de harta lui, m-a întrebat: „Măi, crezi că o să-i placă?”. „Tovarăşe prim-secretar”, i-am răspuns eu, „este ca la Gara de Nord din Bucureşti. Apeşi un buton şi ştii cu ce tramvai mergi în cartierul Berceni. Apeşi un alt buton şi ştii cu ce metrou mergi în cealaltă parte a oraşului”.

L-am cam stricat plăcerea cu o astfel de comparaţie, dar am lăsat-o acolo. După terminarea vizitei, după ce plecase şi Ceauşescu din Turnu Severin, la o jumătate de oră, harta aceea imensă şi foarte grea s-a prăbuşit şi a spart biroul unde ar fi trebuit să stea Ceauşescu. Nu fusese vina mea. Poate că ar fi trebuit să mă agăţ de ea şi să verific dacă ţine. Primul-secretar a înlemnit şi toată lumea a tăcut. Nici băieţii veseli n-au raportat mai departe. Aşa cred eu, cel puţin. Şi, revenind la vizita lui Tito, la un moment dat, mi-am dat seama că se pleacă. Pe vremea aceea, Coman era ministru de Interne. Mă duc la el şi-l întreb dacă pleacă imediat după terminarea vizitei. „Da, mă duc la aeroport”. „Dar nu se pleacă pe calea aerului – îi zic eu – ci pe calea ferată”. „Cum domnule, că nu s-a stabilit aşa”. „Chelnerii sunt deja în tren”, îndrăznesc eu să-i mai spun. Da, nici ministrul de Interne nu ştia cu ce pleacă Ceauşescu. Plecările şi sosirile erau pregătite întotdeauna pentru toate mijlocele de transport. Putea să plece cu avionul, putea să plece cu trenul, putea să plece cu maşina. Atât de secretoşi erau securiştii care îl păzeau. Pe Tito nu l-am mai revăzut. Am urmărit, la televizor, funeraliile lui. A murit ca un brad. M-a impresionat moartea lui. Nu numai că fusese un titan, dar făcuse din Iugoslavia o mare putere. Era a patra ţară ca putere militară, înmormântarea lui, organizată foarte demn, foarte simplu,

a adunat toţi şefii de state posibili, şi tineri şi bătrâni. A reprezentat, poate, prima reuniune a conducătorilor ţărilor din lume. Băiatul din prima căsătorie îi ducea decoraţiile. Cu câtă demnitate îşi onora tatăl! A fost un moment emoţionant. Mă gândesc cum era Iugoslavia atunci şi cum este astăzi. Statele din Federaţie s-au bătut între ele şi s-au distrus. De fapt, în diplomaţie, marile puteri apelează adesea la dictonul *Divide et impera.* Păcat, mare păcat!

Cu drag, despre Elena.

— Cea mai mare parte din activitate v-aţi desfăşurat-o în cadrul Gospodăriei de Partid. Ce funcţie îndeplineaţi?

— Ca arhitect specialist în mobilier, deşi am realizat şi perdele şi covoare, mai ales covoare.

— Aţi amintit că sediul ICECHIM a fost prima lucrare realizată ca angajat al Gospodăriei de Partid.

— Dacă ţineţi dumneavoastră minte, ICECHIM a fost „oul de aur” al Elenei Ceauşescu, care era directoare acolo, într-o zi, mă cheamă şeful meu direct şi-mi zice: „Măi, asta este tema, faci proiectul pentru dotarea, mobilarea zonei rezidenţiale, faci cabinetul lui Ceauşeasca, săli de conferinţe şi tot ce mai trebuie. Când eşti gata, îmi arăţi proiectul”. Am făcut proiectul şi i l-am arătat: „Gata” – zic. „Mâine te duci să-l susţii, să-l prezinţi. Dar cât costă?”. „O să coste circa 300.000 lei”. Era o sumă colosală. Salariul unui arhitect era, pe vremea aceea, vreo 2.000 de lei. „Ce, ai înnebunit? Cum o să spui 300.000 lei? Vrei să te dea afară?

Spune şi tu 190.000 sau 170.000 de lei”. „Bine”. Şi mă duc. Era pentru prima oară când vedeam „morţii”, îmi cam tremura mâna pe mapă. Aşteptam la secretariat şi m-am gândit că, dacă şeful meu a redus de la 300.000 lei la 170.000 lei, ia să mai tai şi eu, să mai reduc o dată. Ajung în faţă, îi arăt proiectul, nu spune absolut nimic despre lucrare, dar mă întreabă cât costă. Spun 90.000 de lei. Se uită la mine ca şi cum m-ar fi mâncat şi zice: „Mă furaţi! Cum poate să coste acesta 90.000 de lei? Nu mi-a spus mie tovarăşul Suter că pe el l-a costat cabinetul lui 25.000 lei şi e mult mai frumos şi mai sculptat?”. Suter a fost mulţi ani ministrul Industriei Silvice. Şi familiei Ceauşescu îi plăcea tot ce era foarte laborios, muncit foarte mult. „Să trăiţi, să ştiţi că n-am ştiut, că poate aşa, că poate altminteri, că poate să coste şi sub 25.000 de lei”.

N-am ştiut ce să mai zic şi cum să-mi mai pun cenuşă în cap, am făcut câţiva paşi îndărăt şi am plecat. Asudat şi înnebunit, m-am dus la şeful meu. „Uitaţi, de la 90.000 lei i-am spus 25.000 de lei şi mi-a zis că o fur şi mi-a povestit ce i-a spus ministrul Suter”. „Cum? Aşa ţi-a spus? Du-te repede la tovarăşul ministru Suter şi spune-i că tovarăşa a zis să-i facă şi ei cabinetul tot cu 25.000 de lei”. Mi-a venit sufletul la loc. „Uite, domnule, că am şi eu pe cine să-mi vărs necazul”. M-am dus la Suter, i-am spus exact ce a zis şeful meu. Nu i-a mişcat niciun fir de păr. A zis: „Bine. În cât timp trebuie să-l fac?”, „în şase luni”. „Bine. Îl fac”. Şi acesta era un termen exagerat. Şi l-a făcut cu 25.000 de lei în şase luni. Cam în felul acesta se lucra. Unul îl minţea pe celălalt. De foarte multe ori, aruncăm vina pe Ceauşescu sau pe Elena Ceauşescu. Dar, până la ei, sunt alţi vinovaţi.

— **Dacă s-a ocupat ministrul Suter de tot, înseamnă că**

aţi scăpat uşor la ICECHIM.

— Ba nu, că mochetele ne-au dat iarăşi de furcă. Pe vremea aceea o mochetă de Cisnădie costa 500 de lei metrul pătrat. Acesta era preţul. Mă duc să i le arăt şi mă întreabă imediat: „Cât costă?”. „500 de lei”. „Cum 500 de lei? Habar n-ai, sunteţi nişte idioţi, nişte boi”. Vorbea foarte urât, foarte murdar. Lăsai capul jos şi te lăsai bălăcărit. „Cum poţi să spui dumneata 500 de lei? Covoarele mele de acasă, care au fost aduse din Irak, costă 500 lei metrul pătrat”. „Ştiţi, aşa am fost informat de la fabrică, o să mă duc să verific şi o să vă spun”.

Am ajuns la birou, m-am dus la şeful meu şi i-am povestit. „Hai să vedem despre ce este vorba”. Este foarte adevărat că primise cadou de la şahinşah nişte covoare şi, cum toate cadourile fuseseră inventariate, în loc să se pună preţul de un leu, se pusese 500 de lei. Când au văzut Ceauşeştii 500 de lei, au crezut că este valoarea reală, ei neavând habar de preţuri. Au fost dezinformaţi. Aşa s-a făcut întotdeauna şi pe toate canalele. Poate că şi eu am dezinformat şi mergeai la noroc. De-a lungul anilor, am găsit o metodă ca să-mi salvez lucrările. Dumneaei, Elena, era înconjurată de o serie de oameni mărunţi, dar în care avea o încredere colosală. De exemplu, era o femeie în casă, o ardeleancă, un cap pătrat, căreia noi îi ziceam tanti Suzana. Ei bine, dacă acest pătrat îi spunea un lucru despre arhitectură, o credea pe ea şi nu pe tine te credea. Când aveam de gând să fac ceva, mă duceam mai întâi la tanti Suzana cu nişte flori şi îi spuneam: „Tanti Suzana, o să vin şi o să fac cutare lucru. Uite, m-am gândit să fie aşa”. „De ce, tovarăşe arhitect, alegi stofa albastră? Alege stofa roşie”. Şi atunci eu trebuia să o conving pe ea de ce este mai bună stofa albastră şi nu cea roşie. După ce o convingeam, atunci eram singur că o să am

câştig de cauză când o s-o prezint dumneaei. Astfel, cum venea Tovarăşa, se uita şi zicea: „Ce porcărie ai adus?”. Gata, îmi tăia craca de sub picioare. Deci, aceasta era metoda mea. Trebuia să-i convingi pe cei mici, pentru că ea nu avea încredere în oamenii mari.

În casa lui Ceauşescu, ordinele cele mai importante nu se dădeau direct miniştrilor sau primilor-secretari de partid. Se comunicau prin oamenii de serviciu. Aveau un administrator al casei, care se scula de dimineaţă; îl vedeai în papuci şi în halat şi lui îi comunicai: „Mâine mă întâlnesc cu cutărică, să-i spui să facă cutare lucru”. Acesta zicea mai departe: „A zis cutare să faceţi cutărică”. Eu eram, la rândul meu, informat de ceea ce se va întâmpla pe linie politică de la valet, care scăpa câte un cuvânt. Şi dacă erai un om care ştia să adune lucrurile, puteai să tragi o concluzie decentă. Lucrurile nu se spuneau, dar se observau. De multe ori, Ceauşeştii nu ştiau cum să-şi exprime dorinţa, într-un fel le mergea gura, alta aveau în cap. Trebuia să ghiceşti cam ce şi-ar dori. Odată, am primit dispoziţia de la Elena să proiectez un „secretaire”, cum a văzut ea la tovarăşul Tito. Eu nu fusesem la tovarăşul Tito, dar trebuia să fac ceea ce văzuse ea. N-am putut s-a întreb: „Dar ce-aţi văzut?”. Eu ştiam ce este un „secretaire”, ce arhitectură, ce stil, dar tot nu puteam să ghicesc. Şi atunci, mă duceam acasă, beam o cafea şi făceam mai multe schiţe, în mai multe stiluri de arhitectură. După aceea, cu capul plecat, îi ziceam: „Ştiţi, în afară de ce mi-aţi cerut, am mai făcut nişte schiţe, că poate vă răzgândiţi”. Se uita aşa, nu-şi dădea seama care este şi alegea unul. „Acesta, acesta”. O nimerisem. Trebuia să te pui în pielea şi capul respectivului, în orice caz, cu dumneaei era foarte greu să colaborezi. Era de o răutate fantastică, dar cu o memorie de elefant.

— Am mai discutat despre răutatea sa diabolică şi memoria de elefant. Mai ştiţi şi altceva în plus?

— Am să vă dau un alt exemplu, în casa lor exista o grămadă de obiecte de artă şi de tablouri, care nu erau luate de la muzee, ci cumpărate de la Consignaţie, de prin muzee. Este foarte adevărat, deoarece specialiştii Muzeului Naţional erau cei care preţuiau obiectele şi declarau autenticitatea şi starea lor artistică. Şi la un moment dat a trebuit să iau tablourile din casa lor să le restaurez ramele. Rama are o importanţă bine definită la un tablou. Există rame bogate, foarte laborioase, şi rame mai simple, în casa lor mergea totul pe încredere, nu pe acte. Am luat deci un număr de tablouri şi le-am adus înapoi. Printre acestea se afla şi celebra „Horă" a lui Aman. Aman nu pictase o singură scenă cu hora. A avut mai multe tablouri cu acelaşi subiect. Existau unul sau două tablouri cu „Hora" într-un muzeu, încă o „Hora" în alt muzeu şi era şi în casa lui Ceauşescu o „Hora" de Aman, tablou cumpărat de la Consignaţia, într-o zi, întâmplător, dumneaei m-a găsit în casă. Ştiţi că nu e bine să stai în faţa şefului şi în copita calului. Mă feream ca de dracu', mai ales când era şi dumneaei. Alţii, din contra, voiau să iasă în faţă şi, de multe ori, erau plesniţi. Eu îmi cunoşteam lecţia. „Unde este acum „Hora?". „Vă rog să mă iertaţi, eu am adus tabloul, este în casa dumneavoastră". „Ce? Vii să-mi spui mie, eu nu-mi cunosc casa? „Nu-ţi dai seama ce...? Ce-ai făcut cu el?". „Eu? Nimic. Vi l-am adus. Permiteţi-mi să-l caut". „Caută-l!"

Şi am început să-l caut şi nu l-am găsit. „Dar mai permiteţi-mi să caut şi mâine". „Caută-l bine că, dacă nu-l găseşti, îi pun pe oamenii lui Patilineţ să te întrebe ce-ai făcut cu el". Patilineţ era

ministru de Interne pe vremea aceea. Vă daţi seama! Când am ajuns acasă eram deja un om mort. Nu ştiam unde să-l mai caut, că răscolisem toată casa. Întâmplarea a făcut ca a doua zi să-l întreb şi pe grădinar. De fapt, nu era grădinar, ci ajutor de grădinar. Era cel care mătura prin grădină. „Băi, Vasile, n-ai văzut tu un tablou, aşa unde, joacă unii hora?”. „Ba da, tovarăşe arhitect”. „Unde-i?”. „Păi, l-am luat eu şi l-am dus în spatele ecranului de la cinematograful din grădină”, în grădină aveau un cinematograf, câteva scaune şi un ecran. Cinematograful nu era folosit decât vara, când era cald. Vasile îl pusese în spatele ecranului şi zăcuse acolo toată iarna. Mi-am revenit, i-am zis Elenei: „Vă rog să-mi permiteţi să fac un inventar al bunurilor, să-l aveţi şi dumneavoastră, ca să ştim exact dimensiunile şi starea în care se găsesc”. Am luat-o pe departe, aşa, ca să nu zică sau să-i treacă prin cap că o întreb ce are în casă.

— Ca arhitect al familiei Ceauşescu înseamnă că aţi avut în sarcină şi casele copiilor cuplului dictatorial?

— Da, am lucrat, dar casele copiilor nu erau cine ştie ce. Pe vremea aceea casele păreau foarte frumoase, foarte mari. De exemplu, Zoe avea un hol şi o sufragerie la etajul întâi, iar la etajul al doilea, două dormitoare, baie şi celelalte. Cât despre Nicu, el locuia la parter, unde avea, tot aşa, un salon, un fel de minibar. El era cu barurile. Astăzi, casele lor sunt depăşite cu mult de casele cu turnuleţe, interioarele sunt mult mai elaborate decât ceea ce aveau copiii lui Ceauşescu.

— Nu era normal să li se facă şi copiilor nişte palate, poate ceva mai mici, după rang?

— Casele în care au locuit soţii Ceauşescu erau făcute de gospodăria de Partid şi date în folosinţa lor. Iar în privinţa copiilor, aceştia nu puteau avea ceea ce aveau părinţii. Trebuia să fie o diferenţă între părinţi şi copii. Este foarte adevărat că, atunci când l-a însurat pe Nicu, Elena a vrut să-i dea cadou o casă nouă. S-a făcut această casă pe lângă Academia Militară, pe strada Dr. Severeanu. Am lucrat la casă aproape un an de zile. Şi când am mobilat-o şi am adus tot ce trebuia, Nicu nu avea de gând să mai stea însurat. Se despărţise de soţia lui şi casa n-a fost ocupată niciodată. Era vorba să ia casa Valentin, care locuise într-un apartament standard, pe lângă Arcul de Triumf, alcătuit din trei camere. Dar casa nu era terminată şi nici Valentin nu dorea să locuiască în ceea ce se făcuse pentru Nicu. Când i s-a născut copilul, Valentin a primit parterul vilei în care locuia şi Mitzura Arghezi.

— Cum v-aţi înţeles cu odraslele?

— Da, foarte bine, şi cu Nicu şi cu Zoe. Cu Valentin am vorbit mai puţin. Şi am o părere foarte bună despre toţi trei. Despre Zoe am vorbit deseori pe parcursul acestor pagini. Aş dori să mai adaug ceva la portretul lui Nicu. El era un om ca toţi ceilalţi, mai comunicativ, în special când era bine dispus. Pe vremea când lucram la casa din strada Primăverii, venea la noi şi ne întreba: „Mai ştiţi vreun banc cu tata?”. Vă daţi seama că noi făceam feţe-feţe şi nu spuneam nimic. „Lui taică-meu puteţi să i le spuneţi, dar mamei dacă i le-aţi zis, v-aţi ars”. Altădată, un meseriaş l-a confundat cu un băiat de pe şantier şi, când trebuia să bage o scară mare în casă, l-a pus să dea ajutor. Nicu a apucat scara din

faţă, dar în faţa uşii meseriaşul i-a atras atenţia că trebuie să se descalţe, că aşa era dispoziţia. Dar Nicu i-a răspuns: „Nu prea m-aş descălţa, că doar intru în casa maică-mii”.

— **V-au cerut vreodată sprijinul?**

— Fiecare dintre cei trei copii, sau soţiile băieţilor, aveau obiceiul să ceară câte ceva. Dar nu puteai să faci nimic, dacă nu ţi se dădea ordin. Şi acest ordin era dat cu asentimentul Elenei. Nu puteai să intri în casele lor, chiar dacă te chemau, dacă nu ţi se spunea să te duci sau să nu te duci. Copiii, care nu ştiau, veneau pe capul tău şi-ţi ziceau: „Haide, tovarăşe arhitect, să-ţi arăt ceva”. Cum puteai să răspunzi: „Nu pot, că maică-ta îmi taie capul dacă merg fără să ştie ea!”. Mă puneau într-o situaţie penibilă. Când venea, de exemplu, nevasta lui Valentin, mă anunţa portarul şi fugeam să nu dau ochii cu ea. Odată, tot aşa, mi-a trimis maşina fata lor, Zoe, care, după mine, era o fată excepţională. Ea avea nişte tablouri şi dorea să afle punctul meu de vedere despre acestea şi dacă se puteau pune în valoare în rame.

— **Şi v-aţi dus?**

— Da, am fost şi i-am explicat cum trebuie să fie rama. Rama trebuie să fie arhitectura tabloului, iar nuanţele din tablou trebuie să se regăsească sau să fie complementare cu rama respectivă. Şi, după ce i-am explicat, îmi zice: „Bine, tovarăşe arhitect, ia-le şi fă-mi-le”.

— **Aveaţi aprobare, ca să zic aşa?**

— Nu, nu ştia nimeni că mă dusesem la Zoe. Am dat telefon şi şefului meu şi nici pe acela nu l-am găsit. Şi nu puteam să-i spun fetei „Nu vin”. O să vă spun şi ce am păţit.

— Care au fost urmările acestei vizite de lucru incognito?

— Să termin mai întâi cu vizita la Zoe. Ea mi-a. Arătat şi o serie de cărţi pe care le primise cadou.

— De la cine?

— Foarte mulţi se îngrămădeau să ofere cadouri conducătorilor şi copiilor lor. În fiecare an, de zile onomastice, de zile de naştere, veneau cu un puhoi de daruri, unele de mai mică valoare, altele extraordinar de laborioase, cu dedicaţie sau fără dedicaţie, în casa Zoei, după cum spuneam, erau tablouri dăruite de artişti români contemporani, cu dedicaţii scrise pe spate. De asemenea, foarte multe cărţi, unele de mare valoare, cum ar fi cărţile religioase: biblii, evangheliare. Nu erau incunabule, dar, în tot cazul, erau cărţi rare, tipărite în urmă cu 150 sau 200 de ani, oferite de episcopi, mitropoliţi, chiar de patriarh.

— De unde cunoaşteţi acest amănunt? V-a mărturisit Zoe de la cine le avea?

— Zoe nu mi-a spus nimic, dar am citit dedicaţiile: „Prea fericitei…”, „Prea iubitei noastre…” şi aşa mai departe. Ceea ce m-a mirat a fost faptul nu că i-au scris, pentru că toţi scriau dedicaţii, ci că cineva şi-a pus semnătura pe o carte rară. Semnătura pe o

carte este un fel de „lezmajestate” în materie de cărţi.

— De vreme ce avea în casă asemenea exemplare rare şi tablouri ale pictorilor contemporani, se pare că Zoe Ceauşescu aprecia atât cărţile religioase, cât şi pictura.

— Nu ştiu dacă aprecia cărţile religioase, dar mi-a explicat de ce-i iubeşte şi-i apreciază pe pictorii români moderni.

— De ce?

— Spunea că este o admiratoare a artei şi arhitecturii moderne şi că taică-său este cam ramolit în materie de artă. N-a folosit cuvântul, dar mi-a dat de înţeles că nu se pricepe şi că este deja învechit în gusturi. Eu am îngheţat, pentru că ştiam că în casa fiecărui copil se aflau şi microfoane care înregistrau toate discuţiile. Aşa că m-am grăbit să plec şi să nu mai aud nimic. „Bun, iau tablourile şi le fac ramele”.

— Cum a fost întâlnirea cu şeful dumneavoastră?

— N-am ajuns bine cu tablourile în birou, că am şi fost chemat la şeful meu, care m-a făcut albie de porci. M-a ameninţat că mă destituie, că mă dă afară. „Cum ţi-ai permis să te duci?”. „Ce puteam să fac? A venit şoferul ei să mă ia”. „De ce nu mi-ai dat telefon?”. „Am dat telefon şi n-aţi fost”. „De ce n-ai dat telefon la celălalt?”. „Am dat telefon, dar n-a fost nici el”.

„M-ai pus într-o situaţie foarte grea faţă de tovarăşa, care m-a întrebat cum de ţi-ai permis să intri în casa fetei fără să fii chemat?”. „Am fost chemat”. „De ce nu te-ai dus să anunţi?”. „Pe

dumneaei personal nu puteam să o sesizez”. Mi s-a făcut inima cât un purice. Am aşteptat să mă cheme şeful, sau băieţii cu ochi albaştri şi să mă dea afară. Nu m-a chemat nimeni. Totul a fost dat uitării. Probabil că, văzând foarte multe şi cunoscând toată familia, inclusiv rudele, îmbrăcaţi şi dezbrăcaţi, ştiindu-le şi lenjeria intimă, şi-ar fi zis: „De ce să aducă pe altul? Lasă-l pe acesta bun, prost, să rămână aici lângă noi”.

Palatul de la Băi

— A existat o competiţie între Gospodăria de teren accidentat?

— Pajiştea aceea puţin tunsă, cum se spune, era folosită pentru aducerea oaspeţilor. Aşa a fost gândită. Oaspeţii puteau veni şi cu un elicopter şi atunci distanţa de la Bucureşti şi până la Olăneşti era foarte scurtă, sub o oră. Familia Ceauşescu nu a venit cu elicopterul, dar pajiştea s-a folosit aproape zilnic. Tratarea Elenei de bolile pe care le avea se făcea şi prin aducerea în fiecare zi a miraculoasei ape de la Olăneşti, acasă, la Bucureşti, cu acest elicopter.

— Chiar era nevoie să fie adusă pe calea aerului, cu elicopterul?

— Pentru că medicii au spus că miracolul acestor ape se pierde dacă transportul lor durează mai mult de o oră. Şi atunci, pentru a fi apa proaspătă, pentru a avea un aport benefic pentru bolile dumneaei, apa se aducea în fiecare zi. De fapt, nu numai apa de Olăneşti era adusă, ci şi apa potabilă, deoarece în casă nu se

bea niciodată apa de la robinet. Nici chiar de izvor, în fiecare zi se aducea, dacă nu mă înşel, de la Câmpulung, o cisternă cu apă, folosită la spălarea vaselor, cu toate că la casa principală aveau un puţ de o sută, o sută şi ceva de metri, din care se scotea o apă pură. Totuşi, pentru siguranţă, se aducea apă din izvoarele cele mai bune. Aşa cum bem noi acum apă plată, care, de fapt, e apă de la robinet şi nu de izvor, aşa se aducea atunci apă, dar numai pentru veselă.

— Să vorbim în continuare de palatul propriu-zis. În ce an a fost construit?

— Palatul de la Olăneşti a fost construit la sfârşitul „domniei”. Cu titlu de amuzament, aş vrea să vă spun că ultima mobilă trebuia să ajungă exact în ziua revoluţiei. Mobila trebuia să vină de la Oradea via Sibiu. La Sibiu, fiind revoluţie, omul care însoţea mobila a plecat din tren, mobila a rămas acolo şi este singura mobilă pierdută din câte s-a folosit în palatele construite în perioada lui Ceauşescu.

— A fost plătită?

— Da, a fost plătită. Poate că a fost vina noastră că am achitat înainte de a se primi. Pe vremea aceea, totul era foarte ordonat, foarte bine gândit. Şi nu se prea pierdea nimic. Acum, foarte multe mobile din diverse palate, nu numai din cele despre care discutăm, nu mai există.

— Am vizitat recent palatul, iar ghidul a precizat că biroul din Cabinetul numărul unu nu mai este. Cine l-a luat

sau „împrumutat”?

— Un primar, un prefect, sau urmaşii prim-secretarilor. Este păcat, pentru că astfel de lucruri trebuie văzute numai într-un ansamblu bine gândit. O singură mobilă aruncată între celelalte îşi pierde tot farmecul.

— Este foarte adevărat. Observ totuşi o undă de nostalgie, ori după bunurile pe care le-aţi executat cu pasiune şi suflet, ori după epoca aceea în care „totul era ordonat şi chibzuit”. Ce vreţi să spuneţi? În prezent nu mai este aşa?

— Sigur că da. Acum nu mai este aşa. Acum se cheltuieşte şi se iroseşte ceea ce au strâns alţii. Păcat!

Timp de nouă ani am gustat din bunurile făcute de cei mai bătrâni decât noi.

— Din generaţia a treia...

— Şi nici nu ştiu cum să le folosească. Şi ăsta este păcatul. Au dispărut nu numai mobila, ci şi obiecte de artă. Nu ştiu unde se află, nici nu mă interesează, dar păcat că fiecare lucru a fost gândit, iar acum se distruge din cauza unui inconştient, a unui viitor parvenit, ca şi Ceauşescu, de fapt.

— Spuneaţi că Ceauşescu nu era prost.

— Sigur că da. Nu era prost. Ceauşescu avea viziunea lui. El nu era prost şi ea avea o memorie de elefant. Se completau unul pe

celălalt. Ea nu ştia multe, cu toate că era academician. Să vă dau un exemplu. La un moment dat, am primit comandă, chiar pentru Palatul de la Olăneşti, să facem nişte bănci în parc, aşa cum erau în grădina Bulion. După această „indicaţie” a urmat un moment de panică. Grădina Bulion. Grădina Bulion. Ne-am dus la unul dintre şefii noştri, care avea un contact oral direct cu Elena Ceauşescu. „Domnule, care grădină Bulion?”. „Măi proştilor, voi nu ştiţi că este vorba de «Bois de Boulogne?»”.

— **Ce stil s-a adoptat pentru palat, când a fost construit şi cine este autorul proiectului?**

— Palatul acesta s-a născut din necesitatea de a avea un palat numai al dumnealor. Aşa cum se întâmpla întotdeauna. Când, în deceniul al şaselea, al şaptelea, a fost construit marele sanatoriu balnear de la Olăneşti, la care aveau acces vârfurile conducerii politice sau administrative, a mai fost clădită, la circa două, trei sute de metri, un fel de vilă, foarte mare, o vilă de tratament pentru Elena.

— **Deci, în ce stil?**

— Vila avea o arhitectură mai modernă, gen mediteranean. Era, de fapt, un mélange. Tocmai se terminase cu arhitectura ţuguiată şi se trecea la un alt stil, aşa cum vedem şi la Neptun. Un mic palazzo de tratament în care dumneaei a venit şi s-a tratat de câteva ori. Dar nu era mulţumită, nu era de rangul lor. Era o perioadă în care ei îşi făcuseră deja un Snagov, un Foişor şi s-a lansat ideea de a se face şi un palat pentru tratament, un palat al lor.

— Iar anul, mai exact?

— În perioada ’87 până în ’90. Vă spuneam că ultima mobilă a venit la sfârşitul lui ’89. Proiectantul a fost şi este un arhitect foarte bun, Nicolae Vlădescu.

— Acelaşi arhitect…

— Exact acelaşi. De fapt, dacă v-aţi uitat cu atenţie, anumite lucruri seamănă între Foişor şi Olăneşti. Fiecare om cu stilul şi cu gândirea lui.

— Ca să încheiem cu exteriorul, am văzut că treptele de la intrarea principală sunt deja măcinate, iar ghidul ne-a spus că sunt făcute din piatră bulgărească.

— O piatră bulgărească numită „Vraţa”. Este foarte caldă şi de aceea a şi fost aleasă de arhitectul Vlădescu. Dar fac o menţiune. Aceste palate, dacă erau construite, erau şi îngrijite, în perioada lui Ceauşescu se cheltuiau foarte mulţi bani cu întreţinerea palatelor. După revoluţie au fost lăsate de izbelişte şi timpul îşi pune amprenta. Normal, în perioada de iarnă, anumite părţi din exteriorul palatelor trebuia învelite şi protejate. Scările trebuia îmbrăcate, pentru ca ploile şi îngheţul să nu afecteze arhitectura. Nu s-a făcut aşa ceva şi, bineînţeles, o să se degradeze. Apreciez că 5-6 la sută din valoarea investiţiei trebuie cheltuită pentru întreţinere. Cred că azi nu se cheltuieşte pentru aşa ceva nici 0,1-0,2 la sută. Şi atunci, 10-15-20 la sută din clădirile noastre frumoase se vor distruge. Păcat!

— Prima doamnă a ţării avea în subordine artiştii şi arhitecţii care au participat la construirea şi dotarea palatelor.

— Aşa este. Ceauşescu venea doar la finalizarea lucrării. Excepţie a făcut doar la Casa Republicii.

În Palatul de la Băi, dictatorii puteau dormi, fiecare în dormitorul său, puteau face tratament, se puteau plimba sau deconecta la cinematograful lor personal, ori jucând biliard. Birourile unu şi doi stăteau la dispoziţie pentru a cugeta şi a lua „măsuri”. Şi totuşi, soţii Ceauşescu au vizitat o singură dată palatul, timp de trei ore.

— Prima încăpere pe care am vizitat-o a fost sufrageria. Ce stil are mobilierul?

— Faţă de alte clădiri, Palatul de la Olăneşti este mai aerisit, mai apropiat de secolul nostru. Se observă o trecere de la Barocul…

— …lui Woll.

— Da, al lui Woll, la altă variantă de Baroc, cu o linie mai modernizată, mai liberă. Majoritatea mobilelor au fost proiectate de un arhitect mai tânăr, Mircea Boiangiu. Celelalte – covoare, perdele, chiar şi mobile – au fost proiectate de subsemnatul, care le făcea aşa, din rutină, îmi venea foarte uşor să le proiectez, în sufragerie nu numai mobila pune în valoare volumul, ci şi covorul şi stofele. Exista o mare deosebire între stofele şi covoarele folosite

la Olăneşti şi celelalte stofe şi covoare. Aici, sunt mai calde, mult mai primitoare, mult mai deschise la culoare decât cele folosite în alte palate, unde sunt mai dure.

— **Lampa din sufragerie nu pare făcută din cristal.**

— Dacă la alte lucrări, cum au fost casa din Bucureşti, Palatul de la Snagov, am folosit multe lucruri importate, stofe, instalaţii, chiar şi geamuri, la Olăneşti nu ni s-a permis să luăm absolut nimic din import. Toate lucrurile sunt executate în ţară de către artiştii şi maiştrii noştri. Sigur că ne-a costat mai mult. Să vă dau un exemplu. Pentru o baie s-a cerut executarea unei măsuţe în stil franţuzesc, cu picioare curbate. Totul era din bronz. Dumneaei văzuse această măsuţă într-un prospect al unui magazin din Paris, mi se pare că era vorba de Galeriile La Fayette. Măsuţa aceasta costa acolo circa 15-20 dolari, dar se făcea un prototip, un tipar, care costa cât 200-300 de măsuţe, în sfârşit, a înţeles şi s-a renunţat la idee. Dar revenind la întrebarea dumneavoastră în legătură cu lămpile, să vă spun o istorisire despre lampa din sufragerie, care are hazul ei. La un moment dat, s-a constatat că mobila care vine la Bucureşti, tapiţeria în special, are molii. Şi, după cum v-am mai spus altă dată, nu se permitea folosirea chimicalelor pentru deparazitare. Indicaţia era pliciul chinezesc. Plesneai fiecare mobilă cu câte un plici. Totuşi, lâna era dezinfectată, se lucra cu toată seriozitatea, se aplicau toate restricţiile sanitare şi, cu toate acestea, moliile apăreau. Au fost făcute cercetări şi să constatat că daracul avea mii de molii. Lâna era curată, dar, când o dărăceau, se umplea de molii. Toate stofele erau perforate.

— Combaterea moliilor era treaba Securităţii?

— Ei se ocupau şi cu asta, pe lângă alte treburi. Dar noi eram cei care refăceam tapiţeria. Şi atunci, s-a luat hotărârea că totul trebuie dezinfectat, făcut la Bucureşti şi dus la Olăneşti. Noi i-am explicat că, dacă dezinfectăm la Bucureşti şi cărăm apoi la Olăneşti, mobila se poate umple cu mii de molii. „Nu, voi atât să ştiţi. Că aţi dezinfectat-o, să aveţi un certificat şi, dacă mai apare o molie aici, pliciul”. Într-unul dintre transporturile cu stofe au fost puse în camion şi lămpi, printre care şi „celebrul” candelabru din sufragerie. Era o zi splendidă, maşina era foarte încărcată şi nu s-a mai pus prelată. Drumul dura numai câteva ore. Pe traseu, şoferul s-a oprit la nişte neamuri. A tras în curte, a mâncat, a băut şi a plecat apoi spre Olăneşti. Când a ajuns, s-a constatat că lipseşte candelabrul. Unde e şi unde e? Imediat s-a dat alarma pe tot traseul. Când a întors maşina să iasă din curtea neamurilor, şoferul a trecut pe sub craca unui copac şi n-a observat că s-a agăţat cutia cu candelabrul, care *a* picat jos.

— Şi nu s-au spart piesele?

— Nu era spart absolut nimic, dar, de atunci, fiecare maşină trebuia să fie însoţită de un ofiţer, nu…

— Nu oricine.

— Desigur, de un ofiţer de Securitate. Vă daţi seama? Câte maşini au fost, atâţia securişti a trebuit să vină să observe.

— Covorul din sufragerie nu are culori deschise, cum

spuneaţi mai înainte, ci tente clasice. Câteva amănunte despre acesta ar fi binevenite.

— Dacă nu mă înşel, acela era un „Au buisson”, cu model central adică.

— **Modelul central era acoperit de masă şi nu mi-am dat seama.**

— Covoarele acestea au fost s-au executate la cooperaţia din Oradea, unde nu existau, de fapt, spaţii pentru a băga războaie mari cât uzina. La Oradea, covoarele au fost într-o sală de sport.

— **În acea sală a fost instalat războiul?**

— A fost dezafectată sala de sport a unui liceu şi s-a montat războiul. Iar la Sibiu, covoarele executate în zonă se depozitau tot într-o sală de sport, mai exact în bazinul golit de apă.

— **De ce a fost ales un asemenea spaţiu?**

— Acolo era depozitul de tranzit, până când le luau. Şi, în timpul revoluţiei, în acel spaţiu au fost aduşi şi securiştii prinşi.

— **Fiecare cu creaţia lui...**

— Da, aşa este…

— **Următorul popas după sufragerie este un salon de conversaţie, cu un covor „Au buisson” pe culori deschise. La**

fel este şi tapiţeria.

— Aş dori să fac o remarcă, în general, noi trebuia să prezentăm mostrele de stofă. La covoare, mai puţin, pentru că nu se putea distinge un desen de covor. Trebuia se te duci cu o fotografie, cu ceva. La stofe, am făcut prototipuri peste o sută de modele, la diverse fabrici din ţară, şi prezentam bucăţi mai mari, în mai multe culori, nuanţe, din care dumneaei alegea. Arhitecţii le sortau şi dumneaei îşi spunea punctul de vedere.

— Tot de la dumneavoastră am învăţat că tonurile calde erau folosite pentru a atenua umbra proprie caselor de la munte, dar şi să o îmbuneze pe Elena.

— Aţi văzut că în această clădire sunt foarte multe vitralii.

— Cine sunt creatorii, sau cine este creatorul?

— Doi mari artişti. Unul este Kádár – unul dintre cei mai mari vitralişti – şi al doilea este un alt maestru, Barabas. Există mai multe tipuri de vitralii. Vitraliul clasic, aşa cum întâlnim pe la bisericile gotice, este un vitraliu pictat, adică sticla este colorată, deasupra se ardea şi apoi se picta. Există şi vitralii formate numai din părticele de sticlă colorată prinse într-o ramă de plumb. Dar este mult mai greu să faci o sticlă desenată, pictată.

— În ce constă dificultatea?

— De foarte multe ori, după ce pictezi sticla şi o bagi la ars, bucăţile se distrug şi trebuie să faci de 3-4 ori aceeaşi muncă. Este

o mare artă şi foarte puţini o pot executa. Au apărut în ultima vreme şi vitralii industriale, dar acestea sunt oribile.

— **Din cabinetul lui Ceauşescu lipsesc biroul, unele obiecte specifice ale acestuia şi scaunul. La moartea stăpânilor, slugile se reped deseori** să-şi **însuşească bunurile acestora.**

— A mai rămas numai stativul pe care dădea semnăturile. El stătea întotdeauna în picioare când semna. Acest gen de mobilă a fost preluat de la Carol I. Acesta semna toate documentele stând în picioare, dând importanţă documentului. Nu ştiu dacă Ceauşescu cunoştea sau nu acest lucru. Cred că ştia şi, atunci, în spiritul lui de mărire şi de „unicat”, a folosit şi acest tip de mobilă.

— **Ultima cameră de la parter este Cabinetul numărul doi, al Elenei. Ce stil şi material au fost folosite?**

— În general, pentru Olăneşti s-au folosit toate întreprinderile din ţară. De ce? Pentru că Olăneştiul s-a suprapus cu Casa Republicii, care înghiţea extraordinar de multă muncă şi atunci întreprinderea pe care noi o consideram ca fiind cea mai bună şi care aparţinea Oficiului Economic Central „Carpaţi” – întreprinderea Eliade – s-a axat numai pe executarea de cabinete. Adică, tot ce era cabinet, fie la Casa Republicii, fie la alte palate, se executa numai acolo. Pentru că era imposibil să faci un astfel de palat. Toată mobila într-un an de zile şi aţi văzut că toată este sculptată, intarsiată. Materialul folosit trebuia să fie de foarte bună calitate. Aţi văzut o grămadă de coloane.

În tot palatul există coloane cu căpiţele foarte mari, care

necesită un volum foarte mare de lemn. Lemnul crapă. Ţin minte că pentru una dintre sălile de la etaj am făcut de trei ori coloanele, cu toate că se realizau din bucăţi de lemn; ca să nu crape, cu toate că lemnul era uscat în uscătorii. Oricât ar fi fost de uscat, la astfel de volume tot se produceau fisuri şi aşa ceva nu se acceptă. Parchetul trebuia să fie, de asemenea, uscat şi se verifica, se încerca dacă este uscat folosindu-se o foiţă de ţigară introdusă în rostul dintre lamele. Trebuia făcut în aşa fel, încât variaţiile de temperatură să nu difere foarte mult. Dacă puneai un parchet uscat, umezeala din afară îl umfla. Dacă puneai un parchet umed, când se usca, lamelele se distanţau, într-un fel, eram ca măgarul lui Buridan. Nu ştiam ce să facem ca să fie perfect şi să ţină o veşnicie. Dacă greşeam, veneau băieţii binevoitori cu ochi albaştri care comentau: „Ce porcărie s-a făcut acolo! N-au luat măsurile necesare”. Trebuia să ne ferim de toţi.

— **Nu mi-aţi răspuns la întrebarea referitoare la biroul Elenei.**

— Din câte îmi aduc aminte, că din 1989 şi până acum au trecut ceva ani şi am mai îmbătrânit, mobilierul a avut un stil franţuzesc şi s-a folosit furnirul din rădăcină de cireş.

— **Partea superioară a clădirii are o arhitectură mai franţuzească.**

— Eu consider că palatul de la Olăneşti este una dintre cele mai curate şi mai frumoase lucrări realizate în ultima perioadă şi depăşeşte cu mult chiar şi Casa Republicii.

— Dormitorul lui Ceauşescu este mai clasic.

— Dormitorul lui? El n-a apucat să doarmă acolo. La Olăneşti s-a stat o singură dată, timp de trei ore. Nu s-a dormit niciodată acolo.

— În schimb, pot să vă spun că a dormit domnul Ion Iliescu, în timpul concediului de odihnă sau balnear. Aşa mi-a spus ghidul.

— Întreaga parte de sus a clădirii se leagă puţin de arhitectura franţuzească. Mai ales în partea rezervată Elenei, unde mobilierul este lucrat din cireş, nuc sau paltin băiţuit ca nucul. Dormitorul lui aduce cu dormitorul din Bucureşti. Este mai lucrat, dar nu pot spune că are un stil. Este, de fapt, stilul arhitectului Boiangiu, adică o interpretare a Barocului. Nu este nici Renaştere, nu este nici Gotic. Este un Baroc mai românizat.

— În dormitoare, primul lucru pe care l-am remarcat a fost acela că bancheta pentru câini se află la doar la ea. M-a impresionat patul Elenei, lucrat cu intarsii.

— Este o lucrare laborioasă. Dacă îmi aduc aminte, a fost executat la Combinatul de prelucrare a lemnului din Cluj. Fiecare element central al plăcilor de mobilă a fost lucrat în şah, adică fibra pătrăţelului de dedesubt este perpendiculară pe cea de deasupra. Dar nu este o arhitectură românească, ci una străină României. Este de la Viena sau de la Paris.

— Care aduce mai degrabă cu plasa aceea colonială. Cel

puţin aşa pare să fie.

— De fapt şi arhitectura colonială este împrumutată tot din Europa. Când vedem pai spunem că este o arhitectură colonială, deoarece paiul se aducea din colonii.

— **Am văzut în dormitorul ei un tablou foarte frumos.**

— Este o lucrare cumpărată din Consignaţia şi a plăcut foarte mult. De aceea am şi salvat-o, ca să rămână într-unul dintre palatele făcute de noi. Pe vremea aceea se cumpărau multe lucruri de artă, care se duceau la Comitetul Central într-un depozit foarte mare şi erau folosite pentru cadouri oferite persoanelor oficiale. Semnătura este a unui străin. Nu se făceau cadouri din pictori autohtoni.

— **De ce? Nu aveau valoare de piaţă? Nu erau apreciate dacă nu erau semnate de Aman sau de Grigorescu?**

— Ni s-a indicat să că mână în ţară cultura şi arta românească. Consider că a fost un lucru pozitiv.

— **Rama aurie a tabloului a fost încercată de vizitatori, a fost ruptă crezând că este din aur, dar s-au înşelat: au dat de ipsos!**

— Probabil aşa le-a spus ghidul. Ghizii sunt întotdeauna străini de clădirea respectivă şi de artă. La toate palatele la care am lucrat, şi pe care le visez, n-am fost întrebat o dată să-mi spun punctul de vedere asupra arhitecturii sau a mobilei. Totdeauna

apar oameni noi, care n-au nicio legătură şi care spun fel de fel de prostii.

— La Olăneşti, administratorul clădirii a dorit să vă cunoască. „Să ştiţi că am fi teribil de onoraţi dacă domnul arhitect ar veni să ne înveţe şi pe noi ce să spunem”, mi-a mărturisit administratorul.

— Imediat după revoluţie, una dintre reprezentantele Televiziunii Române, o ştiţi dumneavoastră cum se numea…

— Nu-mi aduc aminte şi, chiar dacă mi-aş aduce, nu-mi vorbesc colegii de rău.

— Spiritul dumneavoastră colegial este la mare înălţime. Dar am memoria vizuală şi, chiar dacă sunt bătrân, ştiu că a existat o doamnă Dumitrescu. Într-o prezentare a Casei Republicii la televizor, a spus o mare prostie: „Veniţi să vedeţi ce-a făcut acela acolo.

Mobila este toată aurită, uşile sunt placate cu aur, cu pietre preţioase”. Ştiţi ce s-a întâmplat când s-a dat drumul publicului să vadă? Toată lumea a zgâriat şi i-au bătut pe oamenii de serviciu. Asemenea lucruri nu se spun. Dacă nu cunoşti şi nu ştii, nu vorbeşti.

— Cui îi era destinat dormitorul al treilea?

— Când există al treilea dormitor, acela era pentru fată, pentru Zoe.

— Este mult mai frumos decât celelalte.

— Este foarte tineresc, are pereţii cu casete albe, mobila este mai simplă. Eu am admirat totdeauna spiritul de dezinvoltură al Zoei Ceauşescu. Ea nu îşi urma niciodată părinţii. Prefera să stea separat, pentru că se simţea oricum ca într-o temniţă. Cu gratii de aur, este adevărat, dar tot închisoare era. Nici nu era plăcut să stai în preajma părinţilor. Nu ştiai la ce să te aştepţi. Se făceau „n” dormitoare, „n” săli, dar numai pentru ei doi.

— Ce ne puteţi spune despre băi?

— Lucrările sunt foarte frumoase şi mult mai apropiate de secolul nostru decât celelalte. Cred că aţi observat diferenţa dintre baia de la Snagov şi cea de la Olăneşti. Să vă spun un secret. După terminarea Palatului Snagov a rămas foarte mult mozaic. Pe vremea aceea era permis importul. Şi din ceea ce a rămas s-a folosit la Olăneşti. Unde a mai trebuit ceva, artiştii plastici şi-au procurat singuri materialul. La Olăneşti, băile sunt apropiate de Jugendstil, de Art Nouveau. Noi, arhitecţii, am propus acest stil mai ales pentru baza de tratament.

— În partea inferioară a palatului, compusă din cinematograf, bază de tratament, biliard şi piscină, nu ne mai întâlnim cu stilul Baroc.

— Colegii mei au vrut să folosească stilul sfârşitului de epocă, Jugendstil, german, sau Art Nouveau, franţuzesc. Mozaicurile chiar sunt în acest stil. Se pare însă că n-a plăcut, sau cei de la Secţia de propagandă a Comitetului Central au spus să nu ne întoarcem la

perioada aceasta şi s-a renunţat la stil.

— **Poate nu ştiau cum se traduce...**

— Şi atunci, dacă băile sunt, să zicem, nişte piese tehnice, a mai mers şi această arhitectură mai nouă decât la celelalte palate. Consider că ar fi fost mult mai bine dacă am fi mers pe Jugendstil la toate părţile inferioare ale clădirii.

— **Cinematograful diferă de cel de la Castelul Foişor.**

— Cinematograful este mai diferit, e mai larg, e mai cald, cu nişte fotolii somptuoase. Erau 12 fotolii, dar au rămas numai opt. Cine ştie unde sunt celelalte patru! În general, Ceauşescu şi Elena nu au stat în niciunul dintre cinematografe. Aveau acasă un video şi lui îi plăceau foarte mult filmele cu cowboy. Se traduceau şi erau la modă în casa familiei Ceauşescu.

Dintre cele 50-60 de case, vile şi palate construite de Gospodăria de Partid sau de Judeţene, 30 au fost destinate folosinţei exclusive a Ceauşeştilor, iar Palatul de la Băi a fost ultima lor „ctitorie" terminată.

Şahinşahul şi drumul petrolului

— **Am văzut în casa în care a locuit Ceauşescu nişte covoare din mătase dăruite de şahinşahul Iranului, Reza Pahlavi Aryamehr[1]. Nu se potrivesc cu interiorul gândit de dumneavoastră, dar aceasta este o altă poveste, despre care am discutat. Ce fel de relaţii existau între Ceauşescu şi**

1 Mohammad Rezā Shāh Pahlavī Aryamehr (Aryamehr - Lumina Aryenilor)

şahinşah? Erau prieteni, pur şi simplu, sau îi lega nişte interese politice, diplomatice ori de altă natură?

— Relaţia lui Ceauşescu cu şahinşahul nu a fost întâmplătoare. Multă lume spune: „Ceauşescu erau un paranoic, un bolnav mintal, unul care a distrus ţara, care n-a realizat nimic. Tot ce a făcut el nu este bun de nimic”. Cred că toţi aceştia greşesc, fiindcă ei nu sunt în stare să facă ceea ce s-a făcut, domnule! Zecile de mii de locuinţe câte există în ţară, când au fost construite? Acum s-au făcut? Irigaţiile, metroul, construcţiile social-culturale, creşele, când s-au făcut? Acum sau atunci? Noi, cei din generaţia a treia, nu dorim decât ca aceste lucruri să mai existe, nu să le distrugem! Pentru asta am muncit, pentru asta am ajuns cu pensii de mizerie! Ah, unii sunt deştepţi ca dracul, alţii sunt deştepţi ca îngerul! Depinde în ce categorie îl punem pe Ceauşescu. Eu cred că ar trebui pus undeva la mijloc.

— **După 1996 s-a scris în ziare despre „drumul petrolului”, mi se pare, dar este vorba de ţiţeiul adus prin conducte din Caucaz. Ce legătură avea şahinşahul cu această rută petrolieră?**

— Da, am văzut şi eu la televizor, de curând, o emisiune în care vorbea „profetul neamului”. Şi deşi canalul este o verigă foarte importantă în acest drum al petrolului, se spune totuşi că Ceauşescu l-a făcut din întâmplare. Aş dori să vă relatez câteva lucruri, dar spuse aşa, mai bătrâneşte. Cineva a pus odată o întrebare: „Când aparţine un fluviu unui popor?”. Răspuns: el aparţine unui popor atunci când ambele maluri, sau o porţiune, sunt stăpânite de aceeaşi naţiune. Dar una dintre condiţii este ca

acest fluviu să se verse în marea de pe teritoriul ţării respective. Este Dunărea un fluviu românesc? Este şi nu este. Avem, bineînţeles, ţărmuri care aparţin ţării noastre. De la Călăraşi în sus, până aproape de vărsare, Dunărea trece numai prin România. Dar vărsarea în mare cum se face? Se face prin trei canale: Sfântu Gheorghe, Sulina şi Chilia. Sf. Gheorghe este un braţ foarte mic şi vasele nu pot intra în el. Sulina este un braţ aranjat de noi şi pe acesta vin vase de capacitate medie, care pot pătrunde din ce în ce mai greu. De ce oare? Pentru că mişcările curenţilor maritimi împotmolesc vărsarea Dunării în mare. Bara de la Sulina, care se draghează continuu, era înainte foarte scurtă şi Dunărea se vărsa în mare chiar la Sulina. Acum se varsă hăt, departe de ţărm, la circa 10-15 km poate şi mai mult. Braţul cel mai puternic, cu debitul cel mai mare, este Chilia. Debitul său este de aproape două ori mai mare decât suma debitelor braţelor Sf. Gheorghe şi Sulina. Deci, braţul pe unde pot pătrunde cele mai mari vapoare este, în mod normal, Chilia. Dar este Chilia un braţ românesc? Nu, domnule! Chilia se varsă în mare într-o porţiune unde ambele maluri aparţin Ucrainei. Dunărea activă, Delta activă, Delta pe care o formează cu Marea Neagră şi despre care se vorbea că este un câştig al teritoriului românesc, nu este, domnule, românească! Este ucraineană. Din cauza unei nebunii a mării, oricând se poate colmata braţul Sulina. Şi atunci, toate vasele noastre vor trebui să treacă printr-un teritoriu străin – prin teritoriul ucrainean. Din această cauză, s-a pus problema construirii Canalului Dunăre-Marea Neagră.

— Când s-a pus prima dată problema construirii acestui canal?

— În timpul lui Stalin, care obişnuia să facă din canale ghetourile şi lagărele de muncă ale ţării respective. Cum la noi erau destui oameni care „trebuia terminaţi”, s-a dat dispoziţia să începem un canal. S-a explicat atunci ce nebunie va fi, sau ce bine va fi. Şi prin toată nebunia asta au fost terminaţi o serie întreagă de oameni. S-a distrus vechea intelectualitate, s-au distrus vechile partide, vechii chiaburi. Pentru toţi oamenii, Canalul reprezintă acum un monument al reculegerii. Dar când legătură dintre Stalin şi Dej s-a rupt, s-a oprit şi Canalul. Nu s-a mai continuat, în primul rând, nu mai aveam fonduri. Oprirea Canalului s-a făcut printr-un mare proces. S-a spus altceva, nu că nu mai erau fonduri, ci că s-a oprit, pentru că au greşit proiectanţii. Ţin minte că a fost procesul Canalului, în care trei ingineri au fost executaţi. Unii au uitat lucrul acesta. S-a oprit Canalul, a murit Dej şi a venit Ceauşescu.

— Cum arăta Canalul în 1965, când a venit la putere Ceauşescu?

— Un fel de baltă cu ţânţari şi o crescătorie de broaşte. Nu ştiu dacă se săpase mai mult de 15 la sută sau 20 la sută din canal. Şi ajung, în sfârşit, la întrebarea despre prietenia dintre Ceauşescu şi şahinşah. Între noi şi Iran exista o legătură diplomatică foarte strânsă. Pe vremea aceea, Iranul era condus de şahinşah, care era reprezentantul Americii în Orientul Apropiat. Iranul era un fel de poliţai al acestui Orient Apropiat, un fel de scut între China cea puternică şi puternica lume arabă.

— Lumea arabă, deţinătoarea celor mai mari rezerve petroliere de pe glob.

— De-a lungul istoriei lor, iranienii au fost în luptă cu popoarele arabe.

— **Dar sunt mahomedani şi unii şi alţii.**

— Da, dar iranienii nu sunt semiţi, ci sunt persani. Sunt altă naţiune şi a existat întotdeauna o dispută între semiţi şi persani. Ca Iranul să-şi poată vinde ţiţeiul, acesta trebuia îmbarcat pe petroliere de tonaj mediu şi dus în Europa de Vest. Pe unde puteau ajunge? O cale era Canalul de Suez. Dar Canalul Suez este canal egiptean, adică tot arab. Oricând egiptenii puteau spune: „Pa, pe aici nu mai treci!” Atunci, s-a încercat trimiterea ţiţeiului cu marile tancuri petroliere pe la Capul Bunei Speranţe să ocolească Africa şi să ajungă la Hamburg sau la Rotterdam. Dar, ca să ajungă ţiţeiul iranienilor în fiecare sătuleţ din Germania, Franţa sau din Belgia, acesta trebuia descărcat pe vase mai mici şi cărat acolo unde era nevoie, în Occident, cel mai ieftin transport este transportul naval. Şi Occidentul aproape şi-a dublat drumurile cu o reţea puternică de canale. Ţiţeiul transportat pe vase mici şi pe vase mijlocii se descarcă din tanc şi pleacă, prin această reţea de canale, în orice orăşel.

— **Vreţi să spuneţi că şahinşahul a avut ideea Canalului Dunăre-Marea Neagră?**

— Nu, dar trebuia să facă împreună cu turcii, tot popor mahomedan, dar nu semit, o conductă prin care să se pompeze ţiţeiul iranian spre Marea Neagră, spre portul Trebisond. Precizez, că între Iran şi Turcia există o graniţă comună. De la Trebizonda, ţiţeiul urma să fie încărcat pe vase mici petroliere care ajungeau la

Constanţa, iar de la Constanţa ajungeau pe Canal în vestul Europei. Şahinşahul a fost ceea ce numim noi astăzi sponsorul reconstrucţiei Canalului, al celei mai mari rafinării din estul Europei – Petro Midia – şi canalului şi ecluzelor care trebuiau să continue şi să termine Canalul care lega Dunărea de Rhin. Odată realizate aceste trei puncte, noi deveneam ţara transportului petrolului din Iran. Deveneam „drumul petrolului" cu mult înainte de a ne gândi noi astăzi cum să-l aducem din Caucaz.

— Ce s-a întâmplat cu „sponsorul" nostru?

— Totul a picat când a murit şahinşahul. Noi începusem şi Canalul şi rafinăria Petro Midia. Nu era început Canalul Dunăre-Rhin. Cu eforturi formidabile, pentru că lucrul era început, repet, cu eforturi care s-au simţit în economia noastră, în viaţa noastră de zi cu zi, în sănătatea noastră, aceste lucruri s-au terminat. Deci, nu a fost o nebunie a lui Ceauşescu, a fost un lucru foarte bine gândit, dar soarta nu ne-a ajutat, aşa cum nu ne-a ajutat de multe ori. Trebuie să ţinem seama că în timpul lui Ceauşescu au fost cele mai mari inundaţii, a fost cel mai mare cutremur şi niciodată Ceauşescu nu a câştigat la loterie. El a fost totdeauna în urmă. Au fost făcute eforturi foarte mari, dar noi, oamenii obişnuiţi, le-am suportat.

Casa cea mare

— Nicolae Ceauşescu a dat ordin, în luna iunie 1984, să fie demarate lucrările de construire a Casei Poporului, numită azi Palatul Parlamentului. Presupun, domnule arhitect, că şi dumneavoastră aţi pus „umărul" la

proiectarea mobilierului, la alegerea covoarelor, a perdelelor, mai ales că v-aţi specializat în acest domeniu. Trăind în anturajul tehnico-artistic al lui Ceauşescu, trebuie să ştiţi mai multe decât ceilalţi.

— Ştiu, sigur că ştiu. În urma unei emisiuni la una dintre televiziuni, în care am pomenit şi am depănat o serie de amintiri, foşti colegi, prieteni chiar, mi-au zis: „Tu scuipi acum acolo de unde ai mâncat?”. Vreau să precizez că eu nici nu scuip, dar nici n-am mâncat. Eu relatez faptele aşa cum s-au petrecut. Dumneavoastră o să spuneţi dacă a fost bine sau rău, dacă a fost just ceea ce am spus, dacă am exagerat sau nu.

— **N-am eu căderea să judec.**

— Ştiţi, eu am iubit cărţile de istorie şi l-am citit cu multă plăcere pe Herodot. Herodot, care relatează o serie întreagă de călătorii şi de situaţii din antichitate, spunea la un moment dat: „Lucrurile astea le-am văzut sau le-am auzit”. Ceea ce am relatat până acum sunt lucruri pe care le-am auzit sau pe care le-am trăit. De cele mai multe ori, sunt lucruri văzute de mine, pentru că am discutat direct cu o anume persoană. Din respect pentru persoana respectivă, nu am dat nume, dar la o întrebare, mai agresivă, aş putea să dau şi nume. Unora le place ce spun, altora nu.

— **Aşa se întâmplă de când lumea şi pământul.**

— În tot cazul, pot să vă spun cu inima deschisă că nimic nu este eronat sau inventat. Poate am romanţat unele lucruri mai mult sau mai puţin.

— Aveţi fire de artist.

— Pe drumul amintirilor, să ne întoarcem în Bucureşti, pentru că aici sper să şi sfârşesc.

— Înainte să vorbim de Casa Poporului, aş vrea să vă întreb cum apreciaţi arhitectura Bucureştiului.

— Arhitectura românească este o arhitectură tânără. Nu putem spune că în România au fost făcute monumente colosale, monumente formidabile. Ţara fiind aşezată la răscrucea drumurilor năvălirilor barbare sau a altor popoare care ne-au invadat, în general, clădirile şi locuinţele au fost distruse şi de fiecare dată a trebuit să o luăm de la capăt, în afară de asta, cultura noastră, cunoştinţele noastre tehnice, economice şi artistice sunt mult în urmă faţă de cele ale popoarelor din vest. Când în vestul Europei, în Italia, în Franţa, existau universităţi, noi nici nu eram formaţi ca neam.

Când alte ţări aveau biblioteci mari, noi nu scrisesem o carte. Şi nu mă refer aici la a compune cărţi, ci la a tipări cărţi. Mult mai târziu am făcut asta. Istoria noastră nu este mai veche de 600 de ani. În aceşti 600 de ani am făcut însă progrese formidabile. Gândiţi-vă numai cum erau în urmă cu 600 de ani francezii, italienii sau englezii şi cum eram noi. Noi eram ca un popor primitiv. Cum suntem astăzi? Suntem foarte apropiaţi de aceste popoare, dar ne mai lipsesc 100-150 de ani de cultură, de organizare, de viaţă.

— Cum arăta Bucureştiul în secolul trecut?

— Ca un sat mare. Putem compara Bucureştiul cu Viena, cu Berlinul, cu Parisul, cu Milano, cu Roma? În niciun caz.

— În aprilie 1857, în Bucureşti a fost folosit pentru prima dată în lume, la iluminarea străzilor, petrolul lampant. Abia după doi ani a fost introdus acest sistem de iluminat în Viena şi, ceva mai târziu, în Paris. Acest fapt nu contează deloc?

— Ba da, cum să nu. Dar monumentele de pe o singură stradă din Roma depăşeau monumentele din tot Bucureştiul. Ce aveam noi? Câteva biserici, ca puncte de atracţie arhitectonică, nici prea mari, nici prea mici. Palate, aproape nimic. Zic aproape nimic, pentru că incendiile devastatoare şi cutremurele colosale au pus la pământ tot ce se clădea. Am început şi o să începem mereu totul de la capăt. Revenind la Epoca Ceauşescu, vreau să vă spun că, în perioada anilor 1950-1960, s-a început în Bucureşti o campanie de construire de locuinţe în blocuri.

— De ce în blocuri?

— Din punct de vedere economic, blocurile sunt mult mai uşor de realizat decât locuinţele alcătuite doar din parter. Există o serie de utilităţi comune la mai multe apartamente, care s-au tipizat. Eu nu spun că bine sau prost, urâte sau frumoase. Sau făcut şi s-au făcut foarte multe. Mai ales la periferii, Bucureştiul este nou. Cred că numărul locuinţelor construite în ultimii 30 de ani depăşeşte numărul locuinţelor care existau în Bucureşti până în 1960. Bine sau nu, frumoase sau nu, locuinţele s-au făcut şi în ultima

perioadă, mă refer la ultimul an al lui Ceauşescu, se cam rezolvase problema cazării.

— Vorbiţi de cazare, folosind un termen specific pentru soldaţi şi pionieri. De fapt, cea mai mare parte a blocurilor arată ca nişte dormitoare. Chiar şi colegi de-ai dumneavoastră vorbesc despre „cartiere-dormitor”.

— Aveţi dreptate, dar când ai nevoie de un acoperiş deasupra capului, cu tot confortul impus de civilizaţie, chiar nu mai contează cât este de frumos acel acoperiş. Dar sau construit multe locuinţe în raport cu monumentele social-culturale, care erau cam puţine. Clădiri vechi nu avem aproape deloc: Ateneul, o parte din Palatul Regal, câteva case boiereşti, toate cu maximum un nivel. Trebuie să ne mândrim cu acestea, deoarece sunt ale noastre. Dar dacă le comparăm cu altele, din Budapesta, de exemplu, sunt aproape nesemnificative. Aveam o acută nevoie de clădiri, de monumente, care să reprezinte Bucureştiul; pentru că oraşul arăta ca un sat turcesc, cu străzi înguste şi întortocheate, fără nicio sistematizare.

— Când a fost realizată prima sistematizare a oraşului Bucureşti?

— Eram tânăr când s-a făcut sistematizarea, când, de fapt, s-a tăiat Bulevardul Ana Ipătescu şi s-a continuat cu bulevardul înspre Piaţa Unirii. Pe atunci, bulevardul era un sfert din cât este acum. A trebuit să fie retras terenul din faţa Mănăstirii Colţea. Nu mai vorbesc de Turnul Colţei, întrucât acesta fusese dărâmat mai demult. Sistematizarea nu a avut şi o valoare estetică. Casele nu privesc spre bulevard. Stau ori cu spatele, ori cu faţa într-o parte.

Spre bulevard sunt numai calcane, pentru că sa tăiat aşa, ca o felie.

— Mi s-a povestit deseori că Dâmboviţa „apă dulce” era, de fapt, un râu plin cu dejecţii, de culoare maronie şi cu pete vâscoase de reziduuri, iar şobolani mari puteau fi zăriţi pe mal. Cum arăta, de fapt, înainte de sistematizare?

— Ca o gârliţă murdară, foarte romantică însă, cu foarte multe sălcii. O apă puturoasă pe care pluteau toate deşeurile capitalei. Mulţi colegi de-ai mei deplâng romantismul distrus. Eu cred că sistematizarea Dâmboviţei a fost un lucru bun.

— Aţi afirmat la un moment dat că Ceauşescu dorea să se creeze un „plămân verde” în Bucureşti, cu lacuri şi parcuri în care să se planteze tei, cum văzuse la Berlin. Cum i-a venit ideea cu Casa Republicii?

— Cezar Lăzărescu, unul dintre marii arhitecţi, în viaţă pe vremea aceea, a început să scrie nişte articole fulminante. Spunea că se face o mare prostie, că în Bucureşti se construieşte la periferie, că periferiile au devenit, în fond, centrul Bucureştiului, că s-au construit cartiere întregi, cum erau Drumul Taberei, Militari, Colentina, Giurgiului, Olteniţa, Ferentari, dar că centrul oraşului rămăsese patriarhal, prăfuit şi într-o totală dezordine stradală. Cezar Lăzărescu a propus să se înceapă executarea de plombe în centrul oraşului, să se dărâme ceea ce se putea dărâma şi să se realizeze construcţii noi. Şi în mijlocul acestei zone să se ridice un mare palat. De aici a venit ideea să se facă un palat care să aibă toate funcţiile: palat guvernamental, palat rezidenţial,

sediul Partidului Comunist, sediul Armatei, sediul sediilor, un fel de „Templu al Ierusalimului”. Sa făcut o temă de proiectare pentru acest centru, pentru acest palat al Casei Republicii. O temă şi un concurs. La concurs au participat vârfurile arhitecturii din acea vreme, Doicescu, Iorga. Dacă nu mă înşel, au fost vreo zece sau doisprezece concurenţi. Tema era un palat mare, dar nu mult mai mare decât palatul Comitetului Central, un palat rezonabil şi ca suprafaţă şi ca distribuţie. Ţin minte că unul dintre colegi s-a gândit ca biserica Mihai Vodă să fie „clou-ul” acestui centru. Biserica se afla în mijlocul viitorului Palat al Republicii şi, de jur-împrejur, fel de fel de clădiri. Săracul! Nu ştia ce avea să urmeze! S-au analizat proiectele şi câştigătorul concursului nu a fost niciunul dintre arhitecţii concurenţi. A fost chiar Ceauşescu! Ceauşescu, reprezentat prin doi arhitecţi: arhitectul Cezar Lăzărescu şi arhitecta pe care o s-o numim „doamna X”.

Ce făcuseră cei doi? Atât Lăzărescu, cât şi „doamna X” măriseră, cu de la sine putere, suprafaţa clădirii. Au mărit-o de 5-6-7 ori faţă de cât o ceruse Ceauşescu. Deci, nu Ceauşescu a cerut o clădire gigantică, ci arhitecţii, care sunt mult mai deştepţi şi văd mult mai departe. El şi-a însuşit imediat această idee şi le-a încredinţat lor proiectarea, în continuare. Dar cineva, care este acolo Sus, vede şi pedepseşte. Ce s-a întâmplat? Prin extinderea acestui palat la suprafeţe uriaşe, a început să se demoleze foarte mult.

Una dintre primele case care au fost demolate a fost chiar casa arhitectului Cezar Lăzărescu. De supărare, Cezar Lăzărescu a făcut comoţie cerebrală, a fost paralizat un timp, s-a refăcut, a mai muncit şi a murit la al doilea atac de congestie cerebrală. Unul dintre iniţiatorii dezastrului din centrul Bucureştiului a fost pedepsit chiar de Dumnezeu. „Doamna X” a venit ca o cometă, a

explodat şi a făcut praf Bucureştiul. Ea a fost cauza atâtor suferinţe din centrul oraşului.

— Cine este totuşi doamna X?

— Această arhitectă se numeşte Petrescu. Oficial, Ceauşescu a dispus ca întregul proiect să se facă prin Institutul de Proiectare Carpaţi. Şi aşa a şi fost. Peste 200 de arhitecţi şi ingineri au lucrat. Nu numai unul.

— Care este părerea dumneavoastră despre cea mai mare construcţie realizată în perioada socialismului victorios? Am citit într-un pliant publicat cu câţiva ani în urmă că are o suprafaţă desfăşurată de 330.000 metri pătraţi, un volum construit de 2,55 milioane de metri cubi, 440 de birouri, 1.200 săli de şedinţe şi zeci de saloane.

— Vă spuneam mai înainte cine a câştigat pariul: Ceauşescu. Cine a pus în aplicare pariul? Arhitecta Anca Petrescu. Pot spune că Ceauşescu a fost şi este ctitorul acestei construcţii megalomane. La Cotroceni a fost de trei ori, la Foişor de 3-4 ori, iar la alte construcţii, niciodată. Ei bine, la Casa Republicii venea în fiecare zi, cel puţin o dată sau de două ori. A văzut şi a refăcut planurile de nu ştiu câte ori. Au existat „n” variante ale acestei clădiri. De fiecare dată se mai mărea câte ceva. S-a pus odată întrebarea cât va dura construcţia? Unul dintre colegii mei, mi se pare că arhitectul Vlădescu, dacă nu mă înşel, a spus şase ani. Dar Ceauşescu s-a burzuluit la ei: „Cum şase ani? Un an!” Toată lumea a tăcut din gură, şi-au pus cenuşă în cap, cum vă spuneam cu altă ocazie, şi au plecat. S-a făcut o nouă variantă. S-au dus din nou la

el. „Cât durează?”. Ştiind poziţia lui Ceauşescu, oamenii au zis cinci ani. „Cum e posibil?”, a întrebat el. „Nu v-am zis un an de zile? Nu mi-a spus mie Kim Ir Sen că toată lucrarea aia mare, mare cât a voastră, a durat şase luni?”. Lumea a tăcut, nu a putut să spună nimic. Nu s-a dat termen, nu s-a spus nimic. După şedinţă, toţi ne întrebam: „Cum, domnule şase luni, cum şase luni?”. Şi s-a mers la cei care l-au însoţit pe Ceauşescu în vizită la Phenian. „Da, aşa este, au spus aceia, este adevărat, dintr-o greşeală de traducere, şase ani s-a tradus prin şase luni”.

Clădirea de la Phenian, care era cam a *zecea* parte din ceea ce reprezintă Casa Republicii, fusese un dar al nord-coreenilor stabiliţi în Japonia pentru Coreea de Nord şi fusese executată în Japonia, pe bucăţi. Numai montajul se realizase în Coreea de Nord şi durase şase luni. Completările făcute de coreeni erau foarte stângace şi se observă de la o poştă. Dacă vă uitaţi la fotografii, vă puteţi da seama cu uşurinţă. Calitatea materialelor şi calitatea muncii japoneze nu s-au putut compara cu realizările arhitecţilor nord-coreeni. Dar nimeni n-a avut curajul să-i spună lui Ceauşescu: „Staţi, domnule, că dintr-o greşeală...” Dar bunul-simţ trebuia să-l facă pe Ceauşescu să nu *se* gândească la şase luni. Ca dovadă că, ultima dată când am avut de-a face cu el, graficul era pentru două săptămâni. Mereu trebuia să facem planuri de realizare cu termene noi şi grafice peste grafice. Erau inutile, pentru că făceam graficele din burtă. Tot nu se putea face altfel. Conform ultimului grafic, în două săptămâni Casa Republicii trebuia să fie gata şi terminată toată zona de acolo. Ne-am dat seama că suntem bătaia lui de joc şi noi le executam tot în bătaie de joc. Le făceam pentru că trebuia să le facem. Le dădeam băieţilor veseli, iar ei i le comunicau. Ceauşescu, pesemne, ori se făcea că nu înţelege, ori chiar nu le înţelegea, dar graficele mergeau înainte.

— Construcţia *a* necesitat un volum uriaş de muncă.

— Da, la acel volum de lucru s-au folosit foarte multe forţe de muncă. Nici Trustul Carpaţi nu avea atâta personal, în perioada „de glorie”, Trustul Carpaţi s-a umflat la 20-30 de mii de oameni. Dar erau şi alte întreprinderi care colaborau şi, bineînţeles, foarte mulţi militari. Şi asta numai la Casa Republicii. Pentru că ce s-a făcut în exterior – degajarea, infrastructura străzilor, celelalte clădiri din jur – nu aparţineau Trustului Carpaţi, ci se executau de nişte întreprinderi din ţară. Judeţul Suceava trimitea 2000 de muncitori. Judeţul Iaşi trimitea 5000 de muncitori. Aici erau cazaţi, aici mâncau. Dar toată lumea lucra cu dragoste, să ştiţi.

— De ce lucrau cu dragoste?

— Pentru că erau plătiţi foarte bine. În general, în acea perioadă, muncitorii în construcţii erau plătiţi prost. Aici luau două-trei salarii faţă de ceea ce câştigau la locul lor de baştină. Chiar se băteau să vină să lucreze la Casa Republicii, iar nouă ne convenea, pentru că ne ajutau.

— Concret, dumneavoastră cu ce v-aţi ocupat?

— Eu ştiu mai puţin despre Casa Republicii. Eram ocupat cu finisaje şi, atunci când am intervenit, era foarte puţin realizat în interior. Dar am participat la toate şedinţele. Pot spune că din dotare, adică mobilier, covoare, draperii şi alte lucruri, n-am executat decât zece la sută din ceea ce era necesar. Trebuia să aduc trenuri de mobilă, trenuri de covoare, trenuri de perdele. N-

am reuşit să aduc decât câteva garnituri. Aşa cum v-am mai spus, Casa Republicii era sediul Guvernului, sediul Preşedinţiei, sediul Armatei, sediul Justiţiei. Toate calităţile pe care le avea Ceauşescu în acel timp trebuia să se reflecte într-o zonă a acestei clădiri. Erau cabinete, unu şi doi, peste tot. Tot ce se făcea se făcea dublu. Ceauşescu, Preşedintele Republicii: Cabinet unu, Cabinet doi; Ceauşescu, Prim-Secretar al Partidului; Cabinet unu, Cabinet doi, Ceauşescu, şeful Guvernului: tot aşa. Sus, la ultimul nivel, dacă vă uitaţi la clădire, veţi constata că au fost adăugate suplimentar nişte nivele. Acelea nici n-au existat în proiect, dar el a zis: „Mai puneţi unul, mai puneţi unul, mai puneţi unul”. Şi patru nivele s-au pus pe deasupra. Acolo sus era o zonă rezervată numai lui, dar şi acolo existau un cabinet al lui şi unul al ei. Acolo se duceau ca turişti, ca vizitatori. Era, într-un fel, belvederea din Casa Republicii. Nişte anomalii!

— Îmi imaginez că acest palat uriaş urma să fie dotat cu lifturi ultrarapide.

— Da de unde? Circulaţia pe verticală a fost prost gândită. S-a făcut socoteala că scările şi lifturile, destinate celor 2000 de salariaţi, câţi urma să aibă Casa Republicii, erau insuficiente. Drumul acestora spre locul lor de muncă, spre birouri, ar fi durat patru ore! Dar pe el nu-l interesa restul oamenilor. El, numai el conta. Şi multe lucruri au fost făcute anapoda. Arhitecta respectivă, nici nu-i mai rostesc numele, n-a ştiut să facă nimic, domnule! Nu numai că n-a ştiut, dar n-a vrut să admită ca altcineva să facă bine. A mers până acolo, încât, la şedinţele acelea interminabile, când el venea şi dădea din mâini, ca nu cumva cineva să se ducă în faţă şi să spună că e mai bine aşa sau

altminterea, ea îl călca pe respectivul pe picior, i se suia pe picior. Cred că nu vă vine să credeţi. Dacă nu mă credeţi, întrebaţi-l pe arhitectul Vlădescu. El a păţit de multe ori aşa. L se aşeza călare pe picior, iar acesta nu mai putea să spună: „Vezi, domnule, că este o prostie”.

— **Dar arhitecta aceea a proiectat totul?**

— Nu, sigur că n-a fost în stare să proiecteze totul. Au fost cel puţin 200 de oameni care au proiectat Casa Republicii. 200 de oameni pe care i-a hingherit cum i-a plăcut. Dacă cineva proiecta un lucru, care era realizat decent şi bine, ea se ducea şi îl înştiinţa pe Ceauşescu: „E prea mic cabinetul dumneavoastră. Trebuie să fie mai mare, de două ori, de trei ori mai mare. Dumneavoastră reprezentaţi Ţara Românească. Trebuie să aveţi un cabinet mare”. Şi aşa a făcut. Cabinetul lui Ceauşescu, Secretar general al Partidului, era al doilea cabinet din lume, ca mărime, după cabinetul lui Hitler. Să vă spun ceva, cu titlu de amuzament. Eu eram cam de înălţimea lui Ceauşescu şi mă potriveam cu el şi la fund, pardon de expresie. Cabinetul lui ca secretar general a fost primul făcut şi eu m-am ocupat de dotare. S-a adus mobilierul, s-a pus covorul, s-au pus perdelele. După ce am aşezat mobilele, am rugat un coleg să intre pe uşă, iar eu să stau la birou, ca şi cum aş fi fost Ceauşescu. Când acela a deschis uşa şi s-a uitat la mine, nu mi-a văzut umerii, ca şi cum aş fi fost decapitat. A fost o gândire stupidă să faci un astfel de cabinet! Dar asta era!

— **Revenind la cifre, suprafaţa construită la sol este de 66.000 metri pătraţi, în plan, are dimensiuni de 270 x 245 de metri, înălţimea maximă, de la cota zero la aticul corpului**

patru, este de 86 de metri, iar întreg edificiul este împărţit în 21 de corpuri. Ce ne puteţi spune despre înălţime, lăţime şi adâncime?

— Toată lumea a văzut că edificiul se află pe un deal mai înalt. Dealul acela a fost ajustat, s-a mai luat pământ, s-a mai pus în altă parte, au fost degajate lucrările care se aflau pe acesta. Asta a însemnat ca Biserica Mihai-Vodă, care era o biserică reprezentativă a Bucureştiului, să fie mutată din deal în vale. Ceauşescu, care nu ştiu ce dracu' a avut cu bisericile, a zis să fie băgată şi înconjurată de blocuri, ca să nu se vadă. Aşa şi este acum, nici n-o mai vezi. Dar toţi vedeau că se tot sapă în pământ. Săpătura de fund era aproape de 50 de metri de cota zero. Acolo trebuia să fie buncărul, adăpostul atomic al acestui mastodont. Asta s-a făcut! Era primul care s-a executat. Pe urmă s-a ridicat construcţia. Nu era încă finisată şi Ceauşescu i-a întrebat pe experţii armatei şi pe experta arhitectă cât face o rachetă balistică din Marea Mediterană, unde se află flota americană, până la Bucureşti? Dar până la Parlament? Şi experţii de la Armată i-au răspuns: trei minute şi jumătate. Cât putea face, chiar alergând din biroul lui la adăpost? Opt minute şi jumătate. Deci, în orice situaţie, degeaba era făcut adăpostul. Nu apuca să ajungă înainte de explodarea bombei. Un cap normal ar fi mutat cabinetul, ca să poată ajunge Ceauşescu mai repede. Ei bine, nu! S-a mai făcut un buncăr, iar cabinetul a rămas acolo unde a fost fixat. Pe ei nu i-a interesat cât costă, în fond, oamenii munceau! Chiar dacă la unele construcţii, nu la fel de importante, oamenii au muncit cu sârg, deoarece spuneau că rămân copiilor buncărele, nu vor rămâne nimănui. Adăpostul cârtiţelor a fost o pagubă pentru stat şi o ruşine pentru noi!

— Câţi oameni au lucrat la Casa Poporului?

— Clădirea s-a ridicat încet-încet, cu multe opinteli şi foarte mulţi oameni, în perioada de lucru erau aproape o sută de mii de oameni. O sută de mii de guri care trebuia hrănite. Se lucra non-stop, în două-trei schimburi. Ceauşescu venea, i se arătau proiectele, dar el nu prea înţelegea. Şi atunci trebuia făcute machete în mărime naturală. Ţin minte că la Sala România, sala cea mai importantă, au lucrat echipe întregi de zugravi. Au fost făcute pe hârtie desene ale vitraliilor şi ale coloanelor. Se puneau acolo, iar el venea şi spunea: „Mai la dreapta, mai la stânga, mai lată”. Bucureştenii ştiu că, pentru a-şi da el seama cum se acoperă această Casă a Republicii, au fost realizate vreo trei-patru proiecte. La un moment dat, pe cerul Bucureştiului apăruse o cupolă imensă, care era cupola Casei Republicii, în mărime natural a. Au dat-o jos şi s-a făcut ceea ce vedeţi dumneavoastră azi. Munţi de marmoră, păduri întregi în parchete şi elemente de lemn, kilometri de covoare! Aici nu se lucra cu bucăţica, se lucra cu trenul. Vă spuneam mai înainte că numai vreo zece la sută din dotare era gata, ceea ce a însemnat, după mine, cel puţin zece, douăsprezece garnituri de tren. Şi mai trebuia să urmeze încă vreo 100-150 de garnituri de tren, ca să mobilez hăul ăsta imens. Se spune despre Muzeul Vaticanului că nu-ţi ajunge o zi ca să treci prin toate sălile. La Casa Republicii, ca să deschizi toate uşile şi să treci prin toate sălile, nu-ţi ajung trei zile! Însăşi concepţia de urbanism este stupidă, în general, când pui în faţa unei astfel de clădiri un bulevard, trebuie să-l şi vezi şi trebuie să se vadă şi clădirea. De pe bulevard nu poţi vedea Casa Republicii. Oricât te-ai duce de departe, bulevardul este prea mic, prea închis pentru această

faţadă formidabilă. Trebuie să ajungi în afara Bucureştiului ca să vezi Casa Republicii. Poate că asta o fi fost şi ideea doamnei-arhitect Anca Petrescu, ca această clădire să se vadă peste tot, aşa cum se vede şi crucea de pe Caraiman. În orice punct ai fi pe Valea Prahovei, vezi crucea de pe Caraiman. Au fost şi momente penibile. Ţin minte că venise el şi dăduse o indicaţie, că nu-i plăcea un zid cum era făcut şi să fie făcut altfel. Imediat după plecarea lui, s-a făcut aşa cum a spus. A doua zi iar a venit. Nu i-a plăcut cum arăta şi uitase ceea ce spusese cu o zi înainte. Şi a dat peste un muncitor şi l-a întrebat: „Băi, ţie îţi place?”. „Nu-mi place”. Atunci de ce l-ai făcut?”. „Dacă aşa a fost indicaţia?!” Am îngheţat noi, dar a înghiţit-o şi Ceauşescu. N-a putut să spună nimic. Şi-o fi dat seama sau şi-o fi adus aminte că el era autorul preţioasei indicaţii. Amănuntele pe care vi le spun sunt nişte nimicuri faţă de mărimea acestei clădiri, în vârful Casei Republicii, care are peste 120 de metri înălţime de la cota zero, era un fanion, un drapel. Era drapelul românesc, mare încât să se vadă peste tot. Din cauza înălţimii şi a curenţilor, acolo sus era un vânt de la 60 la 180 de kilometri pe oră. Şi drapelul se tot sfâşia. Am încercat să-l facem în toate felurile: de tercot, de lână, din materialul din care se confecţionau fanioanele pe vapoare, tivit, netivit. Oricum l-am fi confecţionat, nu rezista mai mult de câteva ore şi trebuia să-l înlocuim. Era foarte mare, de şase metri pe unsprezece metri. Am dat Institutului de Cercetare a Industriei textile o temă să găsească un material care nu se sfâşia. Nici materialul de paraşută nu era bun. A auzit şi dumneaei că se tot schimbă drapelul şi mi-a transmis prin Cancelaria ei să fac un drapel din pânză armată. M-am gândit la indicaţia dumneaei şi am căutat o rezolvare. Urma să fac o plasă din sârmă, din fier beton, şi s-o îmbrac apoi în pânză. Să semene drapelul cu cele de tablă care se puneau în faţa poliţiei, să

se învârtă. Aflaţi că n-am ştiut cum să rezolv problema. Şi totuşi, există în lume un drapel la fel de mare care rezistă. Nu ştiu cum o fi făcut. Este drapelul Japoniei pus în vârf pe Fuji-Yama, la vulcanul Fuji-Yama. În cele din urmă m-am gândit să scriu Consulatului nostru de la Tokio şi să întreb din ce material au reuşit japonezii să confecţioneze drapelul de pe munte.

— Personal, nu-mi place Casa Republicii. Reflectă, dintr-un punct de vedere, grandomania lui Ceauşescu, dar şi a proiectantului, ori a proiectanţilor. Din alt punct de vedere, ştiu că mulţi bucureşteni au fost mutaţi forţat din casele lor aflate în perimetrul cartierului pitoresc Uranus. Şi, nu în ultimul rând, Casa Republicii a început să fie construită în perioada neagră când trebuia să strângem cureaua, să luăm zahăr şi ulei pe raţie, să alergăm după maşina cu gheare de pui, celebrii „adidaşi”, să stăm pe întuneric când se tăia „corentul”, vorba actorului Gheorghe Dinică, pe scurt, ca să plătim datoria externă. Privesc acest mastodont şi nu pot uita cozile interminabile, pe arşiţă şi ger, ca să apucăm, dacă aveam şansa, un os cu ceva carne pe el, un litru de ulei sau de zahăr, un pachet de unt şi câteva felioare de salam cu soia. Şi atunci, sigur că detest măgăoaia aceasta. Am însoţit ca translator şi câteva echipe ale unor televiziuni din lumea largă. Şi am fost uimită că acelor colegi, veniţi de departe, le plăcea Casa Republicii. Dumneavoastră, domnule arhitect, cum o consideraţi?

— Această clădire a fost mult hulită, mai ales după revoluţie. Luată pe porţiuni, este bine realizată. Mai ales interioarele. Forma

ei exterioară şi dimensiunile sunt cele care te jenează. Am avut şi confraţi care spuneau că ar trebui dărâmată. De ce? Ar fi fost o prostie. La fel, au fost o serie de prezentatori de televiziune care au incitat publicul să vină şi să vadă palatul lui Ceauşescu, unde uşile sunt îmbrăcate în aur şi au pietre preţioase. Ştiţi care a fost rezultatul? Lumea a venit şi a început să scrijelească uşile, să spargă lucrurile ca să intre înăuntru. Totul s-a transformat într-un furt general. Ca titlu tragi-comic, pentru Casa Republicii eu am executat cel mai mare covor.

— Chiar aveam de gând să vă propun să ne întoarcem la oile dumneavoastră, mai exact la dotare. Covorul la care vă referiţi era cel mai mare realizat de dumneavoastră sau din ţară?

— A fost cel mai mare covor realizat de mine, unul dintre cele mai mari covoare din România şi cred că şi al doilea din lume. Era un covor de 18 metri lăţime pe circa 30 metri lungime. Execuţia lui a durat aproape trei ani şi au participat o sută de oameni. Grija mare nu era înnodatul, ci să nu se rupă pe război. Vă daţi seama? Urzeala trebuia să ţină sute de kilograme.

— Ce greutate are un covor?

— Covorul despre care vorbim avea circa 550 metri pătraţi şi înmulţiţi dumneavoastră cu 5 kilograme, înseamnă vreo două tone şi jumătate, în situaţia în care ar fi fost spălat, şi oricum trebuia spălat după terminare, cei 550 metri pătraţi trebuia înmulţiţi cu vreo 12 kilograme. Făcea circa opt tone. Ce urzeală poate să ţină opt tone? Am reuşit totuşi să-l fac, dar a apărut problema cu

spălatul şi cu uscatul. Nu exista o cameră de 500 metri pătraţi. Şi atunci, covorul a fost spălat într-un spaţiu special amenajat. Dar, ca să-l pot transporta, am făcut un fel de schelet din lemn l-am înfăşurat în nişte doage ca să nu se frângă, iar la transportul lui în Casa Republicii am ţinut seama dacă am uşi suficient de ample, dacă îl pot îndoi sau nu, l-am cărat cu 80 de perechi de oameni, adică 160. Cărătorii covorului semănau cu un miriapod cu picioare umane. N-am putut să ţin covorul întins, deoarece sala pentru care fusese executat nu era gata încă. Revoluţia m-a prins cu covorul strâns şi nepăzit. Cei 200 de soldaţi pe care îi aveam eu pentru bunurile destinate dotării Casei Republicii, adică paza acestor bunuri, au dispărut. N-a mai rămas niciunul. Cine a vrut şi cine n-a vrut a venit să fure din Casa Republicii. Despre covor ştiau şi unii oameni de pe şantier, dar şi alţii, care erau puşi să păzească. Aceştia ştiau pe unde se află covorul. Şi au vrut să-l fure.

— **Era nevoie de 160 de oameni ca să-l scoată!**

— Atâţia ca să-l care! Dar ca să-l desfacă erau necesari 40 de oameni. Nu ştiu cum au făcut, cum l-au derulat, dar au tăiat sfertul, şi-au dat seama că şi sfertul era prea greu pentru a-l fura. Şi atunci au tăiat numai bordura. Vă daţi seama câtă muncă şi cât chin au fost distruse de o mână de dobitoci! Era o vreme când bunurile statului deveneau bunuri personale!

— **Şi ce-aţi făcut cu toate bogăţiile de care răspundeaţi?**

— Imediat după Revoluţie, am făcut fel de fel de adrese şi scrisori, mai ales către noul ministru al Industriei, adică la generalul Victor Stănculescu. Mai umblase şi el prin sediile noastre

şi l-am rugat să mă ajute cu oameni pentru pază. Nu mai aveam nici salarii pentru oameni, nu mai aveam nimic. Bineînţeles că nici el, nici altcineva nu mi-au răspuns. Văzând ce hoţii şi ce jafuri aveau loc, am făcut adrese şi la Ministerul de Interne, cerând să mă ajute, să mă apere ei. Cea mai frumoasă, mai interesantă şi mai „inteligentă” adresă mi-a trimis-o un secretar de stat, prin luna august 1990, ca răspuns la solicitarea mea de a-mi da oameni care să păzească Casa Republicii. Mi-a zis că Ministerul de Interne nu are oameni pentru pază, dar să mă adresez Corpului Gardienilor Publici. Se vorbea că se va înfiinţa acel Corp al Gardienilor Publici, dar s-a înfiinţat abia peste cinci ani de la data adresei mele. Aşa că, la revoluţie, soarta acestor bunuri na mai interesat pe nimeni. Au zis: „Ăştia au lucrat pentru partid, să se ducă dracului!”. Şi m-am trezit cu oameni lipsă. N-am mai avut cu ce să-i plătesc şi fiecare a făcut ce-a vrut. Ca să pot salva bunurile din depozit, le-am închis sau m-am făcut, pur şi simplu, că nu există nimic în depozitele respective. Dacă s-ar fi ştiut ce bunuri am în depozite şi care este valoarea acestora, precis astăzi ar fi putut fi folosite la alte clădiri. Nimănui nu i-a păsat de averea care era înmagazinată în aceste clădiri. Erau cvasi părăsite de către guvernanţi.

— **Puteţi să ne spuneţi care au fost primele spaţii mobilate, dotate, din Casa Republicii?**

— Buncărele. Acestea erau folosite pentru apărare, atât în cazul unui bombardament aerian, cu sau fără bombă atomică, cât şi ca loc de refugiu. Orice buncăr putea fi închis pe dinăuntru, putând să funcţioneze independent câteva zile. Aveam diverse sisteme de comunicaţii cu exteriorul şi cel care se închidea în buncăr putea cere ajutor pentru a fi despresurat. Ca în toată

lumea, şi la noi, mai toate clădirile mari aveau câte un buncăr. Buncărele comunicau prin diverse sisteme de tunele. În general, se folosea tunelul metroului, sub metrou există un tunel tehnic, în unele ţări, acest tunel tehnic se foloseşte pentru comunicarea dintre buncăre, sau se face un alt tunel, fără cale ferată şi din care se poate ieşi cu o maşină electrică sau un alt mijloc.

Supraveghere şi indicaţii

— Nu mai este o noutate că, în epoca Ceauşescu, atotputernica Securitate cunoştea pas cu pas mişcările oricărui cetăţean. Ce statut aţi avut dumneavoastră, cel care aţi lucrat pentru Ceauşescu şi în umbra acestuia?

— Pot să vă spun că fiecare aveam câte o coadă după noi, să vadă ce facem şi ce zicem. Unii aveau nişte cozi mai inteligente, alţii aveau cozi mai din topor. Fiecare cu şansa lui! Unele cozi erau oameni inteligenţi. Să ştiţi că la Securitate şi în Direcţia a V-a, care mă verifica pe mine, existau şi profesionişti extraordinari, în general, în secţiile Securităţii intrau tineri absolvenţi, şefi de promoţie, care îşi continuau acolo studiile tehnice, pe lângă alte studii speciale, menite să le formeze aptitudini şi deprinderi în privinţa verificării oamenilor. Alţii erau mai toporişca. Primeau un ordin şi-l executau aşa, pur şi simplu, mecanic, fără să-l interpreteze. Cu ăştia aveam dificultăţi, dar până la urmă îi puneam cu botul pe labe. Îi ziceam câte unuia: „Să ştii, dacă nu iese bine, tu eşti vinovat”. Când auzeau vorbele astea se mai înmuiau, mai reclamau ei, şefii lor veneau şi ne sfătuiau. Şefii lor erau, în general, oameni de înţeles, intelectuali. Uneori nu te puteai înţelege nici cu conducătorii de mari întreprinderi sau de

mari unităţi. Eu am avut mereu probleme cu şeful pompierilor. Se numea generalul Briceag. De fiecare dată când făceam pomul de iarna al lui Ceauşescu, mă repet, mă punea să semnez procese-verbale de constatare, în care mi se atrăgea atenţia că am folosit brazi care ard. Eu i-am spus că brad de fier nu cunosc şi nu pot să pun. „Şi de ce nu pui extinctoare sub copac?”. Vă imaginaţi ce frumos ar fi fost decorat pomul lui Ceauşescu cu extinctoare la poale? I-am explicat că dacă arde bradul nu pot să ajung să scot extinctorul, în sfârşit, ei făceau procese-verbale, eu le semnam şi-mi vedeam de treaba mea, că tot nu se putea ajunge la vreo soluţie cu oameni ca generalul Briceag; care întocmeau procese-verbale că doar, doar, or scăpa de o răspundere.

— Aveaţi o „coadă” deşteaptă sau din topor?

— Am avut parte de o coadă care era cam prostuţă. Cerceta mereu telefoanele. Nevastă-mea era mai slobodă la gură şi cam vorbea. Până la urmă am rugat-o să fie mai prudentă. Cu mine nu se putea să mă tragă cineva de limbă, pentru că nu ţinea. Eram prea uns cu toate alifiile ca să mă dau pe mâna proştilor, într-o vreme locuiam în zona Brezoianu şi nu aveam garaj, aşa că ţineam maşina afară. Când am ieşit odată din casă, dimineaţa, am văzut că maşina avea încuietoarea spartă şi în interior era răvăşită. Nu s-a luat absolut nimic din maşină. Bineînţeles că m-am enervat. Mi-am cumpărat o altă încuietoare, am montat-o şi am plecat mai departe. Peste exact zece zile, iar mi s-a spart maşina, iar a fost răscolită, dar de data asta am găsit pe perna din spate un pachet de „Kent” şi o brichetă. Şi am recunoscut bricheta. Era a căpitanului care se ocupa de unitatea, de secţia unde lucram. M-am făcut foc şi pară şi m-am dus direct la el. „Mă dobitocule – îi zic – tu ce crezi? Că eu o

să vorbesc în maşină? Ai vrut să-mi pui microfonul? Să-l iei de acolo! De ce nu mi-ai spus? Tu ce crezi că eu nu ştiu ce vă poate pielea? Uite ce este! Te-am prins, îmi plăteşti pe loc paguba produsă, cât m-au costat cele două încuietori. Dacă nu mi le plăteşti, te reclam la generalul care te comandă şi arăt că eşti un dobitoc care s-a deconspirat”. Mi-a plătit domnule şi am scăpat de prost!

— **Aţi primit indicaţii preţioase şi de la prietenii lui Ceauşescu? Mă refer la Emil Bobu sau alţi „intimi” ai cuplului dictatorial.**

— Niciunul dintre oamenii importanţi, subalterni ai lui Ceauşescu, nu-ţi spunea ce să faci. Le era frică. Totdeauna erau cu ochii pe tine că doar vei greşi, ca să te pârască. Pe parcursul lucrării veneau şi te întrebau de ce ai făcut aşa şi nu altfel. Eu le răspundeam, că aşa consideram că era bine. „Bă, zicea Bobu, ai făcut o prostie. Nu trebuia să faci aşa ceva”. „Vă rog să-mi spuneţi cum să fac şi eu fac”. Dacă avea curajul să spună cum credea el să fac, îi spuneam: „Să ştiţi că fac aşa cum spuneţi, dar dumneavoastră răspundeţi”, în momentul acela i se tăiau picioarele. Am avut odată o discuţie de felul acesta cu Bobu. Trebuia să mă ocup şi de lucruri mai mici şi mai mari, care se produceau cu ocazia unor vizite importante. De exemplu, venise în ţară Ciu En Lai şi se dădea, în cinstea lui, un spectacol la Teatrul Naţional. Mă ocupam, printre altele, de loja lui Ceauşescu şi de loja lui Ciu En Lai. La Ceauşescu ştiam cum trebuia făcut. La Ciu En Lai, fiind chinez, m-am gândit să fac cum am văzut şi eu prin fotografii: pluş roşu la canapele şi la fotolii şi pe spate nişte macrameuri lucrate. Am văzut că ei puneau nişte împletituri aşa,

frumoase, ca un fel de decoraţii. Aşa am făcut, dar a venit Bobu, s-a uitat şi mi-a zis: „Ce-i prostia asta? Unde ai văzut tu să pui astea? Ce, suntem la Calea Ferată?”. Pe vremea aceea, la clasa întâi, la calea ferată, se puneau aşa, nişte „tetiere”, ca să nu murdăreşti stofa. „Vă rog să mă credeţi că pot să le scot, dar consider că aşa este bine. Spuneţi dumneavoastră ce să fac şi o să comunic şi eu că mi-aţi dat dispoziţie să le scot”. Când am rostit cuvintele astea, a întors-o. „Lasă, bă, că ştii tu mai bine ca mine, dar vezi, bă, să iasă bine”. Depindea de mine ca să iasă sau nu bine? Dar aşa erau oamenii. Toţi erau fricoşi, nu spuneau nimic, dar aveau pretenţii dacă greşeai cumva.

Sângele cere sânge

— Domnule arhitect, o întrebare mai acidă: în timpul revoluţiei aţi încercat să vă eliberaţi de umbra lui Ceauşescu, sau cel puţin să vă asiguraţi spatele?

— Ce să vă spun eu dumneavoastră? Am fost în mijlocul acestei mari vâlvătăi şi, aşa cum aţi intuit, am căutat să am spatele cât mai acoperit. Ca şi mulţi alţii care eram în preajma lui Ceauşescu, nu prea ne-am dat seama de ceea ce urmează. Concluziile însă le-am tras din prima zi, sau chiar cu o zi înainte de a se instaura răzmeriţa, revoluţia, sau ce naiba o fi fost.

— Ce s-a întâmplat, de fapt, din punctul dumneavoastră de vedere?

— Cum s-a întâmplat şi ce s-a întâmplat cu aşa zisa revoluţie? Din punctul meu de vedere, a fost pur şi simplu o revoluţie de

palat, o revoluţie impusă şi executată tot din interiorul guvernului, partidului sau al oamenilor partidului. M-am gândit foarte mult când, cum şi cine a fost tartorul acestei revoluţii. Studiind istoria acestei zone balcanice, mi-am dat seama că prima trădare a fost făcută la Yalta, când Churchill ne-a vândut ruşilor. Churchill secondat de Roosevelt. Ţin minte că toţi românii, mai ales cei bătrâni, spuneau: „Mâine vin americanii, mâine vin americanii”. Toţi erau convinşi, convingere întărită şi de comunicatele posturilor Europa Liberă şi Vocea Americii, că americanii vor ajuta aceste popoare subjugate.

Nimeni nu ne-a spus că a fost jocul politic al americanilor, că ei ne vânduseră. Zeci şi sute de oameni n-au ştiut că fuseserăm trădaţi. S-a întâmplat ce s-a întâmplat că în ţările astea din estul Europei a început să sufle un vânt de libertate. Germanii se eliberaseră, ungurii chiar o făcuseră mai demult.

— **Când şi cum s-au eliberat germanii?**

— Păi, în aceste mari războaie, câştigarea bătăliei nu s-a făcut numai prin forţa armatei, ci şi printr-o diplomaţie de tip spion.

— **Mai concret?**

În primul război mondial, Austro-Ungaria şi Germania trebuia să lupte pe două fronturi: frontul de vest, cu francezii, englezii şi italienii, şi frontul de est, cu ruşii, în partea de est, soarta războiul nu prea era hotărâtă. Băteau când unii, când alţii. Mai mult nemţii îi băteau pe ruşi. Dar nemţii au fost mai deştepţi şi au plusat foarte simplu. Au instituit revoluţia proletară. Ei sunt martorii morali şi autorii de facto ai Revoluţiei din Rusia. N-au făcut altceva decât să-

l ia pe Lenin din Elveţia, să-l plimbe prin toată Germania, să-l ducă apoi în Finlanda şi de acolo în Rusia, unde s-a făcut o întreagă degringoladă. Şi nemţii au câştigat războiul din est fără să mai fie nevoie să tragă un singur foc. Tot atunci, ne-au înghiţit şi pe noi, într-un fel. Prin plecarea ruşilor, spatele nostru a rămas descoperit şi, volens-nolens, a trebuit să semnăm o pace, dacă nu mă înşel Pacea de la Buftea. Prin această pace, coaliţia franco-anglo-italiano-rusă a pierdut un pion. A urmat şi lecţia francezilor. Ei au trimis pe Haya Lifshitz şi pe colegul ei, care au provocat degringolada din armata germană şi Germania n-a vrut să lupte. Germania nu fusese învinsă în război. Când s-a terminat războiul, Germania ocupase o parte din Belgia. Germanii erau şi în Franţa. Dar aliaţii germani n-au mai vrut să lupte.

Deci nu forţa armată a fost cea care a învins, ci oamenii care au făcut ca armata să nu mai lupte. După al doilea război mondial, forţele aliate au început să se ciocnească. Se certau anglo-americanii cu ruşii şi împingeau statele mici în dispute, sau pur şi simplu le stăpâneau. Noi eram stăpâniţi de către ruşi. Nu puteam să mişcăm nici la dreapta, nici la stânga. Fuseserăm vânduţi la Yalta, se ştia foarte bine. Ca să poată învinge puterea sovietică, anglo-americanii au folosit acelaşi sistem pe care îl mai folosiseră în 1914-1918. L-au ajutat pe Gorbaciov să ia conducerea. Orice rus, ca şi orice român, credea tot timpul că poate deveni independent, că poate scăpa de piciorul asupritor al inamicului. Pentru noi, ruşii erau inamicul numărul unu. Pentru ruşi, inamicul era situaţia lor economică. Toţi ruşii credeau în binefacerea sistemului american, iar Gorbaciov le-a dat speranţe că americanii îi vor ajuta. Rusia era prea slăbită. Atunci s-a pus problema ca şi celelalte state satelit să fie la rândul lor terminate. Au picat ungurii, au picat germanii şi mai rămăseserăm doar noi. Pentru noi

s-a servit masa şi s-a discutat la Malta. Discuţiile dintre Gorbaciov şi Reagan au dus la distrugerea şi destrămarea statului socialist român şi la alungarea lui Ceauşescu.

— Care a fost, în mare, planul?

— Cum s-a făcut, când s-a făcut, este foarte simplu. Vrând-nevrând, eu m-am aflat în miezul acestei probleme. Matadorii au fost generalul Victor Stănculescu şi generalul Iulian Vlad. Unul reprezenta armata şi nu numai armata. Victor Stănculescu era omul care aducea bani ţării. El era cel mai iubit fiu al lui Ceauşescu. În el avea toată încrederea. El era cu cifrul, el era cu banii, cu vânzarea de armament, prin el se făceau toate treburile importante al ţării. El era vioara întâi a statului socialist român. Nu ştiu dacă Ceauşescu ştia sau nu, dar Victor Stănculescu îi reprezenta şi pe englezi. Generalul Iulian Vlad era vioara întâi în conducerea unităţilor de represiune şi de ţinere sub papuc a poporului în folosul socialismului ceauşist. Aceşti doi oameni au avut tot timpul discuţii între ei. S-au plăcut. Nu ştiu dacă ştiţi, dar noi eram intermediari ai ţărilor producătoare de armament. Noi vindeam şi armamentul american şi pe cel rusesc. Americanii nu puteau face direct acest lucru, pentru că ei luptau pentru libertate şi democraţie şi se puteau da de gol că vindeau armament ca să se bată statele între ele. Şi atunci, i-au luat pe români, pentru că românii tot nu contau în politica mondială, şi ni s-a permis să vindem şi armamentul nostru.

— Am avut de câştigat de pe urma acestui negoţ, sau troc politic?

— Oho! Marea avere a statului român s-a făcut din producţia fabricilor de armament. Aproape 80, 90 la sută din câştigul pe care îl avea ţara provenea din această afacere. Cu ocazia ultimei expoziţii de armament s-a aranjat şi treaba cu demolarea lei Ceauşescu.

— **Unde a avut loc expoziţia?**

— În afara Bucureştiului. Ştiu unde, dar nu pot să spun. La această expoziţie era prezent armament românesc şi armament străin, chipurile armament capturat sau cumpărat. Armamentul era aşezat pe câmp. Reprezentanţii armatei îl curăţau, îl dirijau, îl demontau, dar nu aveau voie să aibă cartuş pe ţeavă de niciun fel. Era aşteptat să vină şi un tanc israelian, de producţie americană, chipurile o captură a armatei palestiniene, a armatei de eliberare a Libanului. Ceauşescu a intrat în expoziţie dintr-o parte, iar din partea opusă venea TIR-ul din Liban cu tancul respectiv. A fost descărcat repede din Tir şi, când s-au dus ofiţerii să verifice tancul, au rămas uimiţi, perplecşi. Imaginaţi-vă că tancul venise cel puţin 2000 de kilometri, tocmai din Liban, cu obuzul pe ţeavă! Vă daţi seama ce-ar fi însemnat dacă obuzul ar fi pornit în timpul transportului? Dar, din fericire, nu s-a întâmplat nimic, în momentul acela, atât reprezentanţii ruşilor, cât şi cei ai americanilor au luat legătura cu Victor Stănculescu şi au hotărât dărâmarea lui Ceauşescu, alungarea lui. Nu ştiu dacă s-a pus problema omorârii lui. Cred că omorârea trebuia să aibă loc, pentru că Ceauşescu avea în favoarea lui foarte multe argumente, că el n-a luptat nici contra ruşilor, nici contra americanilor. Ba chiar a fost omul lor. Începuse deja revolta timişorenilor, dar se cam terminase în coadă de peşte. Prin serviciul secret unguresc,

americanii au organizat acţiunea Tökes. Armata n-a tras, din cauză că nu avea cu ce trage. Armata era bună pentru lucrări de construcţii, lucrări agricole, lucrări în mine. N-avea gloanţe. Dar şi Ceauşescu a dat ordin să nu se tragă. Cel mult, să fie împrăştiaţi manifestanţii. Povestea asta să nu tragă armata i se trăgea lui Ceauşescu de la Maurer, cu toate că Ceauşescu nu voia să fie sfătuit de nimeni, Maurer îl sfătuia mereu: „Nicule, fii atent! Sângele cere sânge!”

— Şi atunci, ce s-a întâmplat la Timişoara? Cine a tras, de ce, cum de au dispărut cadavre de la Spitalul Judeţean şi din ce cauză au fost transportate în secret la Crematoriul „Cenuşa” din Bucureşti?

— Ce ştiu este că armata a venit la Timişoara, a defilat şi a călcat cu maşina. Revoluţionarii erau cei care se aflau în faţă, dar după ei venea o mare masă de gură-cască, să vadă dacă pleacă Ceauşescu, dacă nu pleacă Ceauşescu, şi, în urma lor, o masă şi mai mare de jefuitori, care au spart magazinele, au spart tot. Foarte mulţi dintre jefuitori, care au cârmit-o după aceea şi s-au făcut revoluţionari. Dar asta este o altă mâncare de peşte şi nu ne priveşte pe noi.

— La expoziţia de armament s-a hotărât răsturnarea lui Ceauşescu? De unde aveţi aceste informaţii? Pe ce vă bizuiţi când afirmaţi acest lucru?

— La expoziţia de armament s-a hotărât o lovitură de palat. Şi pentru mine este absolut cert că a fost o lovitură de palat. Şi vă dau câteva exemple, în perioada aceea, trebuia să aranjez casele a

doua fete: fata lui Victor Stănculescu şi fata lui Vasile Milea. Ca să le decorez casele, trebuia să iau legătură cu cineva din familie. La Milea toată lumea era acasă, în afară de ministru, care era pe front, cum se spune. Fetele şi mama erau prezente. La Victor Stănculescu, casa era închisă, cu toate că trebuia să mă aştepte. Nici securistul care trebuia să stea de pază nu era. Victor Stănculescu o trăsese pe dreapta.

— **Ce înseamnă acest lucru?**

— Însemna că unul habar nu avea despre ce avea să se întâmple a doua zi, iar celălalt ştia precis. Tot aşa, mi s-a întâmplat un lucru foarte curios, pentru prima şi ultima oară în viaţă, în general, după ce dotam o clădire din asta, trebuia să vină cineva şi să i-o predau. Dar acel cineva nu venea niciodată. Toată lumea dorea să fie gata clădirile, dar nimeni nu dorea să le ia în primire şi să le administreze. Era un mare balamuc! Şi atunci, mă lăsau pe mine, barem să pice măgăreaţa pe unul singur. Să ştiţi că îmi era îngrozitor de greu să păzesc toate palatele din ţară, mai ales pe cele din Bucureşti, îmi trebuia câteva sute de oameni să le pot proteja, dar, până la urmă, frica a păzit bostănăria şi nu mi-a lipsit absolut nimic. Sediul meu era pe Calea Victoriei, unde ţineam toate documentele referitoare la acest patrimoniu, aflat în grija mea. În preziua revoluţiei, când Ceauşescu a fost luat de pe acoperişul Comitetului Central, m-am trezit cu conducerea Direcţiei a V-a a Securităţii la mine la uşă. La birou, vreau să zic.

Eu eram girat şi verificat de ei, pentru că lucram pentru cine lucram. Şi ce să vă mai spun? Mai mult râzând, mă întreabă: „Unde îţi ţii actele, tovarăşu’ Roguski?”. „Păi, unde să le ţin? Le ţin în fişet”. Ca să fiu sigur că n-o să am necazuri, secretara mea era

nevasta comandantului pazei de la Comitetul Central. El era cu paza, nevastă-sa cu cheia. Eram liniştit, că nu se poate întâmpla absolut nimic. „Unde le ţin? În fişet!”. „Cum să le ţii domnule, în fişet?”. „Păi, unde vrei să le ţin?” „Ia-le, domnule, de acolo!”. „Şi unde să le duc, domnule?”. „Du-le acasă!”. Zic: „Voi şuguiţi cu mine. Vreţi, într-un fel, să mă trageţi de limbă, să vedeţi ca fac cu actele, să-mi daţi pe urmă o amendă, sau să veniţi să-mi faceţi cine ştie ce necaz?”. „Nu, domnule, vorbim foarte serios, ia-le domnule, că e mai sigur să le ţii la dumneata acasă decât aici”. A doua zi dimineaţa, când am văzut ce este în Piaţa Palatului, mi-am dat seama şi am început să trag la xerox toate actele, toate inventarele, pentru că îmi dădusem seama că, în momentul în care se întâmplă ceva şi este vreo răzmeriţă, se incendiază clădirea, se pierd toate actele, iar eu rămân descoperit. Mi-am făcut dubluri la acte, ca să-mi pot păzi pielea. Şi aşa a fost. Arhiva unităţilor Trustului Carpaţi a ars în a şasea sau a şaptea zi a revoluţiei, iar o parte din arhiva pe care o avea întreprinderea mea a fost depozitată într-o clădire care a fost preluată de Frontul Salvării Naţionale. FSN-ul a venit peste două zile, a pus mâna pe clădire, ne-a data afară şi bună ziua. Arhiva mea se afla în subsolul acestui nou sediu. Acolo a avut loc o inundaţie şi tot ce era hârtie a fost distrus. Am scăpat şi am predat clădirile, datorită prezenţei mele de spirit de a face copii după toate actele.

— **Să ne întoarcem...**

— Nu cu mult, ci doar cu două – trei zile. Imediat după ce începuse „problema” de la Timişoara, Ceauşescu a plecat în Iran, într-o vizită de stat. Niciun şef de stat n-ar fi plecat în afara graniţelor, dacă şi-ar fi dat seama că se întâmplă ceva în ţara lui.

Dar toţi cei care l-au înconjurat, în special Direcţia a V-a, i-au demonstrat că la Timişoara nu este absolut nimic, că totul este sub control şi că se poate duce foarte liniştit. Acest lucru făcea parte din schema de organizare a revoluţiei. Pe parcursul vizitei i se spunea că totul este în ordine şi că putea să stea cât dorea. Când s-a întors în ţară, a urmat al doilea lucru.

— **Adică?**

— L s-a spus ce s-a întâmplat la Timişoara şi cineva l-a sfătuit să organizeze o mare adunare populară pentru propria susţinere. Persoana respectivă făcea şi ea parte din cercul celor care doreau să-l dea jos pe Ceauşescu.

— **Făcea parte din Comitetul Central?**

— Da. Toată lumea ştie ce s-a întâmplat în Piaţa Palatului. Când Ceauşescu s-a retras şi a încercat să plece, cel mai simplu lucru ar fi fost să coboare în buncăr şi de acolo să se ducă unde vrea. Ar fi putut sta închis în buncăr câteva zile şi, în mod cert, nimeni n-ar fi putut să dea de el. Minunea s-a întâmplat şi acolo! Buncărul a fost închis. Cel puţin 20-30 de oameni aveau grijă de buncăr şi dispăruseră şi aceştia. Totul era organizat şi aranjat până la ultimul detaliu.

— **Alt exemplu?**

— Ceauşescu avea şi un lift al său personal. Nici liftul acela nu l-a dus până sus. S-a oprit şi a trebuit să o ia pe jos, pe scări, ca să ajungă pe acoperiş şi să plece cu elicopterul.

— De ce a recurs la elicopter?

— Din buncăr, Ceauşescu ar fi putut ajunge şi acasă la el şi la Casa Republicii. Dar toate căile îi erau tăiate. Şi i s-a trimis şi un elicopter mic, fără kerosen suficient. Nu putea merge prea departe. Dacă ar fi ajuns până la Clinceni, ar fi putut merge şi mai departe… Ştiţi ce a urmat după plecarea lui Ceauşescu? Toată Piaţa a năvălit în interiorul Comitetului Central şi l-a ocupat.

— S-au dat lupte.

— Revoluţionarii care erau la parter îi considerau terorişti pe revoluţionarii de la etajul întâi. Pe urmă, se schimba situaţia. Cei de la etajul întâi deveneau revoluţionari, iar cei de la parter erau terorişti. La circa două săptămâni după alungarea lui Ceauşescu, am stat de vorbă cu comandantul pazei Comitetului Central. Colonelul fusese arestat, interogat şi i s-a dat drumul.

— Vreţi să spuneţi că a fost un fel de arest, nu?

— Cam aşa. Şi acesta mi-a spus în felul următor: „Domnule arhitect, eram 179 sau 187 – nu-mi amintesc câţi mi-a spus că erau – de ofiţeri şi subofiţeri. Fiecare avea câte două arme automate şi zece mii de cartuşe, în cinci minute terminam piaţa de oameni şi ne mai rămâneau cartuşe pentru încă două pieţe. Dar am primit ordin de la general, comandantul nostru, să predăm armele cu bon, să ne îmbrăcăm în civil şi să părăsim clădirea. Eu personal, cu mâna mea, am dat drumul oamenilor din piaţă să intre în clădire. Nu ar fi putut intra, ştii că avem gratii”. Şi aş dori să vă spun şi eu ceva. Nu

ştiţi cum era Comitetul Central, dar am citit cărţi de specialitate. O clădire de genul CC-ului nu are nevoie de ostaşi care să o apere. Sistemele noi de apărare pot funcţiona fără să existe nici un singur om de pază. Cum intră cineva, cum sare o mică grenadă. Cum intră mai mulţi oameni, cum le ţâşneşte în faţă un gaz lacrimogen sau gaz ucigător. Acestea sunt tehnici chiar învechite, domnule! Astăzi, tehnicile de securitate au mers atât de departe, încât sunt de domeniul ştiinţifico-fantastic.

— Aţi intrat în clădirea Comitetului Central?

— Am intrat şi eu în sediul Comitetului Central după trei patru zile. Aveam acolo o serie de bunuri. De exemplu, aveam două camere imense pline cu bunuri de artă. Nam mai găsit nimic. Toate birourile şi toate dulapurile erau sparte şi dinăuntru se luase totul. Lumea spunea că s-a căutat arhiva. Nu s-a luat nimic din arhivă. Două săptămâni s-a permis foştilor salariaţi să intre şi să-şi ia arhiva şi s-o depoziteze.

— Este vorba de arhiva secretă?

— Da’ de unde! Era o arhivă cu valoare economică şi comercială. Arhivele supersecrete nu stăteau la Comitetul Central. Aveau ei locurile lor!

— A fost scos şi mobilierul din Comitetul Central?

— După o lună de zile, după două luni de zile, se cărau dulapuri şi birouri. Eu mă uitam din stradă şi vedeam. Unde s-or fi dus nu ştiu, dar s-a luat foarte mult. În general, mobilierul era

cărat de către armată. Poate că or fi pe la regimente sau pe la Academia Militară. Tot cu aceste bunuri ştiu că s-au dotat sediile viitoarelor partide.

— **Aţi rămas, cum se spune, fără obiectul muncii?**

— Nu. Eu am continuat să deţin bunurile care erau pentru Casa Republicii, pentru Palatul Cotroceni. După ce s-a mai liniştit lumea, au început să apară fel de fel de cereri pentru a se vinde o serie din bunurile de la Comitetul Central, ale partidului, ale lui Ceauşescu personal.

— **Cine erau solicitanţii?**

— Foarte multe feţe cu posturi importante şi, dacă nu ei, neamurile lor. Pot să spun că cel puţin 40-50 de oameni au venit şi au cerut aceste lucruri. Le-am atras atenţia că eu cunosc legile şi acestea spun că tot ceea ce a aparţinut lui Ceauşescu sau Partidului Comunist Român este la dispoziţia Ministerului de Justiţie. Dacă îmi aduc o astfel de hotărâre de la Ministerul de Justiţie sau de la Ministerul de Interne, sigur că le voi da din aceste bunuri.

— **Şi au venit cu astfel de hotărâri?**

— Nu, dar s-au dat lucrurile solicitate. N-au venit la mine. S-au dus la şefii mei, la şefii mei cei noi, care aparţineau de Direcţia Protocolului de Stat. S-au dat ori s-au vândut. Eu nu ştiu. S-a dat gratis tuturor partidelor tot ceea ce au cerut. Viitorilor deputaţi sau celor care erau pe acolo, lor şi familiilor lor, s-a dat cât s-a

cerut. Sau au cumpărat. Nu sunt amestecat în lucrurile acestea şi nu am avut absolut nicio intenţie de a-i servi. Au venit cu o cerere semnată de conducerea mea, să le fie de bine! Ţin minte că, la o lună de zile după ce s-a terminat cu revoluţia, am fost chemat la Procuratură ca să dau o serie întreagă de explicaţii în legătură cu bunurile lui Ceauşescu, dacă am vândut sau n-am vândut. Dacă dumneavoastră găsiţi vreo hârtie semnată de mine că am dat...". „N-am găsit, domnule". „Aţi găsit altele?" „Da, dar nu erau semnate de dumneavoastră". „Atunci, de ce mă întrebaţi pe mine?". Am fost foarte prevăzător, dar m-a scârbit faptul că oameni cu avere, oameni foarte sus-puşi, au venit să se ploconească şi să ia câte un bun.

— Cât de sus-puşi erau cei care solicitau bunurile lui Ceauşescu?

— De exemplu, cei care îi făceau pe vremuri cadouri şi care nu ştiau cum să-l linguşească. Au venit de data asta ca să-şi ia cadourile înapoi. Tot n-am putut să li le dau. Or fi fost ale lor, dar, din moment ce le cedaseră, erau un bun al Statului şi trebuia înapoiate pe aceeaşi cale, adică prin Ministerul de Justiţie şi prin Ministerul de Interne. Să vă mai povestesc ceva interesant. Imediat după ce a plecat Ceauşescu, mi-am dat seama că puhoiul de oameni, după ce va ieşi din Comitetul Central, se va duce spre casele lui. Am dat fuga spre casa din Primăverii şi pe urmă şi mai departe. Exista o clădire mare în care ţineam cadourile primite. Erau foarte multe. Şi toate bunurile – covoare, stofe, tablouri –, tot ceea ce nu intrase în casa lor. Trebuia să intre, poate, în alte case. Mi-am dat seama că, dacă intră cineva acolo, nu mai rămâne absolut nimic. Magazionerul, Dumnezeu să-l ierte, era înnebunit,

era înfricoşat, l-am zis: „Trage perdelele, lasă aşa deschis la o perdea şi pune nişte cutii goale şi scrie pe ele dinamită. Şi pleacă”. Aşa a făcut omul. Când a năvălit puhoiul acela de oameni în casa lui Ceauşescu, a trecut prin curtea unde se afla depozitul respectiv. Şi când s-au uitat oamenii pe geam, numai acolo unde puteau să vadă că era scris dinamită, au zis: „Fugiţi, măi, că e dinamită, că a minat”. Şi aşa a scăpat depozitul. După ce s-au mai liniştit lucrurile, au apărut pe la televizor şi am văzut şi eu oamenii victorioşi care intraseră prin casa lui Ceauşescu şi luaseră tot ce era pe acolo. Vă spun cu mâna pe inimă că cei care au luat primii au fost securiştii, cei din casă. Ăştia au ştiut unde sunt lucrurile de valoare, unde sunt banii, dolari sau nedolari, unde sunt bijuteriile. Şi când a intrat poporul, acestea erau deja luate.

Poporul la ce s-a gândit? Să ia o banană, să ia un cârnat, să ia o prăjitură, să ia un joben sau o haină. Peste două-trei zile, tot la televizor, am auzit că se formase un comitet ad-hoc de revoluţionari, care luase în stăpânire casa şi nu mai permitea nimănui să intre. Erau stăpânii casei! M-am mirat şi mi-am făcut cruce când am văzut printre cei 10-15 oameni din aşa numitul comitet pe căpitanul de securitate, care avea ca sarcină paza în curte. Devenise şi el, peste noapte, revoluţionar! Nu mă miră lucrurile astea! Pe urm a, m-am întâlnit pe stradă cu doi zugravi pe care îi aveam eu şi care lucrau, întâmplător, la garajele Comitetului Central, l-a prins revoluţia, ca zugravi, în incintă. Când i-am întâlnit, i-am întrebat ce este cu ei, unde lucrează? A domnul arhitect, nici nu ştiţi, noi suntem revoluţionari, am primit şi casă”. „Cum, voi revoluţionari?”. Şi am început să râd. După mine, adevăraţii revoluţionari au fost studenţii aceia amărâţi care stăteau în Piaţa Universităţii şi care-şi dezveleau piepturile şi spuneau: „Trageţi în noi!”. Revoluţionarii sunt cei care au crezut că îl pot da

jos pe Ceauşescu, nu cei care au astăzi titlul de revoluţionari, dar care nu s-au gândit la altceva decât să aibă casă, magazin şi avere.

— Ce alte semne de întrebare sau nedumeriri v-au condus la concluzia că a fost o lovitură de stat, dacă nu cumva ştiţi precis că aşa s-a întâmplat?

— Ce s-ar fi întâmplat dacă regimentele de USLA cele mai bine dotate, cele mai bine instruite, ar fi ieşit în stradă, în mulţime? în jumătate de oră, toţi oamenii din centrul Bucureştiului ar fi fost împrăştiaţi. Mă uitam la televizor ce s-a întâmplat când a explodat o petardă. Un sfert dintre manifestanţi a plecat. Dacă veneau ăştia cu armele lor sofisticate? Ei au fost însă ţinuţi în regiment. De către cine? De către Vlad. Pe urmă, când a plecat Ceauşescu cu elicopterul, unde a fost dus să aterizeze? La Palatul Snagov. Am lucrat la acest palat şi cunosc fiecare colţişor! Era unicul loc unde nu avea un fişet sau o casă de valori. De acolo nu putea lua nimic, pentru că nu exista nimic! Era un palat părăsit. Nu ştiu dacă Ceauşescu a venit la Palatul Snagov o dată sau de două ori. S-a spus că a aterizat la Snagov şi a luat acte şi ce s-o fi întâmplat cu actele lui? Nu avea niciun act acolo, deoarece nu exista. Nu avea ce să ia!

— Nu mai comentez simulacrul acela de proces comunist. De ochii lumii, a existat un proces. Noi, românii, nici măcar nu l-am văzut în întregime, în comparaţie cu francezii, care l-au urmărit integral. Am fost sunată de un ziarist din Spania care m-a întrebat care este versiunea verosimilă, cea văzută în România sau cea „cu mâinile legate” difuzată de francezi? Nu este imposibil ca versiunea

integrală să fi fost vândută de cineva! Dar, vă întreb, de ce trebuia omorât Ceauşescu?

— Păi, Ceauşescu a fost omorât ca să nu dea cărţile pe faţă, să nu spună ceea ce ştia el, cum ţinea legătură strânsă cu americanii şi cu ruşii, cum a fost ajutat de ruşi, cum a fost ajutat de americani, cum a mediat între ţările arabe şi Israel. Pentru ei, Ceauşescu era un om neutru. N-a crezut niciodată că va fi răsturnat, pentru că se considera un supus, un servitor al acestor forţe. Nici prin cap nu-i trecea că i s-ar putea întâmpla aşa ceva. Din această cauză, nici nu şi-a luat vreo măsură de precauţie. De aceea a plecat în Iran, de aceea a venit înapoi şi a admis, ca un prost, să organizeze manifestaţia care i-a fost fatală. De ce a fost omorât? Ca să i se închidă gura. Aş face o comparaţie şi o legătură cu omorârea lui Mussolini. Doi şefi de stat, doi dictatori. Când Mussolini a fost prins de către partizani, a agitat tot timpul o servietă şi spunea: „O să vedeţi dumneavoastră, documentele astea vă vor arăta cine am fost eu!”. După ce a fost împuşcat, a fost dus şi spânzurat în nordul Italiei. A doua zi după ce a fost omorât, Churchill, care nu se deplasa nicăieri, a venit personal în zona unde a fost omorât Mussolini. Ce căuta? Căuta geanta cu acte compromiţătoare pentru poporul englez şi pentru americani, geanta în care existau, pesemne, acte care arătau rolul lui Mussolini în ajutarea englezilor şi a americanilor. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi la noi. Ceauşescu a fost omorât, ca să nu spună nimic. De aceea s-a spus repede că le era frică să nu vină armata, care să-l depresureze, să nu vină teroriştii. Care terorişti, domnule? Care armată a venit? În felul ăsta, s-a terminat cu toate lucrurile pe care le ştia. Sunt convins că peste 10-20-30 de ani, cărţile vor fi date pe faţă şi se va vedea rolul mârşav pe care l-au avut unii oameni. Nu

ţin cu Ceauşescu, Doamne fereşte! Ceauşescu a fost un dictator, a făcut mult rău poporului şi sufletului român, dar a făcut şi foarte mult bine. Adevărul rămâne întotdeauna adevăr. Nu trebuie să-l acoperim cu murdărie, pentru că murdăria poate fi, şi, la un moment dat, trebuie curăţată.

— Dar foametea şi frigul într-o ţară bogată, lipsa de libertate, încălcarea flagrantă a atâtor drepturi ale omului nu le-au avut ca autor tot pe Ceauşescu?

— Am spus că nu ţin cu Ceauşescu. Dar comparaţi tot ce s-a făcut pe vremea lui cu şomajul de acum, cu analfabetismul copiilor care nu au bani pentru manuale şi rechizite, cu sistemul de sănătate, cu lipsa locuinţelor, cu corupţia la drumul mare. În vremea lui Ceauşescu s-a făcut o industrializare masivă, s-au construit locuinţe, clădiri monumentale, s-a construit metroul.

— Toţi dictatorii au avut şi au vocaţia construcţiilor, dar le-a lipsit şi le lipseşte înclinaţia spre dialog. Nu mai rămânea decât să înalţe un zid chinezesc în jurul ţării! Cu toată consideraţia pe care v-o port, tot v-aş demola câteva dintre afirmaţiile referitoare la succesele Epocii de aur. Nu o fac pentru că aţi lucrat pentru el, şi nu împreună cu acesta, deci nu în cârdăşie. Aţi fost un slujbaş. Spuneaţi, la un moment dat, că este bine să te fereşti de copita calului şi din faţa stăpânului. După atâtea luni de dialog, mi-am dat seama că aţi procedat întocmai. De ce nu aţi povestit nimănui până la scrierea acestei cărţi tot ce ştiţi sau intuiţi?

— Pentru că până acum nu m-a întrebat nimeni. Nimeni nu a fost interesat să afle ce gândesc. Sunt un om în vârstă şi mă gândesc că mâine-poimâine închid ochii şi se va stinge odată cu mine tot ceea ce ştiu. Las posterităţii să judece nişte adevăruri pe care le-am trăit.

— Suntem în decembrie 2004. Tot pe vremea aceasta, dar în 1989, vă ocupaţi de Pomul de iarnă al lui Moş Gerilă şi de Revelionul lor. Nu vă mai întreb ce feerie aţi imaginat atunci. V-aş ruga să-mi relataţi ce s-a întâmplat cu pădurea de brazi adusă la Bucureşti, cu miile de globuri şi kilometrii de beteală?

— L-am dus la sediul unde lucram, lângă Cazinoul Victoria. Dar a venit revoluţia şi au murit atâţia tineri nevinovaţi, în ajunul Crăciunului, împreună cu oamenii cu care lucram, am luat doi brazi, globuri şi beteală, ne-am dus în Piaţa Romană şi i-am pus întru pomenirea celor ucişi. Pentru cine am pregătit brazii şi cui i-am închinat!

Dumnezeu să-i odihnească!

România: ce am fost şi ce suntem?

— Domnule arhitect, există o vorbă: „Din trecut se naşte viitorul”. M-am gândit că această carte să fie o alternantă între trecut şi prezent. Haideţi să vorbim puţin despre Ceauşescu în lumina acestor oglinzi paralele. Cine a fost, de fapt, Ceauşescu? A fost un clarvăzător? A fost sfătuit din umbră sau gândea singur totul?

— Pe vremea lui, nimeni nu ar fi avut curajul să spună că totuşi Ceauşescu a avut nişte gânduri înţelepte, înţelepte aşa cum le are ţăranul român, lipsite de prejudecăţi şi mai mult din impulsul inimii. Eu şi astăzi consider că Ceauşescu a fost un naţionalist, un bun român, şi a ajutat atât cât s-a gândit şi el la ridicarea nivelului ţării, în primul rând, în aceea de a considera că şi poporul român este un popor care poate, cu fruntea sus, să meargă pe calea europeană. El era un om cunoscut în străinătate. Mi se pare foarte curios când astăzi nu se mai spune nimic. Când întrebai un străin, şi, slavă domnului, am văzut destui, şi le spuneam despre România, se uitau miraţi la mine, nici nu ştiau ce să spună despre ţara aceasta din Europa, ori din Asia, habar nu aveau unde s-o localizeze. Dar, la un moment dat, îşi aduceau aminte şi exclamau: „A! România, Ceauşescu, Comăneci”. Deci, aceste nume reprezentau în mintea străinilor România. Nu cred că ei, în străinătate, în afară de românii care erau emigraţi, au considerat că Ceauşescu era un căpcăun, un nebun.

— Poate că aşa era văzut. Deci, nostalgia, cum scrie Mircea Cărtărescu...

— Nu sunt un nostalgic, dar lucrurile bune trebuie spuse şi Ceauşescu a făcut o serie întreagă de lucruri bune, pe care astăzi ne dăm seama că, de fapt, le-a gândit foarte clar şi foarte bine.

În urmă cu circa şase ani, plimbându-mă prin parcul Cişmigiu, m-am întâlnit cu un coleg de-al meu mai bătrân, la vreo 75 de ani, arhitect, care juca şah, era şahist. Ştiţi colţul unde se joacă şah, este arhicunoscut. Şi am asistat la o dispută politică cu un tânăr intelectual de vreo 20-30 de ani. De fapt, era o dispută având ca temă luptă între generaţii. Cine are dreptate şi cine o justifică? Cel

tânăr spunea că tot ce s-a făcut înainte nu era bun şi arhitectul voia să-i demonstreze că nu are dreptate şi a început să-i arate ce s-a realizat. Zicea: „Măi, frumosule, noi, generaţia aceasta bătrână, care suntem azi huliţi, bătrânii aceştia despre care nu ştiţi mai nimic, am făcut războiul. Am murit cu sutele. Ne-am sacrificat.

A trebuit să mergem la Salba Vişeu şi Bumbeşti Livezeni să arătăm că suntem încă în putere. Am făcut sau nu bine, nu ştiu încă, dar noi am construit sute de blocuri, atât de multe, încât, înainte de a-l asasina pe Ceauşescu, se cam terminase problema cererilor de locuinţe. Am făcut sute de spitale, încât fiecare judeţ are un spital mare, mii de şcoli, cămine culturale, mari clădiri ale primărilor, teatre, cinematografe, am industrializat o ţară, am făcut sute de fabrici, bune sau proaste, dar oamenii aveau unde să lucreze, am făcut o agricultură mare, irigată, am făcut şi Metroul, apoi Canalul Dunăre-Marea Neagră, bine sau prost, toate pe banii noştri. Prima dată, prin 1950, am fost obligaţi de ruşi şi ne-am pierdut intelectualitatea la Canal, dar a doua oară am reluat lucrările şi l-am terminat prin forţa şi inteligenţa noastră. Iar vouă, tinerilor de azi, ce v-a mai rămas? Ce-aţi făcut voi? Ce-aţi realizat în ultimii 15 ani de zile? Ce-aţi creat? N-aţi creat nimic. Un singur lucru v-a mai rămas de făcut: să distrugeţi ceea ce am făcut noi, aţi secătuit poporul, aţi distrus însăşi naţiunea română. Ce a mai rămas să faceţi? V-au mai rămas două lucruri. Unu: să avizaţi Legea prostituţiei. Doi: să vă găsiţi o alifie cu care să vă lipiţi dolarii pe frunte”.

— Un fel de Robespierre acest domn.

— Mă rog, a fost o discuţie foarte incisivă, dar adevărată. Nu Ceauşescu a făcut aceste lucruri, ci poporul român. Fiecare om,

prin sudoarea frunţii sale, a realizat aceste bunuri. De ce să le distrugem? De ce să le împărţim? De ce să le contestăm? Asta înseamnă tineretul de astăzi, reluând o formulă care ar putea părea un clişeu uzat. Darămite, realizările lui Ceauşescu, pe timpul lui, rezultatele se văd şi astăzi. Canalul Dunăre-Marea Neagră nu este un canal pe gustul celor din Est şi cunoaşteţi povestea noului canal Bestroe, ucrainean. De ce se cramponează Ucraina ca să construiască acest canal? În primul rând, încerc să vă spun că ideea unui nou canal nu este nouă. Ruşii n-au vrut niciodată ca gurile Dunării să fie româneşti. Care era visul lui Petru cel Mare? Marea Neagră să fie o mare rusească, să cucerească oraşul Constantinopole şi, în acelaşi timp, Dunărea să fie un fluviu rusesc. Ei bine, o parte dintre aceste scopuri le înfăptuiesc astăzi ucrainenii. Mă miră însă că presa noastră nu-şi dă seama, în frunte cu Guvernul, bineînţeles.

— **Cum de şi-a dat seama Ceauşescu ce se va întâmpla, de ce s-a grăbit să facă acest canal?**

— Păi, uitaţi-vă dumneavoastră, când eram tânăr şi spuneam Delta Dunării ziceam, de fapt, Vîlkov. Acesta era un sat care reprezenta delta activă a Dunării. Astăzi, nici reprezentanţii presei nu ştiu cum se pronunţă şi se scrie termenul, de vreme ce au publicat termenul Vîlkovo. Nu Vîlkovo, domnilor, ci Vîlkov! Mâine-poimâine o să spuneţi rumânski şi nu România.

De aceea, cer tineretului să citească mai mult, să cunoască mai în profunzime istoria şi naţiunea română. Să nu vorbească aşa, ca popii, fără să cunoască Biblia. De ce se grăbesc ucrainenii să termine acest canal? Unii au spus că o să se distrugă ecosistemul Deltei.

Sau că o să scadă nivelul Deltei. Nu o să scadă. Când sunt inundaţii, nivelul Dunării se ridică, în zona Deltei active, nivelul este zero, pentru că Dunărea se varsă în mare. Altceva se va produce prin dragarea unui nou canal: se va urgenta colmatarea canalului Sulina. În câţiva ani, toate vasele maritime nu vor mai putea intra pe canalul Sulina, ci vor fi obligate să treacă pe la Reni, pe la Chilia Nouă, care sunt porturi ruseşti. Odesa va fi decongestionată şi câştigul pe care l-am avea prin exploatarea acestui canal va fi zero pentru noi.

Deoarece e normal: canalul Vîlkov este mult mai adânc, mult mai lat decât şerpuiala care există pe Sulina. În urmă cu 100 de ani, vasele româneşti intrau pe canalul Sulina chiar prin oraşul Sulina. Astăzi, se intră la peste 20 de kilometri în interiorul Mării Negre, atât de mult a avansat Dunărea. Uitaţi-vă, dumneavoastră, în antichitate Istria şi Enisala erau porturi la mare. La ora actuală sunt doar nişte ruine, într-un lac închis, lacul Reazem. Ucrainenii lucrează de mulţi ani la acest canal. Chiar la începutul lucrărilor, sau gândit cum să oprească circulaţia vaselor pe Sulina. Ţineţi minte, dumneavoastră, când un vapor ucrainean s-a scufundat, sau mai degrabă a fost scufundat intenţionat, plin cu o încărcătură de fier, deci ca să nu fie înlăturat uşor, astfel încât ani de zile circulaţia a fost blocată pe Sulina? Încât a trebuit să se ocolească, să se taie alt canal în jurul acestui vas, pentru că nu a putut fi scos, deşi era obligaţia ucrainenilor.

N-au făcut nimic. Au vrut deci să împiedice vasele să intre pe Dunăre, prin zona noastră, şi lucrul acesta nu este nou. Ţin minte, când eram tânăr, prin 1939, când armata germană începuse deja să se infiltreze în România lui Carol al II-lea, când, din punct de vedere politic, eram cu fundul în două luntre, atât pro francezi, cât şi pro germani, că, la un moment dat, în presă, *Adevărul, Porunca*

vremii, Universul, se scria: două şlepuri încărcate cu bare de metal şi ciment erau să fie sabordate, scufundate în Dunăre, chiar la cheile Dunării, la Cazane. Aceste şlepuri erau sub pavilion româno-englez şi se pare că englezii au vrut să blocheze Dunărea. Vă daţi seama ce ar fi însemnat ca un vapor încărcat cu metal şi ciment să fie scufundat în acel loc, ce dig s-ar fi format la Cazane: niciun vas n-ar mai fi putut să circule pe Dunăre!

De fapt, transportul militar maritim pe Dunăre era extrem de intens în timpul războiului, marile transporturi se făceau pe Dunăre, nu numai pe calea ferată şi şosele. Deci, Ceauşescu nu a făcut numai lucruri rele, a făcut şi multe lucruri bune, pe care noi nu vrem să le recunoaştem. Nu sunt un nostalgic, mă repet, dar ceea ce este bine făcut trebuie menţionat. Aş mai aminti că a avut loc procesul Canalului şi trei ingineri au fost condamnaţi la moarte şi executaţi, în timpul lui Ceauşescu, am avut ocazia să stau de vorbă cu fata unuia dintre cei care au fost executaţi. Familia ei a fost amnistiată şi reconsiderată, li s-a dat înapoi casa care le-a fost luată, atât mama ei, cât şi ea, au primit o pensie din partea statului. Mai mult încă, fata a fost angajată la institutul unde lucram şi eu, Institutul de proiectări Carpaţi. Dacă vreţi să vedeţi una dintre lucrările ei – deşi nu era arhitect, nici tehnician, ci doar o femeie cu bun simţ –, această lucrare este un mozaic aflat astăzi în fostul hotel al partidului, Triumf, sau mai exact President.

— Pentru că tot suntem la capitolul Marea Neagră, ar fi interesant de precizat pentru cititori câteva detalii despre turismul şi litoralul românesc în perioada lui Ceauşescu.

— Marea Neagră a intrat în circuitul turistic foarte târziu, în intervalul dintre cele două războaie mondiale, erau foarte puţine

locuinţe pe litoral, ori hoteluri. Cred că nu existau Mamaia, Neptunul şi celelalte staţiuni care au apărut după anul 1960 ca ciupercile. Erau ceva case pe la Mangalia şi Carmen Silva, una dintre staţiunile Eforie de azi, probabil Eforie Sud, care erau închiriate vara. Îmi aduc aminte de un singur hotel al unui doctor balneolog – nici nu prea erau balneologi pe vremea aceea, în fond – a cărui fată a fost însăşi soţia unui mare arhitect român, Cezar Lăzărescu, care a construit Casa Republicii, unul dintre autorii proiectului. Era mai interesant să te duci să faci băi de nămol la Techirghiol, deoarece bolnavi de reumatism au existat dintotdeauna. Deci, oamenii se duceau mai rar la mare, cu excepţia celor mai bogaţi, în concluzie, numărul turiştilor pe litoral era extrem de scăzut.

Comparând turismul sovietic din Crimeea, Gheorghiu Dej s-a gândit că este cazul să se facă nişte hoteluri, într-o zonă mai agreată, la care să vină, în afară de oameni obişnuiţi, şi străini, în special din ţările socialiste. Nu trebuie să uităm că extinderea turismului românesc la mare, în perioada comunismului, s-a făcut atât pentru oamenii muncii, cât şi pentru puhoiul de străini din R.D.G., Polonia şi celelalte state socialiste, care nu aveau permisiunea să-şi trimită cetăţenii decât tot într-o ţară prietenă, membră a Tratatului de la Varşovia. Mult mai târziu, a apărut ideea să fie aduşi şi străini din Vestul Europei. Iar aceştia nu au întârziat să apară. Motivul? Costurile din ţara noastră erau extraordinar de mici. Transportul se făcea cu societăţile de navigaţie şi de aviaţie româneşti, aproape pe gratis, şi era evident că un turist străin cheltuia, în mod obişnuit, mult mai puţin venind la noi decât ar fi plătit în ţara lui pentru a-şi petrece concediul. Era foarte rentabil, adică un sfert din preţul turismului internaţional.

Aşa a apărut staţiunea Mamaia, însă începutul staţiunii

Mamaia a fost dat de gongul bătut la Mangalia. Construcţiile pe vremea lui Dej erau prevăzute cu turnuleţe după moda sovietică şi unul dintre colegii mei, Cezar Lăzărescu, trebuia să facă o zonă comercială în Mangalia. Omul acesta a dat dovadă de mare curaj şi nu a dat proiectele spre avizare Comitetului de arhitectură, care era un fel de apărător al ideilor sovietice. A avut curajul, s-a construit, dar, în momentul în care a venit în vizită Gheorghiu Dej, toată lumea era speriată de ce va spune Dej. Ei bine, Dej a venit, a văzut şi i-a plăcut arhitectura mai modernă, să spunem românească, mai umană, cu puţin iz vestic, dar totuşi departe de arhitectura occidentală, semnată de Lăzărescu. De atunci, se poate spune că în întreaga ţară s-a trecut la o arhitectură naţională.

Bun, să mergem mai departe... Aşa a început turismul la mare. Întâi, s-a completat cu *n* hoteluri la Mamaia şi străinii erau încântaţi. De fapt, le plăceau mai mult româncele, care erau aproape gratis. Curând, nemţii, italienii şi alţi vestici au populat zona. Bineînţeles şi românii. Clasa muncitoare mergea şi ea într-un mic paradis. Ţin să spun – şi cu asta sunt în asentimentul tuturor – că un om obişnuit putea să-şi petreacă liniştit concediul la mare cu toată familia, într-un hotel destul de bun, la un preţ derizoriu faţă de străinătate, şi îi mai rămâneau bani şi pentru câteva zile la munte. Erau nişte preţuri foarte mici şi toată lumea era mulţumită. Astăzi, vedeţi şi dumneavoastră, acest lux nu mai este posibil.

Din aproape în aproape, litoralul a început să se umple cu clădiri şi hoteluri. Ideea a fost continuată de Ceauşescu, care nu a fost mulţumit de staţiunile existente şi a mai înfiinţat câteva, printre care Neptun, Olimp, Saturn, Venus, Jupiter, oraşe noi. Staţiunea briliant la mare a fost însă Neptun, construită într-o zonă cu puţină pădure. Pe lângă hotelurile pentru toată lumea şi străini, Ceauşescu a dat ordin să i se construiască şi o vilă, ca în alte locuri

din ţară.

— Casa lui Ceauşescu de la mare...

— Da... începusem să construim vila, undeva pe malul mării, aşa, ca într-un fel de insulă. Proiectele fuseseră văzute, dar, ca întotdeauna, marele geniu al Carpaţilor nu le înţelegea. La un moment dat, vizită la Neptun. Toată lumea era cuprinsă de panică: ce o să spună Şeful? Când a venit Ceauşescu, s-a uitat la vila neterminată, a pus buza în jos şi a întrebat: „Cum de v-aţi permis să faceţi o casă aşa de mare?”. Toată lumea a îngheţat. Şeful meu, care era uns cu toate alifiile şi care era, de fapt, singurul om după mine din Comitetul Central care putea să-l contrazică, mai ales pe ea, a ieşit în faţă şi a spus: „Tovarăşe Nicolae Ceauşescu, noi nu am făcut clădirea pentru tovarăşul Nicolae Ceauşescu, am construit-o pentru prim secretarul partidului!”. El a zis: „Bine”. Şi toată lumea a început să râdă. El nu ştia, domnule, cum să spună c-o vrea mai mare.

Pe lângă vila lui s-a mai făcut o clădire cu o sală de şedinţe, de audienţe, s-a mai înălţat serie întreagă de vile unde să stea protipendada comunistă, vilele Mărul, Părul, Mesteacănul, au început să apară şi case ale scriitorilor, ale diverselor Uniuni. Deci, s-a făcut un oraş. Dar, pofta vine mâncând. După ce am terminat de construit această staţiune în care stătea el, desigur, pe timpul verii, am primit dispoziţie să mai facem o staţiune mare, şi aceasta a fost Olimp. Pot să vă spun că, în anul în care s-a făcut această staţiune – lucrările au ţinut, de fapt, din martie până în septembrie –, am construit hoteluri pentru 12000 de oameni, adică un oraş, aproximativ o treime din Ploieştiul de atunci, deci 12000 de locuri în hoteluri, locuri de distracţie şi agrement etc. Olimpul a fost

ridicat după normă: ziua şi etajul, din punct de vedere al betonului. Au lucrat acolo fel de de fel de oameni. Eram plătiţi extraordinar de bine. Mereu ni se se spunea: „Duceţi-vă şi luaţi-vă prima”. „Care primă?”, întrebam. „Păi, am luat-o ieri”. „Nu, aia a fost ieri şi azi e alta”. Se lucra în acord: fiecare muncitor era plătit în funcţie de cât muncea, iar muncitorii erau interesaţi sa câştige şi lucrau 24 de ore din 24, mai ales că era vară şi echipele de zugravi, de zidari, veneau cu saltele pneumatice, le umflau la faţa locului şi dormeau lângă locul muncii. Aşa am reuşit să terminăm staţiunea Neptun şi staţiunea Olimp, aşa cum le vedem astăzi.

— Ce întâmplări mai deosebite ne puteţi relata în legătură cu Neptun?

— Întotdeauna, Ceauşescu trebuia să ştie tot, să vadă tot. Şi a trebuit să-i arătăm cum se va dezvolta staţiunea Neptun. Ca atare, i-am făcut nişte planuri de sistematizare, dar de câte ori ne-am dus cu planurile acestea, ba nu-i plăceau, ba un bloc trebuia mai în faţă, altul mai în spate. La un moment dat, s-a luat hotărârea ca la o vizită să mergem cu nişte planuri-machete şi să facem nişte paralelipipede din ipsos care să reprezinte blocurile propuse de noi. El a venit, le-a văzut, a pus unul mai în faţă, altul mai în spate, şi a zis: „Gata. Acesta-i planul”. După aceea, ei au plecat. Un coleg de-al meu – deoarece aceste construcţii erau realizate în cadrul unui institut de proiectare, ISCAS – trebuia să vină şi să tragă conturul blocurilor, ca să devină plan de sistematizare. Tehnicianul respectiv era răcit şi, în momentul în care s-a aplecat să tragă conturul, a strănutat, astfel că s-au răsturnat toate paralelipipedele de ipsos, pe care el le-a pus la loc cum i-a poftit inima lui. Deci, planul de sistematizare este făcut nu de către Ceauşescu, ci după

strănutul unui tehnician.

Această întâmplare îmi aduce aminte de povestea cu construirea căii ferate Transiberiene pe vremea ultimului ţar rus. Pentru că inginerii nu erau hotărâţi cum s-o facă, ţarul a luat frumos o riglă, a ales cele două puncte care indicau de unde să plece şi unde să ajungă calea ferată transiberiană şi a tras o linie. Numai că degetul lui mare a ieşit mai în afară şi s-a format o buclă din linia dreaptă, astfel încât transiberianul face un mic ocol pe o anumită porţiune, datorită intervenţiei ţarului. Aşa s-a făcut şi Neptu. N, printr-un miracol, dar este una dintre cele mai mari staţiuni. Deci, vedeţi dumneavoastră, pofta vine mâncând, cum am mai spus. Şi a trebuit să facem din ce în ce mai multe construcţii, dar o serie întreagă de state – mai ales cele din lagărul socialist – au început să lase mai multă libertate oamenilor lor. Tentaţia lumii libere fiind mare, aceştia au început să plece prin alte străinătăţuri, prin Italia, Spania sau altele asemenea. Era evident ca turismul românesc să intre în regres. Şi noi am mers să-i arătăm lui Ceauşescu că nu este cazul să mai construim pe litoral, că, de fapt, litoralul românesc nu reprezintă o afacere economică, se pierd bani. Şi s-a făcut un studiu asupra rentabilităţii litoralului românesc. Aş vrea să menţionez, înainte de a arăta această rentabilitate, ce s-a constatat: plajele din litoralul românesc începeau să dispară, mai ales la sud de Constanţa, din cauza curenţilor maritimi, a depunerilor din nordul Dobrogei. Datorită nămolului adus de Dunăre, se colmatează în nord, se măreşte plaja în nord, în schimb, în sud plajele dispar. Şi eram nevoiţi să facem diverse diguri, din stabilopozii aceia mari de granit şi să aducem nisip în fiecare an; valurile mării mâncau din plajă şi s-a ajuns ca plaja să fie de unu-doi metri. Fiecare vânt, fiecare hulă aducea după sine micşorarea plajei. Deci, erau costuri suplimentare. Din

studiul făcut de noi, constructorii, şi specialiştii Ministerului Turismului, cam prin anul 1986-1987, ce a reieşit? Bineînţeles, studiile au fost făcute după o serie întreagă de calcule şi coeficienţi daţi din turismul internaţional. Ce se spunea? Erau punctaje care se dădeau. Plaja românească este spre răsărit? Da.

Deci… pozitiv, în apă există animale care să provoace ceva înotătorilor, rechini, meduze, nu? Alt punct pozitiv. Avem noi în jurul acestui litoral o serie întreagă de oraşe, clădiri istorice şi turistice ca lumea să vină nu numai pentru plajă, ci şi pentru a vedea? Nu, n-avem. Ce putem să arătăm, numai ruinele de la Istria şi punctul cel mai atractiv turistic, trofeul Traiani de la Adamclisi. Foarte puţin. Gândiţi-vă, în comparaţie cu Italia, în această ţară, fiecare stradă are mai multe monumente decât toată România. Avea pe vremea aceea puncte mari de distracţie, discoteci? Foarte puţine. Ţineţi minte că, în perioada când era Ceauşescu la mare, timp de o lună de zile, la ora nouă era îngropare totală, nu aveai voie să cânţi sau să fluieri. Deci, străinii nu prea erau amatori de lucruri din acestea. Singurul lucru pentru care veneau străinii erau fetiţele române, însă, punctajul cel mai mare, şi negativ, din păcate, pentru dezvoltarea în continuare a litoralului a fost durata de folosire. S-a arătat că în străinătate o zonă care nu permite sub opt luni a se face plajă, a fi folosit hotelul respectiv, este o zonă neprofitabilă. Noi câte zile le putem oferi turistului? Doar maximum trei luni, şi acestea cu mari variaţii şi necunoscute. Putem să avem o vară foarte ploioasă, foarte friguroasă, aşa cum am avut mai ales în ultima perioadă. Deci, turismul românesc la mare nu este rentabil. Pentru dumneavoastră, să ştiţi, temperatura medie, anual, între Mamaia şi Mangalia este cu un grad mai mult la Mangalia. Deci, la Mangalia se poate prelungi sezonul turistic cu cel puţin două săptămâni, mai mult decât la Mamaia. S-a hotărât să

oprim lucrările la mare şi să dăm drumul la turismul montan. Foarte multe ţări nu şi-au dezvoltat încă turismul montan. Ideea principală este deci la munte, şi nu la mare. Consider că toţi cei care au cumpărat hoteluri pe nimica la mare au luat o mare ţeapă.

— Care ar fi, în opinia dumneavoastră, noutăţile în turismul românesc?

— Am văzut că a existat un ministru al turismului care a avut ideea genială de a planta palmieri. Doamne, o prostie mai mare nu cred că există. Cum e să fii un ministru care nu ştie nici cât un cârnăţar din vest, cum este posibil să plantezi palmieri la Mamaia? Am şi văzut, a cheltuit o grămadă de bani, n-a răspuns de banii pe care i-a cheltuit, în schimb, anul următor, aceşti palmieri au fost terminaţi. Astăzi, turismul este o afacere a guvernului, a oamenilor bogaţi. Nu este un turism pentru tot omul obişnuit. M-am gândit la zvonul şi ideea de a face un Dracula Parc la Sighişoara. Întâmplarea a făcut să cunosc o echipă de artişti care lucra la Cazinoul Victoria. Doi dintre ei erau în cadrul unor spectacole de revistă, de balet, unde majoritatea oamenilor erau balerini la *Moulin Rouge, Casino de Paris, Horse,* deci nume celebre în balet. Aceştia doi vorbeau limba franceză şi eram foarte curios dacă sunt francezi ori belgieni, aşa că l-am întrebat pe unul dintre ei. „Non, monsieur, nous sommes gipsy”. „Nu, domnule, suntem ţigani”. Am rămas foarte uimit. „Cum, dumneavoastră sunteţi nişte ţigani?!”, l-am întrebat cu aceeaşi stare de perplexitate, deoarece i-am văzut nişte oameni culţi. „Dumeavoastră, am zis, i-aţi văzut pe ăştia de la noi, autohtoni…?” „Da, îi cunoaştem, dar dumneavoastră aveţi ţigani sălbatici”. Aceasta a fost cea mai bună caracterizare a ţiganilor care sunt la noi în ţară, nişte sălbatici.

Ei bine, omul acesta mi-a zis că este nepotul proprietarului Disney Parkului din Bruxelles, oraş mare cât Bucureştiul, iar proprietarii nu ştiu cum să scape de această afacere foarte păguboasă. Noi, atunci când în toată lumea spune că sunt păguboase, noi vrem să creăm, să investim. Toată aceasta e o afacere a Ministerului Turismului. Ce a făcut acest minister? A propus să se anunţe o zonă care se va dezvolta, a cumpărat terenurile pe nimic, după aceea terenurile s-au scumpit foarte mult şi, până la urmă, când preţul a fost destul de mare, au vândut terenurile, iar mai apoi, după ce s-a considerat că nu mai este posibil să se facă, terenurile au revenit la preţul iniţial, deci cei care au cumpărat au fost prostiţi şi au pierdut.

Deci, toate, la noi, se văd prin prisma afacerilor şi nu prin prisma beneficiilor pentru ţară. Trebuia să vină moştenitorul tronului Angliei să spună că nu e loial să strici un oraş medieval cu o arhitectură unică în lume şi să faci din acesta un obor al dezmăţului? Şi pentru ca afacerea să meargă în continuare, s-a lansat o altă propunere: hai să facem acest Dracula Parc lângă Bucureşti, la Snagov. Pe vremuri, acolo era o staţiune agricolă a gospodăriei de partid, una dintre cele mai bune. Au dezafectat-o, au închiriat-o unor cvasinecunoscuţi ca să facă în ea acest Dracula Parc. Eu aş propune ca această denumire să fie combătută de însuşi guvernul. Cum, domnule, îţi prezinţi ţara ca o ţară unde unul a devenit conducător şi nu făcea altceva decât să sugă sângele oamenilor? Adică noi suntem o naţie de criminali? În loc să combaţi această caracteristică, tu o extinzi în propria afacere! Ruşinos! Cam cu aceeaşi temă mi se pare şi propunerea care a fost făcută, din păcate şi avizată, ca Ştefan cel Mare să fie trecut în rândul sfinţilor. Domnilor, repet, Ştefan cel Mare a fost ce vreţi dumneavoastră mai mare, cel mai viteaz domnitor, care a domnit

cel mai mult, omul care s-a jertfit pe altarul patriei şi al creştinismului, dar ca să-l faci sfânt! A fost însurat de trei ori, odată cu o catolică, a avut mulţi copii din flori. A trăit cu fata celui care a fost învins. A tăiat pe toţi cei care puteau să-i ia tronul, a executat pe cei învinşi, dar a făcut biserici. Poate Brâncoveanu are mai multe drepturi. Şi astăzi sunt oameni care construiesc biserici şi prin urmare, ar trebui să-l facem sfinţi? Domnul Becali, dacă se pune bine cu Biserica şi construieşte şapte biserici, hai să-l facem şi pe el sfânt! Mmi merge, mai ţine? Pentru guvern, orice ţine, bani să iasă.

Dreptate şi adevăr

— Îmi stăruie pe buze o întrebare: s-a făcut dreptate prin răsturnarea lui Ceauşescu? Cum arată azi Justiţia?

— Au trecut 15 ani de când Epoca de aur s-a încheiat, încheiată printr-o crimă. De atunci, opiniile sunt împărţite: pro şi contra. Dar majoritatea spune că o ducem mai greu. Că am greşit. Că altfel a fost visul nostru. Şi toţi arată într-o direcţie: Justiţia. Justiţia este reprezentată printr-o femeie care ţine în mână o balanţă, care judecă dreptatea de rău, adevărul de minciună. Dar ea este legată la ochi. Niciodată nu vei putea şti dacă a văzut sau nu bine. Se spune că ea trebuie să judece fără părtinire. Dar oarbă, ce poate să vadă? Mulţi spun, domne, ea este o femeie foarte frumoasă, dar este dezbrăcată, şi alţii, e adevărat dezbrăcată, pentru că Justiţia nu are acoperire. Iar unii mai hâtri zic: „Dar de ce stă în picioare şi nu culcată?” Culcată ar costa mai mult. Justiţia de azi, majoritatea ca şi înainte, nu discerne adevărul, vede întotdeauna strâmb şi, în general, în favoarea celui care este mai

bogat, mai hoţ, mai şmecher.

— Dintre amintirile dumneavoastră din tinereţe, care au fost cele mai mari hoţii şi escrocherii ale României?

— S-a scris în ziare că cel mai mare jaf al secolului din România a fost făcut în zilele de azi, când trei nenorociţi, trei pseudohoţi, au furat un camion plin cu bani. Au furat atât de mult, încât nici nu au avut ce să facă cu ei. S-a rezolvat, dar hoţia secolului nu a fost hoţia pe care unul dintre conducătorii poliţiei române a spus că a fost cea mai profundă. Şi o să vă spun câteva cuvinte, în jurul anului 1902, o salariată din Banca Naţională, o fată tânără, de circa 18 ani, era telegrafistă. Pe vremea aceea, comunicările dintre bănci se făceau cu telegraful cu fir. Nici vorbă de telefon sau altceva. Această fată, extraordinar de înţeleaptă şi deşteaptă, depune la Banca Naţională, cu o hârtie şi o chitanţă, suma de 1 leu. Menţionez că, pe vremea aceea, leul era de aur: 1 leu 1 napoleon. Depune 1 leu, lasă puţin loc între cuvântul leu şi, după depunerea şi iscălirea de primire, modifică, de fapt completează cu mâna, milion lei aur. Cere ca această sumă să-l fie înapoiată prin Banca Franceză. Era singura care comunica cu băncile prin telegraf. Cu chitanţa în mână, de depunere a sumei de 1 leu modificată la 1 milion lei şi cu adresa de restituire prin Banca Franceză de la Paris, pleacă într-o vineri din Capitală, cu trenul. Ajunge luni dimineaţă la Paris, se duce la bancă, îşi scoate milionul de lei, fuge la Pas-de-Calais şi se îmbarcă pe un vapor argentinian. Banca Franceză trimite o telegramă prin care comunică faptul că s-a ridicat suma de 1 milion de lei. Telegrama ajunge la Bucureşti, dar, ea fiind singura telegrafistă, documentul nu este citit de nimeni, la Bancă, decât a doua zi. Toată lumea nu s-a impacientat:

„A lipsit telegrafista”. Dar nu a avut cine s-o înlocuiască, încep să se facă cercetări. Fata este dată în urmărire de la Paris, dar se constată că a fost atât de şmecheră, încât s-a îmbarcat pe un vapor argentinian, România, neavând un tratat de extrădare cu această ţară. Şi pleacă fata în necunoscuta Americă de Sud, având asupra ei posibilitatea de a trăi dintr-un milion lei aur. Faceţi socoteala câte tone de aur a furat această fată. Cred că valoarea sumei întrece de cel puţin câteva mii de ori furtul secolului făcut în luna septembrie 2004 la Bucureşti. Tatăl meu îmi povestea de un mare, mare desenator, care se autointitula Magnificentius Imperator Artis[2]. După el, dar şi după mine, a fost cel mai mare grafician român. Din păcate însă, era un nebun. Ca să vă arăt cât era de nebun, a desenat din peniţă un proiect de pod care să unească malurile Franţei de cele ale Americii! Acest om se prezintă într-o zi, tot la Banca Naţională, cu o hârtie de 1 leu. Pe vremuri, hârtia de 1 leu avea dimensiunea de circa 4 pe 8 cm, foarte puţin ca dimensiune. Se prezintă deci la un ghişeu şi cere să i se schimbe hârtia de 1 leu în 4 hârtii de 25 de bani. Salariata de la ghişeu îi face acest schimb şi, în momentul în care primeşte aceşti bani, graficianul îi spune: „Domnişoară, să ştiţi că hârtia de 1 leu este făcută de mine, din peniţă”. Aceasta se uită atent la hârtie, nu-şi dă seama şi fuge la şefii ei. „Domnilor, e unul acolo care zice că el a făcut hârtia asta de 1 leu din peniţă”. Şefii o privesc şi, la rândul lor, nu-şi dau seama. Femeia insistă să fie chemat, iar acesta este adus şi confirmă: „Da, domnilor, hârtia aceasta este făcută de mine

2 Magnificentius era "puţin sărit din minte", dar "un gravor şi ilustrator fără pereche" (spune V.A. Urechia, nepotul istoricului cu acelasi nume). Grava la perfecţie şi bancnote, iar Mihail Oromolu, guvernator al Bancii Naţionale (1922-1926) l-ar fi chemat să-i vada banii. Magnificentius a cerut să i se dea câteva bancnote bune şi le-a amestecat, pe o masă, cu hârtiile lui. Apoi i-a indemnat pe cei prezenţi să găsească banii falşi, însă nimeni nu a reuşit. Cum nu pusese nici o hârtie in circulaţie, Nicolescu-Magnificentius nu a avut probleme cu legea. Ba, mai mult, Oromolu i-a fixat o pensie, cu condiţia să nu mai fabrice alţi bani. Însă ar fi murit sarac, iar ziarele şi lumea l-au dat uitării încă de pe atunci.

din peniţă, şi, dacă vreţi, daţi-mi o hârtie şi o peniţă şi am s-o desenez”, i se pune în faţă o hârtie, începe să deseneze şi salariaţii băncii realizează, în sfârşit, ce om au în faţă. Ce s-a întâmplat? A fost angajat la Banca Naţională, în jurul anului 1906-1907, cu o condiţie: să nu mai deseneze niciodată bani din peniţă. Hârtiile desenate de el erau atât de perfecte, încât s-ar fi putut face nişte zincuri care, ajunse pe mâna unor escroci din acele vremuri, ar fi condus la tipărirea unor sume uriaşe de bani.

O altă hoţie celebră, de fapt o escrocherie, a fost atunci când în România s-a făcut stabilizarea. Când te duceai şi cumpărai cu un geamantan plin cu milioane de lei o… pâine. Milioane de hârtii au fost aruncate pe străzi. S-au schimbat foarte puţini bani, mi se pare că suma pe care puteai s-o capeţi era de 80 de lei, sau poate 60. Statul a editat atunci hârtii de 2, 5 lei şi mi se pare că cea mai mare era de 25 de lei. Toată lumea era înnebunită cum să facă rost de bani. Nimeni nu mai era bogat sau sărac, toată lumea era săracă, în Târgu-Jiu, unde am fost în acea perioadă, au apărut hârtii de 100 de lei. Cu 100 de lei puteai să cumperi doi boi, iar ţăranii erau înnebuniţi în special să facă rost de bani şi vindeau orice pentru preţuri de nimic. Fiecare hârtie dacă vă uitaţi pe o colecţie numismatică, avea înainte, jos, pe o manşetă, scris foarte mărunt: „Falsificatorii acestor bancnote vor fi pedepsiţi conform legilor, de la… până la…”. Respectivă bancnotă, făcută de nişte ţigani, nişte mari escroci, avea scris în manşeta respectivă: „Falsificatorii acestor bani nu pot fi pedepsiţi conform legilor, pentru că statul nu a tipărit hârtii de 100 de lei!” Era scris, aşa de mărunt că nimeni nu citea şi astfel au fost înşelaţi mulţi ţărani.

Bineînţeles, orice escroc va fi arestat, toţi escrocii sunt nişte oameni foarte deştepţi, iar cei despre care vorbim nu au fost pedepsiţi cu pedepse aşa de grave ca falsificatorii ce erau, ci numai

ca nişte oameni care au indus în eroare alţi oameni mai proşti anunţând falsul. Deci, marile hoţii ale vremii. Se spunea, tot înainte, că un jaf celebru a fost făcut în jurul anului 1975. Câţiva indivizi mascaţi atacă un camion de transportat valută. Dar în ce fel? Doi fraţi cu numele de Ioanid – Paul şi Ion, toţi intelectuali şi cu funcţii foarte mari (Paul Ioanid era colonel de securitate, iar fratele lui era un bun inginer la IFA Măgurele, deci era fizician), împreună cu o serie întreagă de prieteni, printre care unul Muşat, cineva Savianu şi altul Băteanu, se gândesc cum să facă rost de bani. Şi atunci, cei doi fraţi, mascaţi spuneam, atacă o furgonetă de transport bani aparţinând filialei CEC a sectorului 4 Bucureşti.

În timp ce ei se prezintă mascaţi în faţa camionului, sora lui Muşat şi ea mascată, cu un pistol mitralieră în mână, dar şi cu un aparat de filmat, vine în faţa maşinii şi spune: „Staţi liniştiţi că vrem să filmăm cum se atacă o furgonetă plină cu bani!”. Toată lumea e mulţumită, zâmbitoare, şi ei încep să facă regia. Spun, tu stai mai la dreapta, tu, mai la stânga, iar şoferii de la camion le sugerează: „Voi faceţi în aşa fel încât să fiţi văzuţi şi puneţi mâna pe bani şi transportaţi-l în taxiul acesta”. Cu câteva momente înainte, un sfert de oră sau poate o jumătate de oră, cei doi fraţi Ioanid atacaseră şoferul acestui taxi, îl dăduseră la o parte şi se prezentaseră la CEC cu această maşină, în timp ce filmau, toată lumea voia să stea în faţă să vadă cum se face un film cu furt. După ce au cărat toţi banii din furgonetă în taxi, toţi au plecat, au fugit, şi abia atunci lumea şi-a dat seama că au asistat la un furt adevărat. Cei doi fraţi, pe numele lor adevărat Leibovici, şi menţionez că absolut toţi oamenii care mi-au pomenit de acest furt erau evrei români, însă cu nume româneşti, de data aceasta, au dispărut. Vă daţi seama ce a fost în sânul Ministerului de Interne. Peste tot au început să fie căutaţi aceşti oameni şi s-au făcut tot

felul de presupuneri: cine erau, ce erau? Eu vă spun că stăteam pe vremea aceea lângă piaţa Universităţii. Şi mâncăm în fiecare zi meniu fix la Capsa. Timp de două luni de zile, miliţia a venit de patru ori în restaurant şi ne-au legitimat pe toţi şi erau surprinşi de faptul că eu mâncasem de atâtea ori la Capsa. De fapt, ei nu-şi dădeau seama că mâncăm cel mai ieftin meniu. Toată lumea ştia că răsuflase câte ceva, dar nu cunoştea în amănunt despre ce este vorba. Ce s-a întâmplat? Unul dintre colegii lui Ioanid a fost într-un fel mirat că acest Ioanid, care nu avea legătură cu vreun posibil furt, tot întreba la miliţie dacă a fost cumva prins hoţul care dăduse această lovitură. Şi, mirat, dă un telefon la miliţie şi spune: „Domne, mi se pare curios că prietenul meu se interesează tot timpul de furt. Ce legătură are cu jaful?

Şi atunci, Ioanid a fost pus sub supraveghere. Ce se constată? La un moment dat, unii dintre cei care îl filau vede că Ioanid merge pe stradă împingând un cărucior cu o mobilă. L-a văzut o dată, au rămas surprinşi. L-au zărit şi a doua oară şi atunci au înţeles, Ioanid nu făcea altceva decât să transporte banii de la un obiectiv la altul, pentru a li se pierde urma. A fost prins. Au fost prinşi toţi. A fost un proces mare de tot şi cinci inşi au fost condamnaţi la moarte. Inclusiv sora, femeia care a făcut aşa-zisa filmare. Dintre aceştia, patru au fost executaţi. Femeii i s-a comutat pedeapsa la închisoare pe viaţă, iar în 1975-1978 a emigrat în Israel. Au fost făcute filme, reconstituiri, toată lumea a văzut, de aproape, cum s-a întâmplat acest mare jaf, suma ridicându-se la aproape 250.000 de dolari.

Realitatea este însă alta: aceşti oameni nu au fost nişte hoţi, ci, de fapt, nişte oameni care au avut nevoie de bani ca să ajute israeliţii din România să poată emigra. Ştiţi dumneavoastră foarte bine că Israelul, cât şi Germania federală plăteau statului român

pentru a li se permite evreilor şi germanilor să emigreze din România. Statul Israel nu avea bani şi au apelat la acest om care, de fapt, s-a jertfit pentru sionismul mondial. Fac o remarcă: doi dintre cei doi care au atacat furgoneta făcuseră parte din prima armată a statului Israel, formată odată cu înfiinţarea statului Israel. Ei fuseseră în prima armată, erau, de fapt, nişte patrioţi care au vrut să-şi ajute ţara. Mult mai târziu, în 1998, s-a făcut un film de cinematografie, aşa, mai romantic, la Hollywood, în care s-a arătat, deci la un mod mai romanţat, adevărata faţă a acestui jaf formidabil. Hoţi au fost în toată lumea şi peste tot. Au fost şi borfaşi, şi criminali. Un Coroiu, un Sile Constantinescu şi mulţi alţii, au trecut şi prin istoria românească. Tot în istorie există şi hoţi, dar şi vardişti. Nişte oameni care-i prind, legal… Prin 1936-38, când se înmulţiseră hoţii în România, deci în perioada interbelică, perioadă, putem spune, romantică şi democrată a României, apăreau în ziare titluri de genul: „Hoţul Gheorghe a fost fugit de sub escortă şi a fost împuşcat”, în circa o lună de zile, vreo 10 perechi de hoţi fugeau de sub escortă şi erau împuşcaţi. Erau lăsaţi în stradă, în locuri cu circulaţie intensă, şi nu se ştie cum se făcea că procurorii lipseau, erau în concediu, ori plecaţi la moşie, şi hoţii zăceau pe caldarâm trei-patru zile până se umflau – mai ales vara –, şi hoţii din România îşi dădeau seama că se întâmplă ceva. Puteai să arunci un pumn de galbeni, că nimeni nu-i lua. Nu mai existau hoţi în România, mai ceva ca pe vremea lui Ţepeş-Vodă!

— Nu de multe ori am auzit, referitor la ce se întâmplă astăzi, fraza: „Unde eşti tu Ţepeş Doamne?”

— Vă spun aceste lucruri, pentru că astăzi trecem printr-o

mare criză a siguranţei şi a drepturilor. Toţi spunem drepturile omului, dar nu există niciun drept al omului. Este dreptul hoţului, nu al omului cinstit. Cu vorbe bune nu ştiu ce se va putea face. „Hoţule, dragă, nu mă omorî, nu-mi lua banii, lasă-mă în pace!”, Credeţi că aceasta este morala care trebuie aplicată hoţului? Se spune că Justiţia este oarbă. E adevărat că este oarbă, pentru că ea, săraca, are o mână mai lungă şi a intrat chiar în banii aceluia care provoacă pagube şi astfel de lucruri. S-a mai întâmplat vreodată ca în ţara românească să existe atâţia falsificatori, atâţia mituitori, atâţia escroci? Din păcate, aceştia sunt conduşi de cei mai mari escroci. Termenul acesta de baroni este foarte adevărat. Oamenii politici au devenit ei înşişi conducători de hoţi.

Ce putem face? Ţipăm foarte mult. Spunem: „Domnilor, amestecul politicului în Justiţie este evident. Trebuie să facem ceva”. Dar astăzi, când cei de la conducere conduc bandele de hoţi, ce putem face? Vreţi să scăpăm fără eliminare? Păi, să ne gândim la ţările care aplică just, legi strict necesare. Noi suntem azi cu fundul în două luntre. Vrem să fim şi-n Europa, dar şi în America. Alegem în justiţie acele forme de pedeapsă care sunt mult mai blânde, mult mai favorabile hoţilor. De exemplu, de ce nu aplicăm codul american, ţara care reprezintă, pentru mine, cea mai dreaptă justiţie? În America, nu judecătorul hotărăşte, ci juraţii, acei oameni simpli, de profesii diferite, care sunt adunaţi într-o cameră alăturată sălii de judecată şi hotărăsc vinovat ori nevinovat. Este tras la sorţi un număr impar de oameni, care discern adevărul. Deci, nu mai poate fi cumpărat judecătorul. Astăzi, judecătorul, este cumpărat sau obligat de forul lui tutelar, de Ministerul de Justiţie, coordonat la rândul său de partidul aflat la putere, să facă Justiţie. Dacă juratul ar hotărî, ar fi eliminaţi aceşti oameni. Dar noi nu vrem acest lucru. Vă dau un exemplu: ştiţi că în Arabia

Saudită nu există încuietori la uşi? Pentru că nu există hoţi, iar pedepsele sunt atât de aspre, încât nimeni nu vrea să-şi rişte viaţa pentru o mică hoţie. Dacă eşti prins că ai furat, ţi se taie mâna. Sigur că da, este o pedeapsă foarte grea, nu o văd aplicată la noi. Dar ia gândiţi-vă, dacă am aplica-o? Am avea un parlament de ciungi. Dar noi le lăsăm mâinile, pentru că au nevoie să semneze statele de plată şi să numere banii.

— **Ce soluţie vedeţi? Tot una incisivă?**

— Eu propun să fie pedepsiţi cu o veche pedeapsă românească: tăiatul nasului, să fie însemnaţi. Un mare scriitor şi călător, spătarul Milescu, i s-a tăiat nasul. E adevărat, săracul de el nu era hoţ, i-a fost ciopârţit nasul pentru că, în curţile domneşti, un om însemnat nu putea să ia locul unui conducător, respectiv un domnitor sau voievod. Şi atunci, dacă voiai ca niciodată în viaţă să nu fie ales cineva, trebuia să fie ciung ori şchiop. Totuşi, au existat chiar şi voievozi care au fost şchiopi. Spuneam înainte că atunci când, în alte ţări, existau universităţi, în Italia, Franţa secolelor al XIII-lea, al XIV-lea, noi nu eram formaţi ca neam. Noi suntem în urma culturii şi civilizaţiei europene occidentale cu cel puţin 600 de ani. Am avansat, am câştigat foarte mult, dar ne mai lipsesc cel puţin 150 de ani. Şi atunci, pentru noi, Codul penal cel mai drept şi mai just este Codul penal al ţărilor occidentale din urmă cu 150 de ani.

Vă reamintesc că în 1948, în Franţa, mai exista în folosinţă ghilotina, se mai trimiteau deţinuţi în Guyana franceză, în faimoasa închisoare care a stat la baza celebrului roman „Papillon”. Închisorile noastre sunt nişte cămine romantice pentru nişte oameni pe care trebuie să-i hrănim, să-i punem în faţa televizorului

şi, din când în când, să le facem puţină morală: „Băieţi, staţi cuminţi!”. Aşa putem face noi educaţie hoţilor? În timpul lui Antonescu, pe care nu l-am iubit, era chiar pedeapsa cu bătaia, îţi dădea 100 de lovituri cu băţul pe spate. Te consulta un doctor ca să vadă dacă eşti în stare să suporţi, erai întins pe o banchetă, ţi se punea o batistă sau o cârpă udă pe fese şi un om delegat îţi număra loviturile, asistat de un judecător. Nu cred că ar fi bine astăzi să se facă aşa ceva. Dar, ia gândiţi-vă dumneavoastră, cum este când însăşi poliţia le acoperă capul să nu-i vedem! Păi, nu numai că trebuie să-l vedem, ar trebui aproape să fie scuipaţi, pentru că aceşti oameni au făcut mult rău.

— Şi vor face în continuare câtă vreme Codul Penal este aşa cum este. Optaţi pentru introducerea pedepsei cu moartea?

— Astăzi, în SUA, în 40 de state, încă mai există pedeapsa cu moartea, în America, pedeapsa se cumulează. La noi, nu. Se hotărăşte care este cea mai mare şi se dă o singură sentinţă. Cea mai mare dintre toate pedepsele care s-ar cuveni fiecăruia, înainte vreme, în urmă cu vreo 200 de ani, în România erau două feluri de judecată: hoţii, criminalii erau judecaţi la Agie. Unii erau puşi în nişte butuci, un fel de cătuşe din lemn, în piaţa publică, să fie văzuţi de toată lumea, care prolifera tot felul de injurii, arunca cu ouă, roşii şi chiar pietre şi, după aceea, poliţistul sau chiar domnitorul hotărau aruncarea lor în ocnă. Ocna însemna să te bage în ocna de sare, în întuneric, şi să stai acolo până când îţi vine sorocul să ieşi. Mai mult de doi ani nu rezistai în ocnă. Ocna echivala cu pedeapsa cu moartea. Cei care însă se judecau civil, să spunem, se duceau în Bucureşti la Biserica cu jurământ. Biserica

cu jurământ era o bisericuţă mică situată în spatele Poştei Centrale de pe Calea Victoriei. Acolo, împricinaţii, în general negustorii, jurau că vor spune adevărul pe o Biblie. Şi popa era acela care dădea verdictul. Astăzi, cred că nu se poate face aşa ceva în niciun caz. Consider că frica păzeşte bostănăria.

— Concret, ce aţi vrea să se facă în acest sens?

— Aş propune un nou Cod Penal, care să ţină mai puţin seama de aşa-zisele drepturi ale omului. Să fie drepturile omului cinstit, nu ale hoţului. Aş introduce pedeapsa cu moartea pentru următoarele delicte: trădarea de ţară şi de neam – în această categorie ar intra însuşi generalul Pacepa. Generalul Pacepa, care a fost avansat general de un partid comunist, trebuie să fie judecat după legile comuniste. El n-ar fi fost nimic. Nefiind nimic, nu putea să greşească, deci nu putea să fie pedepsit. Deci, legislaţia care trebuie să se aplice generalului Pacepa trebuie să fie legislaţia partidului care l-a ridicat la putere şi i-a dat gradul de general. Deci, prima şi cea mai gravă este trădarea de ţară. A doua pedeapsă aş da-o tuturor celor care jefuiesc sau omoară. Chiar şi şoferii în stare de ebrietate sau care nu au carnet de conducere trebuie să ştie că dacă a omorât se pot aşteptă la pedeapsa capitală. Nu trebuie să existe milă pentru aceşti oameni. Un criminal va fi întotdeauna un criminal. Chiar şi cel care omoară aşa-zis din dragoste. Numai Dumnezeu are dreptul de a ridica viaţa, nu omul.

A treia categorie pentru pedeapsa cu moartea ar fi pentru cei care violează sau cei care vând carne vie. Orice viol distruge sufletul unui om. Orice violator care obligă copii sau tineri – îi bate şi le provoacă suferinţe, îi sechestrează – pentru a se prostitua

trebuie lichidat. Şi în felul acesta, în mod cert, nu o să mai existe astfel de oameni. Sigur că da, această pedeapsă trebuie să se aplice şi celor care mimează, de exemplu o tânără care a zis că a fost violată, ca să fie sigură că vor fi omorâţi duşmanii lor. Şi a patra mare infracţiune care trebuie pedepsită cu moartea este traficul cu stupefiante, în cazul celor care vând, dar şi în al acelora care consumă şi în scopul de a vinde. Nu trebuie să existe niciun fel de milă pentru cei care zic: „Da, domnule, am vândut stupefiante, pentru că, la rândul meu, am prizat haşiş, opiu, heroină, ori mi-am făcut injecţii cu morfină şi trebuie să fac rost de bani, pentru că nu pot altfel”. El trebuie să ştie că, dacă face acest lucru, va fi lichidat. Sunt sigur că în două luni de zile, aplicând această pedeapsă, nu vom mai avea criminali, violatori, traficanţi de stupefiante.

Tot în Codul Penal aş dori introdus următorul lucru: pedepsele să fie cumulate. Ai bătut pe cineva, i-ai tras o palmă: doi ani. Ai înjurat, încă doi ani. Ai tăiat cu sabia, încă cinci, în total, deci, nouă ani. În felul acesta, omul va şti că nu va scăpa aşa de ieftin, înseşi pedepselor din Codul Penal le-aş mări numărul de ani sau ridicarea valorilor amenzilor respective. Un recidivist va trebui să refacă vechea pedeapsă, iar pentru cea nouă va primi un dublu al pedepsei. Deci, un recidivist care a făcut doi ani de zile şi a furat din nou va trebui să facă cei doi ani iniţiali şi încă patru ani pentru a doua pedeapsă. O să vedeţi dumneavoastră că, după ce ai furat prima dată, va fi foarte greu să recidivezi. Aş da o limită a numărului de ani, de stat în puşcărie: 25 de ani. Peste acest interval, pedeapsa să se transforme în pedeapsă capitală. Şi atunci, fiecare se va gândi, pentru fiecare lucru pe care-l va face, ce consecinţe fatale va avea. Tot în mărirea numărului de pedepse, aş dubla pedepsele pentru următoarele categorii de oameni:

parlamentari, oameni de afaceri, conducători de instituţii, toţi membrii corpului de justiţie, pentru toţi salariaţii din poliţie, jandarmerie şi din armată. Aceşti oameni sunt cei care trebuie să conducă şi, în acelaşi timp, să aplice legile. Dacă aceştia greşesc, înseamnă că pedepsele trebuie să fie mult mai mari. Sunt convins că aceste lucruri vor face ca în România să existe pace, calm, iar frica de a nu mai merge pe stradă, din cauză că poţi fi lovit, furat şi, mai mult, omorât, va dispărea.

— Nu contest spiritul dumneavoastră justiţiar, dar nu credeţi că un asemenea Cod Penal contravine cu legislaţia europeană? Sau e doar un punct de vedere? În alte ţări cum e?

— Vă dau câteva exemple, de data aceasta din China. Un coleg de-al meu, marele arhitect Vlădescu, era în inspecţie şi, mergând prin diverse magazine, şi-a uitat pălăria, vă daţi seama, în oraşul acela imens, şi-a uitat pălăria. A doua zi, fără să ştie cine este, la hotelul lui a venit un salariat al magazinului şi i-a spus: „Domnule, v-am căutat 24 de ore ca să vă aduc pălăria. Să nu credeţi că v-am luat-o noi.” Aşa ceva se întâmplă acolo. Arunci un pumn de galbeni pe stradă şi nu se apleacă nimeni să-l ridice. Iarăşi, pentru că am vorbit de China, în urmă cu vreo 50 de ani, am citit o carte despre această ţară, a cărei acţiune avea loc prin 1700 şi această lucrare era scrisă de un român care recunoaşte că n-a fost în ţara Marelui Zid şi ceea ce scrisese era un summum a diverse observaţii şi comentarii ale unor străini care au trăit în China. Cartea are mai multe capitole, printre care şi Justiţia chineză. De ce spun lucrul acesta? Poate să fie aplicat foarte bine şi la noi. Observ că astăzi lumea se ceartă îngrozitor. Tribunalele

sunt pline de certăreţi. Pentru fiecare lucru, lumea se ceartă. Să spunem că chinezii, prin firea lor, sunt nişte oameni foarte certăreţi.

În China veche, judecata o făcea mandarinul. Mandarinul era un fel de boier sau un fel de comandant al unui oraş, un om bogat, un om care era un factotum într-o zonă sau un oraş. Deci, el era judecătorul.

Împricinaţii veneau la acest mandarin. Nu se puteau judeca însă în absenţa martorilor. Şi mandarinul spunea: „Daţi 25 de lovituri la picioare primului martor”, i se aplicau loviturile. „Mai vrei să fii martor?”. „Mai vreau”. Urmau alte lovituri, până când omul spunea că nu mai vrea. Din lipsă de martori, procesele erau terminate, iată deci o metodă foarte bună şi foarte plăcută în a împrieteni partidele acestea politice care se bat la noi şi ne fac de ruşine în toată Europa. Bătaia la tălpi îi va aduce pe toţi la acelaşi numitor. Credeţi dumneavoastră că cineva va voi să aplice acest sistem învechit de judecată, retrograd, dar foarte bun? Nu.

Astăzi, poliţistul este timorat de Justiţie. Un poliţist nu îndrăzneşte să scoată pistolul pentru a curma un eveniment nefericit. Se va gândi: „Doamne, dacă-l nimeresc pe hoţ. Eu o să fiu considerat vinovat, nu hoţul”. Uitaţi-vă în America, îi obligă să stea drepţi, nu au stat, nu au ascultat, îi împuşcă direct. Dar nu în picioare, între ochi. Imaginea aceasta între poliţist şi judecător mi-aduce aminte de ceea ce am văzut la circ în urmă cu câteva zeci de ani. Era un clovn, care bătea într-o bucată de lemn nişte cuie. Şi era fericit, în spatele lui era altul care, cu un cleşte, scotea cuiele. Şi mima că este la fel de fericit. Asta este imaginea între poliţie şi Justiţie. Poliţia arestează, iar justiţia eliberează. Asta este dreptatea. Cum un poliţist prinde un om în flagrant, imediat acesta din urmă începe să ţipe ca din gură de şarpe: „M-a bătut, m-au

schingiuit, din cauza aceasta am declarat, ceea ce am mărturisit nu este adevărat, poliţia este de vină”. Arătaţi-mi dumneavoastră, în ultimii 15 ani, câţi mari borfaşi, mari escroci, care au furat miliarde de lei, milioane de dolari, au fost pedepsiţi? Niciunul. O să găsiţi simpli găinari care au furat două ouă, trei găini şi trei coceni. Aceasta-i Justiţia română! Ruşine şi pentru cei care conduc.

Aţi văzut câte bănci au fost falimentate? Câţi oameni au fost înşelaţi şi lăsaţi dezbrăcaţi? Ce pedepse s-au dat? câţi dintre marii escroci din bănci au fost pedepsiţi? Şi aşa, dacă a fost prins unul şi i s-a dat un an sau doi ani, pentru că a furat un milion de dolari, iar din doi ani face trei luni, pe urmă se duce şi trăieşte fericit la Nisa. Asta este dreptatea în România. Arătaţi-mi marea escrocherie SAFI: să spus de atâtea ori, s-a escrocat, nu s-a escrocat, a picat fondul, nu putem să judecăm, pentru că lipseşte împricinatul, doamna Vlas. În sfârşit, nu se ştia unde a fugit, s-a ascuns prin Bulgaria, în Israel, nu putem s-o extrădăm. Până la urmă a fost extrădată şi a fost adusă în România. Avem omul care a făcut greşeala, băgat în puşcărie. Aţi văzut în atâţia ani că s-a luat vreo hotărâre? Nu… Aţi mai văzut dumneavoastră în lumea aceasta un hoţ care nu vrea să iasă din puşcărie, deşi justiţia îi îngăduie acest lucru? Păi, ştiţi ce se va întâmpla? Dacă doamna Vlas va fi prinsă de mulţime, va spune exact cum s-a întâmplat şi ce s-a întâmplat. Şi atunci, domnul X va fi din nou judecat, iar dacă domnul X se va supăra, va sufla un vânt şi o serie întreagă de oameni de partid şi din guvern vor îngheţa. Ei vor striga ajutor la ministrul de Justiţie, acesta va ordona judecătorului, iar judecătorul va băga din nou în puşcărie persoana respectivă. Şi s-a închis cercul. Cercul acesta se va învârti atâta timp cât greşeala va fi absolvită, va fi iertată. Aceasta-i justiţia română. În urmă cu vreo trei ani de zile, am scris o scrisoare domnului ministru Rus, care era la Interne, i-am spus

că pe timpul lui Ceauşescu, a existat o comisie de recuperare a bunurilor aparţinând monarhiei. Şi multe au fost găsite. L-am rugat să numească o comisie de recuperare a bunurilor care au aparţinut Partidului Comunist Român. Bunurile în speţă n-au fost făcute de oamenii de partid, ci tot de oamenii obişnuiţi, simpli, şi aceste bunuri să se întoarcă înapoi la stat. Şi îi dădeam un exemplu: atunci când, după aşa-zisa Revoluţie, s-au înfiinţat peste 100 de partide, acestea au fost dotate cu bunuri aparţinând clădirilor simandicoase ale partidului. Partidele s-au dezintegrat, nu mai există. Bunurile care le-au fost date spre folosinţă ar trebui să se întoarcă înapoi. Nu spun că au fost furate, dar să fie aduse îndărăt. Nici acest lucru nu poate fi făcut.

Eu, în cariera mea, am avut în administrare o serie întreagă de palate, administrate până când trebuia să fie preluate de adevăraţii proprietari. Am şi astăzi inventarele lor. De ce nu se doreşte să se ştie ce s-a întâmplat cu bunurile din marile palate? De ce nu se cercetează ce s-a întâmplat cu bunurile care au aparţinut Comitetului Central? Eu ştiu precis oameni care au furat cu sacii. Cine sunt aceştia? Unii spun că sunt revoluţionari, alţii nu zic nimic. Pe faţada acestui palat, nu veţi găsi nicio urmă de glonţ, dar în interior o să vedeţi că toate uşile au fost distruse, de cei care au intrat. De ce? Ca să caute prin sertare, prin dulapuri. Am o fotografie a unor birouri în care existau o serie întreagă de bunuri care trebuia oferite ca daruri marilor capete care vizitau ţara. Iar în alte camere, o serie întreagă de alte bunuri pe care Ceauşescu şi alţi oameni importanţi le căpătaseră. Bunuri din materiale preţioase, nu oarecare. Exista până şi un tablou al unui mare pictor francez din secolul al XIX-lea. A treia zi după fuga lui Ceauşescu, toate lucrurile mai de preţ dispăruseră. Nimic. Cine a luat acele lucruri? Eu nu mă gândesc la revoluţionarii sau aceia care au intrat

în casa lui Ceauşescu şi care au fost filmaţi şi au apărut cu jobene şi cârnaţi. Sunt oameni obişnuiţi, simpli. Dar ce s-a întâmplat cu lucrurile mari, cu bijuteriile şi alte bunuri? S-a spus ceva? Nimic. O tăcere mormântală.

— Sunt mult adevăruri care ar trebui spuse despre Revoluţie sau, mă rog, despre evenimentele din decembrie 1989. Dar când le vom afla? Nu ştiu. Continuaţi…

— Alt caz… în cadrul palatului Cotroceni, în afară de palatul propriu-zis, a fost făcut un hotel, în care trebuia să stea o serie întreagă de ziarişti, personalităţi de gradul III-IV, în vizită la conducătorul statului. Acel hotel era dotat cu tot ce este necesar unui hotel cu patru stele: paturi, cearşafuri, tablouri, televizoare, bucătării utilate, tot ce vreţi, în prezent, este o cazarmă, cel puţin aşa am văzut. Ce s-a întâmplat cu tot mobilierul respectiv? În birourile aparţinând palatului de astăzi, înainte era o serie de garsoniere şi apartamente pentru invitaţii de gradul doi, să spunem. Ce s-a întâmplat cu acele bunuri? Unde au fost duse acele mobile? Nu se ştie absolut nimic. Deci, mari averi. La fel, în muzeul palatului Cotroceni, care, atunci când a fost construit, nu avea această destinaţie.

Era locul unde trebuia să fie cazate marile personalităţi venite în vizită în România. Era o serie întreagă de covoare, de mobilă. Intrând în muzeu, n-am mai văzut nimic din acestea. Nu spun că au fost furate, dar unde sunt? De ce nu se fac inventare, reinventarierea vechilor inventare? De ce? Încurajăm în continuare hoţii. Mai ţineţi minte dumneavoastră camioanele militare care încărcau mobilă din Comitetul Central? Ce s-o fi întâmplat cu acele mobile? Poate au fost duse în cazărmi, la regimente sau la

minister. Dar sunt convins că foarte multe lucruri au ajuns la conducători. Chiar şi aceştia pot fi militari. O să-mi spuneţi: numiţi hoţii! Mi-e foarte greu să-i spun, chiar dacă-i ştiu. Ce documente pot să am? Documentele mele sunt ceea ce am văzut. Foarte adevărat, nu poţi să reclami fără să ai în spate o serie întreagă de lucruri care poate să te justifice, dar cei care citesc această carte îşi dau seama că, poate-poate, există nişte acte care să-i acuze.

La Olăneşti, pentru Ceauşescu a fost construită o vilă, de fapt un palat, una dintre frumoasele clădiri făcute. Vila nu a fost vizitată şi n-a stat nimeni în această clădire. A fost terminată exact în ziua în care a picat Ceauşescu. Ţin minte că, pentru prima oară, acolo am făcut un pupitru pentru semnat acte oficiale. Asta era o noutate pentru noi. Ceauşescu, care imita pe toată lumea, l-a imitat pe Carol I. Când semna un act al statului, Carol I îl semna în picioare, pe un pupitru construit special în acest scop, nu la un birou. Carol I considera că semnarea actelor statului român sunt nişte operaţiuni de onoare, oficiale şi trebuia semnate în picioare. Aşa a făcut şi Ceauşescu. A existat la un moment dat un pupitru de semnat acte oficiale. La o vizită făcută la Olăneşti, n-a mai găsit acest pupitru. „Unde o fi?”: „Care prefect, care primar l-o avea în birourile lui sau chiar acasă? Fiţi amabil şi rugaţi-l să-l aducă îndărăt”, în mod normal, acele lucruri, acele bunuri trebuie să fie într-un muzeu. Cum un mare conducător comunist a vrut să imite un mare rege şi unicul rege pe care l-am avut? Aceste rânduri s-ar putea intitula *„Hoţii şi vardiştii!”*. Eu cred că mai bine s-ar numi *„Hoţii şi politicienii”*.

Mergeţi dumneavoastră, nu în Bucureşti, ci la marginea lacurilor, la Băneasa, Snagov şi vedeţi câte palate au fost construite, au depăşit mult palatele făcute de Ceauşescu, care nu erau ale lui, erau ale statului. Cum e posibil ca primari ai

Bucureştiului, consilieri, miniştri să poată avea atâta avere, încât să construiască aşa de mari clădiri? Eu cred că nici în câteva mii de ani, din salariile lor oficiale, nu le-ar putea face. În timpul lui Ceauşescu, toată lumea era înnebunită de controlul averilor. Mi se pare că această lege este valabilă şi astăzi. Păi, ce-ţi făceau? Trebuia să-ţi justifici averea, punct cu punct, lună de lună, timp de cinci ani de zile. În prima lună, ce ţi-ai cumpărat, cu acte? Mi-am cumpărat trei linguriţe. Actele! Ai avut bani să le plăteşti, câţi ţi-au mai rămas? Socotea că suma necesară pentru trai era cel mai mic salariu posibil. Deci, dacă salariul minim era de 1000 de lei, atât se considera că reprezintă banii pe care-l cheltuieşti. Ce-ţi rămâne în plus poţi să-ţi construieşti ceva. Niciun act nu era valabil dacă nu era trecut prin notariat şi nu era plătit impozit. Spuneam: domnule, mama a vândut o casă şi din banii obţinuţi am cumpărat o maşină. Ai act că mama ţi-a dat banii, ai plătit fiscul pentru această donaţie? Nu. Nu ţi-a dat niciun ban. Şi în felul acesta nu te băga în puşcărie, dar te obliga să dai banii îndărăt.

Eu cred că dacă s-ar aplica această lege, toate casele din jurul acestor mari lacuri vor trebui să intre în posesia statului. Nimeni nu poate să justifice.

Gândiţi-vă şi dumneavoastră: astăzi, ca să poţi face asemenea palat, îţi trebuie minim 600-900 dolari pe metru pătrat de construcţie, 100-200 de euro costul terenului şi încă cel puţin 300-400 de euro cu dotarea, mobilă, tablouri, tot ce bagi înăuntru. Deci, un metru pătrat dintr-un astfel de palat trebuie să aibă act pentru minimum 1500 de euro. Dacă ai un palat de 1000 metri pătraţi, de unde ai dumneata, domnule primar, domnule consilier, domnule ministru, o sumă aşa de mare provenită din salariu? O să spună: „Domne, am o fabrică”. Dar fabrica aia, dacă te uiţi la ea, e şi ea datoare cu milioane de lei sau dolari, întotdeauna se spune,

nu câştig nimic, nu am profit, nu plătesc nimic. Nu plătesc nimic, în schimb acumulează. Din această cauză, această mulţime de escroci aruncă anatema şi asupra celor cinstiţi. Şi atunci, România se alătură Americii, ţara tuturor posibilităţilor. Ăia se îmbogăţesc cinstit, noi devalorizăm şi escrocăm tot ce se poate.

„Unde nu-i cap, vai de picioarele noastre”

— Vorbeaţi la un moment dat de un parlament de ciungi. Se pare că parlamentarii au intrat deja în folclorul naţional. Ce ne mai puteţi spune despre ei?

— Staţi şi vă miraţi. Parlamentarii noştri se plâng că n-au unde dormi. Hotelurile de 4-5 stele nu sunt de ajuns. Dacă e posibil, să li se pună la dispoziţie de 10 stele. Parlamentarii spun că n-au unde dormi şi să se găsească în bugetul statului bani pentru a se construi un hotel de rangul lor. Dragii mei, aş vrea să vă spun o mică istorie, înainte, partidul comunist avea şi el parlamentarii lui. Pentru aceşti parlamentari, meniurile erau mult mai mici decât cele de azi, existau nişte hoteluri de genul unor internate. Unul dintre aceste hoteluri-internat era pe strada Tolstoi. Fiecare parlamentar avea o cameră, câteodată dormeau doi în cameră, şi, bineînţeles, un fel de sală de mese, cantină, la parter, încăpeau toţi. Erau, de fapt, două astfel de hoteluri-cămin. În afară de acestea, partidul mai avea un hotel care se numea, se numeşte şi astăzi, Triumf sau President. Acest hotel fusese pe vremuri, înainte de venirea comuniştilor, un fel de casă a Băncii Naţionale. Era compusă din apartamente şi garsoniere, unde salariaţii băncii erau cazaţi. Nu ştiu dacă plăteau sau nu chirie, mai degrabă nu. Dar erau cazaţi în camere deja mobilate. Această

clădire a fost transformată într-un hotel, să zicem ceva mai de lux, un hotel unde, pe lângă anumiţi parlamentari mai sus puşi, erau cazaţi şi invitaţii partidului. Era suficient.

Numărul parlamentarilor pe vremea aceea era ceva mai mic decât astăzi. Şi atunci, să luat hotărârea ca pe lângă faimoasa clădire a Casei Republicii, să se construiască un hotel care să aibă aproape 200 de garsoniere şi un număr mai mic de apartamente. Atunci când s-a luat viaţa lui Ceauşescu, hotelul era aproape gata. Era construcţia terminată, finisajele de asemenea, ferestrele, o parte erau puse, o parte cumpărate, iar personal făcusem un apartament şi o cameră drept camere etalon. Aşteptam să vină Ceauşescu. Să le avizeze, să-i dăm drumul. Hotelul trebuia să fie gata peste trei luni de zile. Lucru care era posibil. A urmat ce ştiţi şi dumneavoastră: aşa-zisa Revoluţie. Hotelul a fost lăsat de izbelişte, s-a furat cât se putea fura din el şi, la un moment dat, a fost dat în administrare şi, poate, în folosire Ministerului Forţelor Armate.

S-a tergiversat foarte mult ce să facă ministerul cu acest hotel. Ministerul avea în mod cert nevoie, are atâţia militari care vin şi pleacă din Bucureşti, atâţia care nu au unde să locuiască, putea să fie într-un fel dotat şi dat în folosinţă. Dar s-a găsit o variantă şi mai bună: să fie vândut. Şi *a* fost vândut şi din el s-a ridicat hotelul Marriot. Era superior în acea vreme gândirii de *cazare a* parlamentarilor. Pe vremea lui Ceauşescu, parlamentarul era un om obişnuit, un om ales, dar nu un om care să fie transformat într-un afacerist. El era un simplu salariat. N-avea voie să se îmbogăţească, nici să ţipe că nu-i suficient ceea ce i s-a dat. După ce acest hotel a fost vândut, parlamentarii au zis: „Domnule, nu se poate, avem nevoie de hotel, daţi-ne bani”. Să li se dea bani numai pentru dotare, să scoată fiecare parlamentar bani din

buzunar dacă vor hotel. Banii au fost daţi odată şi mâncaţi tot de guvern, nu ştiu, dar a existat un hotel. Cu cât a fost vândut? De pomană sau la o valoare foarte mare.

Oricum, sunt convins că la mijloc a existat o mică afacere, de la câteva milioane de dolari în sus. Cine l-a cumpărat? Ştiţi şi dumneavoastră. Credeţi că parlamentarilor trebuie să li se pună la dispoziţie de către stat un hotel? Eu consider că nu. Eu, personal, n-aş vrea ca anumiţi oameni de partid să locuiască gratuit. De ce eu, contribuabil, să asigur viaţa unui om pe care nu-l stimez, nu-l iubesc. Partidele eu ştiu din trecut, aveau simpatizanţi, dar şi cotizanţi. Aşa cum Partidul Comunist obliga pe membrii de partid să plătească o cotizaţie, tot aşa şi actualele partide să oblige pe membrii lor de partid şi simpatizanţi să plătească o cotizaţie. Din acele cotizaţii să plătească hotelurile şi bunăstarea acestor domni. Nu trebuie să suportăm noi aceste pagube. Faceţi socoteala: câte ore sau câte zile pe an un parlamentar din provincie stă în Bucureşti la Parlament? Eu cred că nici 20. De ce trebuie atunci să plătesc 100 camera de hotel a unui om care nici nu există? Când Ceauşescu a fost lichidat, în urma lui a rămas o serie de răni care în construcţie se numesc clădiri neterminate. Ce s-a întâmplat cu acestea timp de 15 ani? Multe blocuri de locuinţe, altele circuri ale foamei, viitoare magazine alimentare şi industriale, o Casă a Republicii, un muzeu al partidului pe Ştirbei Vodă, o Bibliotecă Naţională, Opera, unele clădiri erau şi terminate, dar nu erau date în folosinţă, vezi şi ministere administrative vis-à-vis de Casa Republicii, de asemenea clădirea Ştiinţei şi Tehnicii, care era pentru tovarăşa Ceauşescu, era aproape gata. În mod cert, dacă Ceauşescu… mai trăia un an, aceste clădiri ar fi fost terminate. Am fi avut gata o Avenida socialismului.

— În viziunea lui, mai ales în ultimele săptămâni, se grăbea, parcă avea un presentiment că nu o să reuşească să termine.

— Da. Ne dădea o serie întreagă de termene. De exemplu, pentru Casa Poporului - pe care o ştiţi - în momentul în care s-a prăpădit, ne spunea: ”În maxim două săptămâni să fie gata!”. Securiştii veneau şi ne obligau să facem nişte grafice în care să demonstrăm că o să fie gata. Noi făceam, că era foarte simplu. Scriam acolo, dacă ni se cerea să fie gata în două zile, în două zile terminam. Nimeni nu credea, dar noi le scriam. Chiar şi securiştii care se aflau lângă noi îşi dădeau seama de nebunia la care ne obliga Ceauşescu şi închideau ochii.

— Am vorbit despre Casa Poporului. Haideţi să vedem ce s-a întâmplat în continuare.

— V-aş propune să vorbim de blocuri. După 15 ani, o serie întreagă de clădiri încă nu sunt terminate. Multe au fost vândute, la întreprinderi şi particulari, ăştia n-au avut bani să le termine, le-au vândut la alţii şi aşa este un carusel de proprietari-vânzători. Cu cât s-au vândut? Pe nimic, domnule. Aici s-au tras nişte tunuri formidabile. Au fost construite sute de vile din vânzările oneroase ale acestor blocuri. Dar, curios, pe marea arteră a socialismului, la parter erau construite magazine şi azi majoritatea acestora a dat faliment. Ar putea fi un blestem al lui Ceauşescu. Normal, este altceva, în Bucureştiul vechi, aleea, drumul, direcţia de dezvoltare a fost întotdeauna de la nord la sud. De la est la vest, niciodată. O să facem câte magazine vrem de la est la vest şi niciodată nu vor fi productive.

Alt aspect. Avem în centru două blocuri mari pe care unii le numeau blocurile Gemini, la intersecţia Căii Victoriei cu cheiul Dâmboviţei. Ţin minte că la un moment dat am avut o discuţie cu una dintre secretarele Ministerului Construcţiilor, care mi-a zis că aceste blocuri vor fi cumpărate de stat, vor fi terminate destul de urgent şi în acestea vor fi cazaţi temporar proprietarii, locatarii blocurilor cu bulină roşie, cele care este posibil să se dărâme în cazul unui cutremur de o magnitudine mai mare. Aţi văzut dumneavoastră, de şapte luni de zile, să se fi făcut ceva la aceste blocuri? Absolut nimic. Cred că va dura foarte mult până când se va găsi proprietarul şi până când Ministerul Construcţiilor o să găsească fondurile necesare să cumpere aceste blocuri. Poate fondurile se vor găsi mai degrabă în buzunarul unui particular care vrea să facă din blocurile respective nişte obiecte de preţ. Opera aceasta pe care Ceauşescu voia s-o construiască de-a lungul anilor, locul ei trebuia să fie acolo, unde este astăzi Teatrul Naţional, în timpul lui Gheorghiu-Dej, s-a construit pe cheiul Dâmboviţei ceea ce numim azi Opera.

— **Dar nu era Operă, din informaţiile mele sumare.**

— Aveţi dreptate: tema care ne-a fost dată era pentru construcţia Operetei. Dar astăzi Opereta nu există. Trebuia să se construiască o nouă clădire, adevărata Operă, şi Ceauşescu s-a gândit s-o ridice. Unde? Pe cheiul Dâmboviţei. Tot aşa, dea lungul veacurilor, cele două terenuri care erau libere în piaţa Universităţii, unul era propus pentru teatru şi celălalt, pentru operă. Unul era cam acolo unde există azi Teatrul Naţional, iar celălalt e vis-à-vis de spitalul Colţea.

Au fost multe discuţii, terenurile au rămas libere, hăt,

aproape 80 de ani, până când cineva l-a păcălit pe Ceauşescu şi pe locul unde trebuia să fie Opera s-a construit turnul care se numeşte Hotelul Intercontinental. Această clădire este prost gândită, din temă, pentru că este cea mai înaltă clădire din piaţa Universităţii. Omoară atât teatrul, cât şi Universitatea. Deci, asta a fost păcăleala lui Ceauşescu. Ceauşescu şi-a dat seama că această clădire nu are loc în piaţa Universităţii şi a zis: „Hai să facem rapid Teatrul Naţional”. Şi astăzi este o clădire extraordinar de mare şi extraordinar de urâtă.

— **Din ce cauză? Sau a cui a fost vina?**

— Urâtă, tot din cauza lui Ceauşescu. Unul dintre primele proiecte era făcut în aşa fel, încât acest teatru să aibă foarte multă asemănare cu una dintre mănăstirile importante româneşti, Voroneţul. Trebuia să aibă doi contraforţi mari. Care era ideea? Pe partea expusă spre bulevardul Ana Ipătescu, această suprafaţă mare a teatrului şi cei doi contraforţi trebuia să fie pictaţi, ca şi mănăstirea Voroneţ. Pictate cu chipurile conducătorilor, de-a lungul veacurilor, ai României. Decebal, Traian, fel de fel de voievozi…

Dar ce te făceai când ajungeai la Regalitate? Să fie Carol I sau să nu fie? Să fie Ferdinand sau nu? Carol al II-lea nu intra în discuţie. Dar Ştefan cel mare trebuia să apară mai mare decât Mihai Viteazul şi atunci direcţia de propagandă a partidului nu a aprobat niciodată tema făcută de pictori. Timp de aproape şapte ani de zile, clădirea nu se termina şi din această nehotărâre a ieşit noul proiect al Teatrului Naţional, care a fost bărbierit de contraforţi şi au apărut tot felul de arcade şi arcuşoare şi ferestre rotunde. Pentru că Ceauşescu nu înţelegea, a fost făcută o machetă

şi un aparat special se plimba pe lângă această machetă: el privea printr-un binoclu şi vedea aşa cum se va ridica viitorul Teatru Naţional ca de la înălţimea ochiului uman, plimbându-se pe jos. A aprobat şi a ieşit ce a ieşit, în ziua inaugurării, arhitectul – care a fost, de fapt, considerat al doilea părinte al Teatrului Naţional – a fost întrebat de Ceauşescu: „Ţie îţi place?”. Şi omul a răspuns: „Nu”. „Atunci, dacă nu-ţi place, de ce ai făcut-o?”. Putea omul să-i spună: „Domne, nu dumneata ai spus să o fac aşa?”. Opera, v-am spus înainte, trebuia făcută pe cheiul Dâmboviţei, cam la 600 de metri de intersecţia de nord-sud, a început să facă fundaţiile, pe un teritoriu imens. Ce s-a întâmplat cu ea, cu terenul? Am auzit că a fost vândut unui consorţiu german. Nu mai pupăm noi o Operă nouă. Ajunge. O să ridice cine ştie ce clădire care va suge şi ea din sudoarea românilor.

— **Observ pe masa dumneavoastră mai multe fişe despre cea mai faimoasă clădire terminată sau aproape neterminată. Vreţi, desigur, să adăugaţi ceva.**

— Există un capitol în această carte care vorbeşte de cum a fost făcută, ce s-a gândit să fie şi ce destinaţie să aibă. Iniţial, tema era Casa Poporului va avea patru aripi mari. Aripa Comitetului Central, în care intrau forumul suprem de conducere, partidul, inclusiv birourile pentru cei aproape 2000 de salariaţi ai Comitetului Central. Altă aripă era pentru parlamentari. Se făcea o aripă cu două amfiteatre mari pentru parlamentari. A treia era aripa guvernului. Guvernul trebuia să se mute, cu preşedinţie cu tot în această clădire. Şi o aripă neterminată era, să spunem, partea privată a clădirii, acolo unde trebuia să fie partea intimă, în urmă cu vreo şase luni de zile, guvernul a dat semne de panică.

Domnule, clădirea în care stăm noi astăzi, din piaţa Victoriei, se va dărâma, din cauza cutremurului. Trebuie să ne facem un nou sediu, pentru că şi viaţa noastră e importantă. Unde să facem? Păi, nu este terminat sediul Bibliotecii Naţionale, hai, o terminăm şi facem sediul guvernului. Ce avem noi nevoie de Biblioteca Naţională, noi suntem parlamentari care nu avem nevoie de cultură, ştiinţă şi literatură?

Cărţile Bibliotecii Centrale sunt şi astăzi azvârlite prin *n* spaţii, dintre care unele au avut chiar funcţii agrozootehnice. Ruşine! Ce spunea guvernul? Clădirea în care stăm noi este una importantă, dar se dărâmă. Au greşit, pentru că, din păcate, această clădire a fost făcută de unul dintre cei mai mari arhitecţi români, Duiliu Marcu, iar subsemnatul, ultimul om în viaţă care a lucrat la aceasta şi elev al lui Marcu. Eu, din 1946 până în 195l-1952, am fost salariat al întreprinderii care a lucrat la terminarea clădirii din Piaţa Victoriei, care atunci era sediul Ministerului de Externe. Eu ştiu cum s-a construit acest palat. Era, într-un fel, aproape terminat în timpul lui Antonescu, a avut parte de un bombardament al aviaţiei germane, a fost distrus destul de puţin, s-a umblat mai mult la faţadă şi, atunci când a venit partidul comunist la putere, Ana Pauker a vrut să termine palatul din Piaţa Victoriei. Şi l-am terminat sub îndrumarea profesorului Iuliu Marcu, care trăia. La rezistenţa lui au colaborat atât ingineri români, cât şi ingineri italieni.

Acest Duiliu Marcu avea sămânţă de italian. Eu am fost de faţă când nişte ingineri italieni au fost aduşi chiar în timpul Anei Pauker şi şi-au expus punctul de vedere în privinţa rezistenţei clădirii, chiar în cazul unui cutremur. Mereu se spune: „Domne, înainte de 77 în România se proiecta haotic, nimeni nu ţinea cont de cutremur”. Adevărat, nu erau normele de astăzi, dar existau

totuşi unele reguli de bun simţ. Clădirea nu trebuia să se dărâme în cazul unui cutremur. A venit cutremurul din 1977. Adevărat, a fost zgâlţâită. Dar mai mult au fost afectate finisajele, clădirea toată este îmbrăcată în marmură şi aceasta s-a dezlipit de pe pereţi, însă structura de beton a rezistat. Au fost şi porţiuni unde rezistenţa a fost puţin afectată. Doar două clădiri, în timpul lui Ceauşescu, după marele cutremur din 77, au fost terminate, consolidate cum trebuie. Una era clădirea fostului Comitet Central şi a doua era clădirea fostei preşedinţii a guvernului, actualul sediu al guvernului. Degeaba spun miniştrii: „Domne, se zgâlţâie”. Eu ştiu că, atunci când o corabie se scufundă, comandantul pleacă ultimul. Păi, domnilor miniştri şi domnilor parlamentari, întâi asiguraţi sutele de clădiri care se vor dărâma în cazul unui cutremur, unde vor muri sute de oameni, şi apoi gândiţi-vă la propria piele. Ce sunteţi dumneavoastră? Nişte eroi sau nişte parveniţi? De ce domnul premier nu a hotărât ca guvernul să se mute în Casa Republicii? Putea să termine aripa respectivă. N-a vrut să se mute. Iar ca să nu fie sâcâit în continuare, aripa guvernului a fost transformată într-un muzeu. Muzeul de artă modernă. Ce-i lipsea chelului? Tichie de mărgăritar, în loc să termine Muzeul partidului în care să facă Muzeul de artă modernă, s-a făcut în Casa Republicii. De ce atât de repede? Ca să se spună: nu avem unde să mutăm guvernul. E ruşine. Am scris o serie de articole ca să salvez această Bibliotecă Naţională care trebuia să dispară din sediul viitorului guvern. Ştiu că s-au făcut fel de fel de lucruri necurate. L-au acuzat pe directorul actual al Bibliotecii c-a furat, că a luat, că nu ştiu ce, doar, doar omul să nu mai facă scandal în privinţa viitoarei clădiri a bibliotecii. Văd că lucrurile s-au liniştit şi guvernul tot se gândeşte să-şi facă o clădire. O să şi-o facă.

Eu consider că sediul guvernului, al Consiliului de miniştri, preşedinţia în alţi termeni, trebuie să fie o clădire foarte modestă şi mică, acolo trebuie să fie numai premierul şi câţiva oameni. Slavă domnului, avem atâtea ministere. Păi, miniştrii aceştia unde stau domne? Stau să lucreze cu salariaţii din ministerelor sau cu salariaţii din cadrul Consiliului de Miniştri. Uite aşa umflam noi numărul funcţionarilor, uite aşa plătim noi atâta funcţionărime degeaba. Păcat şi în acelaşi timp e ruşinos. Dar să revenim la clădirea Casei Republicii. E bine că trebuie să se termine. Am auzit de-a lungul ultimilor 15 ani fel de fel de aberaţii, dintre care unele ale unor colegi de-ai mei, deci oameni cu şcoală cum să se dărâme acest moment al ruşinii. Ce prostie? Cum o să dărâmi o astfel de clădire? Frumoasă, urâtă, e făcută de români cu materiale româneşti, cu gândire românească, bună sau proastă. Nu este un moment frumos, dar ne mândrim cu el. În afară de autorul principal, au mai existat 200 de autori, nu toţi au fost proşti. Au fost şi oameni deştepţi. De ce s-a făcut Muzeul Artei Moderne? Adevărat, dacă faci un muzeu, sigur că este bine. Faci o bibliotecă, un teatru, totdeauna este bine. Dar de ce imediat Muzeul de Artă Modernă? Noi nu prea am avut artă modernă, alte ţări au însă. Gurile rele vorbesc că în acest muzeu au fost introduse o serie întreagă de opere care ar fi cam false şi că muzeul a fost păcălit de oameni de afaceri care au cumpărat fără să ştie, obiecte false, dar au scăpat de acestea vânzându-le Muzeului de Artă Modernă. Sunt vorbe foarte multe. Orice exponat, dacă este veritabil, este bun. Pentru cei care sunt de la muzeu le spun: singurii care pot să autentifice statuile lui Brâncuşi sunt cei de la Muzeul de Artă Modernă din New York. Numai ei pot să ne spună dacă un Brâncuşi este original sau este fals. De-a lungul anilor, am avut în mână un Brâncuşi original. Când cumpăram dotări pentru palatele

lui Ceauşescu, venea o serie întreagă de oameni. Şi mi-a venit un om foarte simplu, chelner, care mi-a prezentat faimoasa statuie „Cap de copil”. Acest chelner era băiatul unui bancher, între cele două războaie mondiale, bancher care cunoscuse foarte bine mulţi oameni din lumea artistică, nişte sărăntoci, ca şi astăzi.

— Să nu exagerăm totuşi. Probabil aţi vrut să spuneţi altceva. Cum poate un sărăntoc să vă redacteze o carte?

— În sfârşit, poate aveţi dreptate. Bancherul îi împrumuta cu bani, iar artiştii îl recompensau cu diverse lucrări. Şi Brâncuşi, care nu a fost un om bogat în tinereţe, i-a dat acest ipsos. Asta era proveniența statuii, realizată în perioada de tinereţe a artistului. Statuia era din ipsos şi menţionez pentru cei care nu ştiu, că, în originale, se consideră primele trei statui făcute de autor din ipsos, primele trei turnate în bronz şi primele trei sculptate în piatră, în marmoră. Deci, toate nouă sunt originale. Statuile sunt numerotate cu 1, 2 şi 3.

Omul mi-a prezentat un certificat de autentificare semnat de directorul Muzeului de Artă Modernă din New York şi în urmă cu aproape 20 de ani îmi spusese că a fost evaluat – mi-a arătat documentul de evaluare eliberat de muzeu – la suma de un milion de dolari. El îmi cerea mie, atunci, suma de un milion de lei, 1 leu – 1 dolar. Era o sumă infimă, faţă de valoarea statuii respective. Personal, aş fi vrut ca statul s-o cumpere de la respectivul, dar şeful mi-a spus: „Măi, tu eşti nebun! Dacă ceri ca această statuie să fie cumpărată şi dată muzeelor româneşti, păi tovarăşa o să zică «i-o luaţi, bă, daţi-i un şut în fund»”. Ca atare, ca să nu-i fac rău omului, ne-am făcut că nu am văzut şi nu am auzit nimic. *Ni vu, ni connu.* În final, el mi-a spus: „Domnule arhitect, nu mi-o

cumpăraţi? O sparg, domnule, mă îmbăt şi într-o zi dau cu ea de pământ. Nimeni nu vrea să-mi ia lucrarea”. Era speriat că o să i-o ia statul, deoarece ştiţi că, dacă aveai o lucrare foarte bună de artă, acesta ţi-o lua şi o dădea la muzeul colecţiilor de artă să o păstreze acolo. Ţi-o lua muzeul, dar era a ta. Era cam cu dus-întors. Nu am putut să o iau şi mi-a părut foarte rău. Dar uite că mai sunt şi Brâncuşi originali.

Dar, domnilor conservatori de artă modernă, uitaţi-vă foarte bine, eu ştiu în ultima perioadă au apărut o grămadă de statui care se considerau a fi originale. Deschideţi bine ochii, iar dacă nu, întrebaţi-i şi pe alţii. Consider totuşi că nu era locul în Casa Republicii să se facă un muzeu. Sunt atâtea clădiri care puteau să devină muzee, clădiri neterminate şi o să revin imediat când voi vorbi de muzeul partidului, înainte vreme, în timpul regilor, existau, adevărat, două clădiri, deputaţi şi senatori. Cam acelaşi număr de parlamentari astăzi. Unul era sus la Mitropolie. Ei, domnii deputaţi au fost foarte galanţi şi au dat sediul acela Mitropoliei, că tot nu avea unde să-şi desfăşoare activităţile.

Şi Senatul avea o clădire. Dacă vă uitaţi astăzi la Primăria oraşului Bucureşti, stând cu spatele la Cişmigiu, în stânga este un bloc cu patru nivele, în care înainte funcţiona sediul Senatului. Sediul acesta avea acolo două amfiteatre foarte mari. După Revoluţie, a fost luat de nişte faimoşi revoluţionari, pe urmă l-a preluat Ministerul Transporturilor, apoi Sindicatul din acest minister, care, am impresia, aproape certă, că l-a vândut unei bănci care nici nu s-a deschis. Iarăşi, clădiri ale statului care au fost vândute şi banii s-au dus, Dumnezeu ştie unde. Dacă-i vorba de bani, hai să spunem câteva cuvinte care o să cam doară. Domne, Ceauşescu, în cei 30 de ani cât a condus ţara, a împrumutat din străinătate circa 12 miliarde de dolari. Greu, adevărat, am strâns

cureaua, n-am putut să facem nimic, dar s-a rambursat datoria externă. Unii spun că a făcut o prostie. Alţii afirmă că nu. Atunci când a fost omorât, nu numai că plătise toate datoriile, dar a lăsat aproape un miliard de lei cash şi două miliarde de lei în sertarele altor ţări, care nu ne-au plătit.

Astăzi, domnii în 15 ani, au umflat cele trei miliarde lăsate de Ceauşescu, au vândut fabricile şi bunurile, în majoritate, pentru care Ceauşescu a plătit 12 miliarde de lei, şi au mai împrumutat încă vreo 30 de miliarde de lei, deci un total de 40 miliarde de lei cheltuiţi de guvernanţii de după Revoluţie, din care nu se vede nimic. Trăim mai prost ca înainte, în schimb, alţii s-au îngrăşat, nu mai pot de bine, s-au umflat la burtă, au sute de palate şi sute de milioane sau miliarde de dolari sau euro în băncile străine. Unde eşti tu, Doamne? L-am omorât pe unul, ca să creăm un popor de cerşetori şi de sărăntoci şi un pumn de înavuţiţi.

Casa Poporului nu este bine concepută, am arătat de multe ori, dar de ce s-o dărâmăm? Cei care vor s-o dărâme au creat ceva în viaţa lor? Tot ceea ce s-a făcut în ultima perioadă s-a făcut prin furt. Zecile de locuinţe luxoase pe care le vedem a putut cineva să le înalţe fără să fure, fără să înşele? Chiar şi la ţară, au apărut foarte multe lucruri, foarte multe case. Credeţi că prin sudoarea muncii agricole s-au putut realiza? Nu, prin a înşela cu ceva. Sigur, nu toată lumea e hoaţă şi escroacă, dar lucrurile cele mai mari s-au făcut numai prin înşelăciune.

— E adevărat, ca arhitect vă doare să vedeţi clădiri neterminate. E ca şi cum ceva din dumneavoastră suferă pentru că nu se împlineşte. Ca o infirmitate. Câte astfel de infirmităţi arhitecturale mai sunt?

— Păi, să trecem la altă clădire şi să vorbim puţin despre ceea ce trebuia să fie sediul Casei Ştiinţei şi Tehnicii, unde, pe tron, la cel mai înalt nivel, trebuia să stea faimoasa soţie a lui Nicolae Ceauşescu. Ce a devenit? Era aproape terminată, într-un stadiu chiar mai avansat decât Casa Republicii. La ora actuală este dată Academiei Române. Sigur că da, Academia are nevoie de un sediu central. Dar are prea multe sedii centrale. Peste tot, vechile sedii, slavă domnului, în timpul lui Ceauşescu, aveau destule clădiri, mai mici şi mai mari, unde îşi ţineau şedinţele. Dar, uitaţi-vă, intraţi înăuntru, citiţi deasupra diverselor uşi şi o să vedeţi societatea X, societatea Y, care nu au nicio legătură cu activităţile Academiei. Duceţi-vă prin alte sedii ale Academiei, luaţi, de exemplu, sediul Academiei Agricole: nici 5 dintre camere n-au funcţii normale pentru Academie. Totul este închiriat. Academia Română se ţine din chirii. Păi, domnilor, s-a produs altceva: nu trăiţi din chirii, trăiţi din munca dumneavoastră, îmi pare foarte rău, în loc să construim, să cheltuim x bani, mai ales din punga oamenilor obişnuiţi, să facem atâtea sedii de bănci, atâtea sute de sedii de comisii, mai bine să facem locuinţe.

Altă clădire pe care putem s-o luăm la puricat: Muzeul de istorie al partidului, clădirea neterminată de pe Ştirbei Vodă, din care Ceauşescu a privit pentru ultima dată defilarea tovarăşilor din ultimul 23 august 1989. Muzeu amplu, săli largi, sute de săli de restaurări, depozite. Aşa trebuia să fie. Am transformat fostul palat Regal în muzeu naţional. E o idee bună. Dar o clădire nouă cu caracter specific de muzeu n-aveam. Era necesar. Nu trebuia să-i zicem Muzeul partidului, ci Muzeul Naţional. Ce s-a întâmplat cu acesta?

În primul rând, după Revoluţie a fost jefuit. A fost luat tot ceea ce s-a putut lua din el. A devenit bârlogul aurolacilor, nebunii

ale diverşilor oameni fără casă din Bucureşti, în muzeu cresc astăzi buruieni, păianjeni şi insecte. Guvernele de-a lungul celor 15 ani s-au gândit să-i dea o folosinţă. „Nu, domnule, Muzeul acesta se va transforma în Casa Radio, dar e prea mare pentru Casa Radio. Eu consider că suficientă e actuala Casă Radio mai ales pentru ce produce astăzi Radioul românesc. Bun, să zicem, îl facem o nouă Casă Radio. A, dar nu-i de ajuns. Facem şi un sediu al Ministerului învăţământului, pentru că acest minister nu prea are sediu. Putea să i se dea una dintre marile clădiri care au devenit azi un mare centru comercial şi un institut de proiectări a început să facă studii de transformare. După ce s-au cheltuit atâtea parale cu studiile, totul a fost lăsat de izbelişte, au murit toate şi clădirea a fost dată, în cele din urmă, ghiciţi cui, Ministerului Transporturilor. Ce să facă Ministerul Transporturilor cu o asemenea clădire? Ce-i trebuie Ministerului Transporturilor muzeu? Acesta l-a vândut unei societăţi turceşti şi va răsări încă un Mall sau hotel turcesc în Bucureşti. Câte „Circuri ale foamei” ale lui Ceauşescu sunt astăzi deţinute de societăţi româneşti? Niciunul. Noi nu suntem în stare să ne terminăm clădirile. Le vindem. Ce facem cu banii? Întrebaţi parlamentarii, întrebaţi guvernul. Se duc pe apa sâmbetei sau mai degrabă în buzunarele proprii.

De la fotbal la mormântul lui Ceauşescu

— Domnule arhitect, haideţi să mai ieşim puţin din atmosfera politică şi profesională. Aţi făcut sport la viaţa dumneavoastră? Sunteţi microbist?

— Vorbeam mai înainte de credinţă religioasă. Vă propun să trecem la altă credinţă, cea în fotbal, în sport, în Bucureşti sunt

200.000 de locuri în stadioane. Să zicem că în fiecare săptămână se ocupă 100.000 de locuri. La 2 milioane 5. De cinci ori mai mult se duc oamenii la fotbal decât se duc la biserică. La biserică se duc, în general, femeile. 80 din cei care intră în biserică sunt femei, iar dintre toţi oamenii, tot 80 sunt trecuţi de 50 de ani. Oamenii care se gândesc că mâine-poimâine închid ochii şi că nu ştiu ce-l aşteaptă în viitor. La fotbal, 80 sunt bărbaţi. De ce merg la stadion? Pentru că românul, cum se naşte, este inginer, arhitect, doctor şi fotbalist. Toţi ştiu absolut tot despre aceste meserii. Fotbalul este, de fapt, o boală. Dacă vă uitaţi dumneavoastră şi întrebaţi mamele, ele îşi doresc ca băieţii lor să ajungă fotbalişti. De ce? Pentru că este cea mai uşoară meserie, fără griji, fără răspunderi şi foarte bănoasă. De fapt, fotbalul este un mijloc rapid de înavuţire. Arătaţi-mi şi mie fotbalist care să nu fie bogat? Dar arătaţi-mi unul şi cu carte, înainte, în timpul lui Ceauşescu şi chiar înainte de el, fotbaliştii erau salariaţii unei fabrici, li se prezentau o fabrică, fabrica susţinea pe fotbalist, el ajungea în şcoală şi lua examenele, chiar şi cele de la facultate, fără să treacă vreodată pe la cursuri, şi, în cele din urmă, după ce evolua câţiva ani ca meseriaş, ajungea antrenor sau nimic, dacă nu avea şansa să devină arbitru. Câţi dintre români mai cunosc cine au fost fotbaliştii din 1937-1940 şi chiar după 1960? Orice cetăţean român tânăr, cu sau fără carte, poate să-ţi spună tot arborele genealogic al fiecărui fotbalist. Cum au evoluat pe la diverse echipe, cum au băgat gol, cum au muncit, au înjurat, poate să-ţi spună absolut tot. Dar nu ştiu absolut nimic despre ei. De fapt, fotbalul nu este un sport, numai o simplă afacere. Pentru mine, sport înseamnă disciplinele care au fost şi s-au derulat de-a lungul a cel puţin două mii de ani. Nu pot să acuz o echipă că a pierdut, pentru că unul dintre componenţi este un prostovan, în general, în antichitate,

fiecare concura cu celălalt. Rar existau doi-trei care luptau cu o altă echipă din acelaşi număr, dar chiar şi azi, la fel ca în antichitate, fotbalistul este o marfă. Este cumpărat de către un proprietar de club. În timpul romanilor, erau gladiatorii. Erau sportivi în a arunca discul, dar în special a folosi lancea, spada, tridentul şi alte arme permise, cu scopul de a ucide adversarul. La noi, este acelaşi lucru. Pentru că din aceste vânzări şi cumpărări de suflete ies aşa de mulţi bani, cum nu vă puteţi închipui. Stau şi mă întreb: dacă pentru fiecare amărât de om, chiar şi pensionar, trebuie să iei impozit progresiv, în funcţie de ce încasezi, la fotbalişti de ce nu este aşa? Cum este posibil ca un fotbalist, într-un an, să câştige un milion şi ceva de dolari? Păi, în toată viaţa lui, un profesor n-ar putea să câştige atâţia bani. Nimeni nu se sesizează.

Pentru că, în general, oamenii politici şi ei sunt ahtiaţi după acest sport, pentru că şi ei au beneficii de pe urma acestui sport. Cineva, mă întreba ce am cu fotbaliştii? Eu mi-am făcut următorul raţionament: Dumnezeu i-a creat omului diverse simţuri şi nişte membre care îi folosesc în traiul lui de zi cu zi. Îi trebuie mâinile ca să apuce, gura, ca să mănânce, nasul, ca să miroasă, ochii să vadă. Fiecare organ trebuie să lucreze. La fotbalişti ce se întâmplă: mintea trebuie să coboare în picioare. Ce mai rămâne sus? Deci, cel mai important organ al omului este coborât la pământ, şi sus, acolo unde trebuie să-i fie locul, nu mai este nimic. Şi un organ care nu lucrează în viaţa lui se sclerozează. Dispare, putrezeşte.

Eu am fost coleg în liceu cu Andrei Rădulescu, care a ajuns să fie unul dintre capii conducătorilor fotbalului. Şi stând de vorbă cu el, mi-a spus, prin 1949-1950: „Prin fotbal, mi-am făcut carieră şi mi-am căpătat diploma de inginer la Timişoara”. Pesemne că şi astăzi aceşti fotbalişti cumpără funcţiile şi, în acelaşi timp, şi

serviciile şi facultăţile. Românul, de-a lungul veacurilor, n-a prea fost sportiv. Nu ştiu dacă la 1850-1900 pomenea cineva, sau literatură, de vreun sportiv. O fi existat, în tot cazul, odată cu epoca modernă au apărut şi la noi nişte sporturi care, de fapt, au fost împrumutate de la străini. Statul nu a prea încurajat sportul.

— **Dar Ceauşescu se uita la meciuri de fotbal? Sau prefera defilările acelea de pe stadioane, când erau scoşi mii de muncitori din fabrici şi realizau din pancarte portretul lui sau apăreau scrise diverse lozinci?**

— Lui Ceauşescu nu-i plăceau manifestările pur sportive. Odată cu războiul. Nimănui nu-i mai ardea de astfel de sporturi, iar odată cu venirea comuniştilor sportul s-a transformat în munca obligatorie la Salva Vişeu şi Bumbeşti-Livezeni. Era sportul la lopată. Pentru că ruşii erau cei mai buni în toate şi pentru că noi trebuia să cântăm aşa cum eram dirijaţi, am început să formăm diverse discipline sportive şi echipe. Statul a ajutat şi a creat stadioane, în fapt toate cele care sunt astăzi au fost făcute pe vremea comunismului. Mai puţin poate în perioada când a domnit Ceauşescu. Şi uite că, încet-încet, am început şi noi să fim în fruntea popoarelor sportive. N-am fost în frunte la tot, dar în gimnastică i-am întrecut pe toţi. Chiar şi cu fotbalul am avut un moment de strălucire. Nu mai vorbesc de tenis, canotaj, handbal, nu cred că mai este nevoie să amintesc. Toate au murit cânt statul nu s-a mai implicat. Nimeni nu-i amator să bage bani în ceva ce reprezintă însuşi statul. Mai spune cineva ceva astăzi despre sportivii români? Absolut nimic. A murit gimnastica masculină şi feminină, fotbalul, caiacul. Nu mai spun de handbal şi de baschet.

— Aţi cunoscut vreun sportiv sau ştiţi vreo istorisire din acest domeniu?

— Pot să vă spun câteva cuvinte despre un mare sportiv care a avut o viaţă curioasă şi care nu este cunoscut. Este vorba de inginerul Zane. Acest inginer, un munte de om, care s-a stins din viaţă în urmă cu 20 de ani, a fost primul sportiv care a luat medalia de argint la Olimpiada de bob, prin anii 1936-1937. Inginerul Zane din Braşov, împreună cu o echipă de patru sportivi, se antrena la bob. În România nu era pârtie de bob şi singurele exerciţii pe care le făceau se derulau într-o sală de sport din Braşov, unde împingeau şi săreau pe un bob, dar, în loc de zăpadă, pe jos erau nişte scânduri. Cu toate acestea au luat parte la Olimpiadă şi au câştigat argintul. Cum a fost posibil? Inginerul Zâne mi-a explicat: „Măi băiatule, când ne-am suit noi în bob, s-au stricat frânele şi am străbătut pista specială cât s-a putut de repede, fără să putem opri, de aceea am ajuns pe locul al doilea”. Despre Zane se spunea că era omul cu braţe de tuci, de oţel. De ce? Pentru că, odată, stând în pat cu nevasta lui, a avut impresia că-l calcă hoţii. A văzut lumină în antreu, s-a sculat din pat, s-a ascuns după uşă şi, în momentul când aceasta s-a deschis, a trântit un pumn hoţului. Când a aprins lumina, ce a văzut? Nevasta era picată jos. A fost de tot râsul. Nevastă-sa se strecurase în hol, el nu şi-a dat seama, şi a urmat ce a urmat. Renumele l-a căpătat la institutul de proiectări unde lucram împreună, când s-a produs o defecţiune la uşa liftului, care era în reparaţii. Omul a deschis uşa şi a picat în puţul liftului, dar, din reflex, a întins lateral braţele şi s-a oprit. De aceea era numit Zane omul cu braţe de fier.

— Totuşi, despre sport? Ce ar trebui să mai afle de la

dumneavoastră cititorii?

— Alt lucru necunoscut publicului este cel legat de locul unde trebuia să fie făcut mormântul lui Ceauşescu, în situaţia în care ar mai fi trăit, a fost chiar pe terenurile de tenis de lângă Opera română care se numeau, dacă nu mă înşel, terenurile de tenis Victoria sau Venus. Eu n-am făcut niciodată sport, iar singurul care l-am încercat a fost tirul, ca orice arhitect, este foarte adevărat, într-un concurs din 1940 ţinut pe stadionul Republicii, am câştigat locul al doilea. Cel mai hazliu este că sunt chiar fondatorul unui club. În 1939, împreună cu trei prieteni de pe stradă, am fost la Camera de Comerţ şi am înfiinţat clubul Hai-hai. Am plătit taxele respective şi am închiriat de patru ori pe săptămână o sală de sport care se găseşte azi pe lângă cimitirul Eroilor Neamului şi o foloseam. A venit războiul şi nu m-am mai dus. Am aflat anul acesta că acest club şi-a mai continuat activitate şi că în cadrul lui a existat o echipă de baschet feminin, care era chiar campioana României, dar nimeni nu mi-a spus ce mai este cu acest club. Unii spun că s-ar fi transformat în clubul Progresul, poate e o prostie ceea ce zic, poate îmi va spune cineva ceva.

Vorbim despre sport, deşi nu sunt un sportiv. Pentru mine, sportul înseamnă a desena, a proiectat şi a citi. Ultimul punct pentru mine este astăzi foarte greu şi costisitor. Cartea costă enorm de scump, în timpul lui Ceauşescu era o editură care tipărea din autori universali. Se numea „Biblioteca pentru toţi” şi costa o carte, când salariul mediu era de 1.500 lei, cinci lei. Vă daţi seama, dintr-un salariu puteai să-ţi cumperi 300 de cărţi. Astăzi, cărţi care au acelaşi volum şi poate acelaşi conţinut, dintr-un salariu minim de aproape trei milioane nu poţi să-ţi cumperi decât 30. Aţi cumpăra o carte de artă, de ştiinţă, e ceva, la care nu te poţi gândi.

Există cărţi care costă cel puţin două-trei salarii, cine poate să le cumpere? Eu însumi, când am scris prima carte, contractul meu ca autor a fost de 100 de dolari, adică 3 milioane. Vă spun cinstit: m-a costat mai mult bătutul la maşină! Dar era o altă editură.

Revoluţia română: un mare semn de întrebare

— Despre Revoluţia română s-a scris şi se va scrie în continuare. Am vorbit despre Malta şi cele două superputeri. Ce aţi dori să mai adăugaţi?

— După 15 ani de la evenimentele din decembrie 1989 m-am gândit să completez această carte cu ceea ce a fost, ceea ce este şi ceea ce ne-am gândit că va fi după faimoasa revoluţie din 1989. Dar oare a fost o revoluţie? Sau în cadrul mişcărilor pe întreg globul trebuia să luăm şi noi parte la dezmembrarea unuia dintre cele mai mari state şi mai puternice: Uniunea Sovietică? În fond, istoria nu o fac statele mici, ci numai statele mari şi puterea lor stă în vârful lăncii. Vestul s-a aliat cu Uniunea Sovietică pentru a distruge forţa imperiului fascist german. Dar, la un moment dat, ruşii au devenit atât de puternici, încât nici Vestul nu mai putea să-l oprească. Şi atunci, s-a făcut un troc: o parte din Europa de Est a fost vândută ruşilor pentru un număr de ani. Şi noi am intrat în acest bloc. Puterea economică americană, ştiinţa, armata SUA ar fi putut să învingă, în cele din urmă, dictatura şi armata sovietică? Niciodată. Cineva îmi punea odată o întrebare: ce ţară este mai puternică? Una care are 1000 de bombe atomice sau una care are 1001? Niciuna şi nici alta. Amândouă sunt la fel de puternice, deoarece numai câteva zeci de bombe pot distruge întreg Pământul. Gândirea americană a ştiut cum să procedeze pentru a

distruge acest imperiu mare sovietic. L-a trimis pe Gorbaciov.

— **Nu credeţi că repetăm lucruri deja amintite?**

— Desigur, dar voi aduce unele completări şi cititorii îşi vor crea o imagine de ansamblu mai detailată. Se repetă deci aceeaşi figură pe care Kaizerul Germaniei a făcut-o în 1915 când la trimis pe Lenin în Rusia Ţaristă. Lenin şi banii germani sunt cei care au dărâmat puterea ţarismului, şi, în acelaşi timp, au înfiinţat statul sovietic. Un stat mic la început, dar mare din cauza însuşi faptului că Vestul l-a ajutat să se dezvolte. Fără să se tragă un singur foc de armă, fără să existe o Revoluţie în Uniunea Sovietică, această mare putere s-a destrămat. Ruşii, ca şi noi cei din Cortina de Fier, am visat la viaţa americană. Acest ecran pe care-l vedeam mereu a făcut să fie posibilă sosirea unui om nou care, prin perestroikă, să propună o viaţă mai omenească asemănătoare într-un fel cu cea americană. Aşa cum Lenin a distrus puterea ţarilor, şi Gorbaciov a distrus puterea sovietelor. Rusia nu este marea Uniune Sovietică.

Este o ţară mare, e adevărat, din care s-au desprins zeci de alte state. *Divide et impera.* Prin acesta, ţările din estul Europei şi-au recăpătat independenţa. La Malta, Reagan şi Gorbaciov au hotărât plecarea lui Ceauşescu. Deci, eliberarea noastră s-a făcut dintr-un ordin. Aşa să fie oare? Unii au considerat însă că, de fapt, Cortina de Fier trebuia mutată mai înspre est. Şi câteva state trebuia să fie în continuare sub influenţa estului. Mai ţineţi minte articolele din ziare, în care se spunea că frontierele trebuie schimbate? Era foarte mult adevăr, în felul acesta trebuia să înceapă la noi Revoluţia. Prin ciuntirea graniţelor. De ce oare Revoluţia românească a început cu o revoluţie maghiară? Tökes tindea spre România liberă sau spre Ungaria mare? Nimeni nu

poate înţelege de ce revoluţia română nu a început cu românii. Aceasta a fost schema prin care Ceauşescu trebuia să dispară, într-una dintre părţile cărţii am dat nişte explicaţii despre felul cum s-a desfăşurat revoluţia. Ar trebui să revin. Trebuia, în fond, ca Tökes să aprindă scânteia revoluţiei, românii să se ia după acesta, aşa cum, de altfel, au şi făcut, să protesteze vehement şi Ceauşescu în prostia lui să pună armata să tragă asupra românilor. Ar fi fost un măcel. Dacă tancurile de la Timişoara ar fi deschis focul ar fi fost mii de morţi. Dar tancurile nu au tras. Aceasta a fost scăparea. Cine a dat ordin ca armata să intre în garnizoană înapoi în regimente? Acela a fost, în general, Stănculescu. Deci, salvarea noastră s-a făcut prin hotărârea ca armata să nu tragă. Ceauşescu, în acest timp, a fost prostit. El s-a considerat că este un prieten al americanilor şi al ruşilor, că este un intermediar al afacerilor lor, şi acesta este adevărul.

De aceea, nu şi-a luat niciun fel de măsuri de prevedere şi a plecat ca prostul în Iran. Plecarea lui în Iran nu a fost făcută de către Ministerul de Externe cum se procedase întotdeauna, ci organizată de Securitate. Tocmai ca să-l rupă de relaţia cu Bucureştiul. El trebuia să moară pentru că ştia prea multe şi în această situaţie putea să readucă pe tapet relaţiile lui cu americanii şi ruşii. Ca şi Kennedy, el trebuia să dispară şi, nu numai atât, a trebuit să dispară şi martorii lui, din ce în ce sunt mult mai puţini oameni, apropiaţi lui Ceauşescu, care au contribuit la dărâmarea lui. Lumea întreabă mereu: cine a tras în noi? Păi, noi am tras în noi. Cred că peste 90 dintre cei care au fost loviţi de gloanţe sau omorâţi au fost pur şi simplu ucişi de sutele de mii de gloanţe trase de nişte neprofesionişti cărora li s-a pus nişte arme în mână. Gândiţi-vă, câţi oameni de culoare aveau mitraliere şi trăgeau în aer. Am povestit ce s-a întâmplat la Comitetul Central,

nu reiau aceste lucruri. Dar majoritatea morţilor se datorează acelora care au avut arme în mână. Şi poate ar trebui pedepsiţi cei care au dat arme necunoscătorilor. Este foarte adevărat că au fost oameni care au fost omorâţi şi de cei care au fost trimişi, aşa-zişii terorişti, în majoritate străini.

Au fost puţini şi din această cauză nu au fost prinşi. Pentru că erau oameni dotaţi cu tot ceea ce le trebuie, cu cunoştinţele unor astfel de terorişti şi care au dispărut. Nu au fost mulţi, dar suficienţi, pentru că ei trebuia să incite şi să îndârjească poporul român. Este foarte adevărat că au fost foarte puţini omorâţi de armată şi poate chiar de fosta Securitate. De exemplu, de armată ştim foarte bine că mulţi ostaşi au fost ameninţaţi. A fost autoapărarea. Poate unii au ţinut la Ceauşescu şi au tras. Acelaşi lucru se poate spune şi despre securişti. Existau aşa-zişii copii ai lui Ceauşescu, care îşi dădeau seama că, odată cu dispariţia conducătorului, îşi pierdeau toate privilegiile pe care le aveau. Eu consider că răsturnarea întregii situaţii din România a fost organizată şi coordonată de Vest şi Est şi a fost dirijată şi condusă de comandanţii străini. După aceea, au început revoluţionarii români. Toţi cei care au crezut că pot să-l dea jos pe Ceauşescu eu îi consider nişte revoluţionari adevăraţi. Studenţii, care erau în piaţa Universităţii îşi dezveleau pieptul şi strigau: „Jos Ceauşescu! Împuşcaţi-ne!”. Aceştia erau adevăraţii revoluţionari. Salariaţii mărunţi care s-au dus la birou şi de acolo au plecat strigând „Jos Ceauşescu!” sunt, la fel, adevăraţi revoluţionari. Cei care astăzi se consideră revoluţionari şi care îşi cer drepturi sunt cei care mimează această atitudine. Adevăraţii revoluţionari nu au nevoie să fie plătiţi. Mă gândeam la veterinarii din ultimul război, care au fost nişte eroi, au stat peste 1000 de zile în tranşee, în frig, în apă, în bătaia gloanţelor inamice, şi pentru această perioadă au primit o

pensie de 1 milion de lei, revenindu-le pentru fiecare zi de război o sumă de 1000 de lei. Ce să spun despre revoluţionarii care, cât am vrea noi să zicem, nu au ţinut piept mai mult de şapte zile unor inamici nevăzuţi şi după acele zile nu aveau cu cine să se mai confrunte? Iar pentru acest lucru primesc cinci-şase milioane de lei şi multe alte drepturi. Lor de ce să le revină aproape un milion de lei pe zi de revoluţie? De ce unii 1000 de lei şi alţii 1 milion? Este dreptate?

— **Problema cu revoluţionarii este, într-adevăr, foarte controversată. Dar, pentru că cei adevăraţi au fost acolo şi alţii au stat la televizor, tot există un discernământ. Adevărul e că nu au fost diferenţiaţi cum trebuie.**

— Eu nu spun să fie tăiate drepturile revoluţionarilor, ci că li s-au dat prea multe avantaje şi adevăraţilor eroi ai neamului nu li s-a dat aproape nimic. Ruşine!

Mulţi dintre aşa-zişii revoluţionari chiar ziceau: „Dacă nu eram noi Ceauşescu n-ar fi plecat, am fi rămas tot sub dictatura ceauşistă”. Nu-i adevărat. Ceauşescu nu putea să mai stea, pentru că, în toată lumea, dictaturile de genul acesta, comuniste, au fost alungate. Unele mai de catifea, altele mai în forţă. Vă dau un exemplu şi vă spun: au fost multe variante în a-l scoate din scenă pe Ceauşescu, de care am cunoştinţă. Cea care era pregătită pentru noi era ciuntirea graniţelor ţarii şi alungarea lui Ceauşescu printr-o revoluţie sângeroasă, care a fost contracarată de generalul Stănculescu. A doua variantă era arestarea lui Ceauşescu în cadrul Comitetului Central. Toată lumea spune: „Cum domne, de i-a venit să facă o manifestaţie şi să cheme publicul în piaţa Revoluţiei de astăzi?” Păi, tot cineva de la CC, un membru supleant, i-a băgat în

cap să facă această manifestaţie, ca să cheme poporul în ajutorul lui. Şi acel om a fost condamnat, printre alţii, la închisoare. Nu a făcut închisoare, dar a fost condamnat. Nimeni nu ştie lucrul acesta.

Ţin să vă spun că imediat după ce Ceauşescu a plecat, în biroul unui şantier pe care l-am avut, s-a înfiinţat un comitet revoluţionar din cadrul membrilor Comitetului Central, care au vrut şi ei să pună ţara la cale, de fapt să pună mâna pe putere. Se schimba un Ceauşescu cu alt Ceauşescu. Deci, au fost multe variante, este adevărat însă că această revoluţie a avut un caracter naţional. Este foarte adevărat că toată lumea a vrut ca Ceauşescu să fie dărâmat. Dar nu numai cei de sus au contribuit la răsturnarea lui, ci toată ţara.

— Să trecem peste pragul acesta de revoluţie şi fuga lui Ceauşescu. Ce s-a întâmplat după plecarea lui?

— A intervenit adevăratul haos. Atunci au murit cei mai mulţi oameni şi s-au produs cele mai mari distrugeri. Spuneam la un moment dat că imaginea Timişoarei era următoarea: în faţă stăteau şi strigau „Jos Ceauşescu” adevăraţii revoluţionari, oamenii care credeau că cu sângele lor, cu forţa lor o să-l dărâme pe Ceauşescu, după aceea urma o masă mare de gură-cască care spunea „Hai să vedem şi noi” şi după aceea încă o masă de oameni care întreba „Ce putem să luăm?”. Aţi văzut câte magazine au fost sparte şi jefuite? Mie mi-e frică că dintre aceştia care au spart magazine astăzi sunt în fruntea bucatelor. Ca să nu existe pericolul de a fi distrusă noua democraţie, generalul Stănculescu a dat ordinul ca toţi ofiţerii, securiştii în general, să fie încazarmaţi sub comanda armatei, însuşi generalul Vlad a fost arestat de către generalul

Militaru din ordinul generalului Stănculescu. Deci, Securitatea a fost anihilată. Mai mult încă, în primele faze ale Revoluţiei, securiştii au fost obligaţi să se alăture armatei.

Lucru pe care dumneavoastră nu-l ştiţi: unitatea de securitate care a apărat clădirea Palatului Cotroceni şi nu au lăsat diverse persoane, în special negroide, să devasteze clădirea, au plecat din ordin şi au venit la hotelul Bucureşti. Pentru a-l apăra de securişti. Au fost consideraţi ei terorişti şi le-a trebuit cinci ore, târându-se pe burtă, să le spună: „Măi, am primit ordinul să luptăm alături de voi”. Aşa a fost, un haos total. De ce au murit săracii ostaşi la aeroportul Otopeni? Din cauza haosului. Mai ţineţi minte cu câtă frenezie trăgea armata în clădirea Bibliotecii Naţionale din Piaţa Revoluţiei? Cum a luat foc această clădire, cu toată avuţia dinăuntru?

Oamenii din piaţă, revoluţionari, gură-cască sau cum vreţi să le spuneţi, strigau la armată: „Nu mai trageţi, aţi distrus clădirea!”. Am stat de vorbă mai târziu cu directorul Muzeului Naţional, tot din Piaţa Revoluţiei, în care s-a tras aşa. Pe brânci, omul s-a dus în sălile respective şi a dat jos tablourile de pe pereţi, ca să nu fie distruse. Striga lumea: „Uite revoluţionarul! Uite-l pe ăsta, uite-l pe terorist!”. N-a fost nimeni.

La cinci zile după moartea lui Ceauşescu, a fost incendiat blocul Romarta, care se află vis-à-vis de fostul palat al Comitetului Central. La mai multe apartamente li s-a turnat benzină pe sub uşi şi au ars. Locatarii erau plecaţi şi, după un număr de ore, armata şi pompierii au stins incendiul. Lucrurile care mai rămăseseră prin apartamentele care au ars au fost transportate în clădirea CC-ului, unde era un grup ad-hoc care primea lucrurile respective. O femeie pe care o cunosc, deoarece era salariată la biroul meu, a auzit că mai multe lucruri care au scăpat de incendiu au fost duse la CC. S-

a dus acolo cu gândul să recupereze o haină de blană şi un televizor, restul nemaiinteresând-o. Şi, spre surprinderea ei, a văzut o bijuterie care-i aparţinea pe mâna unei secretare din acest sediu. N-a zis absolut nimic şi s-a dus la Circa 13 de miliţie să reclamă acest amănunt. Cei care mai erau atunci au spus:

„Fugi cucoană de aici, vrei *să* intrăm acolo peste acei oameni şi să ne împuşte!”. Deci, pe lângă revoluţionari cinstiţi au fost şi revoluţionari necinstiţi. Am intrat în fostul CC după opt zile de la Revoluţie. Tot interiorul era distrus. Toate birourile, toate fişetele fuseseră deschise, mai exact sparte. Nu s-a luat nimic din arhivă, în schimb ce era mai special a fost furat, în acest sediu erau două camere mari, de vreo 5 x 15 metri, cu obiecte de artă de mare valoare, făcute cadou lui Ceauşescu, sau cumpărate prin Consignaţie şi trebuia oferite capetelor încoronate sau conducătorilor unor ţări, care veneau în vizită la Ceauşescu. Uşile erau de metal şi erau ciuruite de gloanţe şi, bineînţeles, nu mai exista nimic. Am arătat chiar la televiziune o asemenea uşă ciuruită, de parcă era un tablou de Salvador Dali! Întrebarea pe care mi-aţi pus-o este mai amplă: ce s-a întâmplat cu statul român, cu noi, după alungarea lui Ceauşescu? Ce este nou, ce este bine, şi ce mai trebuie făcut? După ce au încetat ultimele focuri de armă, după toate zvonurile care circulau cu o rapiditate neobişnuită, ba că vin tancurile de la Târgovişte, ba că e atacată televiziunea, că a fost otrăvită apa sau Lacul Morii o să fie dinamitat, dar efectul nu a fost cel scontat şi lumea s-a plictisit, dându-şi seama că sunt nişte scorneli menite să creeze panică. Aşa că lucrurile s-au mai potolit, în acel moment de pauză, a început luptă pentru putere. Ţineţi minte dumneavoastră fotografia celebră din faţa Televiziunii cu constituirea Frontului Salvării Naţionale (FSN)? Erau peste 30 de personalităţi importante care au vrut să ia frâiele şi conducerea

ţării. Câte dintre acestea mai reprezintă astăzi ceva? O singură persoană, şi aceasta este preşedintele Iliescu. Ceilalţi, toţi, au fost îndepărtaţi, mai devreme sau mai târziu. Un Român, un Dinescu ş.a.m.d., fel de fel de personalităţi care puteau, împreună, să facă un lucru bun pentru ţară. Au fost îndepărtaţi, s-au pierdut pe drum şi a rămas un singur om.

Este foarte adevărat, Iliescu era poate cel mai capabil să ne conducă la acea vreme şi care s-a dovedit de-a lungul anilor că este un bun conducător, în nişte emisiuni de televiziune spuneam că un conducător al unei ţări trebuie să aibă câteva caracteristici: să fie cinstit, să aibă vocaţia conducătorului, să ştie să vorbească şi să se impună şi să cunoască ceea ce este în sufletul oricărui om. Mai mult, să fi luat puterea după ce a trecut prin toate treptele conducerii, de la ucenic până la maistru şi apoi conducător. Din nenorocire, timp de 15 ani, cine era mai bogat, mai şmecher, acela a fost cel care a condus şi a distrus, de fapt, întreaga ţară. Totuşi, imaginea respectivă, cu atâţia oameni care au dispărut aruncă o suspiciune, aceea că, de fapt, domnul Iliescu a fost persoana hotărâtă de cei mari, din exterior, să fie conducător.

— **Poate că ar fi nevoie de un argument şi mai convingător.**

— Mai ţineţi minte, pe la sfârşitul anului 2000, disputa din ţara vecină, Moldova, când mulţi politicieni români l-au acuzat pe Iliescu că nu a intervenit energic pentru renaşterea Moldovei de peste Prut, renaştere în senul unei alipiri într-un fel liberă de teritoriul românesc? Un ţărănist mare spunea: „Acum să sărim pe ei, nu au gloanţe!” Aveau foarte multe gloanţe. Nimeni nu vrea să înţeleagă că soarta ţărilor nu este în mâinile lor, ci e hotărâtă de

statele mari. Şi cea care ne este astăzi nouă conducătoare este tot cea veche, dar sub altă formă.

Ultimele îndemnuri americane cred că le mai ţineţi minte: să ne uităm mai mult spre ruşi. Şi atunci, nu am dreptate când spun că, de fapt, Cortina de Fier s-a mutat de la Berlin pe graniţa noastră cu ungurii? Vestul are o atitudine foarte rezervată faţă de noi, investiţiile lor sunt foarte mici în raport cu alte ţări. Deci acest lucru confirmă a nu ştiu câta oară că trebuie să stăm cuminţi în banca noastră.

— Este la ora actuală America cel mai puternic stat din lume?

— Da, aşa este, şi chiar unicul. Dar ca să trăiască în pace, trebuie să arunce din când în când şi câte un oscior altor ţări mai mari sau care au de gând să devină, în felul acesta, nimeni nu mişcă în front. Puterea Americii este după anul 1936. Era şi înainte o forţă economică, dar a devenit unică odată cu înfrângerea axei Berlin-Roma-Tokio. Pe vremea aceea, tripleta Londra-New York-Moscova s-a ridicat din aproape în aproape tot datorită Americii. Ruşii au câştigat războiul contra nemţilor, datorită puterii economice pe care americanii au investit-o în Rusia sovietică. Ţările Europei au decăzut, au încercat o serie de zvârcoliri de a prelua o parte din putere, dar nu au rezistat. Franţa, care, în mod cert, a fost înfrântă în cel de-al doilea război mondial şi a fost eliberată de forţele americane şi engleze, a căutat să mai pună beţe-n roate Americii. Gândiţi-vă la De Gaulle: la un moment dat, a declarat că aurul este moneda care trebuie să domine lumea şi nu dolarul. A fost pus la punct imediat prin implicarea Franţei în războiul algerian.

În felul acesta, prin ridicarea şi anularea statutului de colonii, foarte multe ţări europene au ieşit de sub tutela ţărilor mame şi şi-au câştigat independenţa, devenind chiar concurente ale ţărilor colonizatoare care le-au dominat. Astfel, la ora actuală, America este singurul stat invincibil. Cât va fi, nu ştim. În general, roata istoriei se învârte. Astăzi, este foarte puternică, mâine-poimâine, s-ar putea să nu mai fie. Încep să renască iarăşi alte state. Gândiţi-vă ce eforturi a făcut şi unde a ajuns China astăzi. Eu cred că în următorul secol China va deveni, poate, cel mai puternic stat, atât din punct de vedere economic, militar, cât şi din alte puncte de vedere. Rusia, de la Petru cel Mare, a ţinut să devină o forţă importantă şi caută şi-n prezent să-şi revină. Dar este foarte dezmembrată. Nu are puterea economică şi nici militară pe care a avut-o altădată. Dar, ştim noi, şi un stat mic poate deveni la un moment dat foarte puternic, pentru că invenţiile, ştiinţa progresează atât de repede, încât nu se poate spune că un stat mare poate deţine monopolul asupra ştiinţei. Oricine poate să ajungă în momentul de faţă foarte puternic şi poate să dea foarte mult de furcă celor mari. Dar Europa nu mai este ce a fost odată şi gândiţi-vă la Anglia, regina mărilor, ţara coloniilor, a puternicului leu. Azi, Anglia este un leu care a ieşit la pensie, crescut în grădina zoologică de la Washington. Franţa, Germania caută să cânte la unison, dar nu au format niciodată o orchestră. Mai mult, Rusia şi cu Germania. Ţineţi minte că, ori de câte ori Germania a avut un necaz din partea Europei, a Franţei în special, salvarea i-a venit de la est. Ţarii ruşi sunt cei care au ţinut în viaţă imperiul german. Nu mai văd ca Europa să fie una dintre acele forţe ale lumii. Poate vor rămâne trei şi e bine să rămână aşa: America, Rusia şi China”!

— Dar să revenim pe pământurile natale...

— S-a spus că toate fabricile pe care le-a făcut Ceauşescu au fost prost concepute şi nu trebuia să facem aşa ceva. Gândiţi-vă totuşi că dintr-o naţiune de ţărani am făcut echipe de oameni care ştiu să construiască, să lucreze. Echipe de muncitori şi de intelectuali. Le-am vândut pe nimic. Cine este vinovat? De ce le-am vândut pe nimic? O să trebuiască să analizăm fiecare punct în parte, comparativ. Ce este bun şi ce este rău, ce s-a făcut bine şi ce nu?

În istoria ţării noastre, începând cu anul 1944, când s-a instituit dictatura comunistă, distingem trei mari perioade. Prima perioadă este cea a dominaţiei sovietice, cu un comunism stalinist, dur, criminal, înjositor pentru poporul român. A însemnat moartea intelectualităţii române, a tradiţiei, distrugerea întregului neam românesc. Reprezentanţi străini de poporul român: Ana Pauker, Vasile Luca, Teoharie Georgescu, Chişinevschi. Urmează Gheorghiu-Dej, care doreşte să se rupă de Uniunea Sovietică. El nu-l iubea pe Stalin şi-şi dădea seama că vrea să-l lichideze şi atunci comunismul devine mai românesc. Se dau lupte politice în sânul partidului. Dar atitudinea partidului faţă de naţiunea română este aproape identică, la fel ca şi înainte. Şi Ceauşescu a trăit, a gândit şi a murit ca un ţăran. A vrut să instituie în ţară un comunism naţionalist românesc, în prima parte a conducerii lui, într-un fel a reuşit ceva. Lumea din vest a început să-l stimeze. Dar, din nenorocire, cu timpul, a devenit un dictator profund, mai ales în urma vizitelor pe care le-a întreprins în estul Asiei. Şi a început să se considere un Dumnezeu al României. S-a înconjurat numai de proşti şi linguşitori, care erau în prima linie, în timp ce în a doua linie a partidului erau nişte oameni competenţi, dar care nu au putut să-şi pună în aplicare planurile, aptitudinile lor.

Ceauşescu a trăit degeaba. A lăsat în urma lui, aproape 40 de ani de muncă a românilor, care astăzi trebuie risipit.

— De ce trebuie? Ne impune cineva?

Vreau să spun că se risipeşte. Pentru a înţelege mai bine ce a însemnat Ceauşescu în istoria României, voi căuta să analizez diverse forme de concepţie, de structură, de manifestări artistice sau politice aşa cum erau într-o democraţie adevărată, aşa cum au fost într-un comunism criminal, sau aşa cum le-a gândit Ceauşescu. Dar, le vom compara cu ceea ce s-a realizat în ultimii 15 ani de după moartea lui Ceauşescu. În tot cazul, în următorii 30 de ani, mareşalul Antonescu şi Ceauşescu vor avea o statuie în Bucureşti.

Şcoala de ieri şi de astăzi

— Aţi relatat câte ceva despre istoria familiei dumneavoastră. Coborând în timp spre începuturile copilăriei, ce aţi mai putea adăuga?

— În anul 1928, am fost prima oară la grădiniţă. De fapt, chiar de când m-am născut am fost la grădiniţă, pentru că mama mea era directoarea unei grădiniţe într-un cartier a Bucureştiului, Colentina. Grădiniţa însemna un loc de educaţie, de joacă şi de hrană pentru copiii mahalalei, în afară de grădiniţele statului, mai erau şi nişte grădiniţe particulare, dar salariaţii erau tot de stat. Erau diverse fundaţii. Mama mea era directoare de grădiniţă, a „Societăţii femeilor ortodoxe române”, înfiinţată de Maria Cantacuzino, o descendentă a Cantacuzinilor. Era, de fapt, un loc pentru copii – în general. Colentina era predominată de ţigani –

care veneau dimineaţa, erau controlaţi dacă sunt curaţi, li se tăiau unghiile dacă nu erau tăiate, li se dădeau nişte şorţuleţe cu o cruce pe piept, emblemă *a* societăţii în cauză, şi, pe la ora 10,00, li se dădea o masă frugală, un sandwich cu ceva. Erau învăţaţi să stea în bancă, să vorbească, să cânte, să desfăşoare o serie întreagă de jocuri. Pe la ora 13,30, li se servea o masă copioasă, formată din trei feluri de mâncare, după care mai stăteau şi se jucau până la orele 17,00-18,00, când veneau părinţii săi ia. Grădiniţa avea 60 de locuri şi era coordonată şi întreţinută de trei persoane: mama mea în calitate de director şi profesoară, de o ajutoare a ei şi de o bucătăreasă, la gândiţi-vă, astăzi, câţi oameni deservesc o grădiniţă? Cel puţin 10-12 oameni. Nu se plătea absolut nimic. Totul era gratis. De Crăciun, de Paşte şi de alte sărbători, li se dădeau pachete cu mâncare pentru acasă, iar dacă aveau fraţi sau surori, li se dădeau şi nişte pachete suplimentare. Din când în când, familiile copiilor din grădiniţă veneau să ajute la curăţenie, la măturat, la curăţatul cartofilor, deoarece erau foarte mulţi copii, dar prea puţini oameni care să-i deservească. Grădiniţa însemna o primă şcolarizare până la vârsta de şapte ani, când treceai în şcoala primară, care avea patru ani şi erau şcoli de băieţi şi şcoli pentru fete. De la început, se făcea o separare a fetelor şi bine se făcea, pentru că dezmăţul de astăzi se datorează faptului că şcolile sunt mixte şi nu mai este nevoie să precizez mai mult.

Şcoala primară am făcut-o mai în centru, pe lângă Foişorul de foc, la o renumită şcoală primară numită Eliade Rădulescu, unde erai preluat de un profesor sau profesoară până în clasa a patra. Şi aici, şcoala era gratuită, şi aici primeai abecedarul şi cărţile gratuit. Cei care erau mai săraci erau şi ei îmbrăcaţi, dar la şcoala primară nu avem masă şi fiecare se descurca singur, aducându-şi de acasă ceea ce putea. După patru ore de curs, plecam liniştiţi

acasă. Şcolile erau astfel dimensionate, încât se făcea o singură clasă şi nu se făceau ore după-amiaza. Era curat, era disciplină, profesorii se duceau pe la casele părinţilor să vadă ce se întâmplă cu copiii şi astfel terminai primul ciclu de învăţământ. Şcoala era obligatorie. După aceea, fiecare făcea ceea ce dorea. Ce fel de şcoli puteau să urmeze? Puteai să te duci la un liceu teoretic, care avea opt ani de zile, din clasa întâi până în clasa a opta. Nu se intra cu examen de admitere. De-abia la Capacitate, după primii ani de studiu, dădeai un examen pentru a merge mai departe până în clasa a opta. Începând cu clasa a şaptea, clasele erau împărţite în Modern – unde se studiau mai mult limbile şi literatură – şi Reale – axate pe matematică şi fizică, în tot cazul, pot să vă spun că, deşi am urmat clasa reală, am făcut şi latină şi o parte din greacă, iar din primul an de liceu au studiat şi franceză, limbă obligatorie.

În afară de liceele teoretice mai erau liceele comerciale, tot opt ani de zile, care pregăteau copiii pentru a intra la Academia Comercială sau, pur şi simplu, după terminarea liceului economic puteai să intri funcţionar şi să-ţi dezvolţi cunoştinţele într-un magazin, o fabrică. Mai existau, colateral, şi liceele industriale, dintre care unele aveau un ciclu de şase ani. Şi învăţai o meserie, dar, bineînţeles, căpătai şi o mulţime de cunoştinţe generale. Exista şi Şcoala de Arte şi Meserii, unde muncitori tineri îşi desăvârşeau cunoştinţele acumulate până atunci, mai ales tehnice generale. Din ei se năşteau maiştrii industriei româneşti. Cei care nu aveau posibilitatea deveneau, de cele mai multe ori, ucenici ai unor fabrici sau meseriaşi. După un număr de ani, se transformau în calfă, apoi în muncitor calificat şi, mergând mai departe, dădeai examenul de maistru. La liceu, ca şi la clasele primare, existau licee de fete şi licee de băieţi, în general, separarea sexelor era considerată necesară, pentru că, în felul acesta, era un mai mare

respect al unui sex faţă de altul. Ca număr de licee, erau aproape tot atâtea ca şi astăzi. Existau însă şi foarte puţine licee particulare, mai ales acelea aflate sub oblăduirea unor confesiuni religioase. De exemplu, catolicii aveau liceul „Notre-Dame de Sion”. În general, în acest licee învăţau fetele familiilor mai avute, mai cu nume nobiliar. Se spunea: „Fata mea este la pension”. Existau licee care aveau şi internat.

În Bucureşti, am fost elev din clasa întâi până într-a optă la Liceul „Mihai Viteazul”, de pe lângă Foişorul de Foc, mai răsărit pe lângă celelalte. Tot aşa, cu fruntea sus, mai era liceul „Gh. Lazăr”, Colegiul „Sfântu Sava”, şi nouă ni se spunea liceu de oboreni, pentru că, evident, eram în apropierea Oborului. Liceele erau gratuite, dar, dacă erai intern şi se constata că părinţii tăi aveau avere, trebuia să-ţi plăteşti internatul. Este adevărat că în internat locuiau mulţi elevi săraci, orfani, întreţinuţi din spezele statului, în vremea mea nu exista cuvântul meditator, îţi învăţai singuri lecţiile şi, dacă nu înţelegeai ceva, te duceai după-masa la şcoală şi profesorii de serviciu te ajutau, dar nu trebuia să plăteşti. La fiecare internat cei care învăţau mai greu treceau prin furcile caudine ale acestor profesori meditatori, în fiecare liceu exista mult mai multă ordine decât astăzi. Directorul te aşteptă la intrare, să vadă când intri, cum intri, dacă eşti în ţinuta obligatorie – o uniformă şi o şapcă, în cazul băieţilor, vipuşcă la pantaloni şi la cozoroc o culoare specifică liceului.

Fiecare elev avea cusut pe haină sau cămaşă un număr matricol, în felul acesta erai depistat dacă ai făcut vreo boroboaţă pe stradă. Nu puteai să mergi decât la filmele pe care ţi le indica dirigintele şcolii, n-aveai voie să te duci în cârciumi sau să fumezi. Numărul matricol era spaima. Chiar în ultima clasă de liceu, când trebuia să dau bacalaureatul, făcusem o boroboaţă toată clasa şi

am fost pedepsiţi de director fiind tunşi chilug. Menţionez că până în clasa a şaptea-opta nu puteai să ai părul mare şi abia apoi te puteai mândri cu câteva degete în plus la podoaba capilară. În rest, trebuia să fii tuns milităreşte. Eu cred că şi astăzi puţină disciplină n-ar strica: debandada, fumatul pe stradă, lipsa de respect faţă de profesori duce la degradarea naţiunii.

Eram obligaţi, duminica, să mergem la biserică, unde eram notaţi pe o listă, dacă am fost sau nu. Liceul nostru – spre deosebire de celelalte licee – avea o sală mare de gimnastică, dotată cu aparatură suedeză, o noutate pentru acea vreme, iar deasupra exista o mare capela, foarte frumoasă, sculptată de tatăl unuia dintre colegi, şi aveam, ceea ce constituia punctul culminant al liceului, un autobuz decapotabil, cu care făceam excursii în România. Dar ce profesori aveam! Nu exista să vii şi să dai ceva profesorului. Rar, dacă era vreo profesoară – însă la liceele de băieţi nu erau profesoare – veneam cu flori. Să dai bani ori ţigări, să aduci sticle cu băuturi, Doamne fereşte! Respectul pentru aceşti oameni se datora faptului că erau foarte culţi. Eu, personal, pot să vă spun că un profesor de liceu de atunci avea mult mai multe cunoştinţe decât unii profesori universitari de astăzi, iar aceştia din urmă ar fi la nivelul învăţătorilor şcolilor primare de pe vremea mea. Când te întâlneai cu profesorii, trebuia să-i saluţi, să te opreşti în loc, să-i respecţi, să-i laşi să treacă. Ţin minte că locuiam departe de acest, liceu şi veneam cu două tramvaie. Nu am întârziat niciodată. La un moment dat, am văzut pe unul dintre profesori care voia să urce în tramvai, la clasa întâi – pe vremea aceea vagonul din faţă era clasa întâi, iar al doilea, clasa a doua – şi i-am spus unui coleg: „Haide, mă, să mergem la clasa a doua, pentru că profesorul ăsta se urcă la clasa întâi!” Dar acesta era în spate şi nea auzit, a venit spre noi şi ne-a spus: „Profesorul ăsta

merge tot la clasa a doua, pentru că nu are bani!”. Şi astăzi mă simt ruşinat prin faptul că m-am adresat cu expresia «ăsta». Nu învăţai, rămâneai corijent şi trebuia să-ţi dai în toamnă examenele. Profesorii erau foarte corecţi şi nu funcţionau pilele, rămâneau repetenţi chiar şi copii de mari bogătaşi sau de mari personalităţi. Era respectat elevul, era respectat profesorul. Nu exista ură rasială sau dispreţ faţă de copiii săraci în comparaţie cu cei bogaţi. Toţi eram la fel: eram elevi. Ţin minte că în clasa mea erau câţiva copii aduşi din Ardeal, dinaintea ocupării lui, aşa-zişii copii trimişi la românizare. Erau copii români care, trăind mai mult într-o lume maghiară, începuseră să-şi uite limba. La fel, aveam o mulţime de copii evrei cu care ne jucam, învăţam împreună, ba, mai mult, pe strada mea unde locuiam eu erau extraordinar de mulţi evrei, mai numeroşi decât ceilalţi, şi părinţii mei mă lăsau în grija părinţilor colegului meu, şi sărbătorilor noastre erau sărbătorile lor şi invers, noi mâncăm pască şi ei, cozonac, în şcoală nu se făcea politică: niciun profesor nu era om politic, în timpul lui Carol al II-lea, era o organizaţie de tineret, să spunem aşa, cu o nuanţă politică, „Străjerii”. Urmaşii „Cercetaşilor”, societatea mondială, şi aceşti străjeri trebuia să fie îmbrăcaţi pompos, pentru că însuşi lui Carol al II-lea îi plăceau uniformele, cu o bască albă cu insignă, cămaşă albă, şnururi de fluiere, galoane, centură, pantaloni bufanţi, la fel şi fetele. Mergeam cu ei în cercetăşie, în săli se sport sau excursii, cântam imnuri şi în anumite zile făceam exerciţii de masă. Apoi, au venit legionarii. Curios, nu au fost daţi afară din şcoală evreii pe vremea acestora, pentru că au stat la putere foarte puţin timp. Pot să spun că niciun elev din liceu nu a fost legionar, în clasa mea l-am avut pe băiatul ministrului învăţământului, Iasischi. Acest băiat nu a vorbit niciodată în clasă despre legionari. După Revoluţie a plecat, nu mai ştiu ce s-a întâmplat cu el. Nu am avut niciun

profesor legionar şi, slavă Domnului, eram destul elevi, reuniţi în cel puţin 16 clase a 40 de inşi, deci 700-800 de copii. Dar a venit războiul şi atunci, în ultimele clase, se făcea premilităria, un fel de pregătire a tânărului de a intra în armată. Aveam o uniformă semimilitară, kaki, venise şi Antonescu la putere, făceam exerciţii cvasimilitare, mai mergeam la tir şi trăgeam cu puştile, era, de fapt, mai multă joacă decât militărie. Dar eram totuşi obligaţi să facem şi aceste lucruri. Între clasa a patra şi a cincea de liceu era capacitatea: un examen la patru materii, două scrise, două oral, din cele patru clase, deci tot ce ai învăţat în cei patru ani. În general, şi la capacitate se pica destul de serios şi treceau doar vreo 60. Restul, ori repetau anul, ori plecau la alte licee. Deci, examenele erau foarte serioase. Ce să mai vorbesc de bacalaureat? Bacalaureatul însemna pentru mine opt materii de examen şi la două dintre materii am avut şi proba scrisă. Şi nu ca azi: într-o zi dai matematica, în alta româna. Nu. E adevărat, se dădeau separat probele scrise, iar la oral erau opt profesori la catedră, intrai şi te întreba unul de geografie, altul de istorie şi te lua în ordinea în care un profesor era liber să te asculte. Notele erau de la 1 la 10 şi, să vă spun cinstit, cine lua nota şapte era în vârf. Se pica extraordinar de mult la bac. În general, cota de trecere era de 60-80 maximum, iar materiile de examen erau din clasa întâi până în clasa a opta. Deci, era un examen în urma căruia să se constate dacă ţi-a rămas în cap cultura generală. Erau întrebări de sinteză, nu să memorezi şi să spui anul în care s-a născut Ştefan cel Mare. Nu. Trebuia să rezumi întreaga perioadă, trebuia să vadă felul în care judeci.

Şi ca să vă demonstrez cât de serios era liceul, după bacalaureat, mai ales că era război, dădeai examen la facultate. Numai la anumite facultăţi nu mergeai pe front: Politehnica şi

Medicina. Numărul de locuri la Politehnică şi Medicină faţă de numărul de locuri de azi era sub 2. Dintre cei 120 de absolvenţi de liceu pe vremea mea, 110 au intrat în facultate. Numai unul s-a făcut militar şi numai unul a intrat la Academia Comercială, în timpul regimului comunist, învăţământul s-a degradat. Se făceau tot patru clase primare, iar la un moment dat erau numai şase, apoi s-a transformat în şapte clase şi învăţământ liceal de 4 clase. Au început să apară discriminările, copiii oamenilor avuţi nu erau pe placul comuniştilor, nu aveau voie să intre în liceu, se dădea nota de clasă socială: dată tatăl tău fusese preot sau profesor, primeai o notă micşorată, învăţământul şi ştiinţa erau axate, în general, pe probleme politice, tot ce era bun în URSS era bun şi la noi. Noi, românii, nu aveam absolut nicio contribuţie la cultura mondială, dar după perioada Ceauşescu un timp eram în vârful culturii mondiale. Aceste excese nu au prins bine culturii româneşti, în tot cazul, consider că pe timpul lui Ceauşescu se făcea mai multă carte.

— **Revenind la prezent: credeţi că învăţământul mixt de liceu este bun la ceva?**

— Uitaţi-vă la dezmăţul care este astăzi. Majoritatea liceenilor fumează, foarte mulţi au devenit dependenţi de droguri, prostituţia este în floare, nu mai e niciun respect între bărbat şi femeie. De fapt, înşişi profesorii s-au degradat, din cauza salariilor mici. Numărul de licee particulare s-a mărit foarte mult şi azi un elev termină un liceu în funcţie de câţi bani bagă părinţii în buzunarul profesorilor. Se cer bani pe faţă: pentru a sărbători ziua unui profesor, bani pentru a se plăti comisia cu care dai examen, bani pentru fondul şcolii, cărţi, excursii, tabere, bani şi iar bani. Eşti

corigent, îţi alegi profesorul ca să te mediteze, obligându-te să dai bani pentru a trece clasa. Nu vă mai vorbesc de influenţa politicului în şcoli.

Dacă eşti băiatul cuiva, poţi să treci clasa liniştit. Aşa era şi pe timpul comuniştilor: erau absolvenţi de liceu care nu ştiau carte. Exista şi un banc pe vremea aceea, care merită amintit: Ion ciobanul a fost chemat la partid să i se spună că trebuie să se facă inginer. Mă duc, a replicat acesta, pentru că este sarcină de partid. După un an, iar a fost chemat. Ioane, trebuie să te duci la şcoală ca să te faci doctor. Mă duc că-i sarcină de partid. După încă un an este chemat şi i se spune: Ioane, trebuie să te trimitem din nou la şcoală, pentru că este musai să te facem învăţător. Nu mă duc, nu mă duc, nu mă duc, puteţi să mă omorâţi, dar nu merg. De ce nu te duci, măi? Păi, să mă trimeată la alfabetizare!

În felul acesta s-a ajuns la situaţia de azi. Profesorii şi elevii trebuie trimişi la alfabetizare. S-a îngustat unghiul culturii româneşti. Unii elevi trebuie să ştie să bată un cui, alţii să folosească o şurubelniţă, iar de cultură generală nu mai are nevoie nimeni. Se şi spune: de ce să învăţ, am calculatorul! Caut pe calculator şi ştiu aproape tot. Vedeţi dumneavoastră Dumnezeu a lăsat omul cu diverse simţuri şi organe, care trebuie să lucreze toată viaţa, să se mişte. Am mai repetat această idee, dar nu strică s-o reamintesc. O mână care nu se mişcă este moartă, un cap care nu citeşte şi nu are creier nu mai este bun de nimic. Ce s-ar întâmpla totuşi dacă această masă mare de elevi n-ar avea curent? Ar fi nişte oameni morţi. Azi, este o discrepanţă mare între oamenii săraci şi cei bogaţi, între diverse rase.

Gândiţi-vă dacă un copil are SIDA, fără vina lui, părinţii nu admit ca acesta să înveţe alături de ceilalţi. Cu ce este vinovat? Am devenit nişte câini. Omul este propriul său lup. Vedeţi, cultura

generală şi dumneavoastră puteţi *s-o* verificaţi. Uitaţi-vă la televizor când sunt concursuri de cultură generală: intelectuali cu diplome care n-au nici cele mai simple noţiuni de cultură. Cum de este posibil? Cum de au luat aceşti oameni diplomele respective? Şi atunci, unde este adevărul? Grevele elevilor, se fură la examenele de profesori, nu mai vorbesc de examenele de bacalaureat, de câte ori a fost dat în judecată ministerul. Unde este corectitudinea? Elevii au nevoie de burse. De ce au nevoie de burse, că sunt săraci? Bun, sunt săraci, dar de muncit, muncesc? În timpul liber, duceţi-vă în discoteci şi o să vedeţi elevi bursieri. De ce? Înseamnă că au destui bani. Gândiţi-vă câţi elevi de liceu îşi fac studiile în străinătate. O să constataţi că 99,9 sunt ori fii de înavuţiţi, ori de oameni politici. De ce? Înainte, în ’36-’37, avocaţi, doctori îşi luau pe lângă ei nişte copii de oameni săraci, îi trimiteau în străinătate şi, când îşi terminau studiile, veneau înapoi şi-i serveau pe cei care i-au ajutat. Acum, un copil care este mai deştept şi a învăţat la noi nu ştie cum să fugă în străinătate. De ce?

— **Dar despre facultăţi ce ne puteţi spune, tot în oglinda trecut-prezent?**

— Dacă-mi aduc bine aminte, numărul de facultăţi în ’36-’37 reprezintă 5-7 din cele existente azi. Erau câteva facultăţi în Bucureşti şi mai puţine la Iaşi, o singură facultate la Cluj şi una în Timişoara, în Bucureşti era Politehnica, cu 3 secţii, Arhitectura, Medicina Generală şi Veterinară şi la Universitatea Bucureşti: Filologia, Geografia, Matematica şi Filosofia. Au apărut pe urmă şi altele, dar cele mai multe facultăţi s-au înfiinţat sub regimul comunist, când au apărut mai multe secţii la universitate, respectiv şi alte facultăţi în alte oraşe. Facultăţile erau apte pentru oameni

mai inteligenţi, oameni care au un viitor mai sigur. Am vorbit de Academia Comercială, care se asemăna cu ASE-ul de azi, scotea contabili pentru diverse întreprinderi, instituţii, era considerată o facultate cu o ramură nesemnificativă pentru cultura generală, pentru oamenii care se gândeau să-şi găsească repede un serviciu, aflaţi la marginea societăţii intelectuale. A doua facultate care nu era privită cu ochi buni era Facultatea de drept, despre care se spunea la un moment dat că scoate mincinoşi cu diplomă, iar despre Academia comercială, că de acolo ies comercianţi cu carte. Facultăţi mai deosebite, Medicina, Politehnica, Filologia – numărul de studenţi era mult mai mic. Cât despre Arhitectură – în 1941 – 40 locuri pentru întreaga ţară. Acum sunt pe puţin 700-800 de studenţi, poate chiar mai mulţi, din cauză că au apărut facultăţile particulare şi în fiecare oraş e câte o secţie de arhitectură. Nu ştiu ce o să iasă, desenatori arhitecţi, cine naiba are nevoie de atâţia oameni?

Înainte facultatea îţi dădea posibilitatea, chiar din primul an de studiu, să munceşti, să-ţi câştigi existenţa. Majoritatea studenţilor fura meseria de la profesori. Noi, ca arhitecţi, lucram acasă la fiecare profesor, fără să ne plătească, dar învăţam meserie. Facultatea era facultativă: puteai să te duci sau nu la cursuri, dar examenul era examen. După anul 1960, învăţământul s-a degradat, a devenit învăţământ politic, iar azi oricine dă un ban are o diplomă, în perioada războiului, doar Medicina şi Politehnica te scutea de front, în restul dădeai examen, intrai şi a doua zi erai trimis pe front. Şi dacă-ţi permitea comandantul să vii din Caucaz să-ţi dai examenul, bine, dacă nu, nu veneai, pe atunci, nu prea erau burse. Doar 1-2 şi aceia erau foarte săraci, orfanii sau refugiaţi din teritoriile cedate de România, şi nu prea erau cămine (200-300 de locuri maxim în Bucureşti). Locuiai în gazdă, lucrai pe

la diverse societăţi, fel de fel de munci. Erau studenţi chelner, studenţi măturători – trebuia să-ţi câştigi existenţa.

Pe timpul lui Dej au început să apară bursele, dar acestea se dădeau pe criterii de dosar, nici în facultate nu puteai intra dacă nu aveai un dosar foarte curat şi muncitoresc. Foarte multă lume îşi falsifica dosarul pentru a intra la facultate, în tot cazul, pe timpul comuniştilor nu prea puteai să mituieşti un profesor ca să iei examenul. Dacă erai fată, îl mai curtai, dar de dat „şpagă”, mai rar. Un astfel de profesor prins era terminat. Şi, în general, facultatea era una teoretică, laboratoarele le numărai pe degete, erai tobă de carte, însă de executat ceva, mai greu. După ce terminai facultatea, intrai într-o uzină sau institut, şi acolo îţi puneai în aplicare cunoştinţele, dar de cele mai multe ori trebuia să înveţi aproape de la zero la noul loc de muncă. Aveau o spumă aşa de cultură teoretică, în orice caz mai mult decât astăzi.

Profesorii, lectorii, conferenţiarii erau adevăraţi profesori, adevăraţi lectori. Erau pe ştiinţa şi practica lor. Azi, s-a născut profesia de profesor universitar, înainte vreme, a fi profesor universitar era o cinste şi acesta făcea parte dintre somităţile culturale ştiinţifice din ţară. Nu oricine ajungea profesor universitar. Trebuia să se afirme în viaţă, să fie unul dintre cei mai buni medici, ingineri, arhitecţi. Nu puteai să sari direct la funcţia de profesor universitar. Uitaţi-vă azi: fiecare oraş are 1-2-3 universităţi. Dacă eşti doctor, imediat poţi să fii numit profesor universitar. Dacă eşti inginer, la fel. Nici nu ştii să vorbeşti şi afirmi că eşti profesor universitar. Este o bătaie de joc în cultura şi ştiinţa românească. Un profesor universitar nu numai că trebuie să aibă cunoştinţele respective, dar trebuie să aibă şi o anumită ţinută, să se facă înţeles de studenţi, sunt o grămadă de oameni care au idei inedite, dar nu şi le pot exprima. La ce folosesc

aceştia?

Înainte, când spuneai că ai o diplomă, toată lumea îşi scotea căciula: uite, domne, un om care a muncit şi a ajuns cineva. Astăzi, poţi să spui că eşti doctor, inginer, nimeni nu te mai ia în seamă. Contează mai mult contul în bancă. Azi te întreabă: ştii să faci ceva? Ori: vii din partea cuiva? Ai o pilă? Nu mai contează diploma. Am auzit întrebarea: Domne, în România nu mai e învăţătură? Domne, există în toate ţările şi uscătură şi crengi vii. Crengile acestea vii sunt foarte puţine. La noi s-a cam uscat pădurea. Şi cine e în frunte şi ştie nu mai vrea să stea în ţară. Toată lumea se miră: de ce pleacă oamenii? Păi cum să nu plece? Aici, dacă eşti un om deştept, cinstit şi nu eşti hoţ, nu ajungi nimic. Trebuie mai întâi să fii hoţ şi apoi să ai o diplomă în buzunar, aşa, ca o anexă, de care însă te poţi lipsi oricând. Este foarte dureros pentru marea masă. Eu, de exemplu, ca un om care contribuie la bugetul ţării, îmi pare foarte rău că trebuie să mi se ia din impozit o sumă pentru învăţământ. Şi ştiu că în ţară rămân oamenii cinstiţi, iar în străinătate pleacă lichelele pe care le-am plătit noi. Trebuie să existe o formă de control a elementelor bune. Cei care sunt adevăraţi studenţi, cu adevărată cultură generală şi de specialitate, să fie şi ei compensaţi cu servicii mult mai bine plătite şi mai onorante. Dar să ştiţi că această lipsă de cultură se regăseşte pe plan mondial, să nu vi se pară că numai noi suntem în situaţia aceasta. Şi americanii, francezii, europenii, în general cei care o duc bine, stau cam prost la cultura generală.

Ţin minte că în timpul comunismului un coleg de-al meu a fost trimis în SUA, la NASA şi acolo i s-au arătat (asta se întâmpla în urmă cu 30-40 de ani) aparatele care transmiteau imagini prin satelit. La un moment dat, a fost întrebat: „Unde stai, domnule, să-ţi arătăm locuinţa dumitale?”. Şi acesta a zis: La Bucureşti.

Americanul a poziţionat aparatul pe Ungaria. Nu, domne, a exclamat colegul meu, aceasta este Ungaria. Da, da, a zis americanul, Bucureşti este capitala Ungariei. Nu, mai la dreapta, domnule. Americanul s-a conformat şi i-a localizat sediul televiziunii. Şi chiar s-a scuzat: Domne, zice, nu pot să focalizez mai mult, pentru că aparatul meu este civil, dacă aţi fi mers la aparatură militară aţi fi putut vedea un om pe stradă! Cam asta este ştiinţa mondială.

Dar, din păcate, la noi nu prea au mai fost genii. S-a tot spus că pe vremea lui Ceauşescu n-am putut să avem literatură, cultură, academicienii noştri erau troglodiţi. Ei bine, au trecut 14-15 ani şi ce-am creat? Nimic. O să spuneţi: şi noi am avut somităţi. E adevărat. Americanii au avut şi ei somităţi. Dacă te uiţi la coada unui Larousse şi citeşti câţi oameni de pe glob au primit premiul Nobel, mai toţi sunt americani. Dar câţi dintre ei sunt americani veritabili? Majoritatea sunt din prima generaţie de americani. Părintele fuziunii şi bombei atomice era, de fapt, un neamţ fugit din calea lui Hitler, dar este trecut la americani. Şi noi am avut oameni mari, care au învăţat în România şi au plecat în străinătate. (Herman Oberth, Henry Coandă). Haideţi să luăm un om al artelor. Constantin Brâncuşi. Cât a stat el în România? În tinereţe, şi pe urmă a plecat în străinătate. La Paris a devenit unul dintre sculptorii importanţi ai vremii. Cât a stat Coandă în România? El s-a format în Franţa. Luaţi-l pe Enescu, care nici n-a vrut să fie îngropat în România. Am pierdut mulţi oameni, pentru că nu am ştiut să cultivăm şi să apreciem pe adevăraţii eroi ai culturii.

Se spune: în lume suntem catalogaţi printre primii ca programatori calculator. Dar tot primii suntem cotaţi ca spărgători de coduri şi furturi prin calculator. Nici nu putem să cerem mai mult poporului român. Vitregia vremurilor şi poziţia noastră

geografică ne-au fost contrare. Când în alte ţări din vest erau universităţi (Franţa, Italia, din secolele al XII-lea şi al XIV-lea), noi nici nu existam ca neam. Iar atunci când se spunea de valahi sau de moldoveni, eram sub papucul tătarilor, ori al turcilor, pe urmă al ruşilor. România există din perioada lui Cuza şi tot atunci a început să se dezvolte cultura română. Până şi religia ne-a fost potrivnică. Religia ortodoxă este o religie naţională, a depins de stăpânii ţării, de voievozi, de conducători. Luaţi Ardealul. De ce a fost până în urmă cu câteva sute de ani cu câteva clase mai sus decât restul ţării? Ocupaţia Austro-ungară şi religia catolică au ridicat ştacheta culturii. Cultura a venit prin Ardeal.

Azi, totul este otova. Cei mai mulţi tineri se îndreaptă spre o facultate economică. De ce? Imediat după ce-şi dau diploma, îşi găsesc un serviciu în care li se lipesc dolarii pe frunte. E mai greu să se ducă la o facultate ca Filologia. Ce fac, cine are nevoie de ei? Se duc la Facultatea de drept, să iasă avocat. Ce fac? Ne mint în continuare. Ne învaţă care sunt legile şi trag spuza dreptăţii pe spatele clientului. Iarăşi, o meserie prin care intri rapid în pâine. Nu trebuie să fii mare avocat ca să-ţi umpli buzunarele cu bani.

Cred că am spus multe răutăţi şi mulţi or să mă contrazică. Le dau dreptate. Sunt sătul de atâţia oameni care ne mint.

Nu ştiu ce se va întâmpla în viitorul apropiat. Tinerii doresc prezentul şi viitorul, dar prezentul este format şi din trecut. Păcat că lipsesc şi bătrânii. Astăzi, când vezi un bătrân, spui că este un nostalgic, dar în alambicul anilor s-au amestecat şi bune, şi rele. Cert e că bătrânii – despre care cineva scria că *„sunt acelaşi neam cu pâinea”* – păstrează tot ce este bun şi frumos. Domnul Băsescu este omul dintre două generaţii, dar mai are ceva în plus: a fost crescut într-un spirit de ordine, care se face remarcat sub forma unui conducător ferm. De astfel de oameni avem nevoie. Românul,

prin firea lui de latin spre slav, este un om nehotărât. Şi trebuia de mult ca biciul să fie înlocuit de cuvânt. Băsescu este un om modest, are bosa cuvântătorului şi al conducătorului, este cinstit şi a mers din treaptă în treaptă. Sper să nu ne deziluzioneze. Şi mai sper ca Dumnezeu să ne ajute ca amestecul de partide, generaţii, prieteni, insulte să nu destrame un viitor la care nădăjduim cu toţii să fie mai bun. Dă doamne ca natura să ne binecuvânteze! Cartea aceasta încheie un capitol de circa 100 de ani din punct de vedere politic. Anul 2004 a fost cel mai furtunos. O schimbare totală de principii, de dorinţe şi de vârste.

Decembrie 2004

Cuprins

Cuibul Ceauşeştilor
Moş Gerilă în locul lui Moş Crăciun
D’ale diplomaţiei
Antecesorii arhitectului
Castelul Foişor
Palatul Prinţului Nicolae
Palatul Cotroceni
Cât de mare e crucea pe care o purtăm
Tito în România
Cu drag, despre Elena
Palatul de la Băi.
Şahinşahul şi drumul petrolului
Casa cea mare
Supraveghere şi indicaţii
Sângele cere sânge
România: ce am fost şi ce suntem?

Dreptate şi adevăr

„Unde nu-i cap, vai de picioare”

De la fotbal la mormântul lui Ceauşescu

Revoluţia română: un mare semn de întrebare

Şcoala de ieri şi de astăzi